

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN BARIŞI
KORUMA MİSYONU: SUDAN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERT CAN ÖZBAYIN

BURSA, 2020

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN BARIŞI
KORUMA MİSYONU: SUDAN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

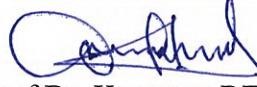
Mert Can **ÖZBAYIN**

Danışman:
Prof. Dr. Kamuran **REÇBER**

BURSA, 2020

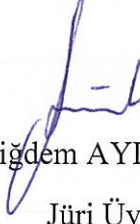
T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701316002 numaralı Mert Can ÖZBAYIN'nın hazırladığı "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonu: Sudan Örneği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 23/12/2019 Günü 14.00-16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (Başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği / ~~oy çokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

Jüri Üyesi (Danışman)

Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Burak DARICILI

Jüri Üyesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonu: Sudan Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin, 19/07/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Mert Can ÖZBAYIN

Öğrenci No: 701316002

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Prof.Dr. Kamuran REÇBER

Danışman

(Adı, Soyad, Tarih)

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonu: Sudan Örneği” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

23 / 12 / 2019

Adı Soyadı : Mert Can Özbayın
Öğrenci No : 701316002
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Uluslararası İlişkiler
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı Soyadı: Mert Can ÖZBAYIN

Üniversite: Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans

Sayfa Sayısı: XV + 175

Mezuniyet Tarihi:

Tez Danışmanları: Prof. Dr. Kamuran REÇBER

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU: SUDAN ÖRNEĞİ

Birleşmiş Milletler (BM)'in barışı koruma misyonu kuruluşundan itibaren günümüze kadar gelen süreçte uluslararası barış ve istikrarın sağlanması konusundaki en önemli araçların başında gelmiştir. 1950'li yıllarda ilk örneklerinin görüldüğü barışı koruma misyonları Soğuk Savaş sonrası dönemde değişime uğramıştır. İnsani müdahale ve devlet egemenliği kavramları çerçevesinde yeniden değerlendirilen barışı koruma misyonları uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki en önemli araçlardır.

Bu çalışmada BM'nin geleneksel barışı koruma misyonu yapısı koruma sorumluluğu normu çerçevesinde incelenecektir. Koruma sorumluluğunun uygulama alanı olarak Sudan incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Birleşmiş Milletler, Barışı Koruma, R2P, POC

ABSTRACT

Name and Surname: Mert Can ÖZBAYIN

University: Uludağ University

Institution: Social Science Institution

Field: International Relations

Branch: International Relations

Degree Awarded: Master

Page Number: XV + 175

Degree Date:

Supervisor: Prof. Dr. Kamuran REÇBER

UNITED NATIONS PEACEKEEPING OPERATIONS: SUDAN CASE

The United Nations (UN) peacekeeping mission since its establish has been one of the most important tools for achieving international peace and stability. In the 1950s the first examples of peacekeeping missions were seen and have been transformed in post Cold War era. After re-evaluated through humanitarian intervention and state sovereignty the peacekeeping missions are the most important instruments in ensuring international peace and security.

This study will examine traditional UN peacekeeping missions within the framework of responsibility to protect norm. As case study Sudan will examine through responsibility to protect.

Key Words: United Nation, Peace Keeping, R2P, POC

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR	viii
GRAFİKLER	ix
HARİTALAR	x
ŞEKİLLER	xi
RESİMLER	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM NORMATİF BİR KAVRAM OLARAK KORUMA SORUMLULUĞU

1.1 KORUMA SORUMLULUĞUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	5
1.2 KORUMA SORUMLULUĞU TEORİK ÇERÇEVESİ.....	16
1.2.1 ICISS Raporu ve R2P.....	16
1.2.2 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ve R2P.....	23
1.2.3 2009 Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu ve R2P	25
1.3 KORUMA SORUMLULUĞU HUKUKİ ÇERÇEVESİ.....	30
1.3.1 Birleşmiş Milletler Şartı ve R2P	30
1.3.2 Uluslararası Hukuk Sözleşmeleri ve R2P	32
1.3.3 Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve R2P.....	36
1.3.4 Uluslararası Adalet Divanı ve R2P	38
1.4 KORUMA SORUMLULUĞU AKTÖRLERİ VE SORUMLULUKLARI.....	41
1.4.1 Egemen Devlet	43
1.4.2 BM Güvenlik Konseyi	44
1.4.3 BM Genel Kurulu.....	47
1.4.4 BM Genel Sekreteri ve Sekreteryası	48
1.4.5 Uluslararası ve Bölgesel Örgütler.....	52
1.5 KORUMA SORUMLULUĞUNA YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SUDAN VE İÇ DİNAMİKLERİ

2.1 SUDAN'IN COĞRAFI, SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI.....	58
2.1.1 Coğrafi Olarak Sudan.....	58
2.1.2 Sudan'ın Etnik Bölünmüşlüğü	60
2.1.3 Sudan'ın Ekonomik Yapısı	62
2.2 SUDAN'IN POLİTİK DURUMU VE TARİHÇESİ	64
2.2.1 Osmanlı Yönetimi Altında Sudan	64
2.2.2 İngiliz Mandası Altında Sudan	66
2.2.3 Sudan'ın Bağımsızlığı ve Birinci İç Çatışma Dönemi (1953 – 1972).....	69
2.2.4 Addis Ababa Anlaşması ve Barış Dönemi (1972 – 1983).....	72
2.2.5 İkinci İç Çatışma ve Güney Sudan'ın Bağımsızlığı (1984 – 2011).....	74
2.3 BÖLÜNME SONRASI SUDAN'IN POLİTİK DURUMU VE TARİHÇESİ.....	83
2.3.1 Bölünme Sonrası Dönemde Sudan'daki Gelişmeler	83
2.3.2 Bağımsızlık Sonrası Güney Sudan'daki Gelişmeler	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU VE SUDAN

3.1 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU	94
3.1.1 BM Barışı Koruma Misyonu Yasal ve Teorik Çerçevesi	94
3.1.2 BM Barışı Koruma Misyonu Tarihsel Gelişimi	99
3.1.3 BM Barışı Koruma Misyonu Kurumsal Statüsü	106
3.2 SUDAN'DA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU	109
3.2.1 BM Sudan Misyonu (UNMIS)	109
3.2.2 BM Darfur Görev Gücü (UNAMID).....	110
3.2.3 BM Güney Sudan Misyonu (UNMISS).....	112
3.2.4 BM Abyei Misyonu (UNISFA)	116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

R2P KAPSAMINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN SUDAN FAALİYETLERİ

4.1 KORUMA SORUMLULUĞU VE DARFUR KRİZİ	118
4.2 KORUMA SORUMLULUĞU VE GÜNEY SUDAN İÇ ÇATIŞMASI	139
SONUÇ.....	157
KAYNAKÇA	1572

TABLÖLAR

	Sayfa
Tablo 01: R2P Koruma Kapsamında Zaman Çizelgesi.....	42
Tablo 02: UNMISS POC Bölgeleri ve Koruma Altındaki Sivil Sayısı.....	145

GRAFİKLER

Sayfa

Grafik 01: UNAMID Askeri Güce Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke.....	112
Grafik 02: UNAMID Polis Gücüne Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke.....	112
Grafik 03: UNMISS Askeri Güce Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke.....	115
Grafik 04: UNMISS Polis Gücüne Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke.....	115

HARİTALAR

Sayfa

Harita 01: Topografik Sudan Haritası.....	59
Harita 02: Sudan Etnik ve Dilsel Gruplar Haritası.....	62
Harita 03: Sudan Değişen Sınırlar Haritası.....	69
Harita 04: BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Sudan Ülke Haritası.....	84
Harita 05: BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Güney Sudan Ülke Haritası.....	88
Harita 06: Güney Sudan 02 Ekim 2015 öncesi 10 Eyaletle Sistem Yapısı.....	91
Harita 07: Güney Sudan 02 Ekim 2015 sonrası 28 Eyaletle Sistem Yapısı.....	92
Harita 08: UNAMID Misyonu İntikal Haritası – Eylül 2019.....	111
Harita 09: UNMISS Misyonu İntikal Haritası – Eylül 2019.....	114
Harita 10: UNISFA Misyonu İntikal Haritası – Eylül 2019.....	117

ŞEKİLLER

Sayfa

Şekil 01: R2P Sütun 1.....	26
Şekil 02: R2P Sütun 2.....	27
Şekil 03: R2P Sütun 3.....	29
Şekil 04: Barışı Korumada Bağlantılar ve Gri Alanlar.....	98

RESİMLER

Sayfa

Resim 01: Bentiu PoC Bölgesi Yerleşimin Aylara Göre Değişimi.....	147
Resim 02: Malakal PoC Bölgesi Yerleşimin Aylara Göre Değişimi.....	147

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AMIS : Afrika Birliği Sudan Misyonu
African Union Mission in Sudan

ARCISS: Güney Sudan’da Çatışmanın Çözümü Hakkında Anlaşma
Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan

CPA : Kapsamlı Barış Anlaşması
Comprehensive Peace Agreement

DPKO : BM Barış Koruma Operasyonları Departmanı
United Nations Department of Peacekeeping Operations

DFS : Saha Destek Departmanı
Department of Field Support

DUP : Demokratik Sendika Partisi
Democratic Unionist Parthy

ExCom: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesi
Executive Committee of the United Nations High Commissioner’s Programme

FIB : Güç Müdahale Tugayı
Force Intervention Brigade

HIPPO: BM Barış Koruma Operasyonları Üst Düzey Bağımsız Paneli
High-Level Independent Panel on UN Peace Operations

ICID : Uluslararası Darfur Soruşturma Komisyonu
International Comission of Inquiry on Darfur

ICISS : Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu
International Commission on Intervention and State Sovereignty

IDP : Yerinden Edilmiş Kişiler
Internally Displaced Persons

JEM : Adalet ve Eşitlik Hareketi
Justice and Equality Movement

LJM : Özgürlük ve Adalet Hareketi
Liberation and Justice Movement

MANUSCO: BM Kongo İstikrar Misyonu
United Nations Organization Stabilization Mission in Democratic Republic of the Congo

NATO : Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
North Atlantic Treaty Organization

NIF : Milli İslam Cephesi
National Islamic Front

NDA : Milli Demokratik İttifak
National Democratic Alliance

OHCHR: BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
United Nations High Commissioner for Human Rights

ONUC : BM Kongo Misyonu
United Nations Operation in Congo

PKO : Barışı Koruma Operasyonu
Peacekeeping Operations

POC : Sivillerin Korunması
Protection of Civillians

PSC : Barış ve Güvenlik Konseyi
Peace and Security Council

R2P : Koruma Sorumluluğu
Responsibility to Protect

RwP : Korurken Sorumluluk
Responsibility While Protecting

SLA : Sudan Kurtuluş Ordusu
Sudan Liberation Army

SRSG : Genel Sekreter Özel Temsilcisi
Special Representative of Secretary General

SPLM/A: Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordusu
Sudan People's Liberal Movement/Army

SSLM : Güney Sudan Kurtuluş Cephesi
Southern Sudan Liberation Front

TGNU : Ulusal Birliğin Geçici Hükümeti
Transitional Government of National Unity

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UCM : Uluslararası Ceza Mahkemesi

UNAMID: BM Darfur Görev Gücü
United Nations-African Union Mission in Darfur

UNAMIR: BM Ruanda Destek Misyonu
United Nations Assistance Mission for Rwanda

UNEF I : BM Acil Durum Gücü I
United Nations Emergency Force

UNHCR: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
United Nations High Commissioner for Refugees

UNISFA: BM Abyei için Geçici Güvenlik Gücü
United Nations Interim Security Force for Abyei

UNMIS: BM Sudan Misyonu
United Nations Sudan Mission

UNMOGIP: BM Hindistan ve Pakistan Gözlem Grubu
United Nations Military Observer Group in India and Pakistan

UNPROFOR: BM Koruma Gücü
United Nations Protection Force

UNTAG : BM Geçiş Yardım Grubu
The United Nations Transition Assistance Group

UNTSO: BM Ateşkes Gözlem Organizasyonu
United Nations Truce Supervision Organization

GİRİŞ

Toplumsal barışın sağlanması ve uluslararası barışın korunması kavramları devlet yapısının ortaya çıktığı ilk çağlardan itibaren politik sistemin en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. 19. yüzyılda oluşturulmaya çalışılan “Avrupa Ahengi”, yerini 20. Yüzyılın yeni politik sistemi ile birlikte I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti’ne bırakmıştır. Milletler Cemiyeti uluslararası barışın tesis edilmesi yönündeki ilk kurumsal oluşum olsa da bu oluşum II. Dünya Savaşının çıkmasını engelleyememiştir. Birleşmiş Milletler (BM) II. Dünya savaşının tüm dünyada yarattığı yıkımın sonucunda “*bir insan yaşamı içinde iki kere insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları koruma...*” misyonu ile meydana gelmiştir.

BM’nin kuruluşundan itibaren günümüze kadar uzanan süreçte barışın koruması misyonu BM sisteminin en önemli kavramlarının başında gelmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte değişen uluslararası sistem BM’nin barışı koruma misyonu için de değişimi kaçınılmaz kılmıştır.

Özellikle 1990’lı yıllarda yaşanan çatışmalarda gerçekleşen insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırımlar suçları, uluslararası toplum nezdinde insancıl müdahale ve devletlerin egemenlik hakları ve içişlerine karışmama gibi uluslararası sistemin temel yapı taşlarını oluşturan normların tartışmaya açılmasına sebep olmuştur. 1990’lı yıllarda Ruanda, Bosna, Kosova ve Srebrenitsa gibi uluslararası toplumun zihninde kapanması güç yaralar açan ve BM’nin barışı koruma misyonuna olan inancı sarsan olayların sonrasında askeri müdahaleye imkân tanıyan insancıl müdahale kavramına yönelik hukuki, ahlaki ve siyasi olarak tartışmalar meydana gelmiştir. Alternatif bir kavram olarak ortaya çıkan Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect) (R2P) vahşet suçlarının engellenmesi ve uluslararası barışın sağlanması için kurumsal bir sistem oluşturabilecek bir norm olarak uluslararası politikanın gündemine girmiştir. Çalışmanın temelini BM barışı koruma misyonunda R2P’nin katkısı oluşturmaktadır.

2001 yılında ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar geçen süreçte R2P normu uluslararası sistemin içerisinde uluslararası barışın korunmasında tartışılacak normların başında gelmektedir. R2P’nin teorik olarak uluslararası barışın tesis edilmesine yönelik katkısı tartışılmaz fakat normun uygulanması noktasındaki yetkilendirme ve normun uygulama esaslarının belirsiz olması en önemli eleştirileri beraberinde getirmektedir.

Tezin konusunu oluşturan Sudan'daki BM barışı koruma misyonu R2P normu çerçevesinde incelenmiş ve bu kapsamda değerlendirmeler yapılmıştır.

Mevcut çalışma ile birlikte koruma sorumluluğu olarak 2005 yılında BM sistemi içerisine giren ve geçen süre içerisinde birçok BM belgesinde atıf yapılan R2P kavramının siyasi/etik bir norm mu yoksa hukuki bir norm halini alabilecek gelişmekte olan bir kavram mı olduğu sorusunda cevap aranacaktır. BM'nin barışı koruma misyonu çerçevesinde koruma sorumluluğunun normatif bir kavram olarak uygulanabilirliği, kavramın gelecek dönemde yapılacak çalışmalar ile kurumsallaşarak tüm barışın korunması misyonlarında hem siyasi ve ahlaki olarak hem de hukuki bir altyapı ile kullanımının mümkün olup olmadığına örnek olaylar üzerinden cevap aranacaktır. Özellikle Sudan'daki uygulamalar üzerinden yapılacak örneklendirmeler ile bir analiz yapılması planlanmaktadır. Günümüzde R2P'nin geldiği nokta ve gelişim süreci tarihsel olarak incelenerek normun hangi kısımlarda eksik kaldığı, hangi kısımlarda kapsamlı değişikliğe ihtiyaç duyduğu konuları irdelenecektir.

Çalışma sonucunda koruma sorumluluğunun siyasi veya hukuki bir norm olduğu/olabileceği konusunda kesin bir hüküm verilmeyecektir. Sosyal bilimlerin doğası gereği yoruma açık olarak yapılan analizler kesin hükümler vermeyi zorlaştırmaktadır. Tezin amacı farklı uygulamalarda ve farklı yorumlar ile konunun analizinin yapılarak literatürde uzun süredir tartışılmalı ve uzun bir süre daha gündemi işgal etmesi beklenen R2P kavramını, BM barışı koruma misyonu çerçevesinde değerlendirmektir.

R2P'nin hukuki ve ahlaki bir norm olarak meşruiyet kazanmasının önündeki en büyük engel klasik uluslararası ilişkiler sisteminde devletin egemenliği ve iç işlerine karışmama ilkesiyle karışıklık oluşturmaması sorunsalıdır. Her ne kadar R2P kavramı devlet egemenliğine saygı gösteren bir ilkeyi temel alsada devletin egemenlik haklarından doğan sorumluluklarını yerine getirmemesi/getirememesi durumunda egemenlik haklarını askıya alan bir anlayışı benimsemesi klasik devlet egemenliği anlayışına yönelik bir müdahale olarak algılanabilmektedir. Yine de günümüzde hiçbir egemen devletin sorumluluğu altındaki halka karşı işlediği veya işlenmesine sessiz kaldığı önlenbilir vahşet suçlarına karşı sadece devletin egemenliği ilkesi ile savunmada bulunması uluslararası toplum tarafından kabul gören bir davranış değildir. Bu tür davranışlar uluslararası toplum tarafından siyasi ve ahlaki olarak söz konusu devletin egemenliğini

sorgulamaya açık bir hale getirmektedir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde koruma sorumluluğu kavramının içeriği ve hangi alanlarda uygulanabildiği, norma yöneltilen eleştiriler ile 2001 yılında ICISS raporu ile ortaya çıkışından günümüze kadar olan süreçte BM sistemi ve uluslararası hukuk kuralları açısından meşruiyeti konularında bilgi paylaşımı yapılacaktır. Birinci bölüm koruma sorumluluğunun normatif olarak altyapısının anlaşılması açısından önemlidir.

Tezde sunulan düşüncelerin örneklendirilmesi açısından çalışma bölgesi olarak seçilen Sudan'ın politik ve sosyal durumunun daha iyi anlaşılabilmesi için ikinci bölümde Sudan'ın etnik, sosyal ve ekonomik yapısı incelenecektir. Sudan çok çeşitli etnik yapısı ile dünyadaki en bölünmüş toplumların başında gelmektedir. Sudan'ın 18. yüzyıldan günümüze kadar olan tarihi süreçte Sudan'da yaşanan çatışmaların tarihsel ve sosyolojik kökenleri bu bölümde cevaplanmaya çalışılacaktır. Sudan, birden fazla bölgede yaşanan iç çatışmalar ve çok aktörlü çatışma yapısı ile karmaşık bir tarihi geçmişe sahiptir. Aktörlerin ve aralarındaki ilişkilerin anlaşılması için ikinci bölüm önem arz etmektedir.

Üçüncü bölümde BM'nin klasik barışı koruma misyonu incelenecektir. Bu bölümde Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği koruma misyonu için kullanabileceği araçlar, barışı koruma misyonlarının hukuki temelleri ve teorik altyapısı incelenecektir. Ayrıca 1948 yılından günümüze kadar olan süreçte barışı koruma operasyonlarının değişim süreci de üçüncü bölüm kapsamında incelenecek olan konuların başında gelmektedir. Sudan'da tesis edilen barışı koruma misyonları genel hatları ile bu bölümde paylaşılacaktır.

Dördüncü ve son bölüm çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu bölümde teorik ve genel çerçevede ortaya konan koruma sorumluluğunun uygulama alanları Darfur Krizi ve Güney Sudan İç Savaşı üzerinden incelenecektir. Darfur Krizi koruma sorumluluğunun ilk olarak test edildiği bölge olması, ilk kez bir devlet başkanının hakkında Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından yakalama kararı çıkarılması gibi konular ile R2P ile ilgili çalışmaların en fazla üzerinde durduğu kriz bölgelerinin başında gelmektedir. Güney Sudan ise barışın inşası sürecinin incelenmesi ve teorikte yapılan hataların pratikte görülmesi için önemli bir örnek olay olarak önem kazanmıştır.

Sudan ve Güney Sudan bugün BM tarafından konuşlandırılan üç farklı barışı koruma misyonuna ev sahipliği yapması sebebiyle önemlidir. Bölgede farklı etnik ve politik

unsurların içerisinde olduğu çok karmaşık bir çatışma sürecinin devam etmesi ve R2P normunun ilkelerinin uygulanması için gerekli koşulları taşıdığı düşünüldüğü için çalışmada örnek olay olarak seçilmiştir.

Çalışmada esas olarak cevap aranan sorulardan bir diğeri ise R2P kavramının klasik barışı koruma misyonuna yöneltile eleştirilere çözüm olarak BM sistemi içerisindeki dönüşüm taleplerine cevap verebilecek nitelikte bir norm olup olmadığı konusudur. R2P'nin insancıl müdahale kavramının alternatifi olarak barışı koruma misyonunun normatif bir unsuru olarak öne çıkması, R2P'nin sadece askeri müdahaleyi temel alan insancıl müdahale kavramının aksine önleme ve yeniden inşa sorumlulukları aracılığıyla askeri, ekonomik ve politik tüm süreçleri normun kapsamı içerisine dahil etmesi sebebiyledir. Bu anlamda insancıl müdahale emperyalist amaçlar için bir kılıf olarak görülürken R2P uluslararası toplumun barışın tesisi konusundaki ortak çabası olarak tanımlanabilir. Kavram BM barışı koruma misyonunun geleceği için yasal ve siyasi bir altyapı oluşturabilir.

Söz konusu alanın uluslararası hukuk ve siyaset açısından en fazla tartışmanın yaşandığı alanların başında gelmesi çalışmada önerilen tezlerin hayata geçirilmesi noktasında sınırlamaları beraberinde getirmektedir. Bu çalışma ile insanlığa karşı işlenen vahşet suçlarının uluslararası toplum tarafından engellenmesi noktasında R2P normunun gelecekte hukuki, siyasi ve ahlaki olarak kabul gören meşru bir norm halini alıp alamayacağı konusuna Sudan örneği üzerinden cevap aranmaktadır. Çalışmadan beklenen sonuç R2P'nin teorik olarak eksik kalan kısımları ve uygulamadaki eksiklikleri noktasında literatüre katkı sağlayabilmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NORMATİF BİR KAVRAM

OLARAK KORUMA SORUMLULUĞU

Koruma sorumluluğu bir kavram olarak uluslararası hukuk ve politikanın gündemine Soğuk Savaş sonrası dönemde girmiştir. Kavramın ortaya çıkışı Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni dünya düzeninde insani müdahale kavramına yönelik eleştiriler sonucunda olmuştur. Devletin egemenliği, savaş, egemenliğe müdahale gibi olgular antik çağlardan beri politik bilim tarafından tartışıl原因 konuların başında gelmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile oluşan yeni düzende ise klasik devlet güvenliğini temel alan yaklaşımlar yerini bireyin güvenliğini temel alan yaklaşımlara bırakmıştır. Koruma sorumluluğu bu yeni düzende insani krizlerin önlenmesinde daha etkin bir müdahale yöntemi belirlemek ve bu krizleri gerçekleşmeden engellemek iddiası ile ortaya konulmuştur. Bu bölümde koruma sorumluluğunun normatif bir kavram olarak ortaya çıkışı, yasal bir norm şekline dönüşmesindeki süreç ve kavrama ilişkin eleştirilere yer verilecektir.

1.1 KORUMA SORUMLULUĞUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Koruma sorumluluğu kavramının tanımlanması insani müdahale kavramının Soğuk Savaş sonrası dönemde tartışmaya açılması ile gerçekleşmiştir. Yine de insani müdahale ve koruma sorumluluğunun öncesinde de literatürde farklı kavramlar üzerinden insani müdahaleye ilişkin tartışmalar bulunmaktaydı. Tartışılan bu kavramlardan en önemlisi haklı savaş kavramıdır. Haklı Savaş kavramının kökenleri Yunan -Roma gelenekleri, Hristiyan etik anlayışı ve Batı felsefesine dayanmaktadır. Kavramın ana kaynakları Aristo, Cicero, St. Augustine, Grotius, Suarez, Vattel ve Vitorio'ya dayanmaktadır. Haklı savaş kavramının getirmiş olduğu fikirlerin Cenevre Konvansiyonları dahil olmak üzere uluslararası hukukun temel kavramlarının geliştirilmesinde önemli bir etkisi olmuştur.¹

¹ Amitav Acharya, "The R2P and Norm Diffusion: Towards A Framework of Norm Circulation", *Global Responsibility to Protect*, No. 5 (2013), s. 474.

Haklı savaş uluslararası hukuk normlarının gelişim gösterdiği 17. yüzyıl ile modern anlamda tartışılmaya başlanmıştır. 17. yüzyılda Orta Çağ'daki anlamından çıkarılarak modern dönem ilkelerine uygun şekilde tanımlanan haklı savaş kavramı uluslararası hukukun da temel normlarından birisini oluşturmuştur. Haklı savaş kavramı farklı yazarlar tarafından tartışma konusu olmuştur. Vitorio'ya göre haklı savaş kavramı dinsel, yayılcı ve çıkarlara dayalı savaş anlayışından ayrılmıştır. Vitorio tarafından haklı savaş ancak savunma amacıyla yapılan savaş olarak tanımlanmaktadır. Saldırı durumunda savaşın haklılığını belirli şartlarda kabul eden Vitorio, savaşın haklı olabilmesi için en önemli ölçütlerden birisini savaşın meşru otorite tarafından başlatılması olarak görmüştür.²

Vitorio'nun çağdaşı olan Fransisco Suárez'e göre ise haklı savaş üç durumda kabul edilebilir; haklı neden, meşru otorite ve iyi niyet. Suárez'e göre haklı savaşın mümkün olmadığı durumda daha kötü bir sonucun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu durumda savaş, haklı bir barışın sağlanmasında bir araç durumundadır. Haklı savaş bu anlamıyla sadece savunma amacıyla gerçekleştirilebilir anlayışı Suárez tarafından kabul edilse de kötülüğün cezalandırılması amacıyla da haklı savaş gerçekleştirilebilir görüşünü savunmuştur. Suárez'in diğer düşünürlerden ayrılan ön önemli görüşlerinden birisi de müdahale sonrasında barış ve huzur ortamının tesisi için müdahale eden kuvvetin işgali devam ettirmesi gerektiği görüşüdür.³

Haklı savaş konusunda uluslararası hukuka yapmış olduğu katkılar ile literatürde önemli bir yer tutan Hugo Gratius'a göre ise savaşın haklı olarak kabul edilebilmesi için haksızlığa uğramak, savunma ve hukukun ihlalinin önlenmesi amaçlarından birisinin olması gerekmektedir. Grotius'un bu görüşleri genel anlamda uluslararası hukukun temellerini oluşturan diğer düşünürler tarafından da benimsenmiştir. Grotius "göz boyama" olarak nitelendirdiği komşu devletlerin güçlenmesinden duyulan korku, daha verimli topraklar elde etme isteği, başkalarının elindeki imkanları kendisinin gibi

² Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, Güz (2004), s.14-15.

³ Ereker, a.g.m., s.17-18.

gösterme çabası ve kişisel çıkarlar sebebiyle başlatılan savaşları haklı savaş olarak kabul etmemektedir.⁴

Koruma sorumluluğunun öncülü olan insani müdahale kavramına bakıldığında ise bu kavramın literatüre kazandırılması yine Soğuk Savaş sonrası dönemde olmuştur. Soğuk Savaş dönemi politik yapısında insan hakları ihlalleri devletlerin egemenlik alanına giren konular olarak görülmekteydi. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş sonrasında dönüşüm sürecine giren uluslararası sistem, insan hakları ihlallerini devletin egemenliğinden uluslararası politikanın gündemine taşımıştır. İnsan hakları ve halklarını korunma noktasında yetersiz kalan devletler "Failed States"⁵ olarak tanımlanmıştır. Başarısız olarak kabul edilen bu devletlere karşı insani müdahale kavramı ortaya çıkmıştır. İnsani müdahale kavramı beraberinde askeri müdahaleyi getirmektedir. Devletin egemenliği konusu BM Şartı'nın ve uluslararası hukukun en temel ilkelerinden birisidir. Egemen bir devletin başka egemen bir devlete askeri müdahalesi istisnai hükümler dışında BM Şartı'nda yasaklanmıştır. Bu durum insani müdahalenin egemenlik haklarına müdahale edip etmediği tartışmasını beraberinde getirmiştir.⁶

Egemenlik ve insan hakları ihlallerinin engellenmesi konusundaki tartışmalar devam ederken 1993 yılında "sorumluluk olarak egemenlik" kavramı literatüre kazandırılmıştır. BM Genel Sekreteri Boutros Ghali tarafından Yerinden Edilmiş Kişiler (*Internally Displaced Persons*) (IDP)- Özel Temsilcisi olarak atanan Francis Deng ile Roberta Cohen tarafından yapılan çalışmada kavram ilk kez tanımlanmıştır. Söz konusu çalışmada IDP'lerin korunması ve yardım edilmesi konularında devletlerin ana sorumluluğa sahip oldukları görüşü belirtilmiştir. Eğer devletler egemenlik alanlarına giren bu konuda yetersiz kalırlarsa, uluslararası toplum tarafından yapılacak olan yardım önerilerini kabul etmesi gerektiği Deng ve Cohen tarafından belirtilmiştir. Sorumluluk bu aşamada devletten uluslararası topluma geçmektedir. Ortaya konulan bir yeni yorum BM nezdinde

⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 8. Basım, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013, s. 110.

⁵ Failed States: Başarısız Devlet.

⁶ Merve Aksoy Ercümen, "İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna", *INSAMER*, 08 Eylül 2015, https://insamer.com/tr/insani-mudahaleden-koruma-sorumluluguna_224.html (24.06.2019).

ve bölgesel örgütler tarafından kabul görmüştür. Ayrıca bazı devletler söz konusu kavramı ulusal hukukları kapsamında da iç hukuk kuralı olarak kabul etmişlerdir.⁷

Koruma sorumluluğu kavramının ortaya çıkmasındaki olayların başında 1994 yılında Ruanda'da yaşanan insani dram gelmektedir. 1994 yılında Ruanda'da yaşanan vahşet suçları, insani müdahale konusunda eylemsizliğin en büyük sonuçlarından birisini oluşturmuştur. BM Güvenlik Konseyi Ruanda'da yaşanan insani drama müdahalede hareketsiz kalmış ve bölgede konuşlandırılan barışı koruma misyonu kuvvetleri tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşen soykırımı durduramamıştır. Ruanda katliamı insani müdahalede hareketsiz kalmanın sonuçları açısından bir kırılma noktasıdır. Devlet egemenliğinin moral olarak sorgulanmaya başlaması Ruanda krizi sonrası dönemde başlamıştır. 1995 yılında Bosna'da gerçekleşen katliamlara karşı BM'nin yeniden etkisiz kalması BM'ye olan güveni zedelemiş ve BM barışı koruma misyonundaki zafiyetleri de ortaya çıkarmıştır.⁸

İnsani müdahale ile ilgili olarak yaşanan tartışmalar, 1999 yılında Kosova'ya NATO tarafından yapılan askeri müdahale sonrasında artmıştır. Kosova'da yaşanan olaylara istinaden NATO tarafından 1999 yılının mart ayında Müttefik Güç (Allied Force) operasyonu başlatılmıştır. NATO güçlerinin yapmış oldukları hava hareketleri sonrasında Sırp güçleri bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. NATO tarafından yapılan bu müdahaleye istinaden BM Şartı'nın 2(4). paragrafı uyarınca güç kullanmama ilkesine aykırı olduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür.⁹

BM Güvenlik Konseyi Kosova'da yaşanan insani dram ile ilgili olarak 1199 ve 1203 sayılı kararları yayınlamıştır. Her iki kararda da bölgede barışın tehdit altında olduğu ve insan haklarına yönelik ihlallerin yaşandığı söz konusu olsa da herhangi bir müdahaleye ilişkin bir karar alınmamıştır. Özellikle Rusya'nın konuyla ilgili takınmış olduğu tavır askeri müdahale seçeneğinin Güvenlik Konseyi aracılığıyla gerçekleştirilmesini engellemiştir.¹⁰

⁷ Orkun Sürücüoğlu, "Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt19, Sayı 4 (2017), s.607.

⁸ ICISS, *The Responsibility to Protect: Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Aralık 2001, Ottawa: International Development Research Centre, 2001, s. 1.

⁹ Sezai Çağlayan, "Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi Koruma Öncelikli Sorumluluk", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl 6, Sayı 12 (2018), s. 340.

¹⁰ Sürücüoğlu, a.g.m, s. 606.

1999 yılında NATO tarafından Kosova'ya yapılan müdahale yapılış biçimi anlamında değerlendirildiğinde pozitif hukuka aykırı bir şekilde gerçekleşmiştir. Her ne kadar pozitif hukuka aykırı olarak gerçekleşmiş olsa da müdahalenin uluslararası toplum tarafından meşru kabul edilmesinin nedeni moral değerler bakımından meşru sayılmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan müdahale ile yanlış olan bir durumun düzeltilmesi sağlanmıştır.¹¹

Tüm bu yaşananların ışığında BM Genel Sekreteri Kofi Annan Eylül 1999'da BM Genel Kurulu'nun 54. oturumunda "Gelecek Yüzyılda İnsan Güvenliği ve Müdahalesi" konulu bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Güvenlik Konseyi'nin Ruanda ve Kosova'da olan olaylar karşısında etkisiz kaldığını, BM üye devletlerinin geleneksel egemenlik hakları ile insanlığın ortak değerlerinin savunulması arasında ortak bir zemin bulunması gerektiğini belirtmiştir. Yaptığı konuşmada insan hakları ihlalleri ile ilgili egemenlik ve insani müdahale dengesine vurgu yapmıştır;

*"...eğer insani müdahale egemenliğe karşı gerçekten kabul edilemez bir saldırı ise, insan olarak varoluşumuzun dayandığı tüm insan haklarının toptan ve sistematik bir ihlali olan Ruanda ve Serebrenitsa'ya nasıl cevap vereceğiz?"*¹²

BM Genel Sekreteri Annan'ın yapmış olduğu konuşmadaki çağrısına istinaden Eylül 2000'de Kanada Hükümeti'nin desteği ile Avustralya Dışişleri Bakanı Gareth Evans ve Cezayir'li üst düzey diplomatlardan Mohammed Sahnoun önderliğinde bağımsız bir komisyon kurulmuştur. Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*) (ICISS) olarak anılan Komisyon ilk toplantısını 05 – 06 Eylül 2000 tarihlerinde Ottawa'da gerçekleştirmiştir. Komisyonun yapmış olduğu çalışmalar neticesinde 2001 yılında Koruma Sorumluluğu (*Responsibility to Protect*) (R2P) adı ile bir doktrin yayınlanmıştır.¹³

Raporda devlet egemenliği ve insani müdahale kavramları arasında bir dengeden söz etmek mümkündür. İnsani müdahale kavramının aksine sadece askeri müdahaleye vurgu yapılmamakta, koruma sorumluluğu ile ekonomik ve politik alanlarda yaptırım ve

¹¹ Alex J. Bellamy, "Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq", *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No.2, March (2004), s. 136.

¹² ICISS, a.g.e., s. 2.

¹³ ICISS, a.g.e., s. 2.

ödüllendirme ilkeleri benimsenmektedir. Koruma sorumluluğu ile insanlığa karşı işlenen suçların engellenmesi için önleme sorumluluğu, tepki verme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu adında üç ilke öngörülmüştür. Raporun önemi, bazı yazarlar tarafından BM'nin geleceği olarak görülen koruma sorumluluğu ilkesinin kaynak metni olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴

Koruma sorumluluğu kavramı ilk kez ICISS raporu ile yayınlandığında uluslararası toplum tarafından farklı tepkiler söz konusu olmuştur. 1999 Kosova müdahalesi sonrasında insani müdahale ile ilgili global bir anlayış ortaya koymaya çalışan Kanada, Almanya ve Birleşik Krallık tarafından kavram olumlu şekilde karşılanmıştır. Arjantin, Avustralya, Hırvatistan, Kolombiya, İrlanda, Güney Kore, Yeni Zelanda, Norveç, Peru, Ruanda, İsveç, Tanzanya kavrama ilke olarak destek vermiştir. Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden Birleşik Krallık dışındaki diğer üyeler koruma sorumluluğu kavramına şüphe ile yaklaşmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ulusal çıkarları ile uyumlu olmayan bir konu ile ilgili olarak askeri kuvvetlerini harekete geçirmeyi öngören bir konseptte destek vermeyeceğini belirtmiştir. Çin her ne kadar insani müdahalenin uluslararası toplum tarafından endişe ile takip edilen bir konu olmasına rağmen güç kullanımının sadece Güvenlik Konseyi yetkisi altında olduğu ve tartışmaya açılmayacağı görüşünü savunmuştur. Rusya, Çin tarafından benimsenen görüşü desteklemiş ve sadece Güvenlik Konseyi'nin onayı ile bu tarz bir müdahalenin gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Bağlantısızlar Hareketi de koruma sorumluluğuna olumsuz yönde bir yaklaşım sergilemiştir. Sivil toplum kuruluşları ise kavramı destekleyici faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁵

Koruma sorumluluğu kavramı ile ilgili literatür tartışmaları devam ederken BM Genel Sekreteri Kofi Annan da kavramın yasal statü kazanması ile ilgili girişimlerini sürdürmüştür. İlk olarak 2003 yılında güvenlik, askeri müdahale ve BM organlarının etkinliğinin artırılması ile ilgili olarak “Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişimler Üzerine” bir Üst Düzey Panel düzenlemiştir. Bu panel sonucunda ise 2004 yılında “Daha

¹⁴ Sercan Reçber, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, I. Baskı, İstanbul: On İki Levha, 2016, s. 211.

¹⁵ Alex J. Bellamy, “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit”, *Ethics & International Affairs*, 20, 2(2016), s. 151-152.

Güvenli Bir Dünya: Paylaşılan Sorumluluğumuz” raporu hazırlanmıştır.¹⁶ Söz konusu raporda koruma sorumluluğu kavramını üye devletlerin dikkatine sunan Annan, raporda koruma sorumluluğu kapsamındaki insani krizlere müdahalede hareketsiz kalmak için bir neden olmadığını belirtmiştir. Söz konusu raporda Annan, koruma sorumluluğunu; engelleme, tepki verme ve yeniden inşa aşamaları ile kurgulamıştır. ICISS’in yayınladığı rapordan farklı olacak şekilde doğal afet ve salgın hastalıkları koruma sorumluluğu kapsamından çıkaran Annan, doğru otorite olarak ise sadece Güvenlik Konseyi’nin yetkili olduğu hususuna vurgu yapmıştır.¹⁷

Genel Sekreter Kofi Annan koruma sorumluluğu kavramının kabulü ile ilgili çalışmalarına 2005 yılında “Daha Geniş Özgürlük: Herkes için İnsan Haklarına, Kalkınmaya ve Güvenliğe Doğru” raporunda kavramı yeniden tanımlayarak devam etmiştir. 2004 yılındaki incelemesinde kolektif güvenlik başlığı altında kavramı inceleyen Annan, askeri müdahale ile kavramın güç kullanımına odaklanan yapısından barışı koruma fonksiyonu üzerine yoğunlaşarak “sorumluluk” kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu amaçlar koruma sorumluluğu kavramını raporunda “Haysiyetle Yaşama Özgürlüğü” bölümünde “Hukukun Egemenliği” başlığı altında tekrar incelemiştir. Bu raporunda da insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım ve vahşet suçlarına karşı egemenliğin bir koruma oluşturmayacağını belirtmiştir.¹⁸

Koruma sorumluluğunun yasal bir norm olarak BM sistemine entegrasyonu 14 – 16 Eylül 2005 tarihleri arasında New York’ta düzenlenen BM Dünya Zirvesi’nde gerçekleşmiştir. Zirve Sonuç Bildirgesi’nin 138. ve 139. paragraflarında tanımlanan ve kabul edilen anlamıyla “koruma sorumluluğu” kavramının yasal bir statü kazanması söz konusu olmuştur. İlgili paragraflar uyarınca koruma sorumluluğu devletlere yeni bir sorumluluk alanı oluşturmaktan ziyade mevcut uluslararası hukuk kuralları ve doktrinler tarafından kabul edilen görüşleri tekrar etmiştir. İlgili paragraflar uyarınca Güvenlik Konseyi’nin BM Şartı’nın VI. Bölümü kapsamında “uyuşmazlıkların çözümü” konusunda yetkili olduğu ve uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi sorumluluğu

¹⁶ Kofi Annan, “A More Secure World: Our Shared Responsibility”, Report of the Secretary General’s Report High-level Panel on Threats, Challenges and Change, A/59/565, 2 December 2004.

¹⁷ Pınar Gözen Ercan, “İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Tekrar Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P”, *Hacettepe HFD*, 5(2)(2015), s. 5.

¹⁸ Ercan, a.g.m., s. 6.

uyarınca gerekli görülen yaptırımları alma yetkisine sahip tek organ olduğu tekrar belirtilmiştir.¹⁹

Uluslararası toplumun koruma sorumluluğuna yönelik olarak şüpheli yaklaşımı sonucunda 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde kabul edilen anlamıyla koruma sorumluluğu birincil kaynağı olan ICISS raporundan oldukça farklıdır. ICISS raporunda öngörülenin aksine 138. ve 139. paragraflarda Güvenlik Konseyi'nin yetkisi çok açık şekilde belirtilmiştir. Alternatif karar alma mekanizmalarının koruma sorumluluğu kapsamında yetki tanımlaması yoruma imkân vermeyecek şekilde engellenmiştir. Bunun yanında diğer bir değişiklik devletlerin başarısız olarak kabul edilme durumlarına ilişkindir. ICISS raporunda devletin açık bir şekilde başarısız olarak kabul edildiği durumlarda uluslararası toplumun sorumluluğunun başladığı kabul edilirken, 2005 Zirve Sonuç Bildirgesi'nde bu durum devletin insani krizleri önlemede yetersiz veya isteksiz kalması şeklinde değiştirilerek kabul edilmiştir. Koruma sorumluluğunun resmi olarak kabul edilen versiyonunda, ICISS raporundaki kapsamından en büyük farkı hangi durumların kavramın kapsamı içerisine girdiğine ilişkindir. ICISS raporunda kitlesel ölümler, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi daha geniş bir kapsamda koruma sorumluluğunu tanımlanmıştır. 2005 Zirve Sonuç Bildirgesi'nde ise soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve etnik temizlik olarak adlandırılan durumlarda koruma sorumluluğunun yetkisinin başlayacağı kabul edilmiştir.²⁰

BM tarafından 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile yasal bir norm olarak kabul edilen koruma sorumluluğuna Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ilk atıf 28 Nisan 2006 tarihinde kabul edilen 1674 sayılı "Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması" kararı ile olmuştur.²¹ Söz konusu karar taslağı Birleşik Krallık tarafından Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmiştir. Birleşik Krallık hazırlamış olduğu taslakta koruma sorumluluğu normuna atıf yapma isteğini Konsey'e iletmiştir. Görüşmeler sırasında Rusya ve Çin tarafından itirazlar söz konusu olmuştur. Birleşik Krallık, Fransa ve Danimarka ise söz konusu kararın koruma sorumluluğu normuna atıf yapılarak

¹⁹ UN General Assembly, "Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005", 2015 *World Summit Outcome*, A/RES/60/1, 24 October 2005. bkz.

²⁰ Adem Ali İren, Muharrem Gürkaynak, "Mutlak Güç Ya Da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği Ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/2, Sayı 24 (2016), s.150.

²¹ Azime Telli, "İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2012), s. 213.

çıkartılması konusunda büyük çaba harcamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Çin ve Rusya 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde belirtildiği şekilde koruma sorumluluğuna atıf yapılmasını kabul etmiştir. Taslak metnin sunulması ve kararın kabul edilmesi 6 aylık görüşmeler sonrasında gerçekleşebilmiştir.²²

2007 Aralık ayında Genel Sekreter Ban Ki-Moon tarafından Edward Luck R2P Özel Danışmanı olarak atanmak istenmiştir. Genel Kurul Beşinci Komitesi (Finansal Komite) R2P özel danışmanının atanmasına ve BM Soykırım Önleme ve Koruma Ortak Ofisi'nin kurulmasına ilişkin bütçeyi onaylamamıştır.²³

Mayıs 2008'de Myanmar'da Nargis Kasırgası gerçekleşmiştir. Kasırga sırasında Myanmar'ın yardım talebi konusunda isteksiz kalması üzerine Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner koruma sorumluluğu kapsamında yardımların ulaştırılması için Myanmar Hükümeti'nin rızası alınmadan müdahalede bulunulmasını talep etmiştir. Takip eden Ağustos ayında ise Rusya'nın Güney Osetya'da soykırımın engellenmesi amacıyla Gürcistan'a müdahalede bulunmasını koruma sorumluluğu kapsamında değerlendirilmesini istemiştir. Her iki olayda da uluslararası toplum ve BM Sekreteryası müdahalenin koruma kapsamı dışında kaldığını belirtmiştir. Koruma sorumluluğunun kapsamının anlaşılması noktasında soru işaretleri olması sebebiyle kavramın uygulama esaslarının daha net bir şekilde ortaya konulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.²⁴

2009 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından "Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu" adıyla yeni bir rapor yayınlanmıştır. Bu rapor esas itibarıyla koruma sorumluluğu ilkelerinin uygulanması ve yorumlanması konusu ile ilgilenmiştir. Rapor üç sütunlu bir yapıda koruma sorumluluğunu tanımlamıştır. Birinci sütun, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinde kabul edilen 138. ve 139. paragraflara istinaden egemen devlete sorumluluk yüklemiştir. İlgili paragraflar ile tanımlanan soykırım, savaş suçu, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçların engellenmesi için sorumluluğun ilk olarak egemen devlette olduğu belirtilmiştir. İkinci sütunda egemen devletin bu sorumluluğu yerine getirmede eksik kalması durumunda uluslararası toplumun yardım

²² Jess Gifkins, "R2P in the UN Security Council: Darfur, Libya and Beyond", *Cooperation and Conflict*, Vol.51, 2 (2016), s.156.

²³ Alex J. Bellamy, "R2P Dead or Alive?", *The Responsibility to Protect – From Evasive to Reluctant Action: The Role of Global Middle Powers*, ed. Malte Brosig, Johannesburg: Kaas & Saiia, 2002, s.17.

²⁴ Bellamy, "R2P Dead or Alive?", a.g.m, s.19.

etmesi öngörülmektedir. Üçüncü sütunda ise devletin sorumluluklarını yerine getiremedikleri durumlarda BM üye devletlerinin kolektif bir anlayışla zamanında ve kararlı bir biçimde tepki göstermesini içermektedir. Raporda her üç sütunun kendi içerisinde aynı önem derecesine sahip olduğu anlayışı benimsenmiştir. ICISS raporundaki yapının aksine her üç sütun arasında kronolojik bir sıralama yoktur. İkinci ve üçüncü sütun kapsamındaki yaptırımlar veya araçların devreye alınması için birinci sütun kapsamındaki gereksinimler gerçekleşmemiş olabilir.²⁵

Genel Kurul tarafından yapılan görüşmelerde 2010 yılında erken uyarı sisteminin kurulmasına ilişkin tartışmalar söz konusu olmuştur. Genel Kurul’da yapılan bu görüşmeler sonucunda BM Soykırım Önleme ve Koruma Ortak Ofisi kurulmuştur. Ofis’in ana sorumlulukları kriz durumlarında Genel Sekreter’e zamanında ve doğru bilgi akışının sağlanabilmesi amacıyla erken uyarı sisteminin tesis edilmesi olarak tanımlanmıştır.²⁶

2011 yılında Genel Sekreter tarafından “Bölgesel ve Yerel Düzenlemelerin Koruma Sorumluluğunun Uygulanmasındaki Rolü” raporu yayınlanmıştır. İlgili rapor bölgesel ve yerel organizasyonların koruma sorumluluğu kapsamındaki sorumlulukları ve uygulama esaslarını tanımlamaktadır.²⁷

Koruma sorumluluğu kapsamında askeri müdahale seçeneği ilk olarak Libya’da yaşanan kriz sırasında kullanılmıştır. Söz konusu müdahale koruma sorumluluğunun insani müdahale kapsamında mı yoksa rejim değişikliği kapsamında mı gerçekleştirildiği tartışmasını da beraberinde getirmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nin 1970 sayılı kararı ile bölgede insanlığa karşı suç işlendiği belirtilmiştir. Bu karar sonrasında Kaddafi rejiminin söz konusu Güvenlik Konseyi kararına uymaması ile 1973 sayılı karar yayınlanmıştır. Bu karar ile sivillerin korunması amacıyla güç kullanımına izin verilmiş, uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve silah ambargosu kararı alınmıştır. Söz konusu kararın önemi Güvenlik Konseyi’nin egemen bir devlete karşı güç kullanması konusunda koruma sorumluluğu kapsamında vermiş olduğu ilk karar olmasıdır. Güvenlik Konseyi’nin ve NATO’nun

²⁵ Sürücüoğlu, a.g.m., s.610.

²⁶ Bellamy, “R2P Dead or Alive?”, a.g.m, s.15.

²⁷ UN General Assembly, “The Role of Regional and Subregional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect”, *Report of Secretary General*, A/65/877, 28 June 2011, s. 1

Libya’da uyguladığı bu karar sivillerin korunmasından ziyade ülkedeki rejimin değiştirilmesine yönelik olduğu tartışmaları beraberinde getirmiştir.²⁸

Libya müdahalesi sonrasında Kasım 2011’de Brezilya’nın girişimleri ile koruma sorumluluğu kapsamında ilgili olarak bazı potansiyel alanlara dikkat çekilmiş ve Korurken Sorumluluk (*Responsibility While Protecting*) (RwP) kavramı literatüre kazandırılmıştır. Brezilya özellikle Libya’da gerçekleşen müdahaleye atıf yaparak “*Koruma Sorumluluğu kavramının, rejim değişikliği gibi sivillerin korunması dışında farklı amaçlarla kötüye kullanılabileceğine ilişkin artan bir algı var*” yorumuyla koruma sorumluluğunun eksik kalan veya tartışılması gereken yönlerine dikkat çekmiştir.²⁹

Libya’ya müdahalesi koruma sorumluluğunun bir norm olarak tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Eleştiriler söz konusu olsa da Güvenlik Konseyi’nin sonraki tarihlerde almış olduğu kararlara bakıldığında koruma sorumluluğuna Konsey’in kararlarında hala artan şekilde atıf yapılmaya devam edildiği görülmektedir.³⁰

Libya müdahalesi sonrasında koruma sorumluluğunun askeri müdahale uygulamaları için Genel Sekreter tarafından yeni bir rapor daha yayınlanmıştır. Raporda koruma sorumluluğunun üçüncü sütunu kapsamındaki yaptırımlar ve bunların uygulama esasları tanımlanmıştır. Rapor Genel Sekreter tarafından 25 Temmuz 2012’de “Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Tepki Verme” adıyla yayınlanmıştır.³¹

Günümüzde koruma sorumluluğu gelişmekte olan bir norm olarak kabul edilmektedir. 2012 yılından sonra koruma sorumluluğunun kapsamı ve uygulama esasları ile ilgili çeşitli raporlar yayınlanmıştır. Koruma sorumluluğunun hukuki bir norm niteliği kazanması ile ilgili olarak BM sistemi içerisinde kullanımından farklı olarak Roma Statüsü benzeri bir yapıda kabul edilmesi ve hukuki bir sistem yapısının oluşması gerekmektedir. Normun siyasi/ahlaki mi yoksa hukuki bir norm mu olduğuna ilişkin tartışmalar hala geçerliliğini sürdürmektedir. 2009 yılında koruma sorumluluğunun hukuki anlamda yeni bir norm önerme veya BM sistemi içerisinde kapsamlı değişiklikler

²⁸ Ercan, a.g.m., s. 19.

²⁹ Hugh Breakey vd., *Enhancing Protection Capacity: Policy Guide to the Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflicts*, Queensland: Griffith University, 2012, s. 12.

³⁰ Bellamy, “R2P Dead or Alive?”, a.g.m, s.15.

³¹ UN General Assembly, “Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response”, *Report of Secretary General*, A/66/874, 25 July 2012, s. 1

yapma amacı taşımadığı BM Genel Sekreteri'nin koruma sorumluluğu hakkındaki ilk danışmanı olan Edward Luck tarafından açıklanmıştır. Luck tarafından koruma sorumluluğunun hukuki değil siyasi bir kavram olduğu özellikle belirtilmiştir.³²

1.2 KORUMA SORUMLULUĞU TEORİK ÇERÇEVESİ

Koruma Sorumluluğunun teorik çerçevesi için üç temel kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar sırasıyla 2001 yılında ICISS komisyonu tarafından yayınlanan ve kavramın ilk tanımlandığı rapor olan “Koruma Sorumluluğu” raporu, ikincisi 2005 yılındaki BM Dünya Zirvesi Sonuç Çıktısının 138 ve 139. paragrafları ve son olarak 2009 yılında BM Genel Sekreteri'nin yayınladığı “Koruma Sorumluluğunun Uygulanması Raporu” belgeleridir. Bu belgeler dışında BM organlarının almış olduğu kararlar, yayınlanan raporları gibi farklı kaynaklarda koruma sorumluluğuna atıf yapılmış olsa da normun teorik çerçevesi bu üç belgede tanımlanmıştır. Bu bölümde koruma sorumluluğu teorik çerçevesi yukarı adı geçen üç temel kaynak üzerinden incelenecektir.

1.2.1 ICISS Raporu ve R2P

ICISS tarafından yayınlanan raporun esasında insani müdahaleden koruma sorumluluğu kavramına geçiş irdelenmektedir. Kavram temel olarak devletlerin egemenliğini sorumluluk ile bağdaştırmaktadır ve devletlerin temel sorumluluğunun halkının korunması olduğuna vurgu yapmaktadır. Söz konusu rapor koruma sorumluluğunun tanımlandığı ilk kaynak olması ve normun teorik çerçevesini destekleyen örneklendirmeler ve hukuki altyapısı ile ilgili yaptığı atıflar sebebiyle önemlidir.

Rapora göre vatandaşların güvenliği konusunda iç savaş, isyan, baskı, soykırım veya devletin başarısızlığı gibi durumlarda eğer devlet halkını korumayı başaramıyorsa veya buna gücü yetmiyorsa bu hak koruma sorumluluğu kapsamında uluslararası topluma geçmektedir. Koruma sorumluluğunun temelleri egemenlik kavramının içerdiği yükümlülükler, BM Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın 24. maddesine istinaden

³² Ercan, a.g.m., s. 175.

uluslararası barış ve güvenliği koruma misyonu, insan hakları konusundaki deklarasyonlar, anlaşmalar ve ulusal hukukta öngörülen yasal yükümlülükler ile devletler, Güvenlik Konseyi ve bölgesel kuruluşların gelişen uygulamalarına dayanmaktadır. Raporda temel olarak 4 ihtiyatlılık ilkesi öne sürülmüştür;

- 1.) **Doğru Niyet:** Müdahalenin temel niyeti insanların çekmiş olduğu acıların sona erdirilmesi olmalıdır. Doğru niyet ancak bölgesel fikirler ile uyumlu ve mağdurların endişelerini dikkate alan çok taraflı girişimler ile sağlanabilir.
- 2.) **Son Çare:** Askeri müdahale ancak müdahale dışındaki tüm seçeneklerin denendiği, krizin önlenmesinde müdahale dışındaki tedbirlerin başarılı olamayacağının kesinleştiği durumlarda ancak krizin önlenmesi ve barışın korunması sebebiyle haklı gösterilebilir.
- 3.) **Ölçülülük İlkesi:** Askeri müdahalenin kapsamı, süresi ve büyüklüğü sadece barışın sağlanması noktasında gereken minimum seviyede olmalıdır.
- 4.) **Makul Başarı Şansı:** Eylemin sonuçları açısından durum eylemsizliğin sonuçlarından farklı olmayacağı için müdahalede makul başarı şansı en önemli etkenlerin başında gelmektedir.³³

Raporun üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi olayların önleme sorumluluğu kapsamında gerçekleşmeden engellenmesidir. Askeri müdahalede aranan müdahale eşiği büyük ölçekli can kayıpları ve etnik temizlik durumlarında haklı bir sebep olarak kabul edilmektedir. Müdahaleyi yetkilendirecek olan kuruluşun BM Şartı'nın 24. maddesi uyarınca BM Güvenlik Konseyi olduğu belirtilmiş fakat Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin bu konuda veto hakkını kullanmaktan sakınmaları istenmiştir. Raporda Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerin veto yetkisi sebebiyle hareketsiz kalması durumunda konunun BM Genel Kurulu'nun yetkisine geçebilmesi görüşü ortaya konmuştur. Genel Kurul'a atfedilen bu yetkiye dayanak olarak BM Şartı'nın 12. maddesine hâlel gelmemek kaydıyla, 11. madde uyarınca tanımlanan yetki gösterilmektedir. 11. madde uyarınca tanımlanan bu yetki ile Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ve örgüt üyesi devletlere tavsiyelerde bulunabilmektedir.³⁴

³³ ICISS, a.g.e., s. XII.

³⁴ ICISS, a.g.e., s. 48.

Raporda koruma sorumluluğunun yapısı üç temel sütun üzerine kurgulanmıştır. Bunlar sırasıyla önleme sorumluluğu, tepki verme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğudur.

Önleme sorumluluğu kapsamında silahlı çatışmaların önlenmesi, tüm vatandaşlar için adil yönetim ve hesap verilebilirliğin söz konusu olduğu iyi yönetim, ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi ve insan haklarının sağlanması konuları egemen devletin sorumluluğundadır. Çatışmaların önlenmesi konusu her ne kadar yerel yönetimlerin egemenliğinde olsa da sonuçları açısından bakıldığında uluslararası toplumun da bu konuda sorumluluk sahibi olduğu açıktır görüşü raporda belirtilmiştir. Bu sorumluluğun amacı, müdahale ihtiyacını ortadan kaldırılarak çatışma veya ihlallerin engellenmesi noktasında önleyici önlemlerin alınmasıdır. Önleyici sorumluluk kapsamında uygulanan eylemler başarılı olmasa bile askeri müdahalenin yapılabilmesi için ön koşul sağlamaktadır.

Rapor kapsamında önleyici sorumluluk ile ilgili eylemlerin başarı sağlayabilmesi için üç önemli kriter bulunmaktadır; erken uyarı, önleyici araçlar ve siyasi irade. Erken uyarı, önleyici sorumluluğun en önemli ilkelerinden birisidir. Çatışmaların önlenmesi noktasındaki en önemli husus çatışma potansiyeli olan alanların önceden gözlemlenerek gerekli müdahalenin gereken zamanda yapılmasıdır. Günümüz BM yapısı maalesef bu şekilde bir erken uyarı mekanizmasına sahip değildir. BM farklı kaynaklardan erken uyarı konusunda bilgileri toplayabilmektedir. Bu kaynaklar devletlerin istihbarat servisleri, BM barışı koruma misyonu güçleri, sivil toplum örgütleri, akademik kaynaklar, medya vb. olabilir fakat toplanan bu bilgilerin analizinin yapılarak kriz öncesinde yorumlanması söz konusu değildir. Bunun için hem kaynak hem de personel konusunda BM sisteminin altyapısında eksiklikler bulunmaktadır.³⁵

Önleyici araçların kullanılması ile ilgili çalışmalar ise politik, diplomatik, ekonomik, yasal ve askeri alanlardaki bazı yaptırım mekanizmaları aracılığıyla kullanılabilmektedir. Politik ve diplomatik alanda kullanılabilecek olan araçlar Genel Sekreter'in doğrudan katılımı aracılığıyla arabuluculuk, ortak komisyonların kurulması, diyalog ve problem çözme seminerleri vb. şekillerde iyi niyet beyanına dayanan pozitif anlamdaki katkılar olabileceği gibi, siyasi yaptırım tehdidi, diplomatik izolasyon, örgüt üyeliğinin askıya

³⁵ ICISS, a.g.e., s. 20.

alınması, hedef kişiler için seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması gibi negatif bazlı müdahaleleri de içerebilmektedir. Ekonomik anlamda da yine pozitif yönde yatırımları arttırıcı vaatler, yeni fon aktarma, yatırım vaatleri gibi pozitif yöndeki araçlar ile önleyici çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bunun yanında yatırımların geri çekilmesi, doğrudan ekonomik engellemeler, ticari tehditler, finansal yaptırımlar, IMF ve Dünya Bankası desteklerinin geri çekilmesi gibi zorlayıcı yaptırımların uygulanması da mümkün olabilmektedir. Yasal alanda kullanılabilecek olan araçlar ise tahkim gibi yasal arabuluculuk faaliyetlerinin önerilmesi, insan haklarının gözlemlenmesi konusunda gözlemci yerleştirilmesi şeklinde gerçekleştirilebilir. Yasal anlamda bunlara ek olarak 1998 yılında kurulan UCM nezdinde dava açılması gibi şahısların işledikleri suçlar sebebiyle gerçekleştirilen yargılanmalar da önleyici birer araç olarak öne çıkmaktadır.³⁶

Önleyici araçların kullanılması noktasında dikkatli davranılması büyük önem arz etmektedir. Özellikle ekonomik ve politik araçların kullanıldığı durumlarda sonuçlar sorun teşkil edebilecek seviyelere ulaşabilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda daha hafif olarak tabir edilebilecek araçların kullanımı bile tarafların sorunun “uluslararası” bir boyut kazanacağını düşünmeleri sebebiyle problem teşkil edebilmektedir. Bu sebeple önleyici araçların kullanımından ziyade kullanılabilme tehdidinin çatışmaların önlenmesi konusunda fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çatışmaların önlenmesi konusu, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki politikalara, planlara ve programlara entegre edilmelidir. BM üye devletlerinden, Genel Sekreter’e tüm aktörler çatışmayı önlemek için tasarlanan sisteme katkı sağlamalıdır. Bölgesel ve alt bölgesel kuruluşların da deneyimlerini bu küresel çabaya katkı sunmak için paylaşımları gerekmektedir.³⁷

³⁶ ICISS, a.g.e., s. 22.

³⁷ ICISS, a.g.e., s. 26.

Koruma sorumluluğunun ikinci aşaması tepki verme sorumluluğudur. Önleme sorumluluğunun yetersiz kaldığı durumlarda ikinci aşama olan tepki verme sorumluluğu devreye girmektedir. Tepki verme sorumluluğunun içerisinde siyasi, ekonomik, hukuki ve son olarak da askeri müdahale seçeneği söz konusu olmaktadır. Zorlayıcı önlemlerin kullanılmasında ilke olarak ilk aşamada daha az müdahaleci ve zorlayıcı önlemlerin alınması ilkesi temel ilkedir.

Askeri müdahalenin gerçekleşebilmesi için aşılması gereken eşik siyasi ve ekonomik yaptırımlar ile karşılaştırıldığında çok daha ağır şartlar içermektedir. Yaptırımlar söz konusu egemen gücün diğer uluslararası aktörler ile olan ilişkilerine sınırlama getirirken egemen gücün egemenlik alanındaki faaliyetleri konusunda doğrudan bir etki gösterememektedir. Askeri müdahalede ise doğrudan yerel otoritenin egemenlik yetkisine müdahale etmek şeklinde gerçekleşmektedir. Sivillerin korunmasının sağlanması amacıyla kullanılan araçlar üç ana yaptırım alanı üzerinden kurgulanmıştır; askeri alan, ekonomik alan ve politik- diplomatik alan.

Askeri Alan: Askeri alandaki en önemli yaptırım Güvenlik Konseyi tarafından silah ambargosu uygulanmasıdır. Bu ambargo kararı sadece silah satışını değil aynı zamanda yedek parça satışlarını da içermektedir. Askeri alandaki diğer yaptırım aracı ise askeri iş birliği ve eğitim programlarının sona erdirilmesidir.

Ekonomik Alan: Ekonomik alandaki en önemli yaptırım ülkenin yabancı varlıklarının dondurulması yaptırımıdır. Bu durum isyancı hareketlerin söz konusu olduğu durumlarda bireylerin finansal varlıklarının dondurulması veya söz konusu kişinin ailesinin varlıklarının dondurulması şeklinde de gerçekleşebilir.³⁸

Ekonomik alandaki diğer yaptırım aracı elmas, petrol, uyuşturucu gibi gelir oluşturabilen faaliyetler ile ilgili kısıtlamalardır. Bu tip kaynakların engellenmesi son zamanlarda önem kazanan yaptırımların başında gelmektedir. Bunun sebebi ise bu kaynakların devlet veya kişilerin bireysel fonlarından daha kolay şekilde oluşturulabilmesidir. Çoğu zaman terörist gruplar, isyancı hareketler gibi faaliyet gösteren gruplar için ekonomik getiri kaynakları çatışmanın başlatılması ve sürdürülmesi için bir araç değil çatışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

³⁸ ICISS, a.g.e., s.30.

Uçuş yasakları da kullanılan diğer bir ekonomik yaptırım aracıdır. Bu araç genellikle bir noktadan belirli bir noktaya hava trafiğinin yasaklanmasıdır.

Politik Diplomatik Alan: Diplomatik alandaki yaptırımların başında personelin sınır dışı edilmesi uygulamaları gelmektedir. Geçmişte sembolik olarak büyük önem taşıyan bu yaptırım kararı günümüzde de kullanılmaktadır. Diğer bir yaptırım ise özel kişiler hakkında çıkarılan seyahat yasağıdır. Bunun da etkilerinin olduğu görülmüştür.

Diplomatik alandaki diğer bir yaptırım ise söz konusu egemen gücün uluslararası organizasyonlardan atılması yaptırımıdır. Bu yaptırımın prestij açısından sonuçlarının yanında söz konusu organizasyonların teknik ve finansal kaynaklarından faydalanmanın engellenmesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Askeri müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için altı haklı neden aranmaktadır, bu nedenler; doğru otorite, haklı sebep, doğru niyet, son çare, orantısız araçlar ve makul beklentilerdir.³⁹

Koruma sorumluluğu kapsamında askeri müdahale için iki ana neden aranmaktadır. Bunların ilki, devletin eylemlerinin sonucunda, ihmali veya yetersizliği sebebiyle, soykırım amacıyla veya değil bir devletin kontrolü altındaki nüfusuna yönelik büyük çaplı can kayıplarının yaşanmasıdır. İkinci neden ise; öldürme, zor kullanma, terör saldırıları veya cinsel saldırılar yoluyla olsun ya da olmasın geniş çaplı “etnik temizlik” durumu haklı sebebi oluşturmaktadır.

Müdahaledeki niyet yaşanan insani dramın sona erdirilmesi veya önlenmesi olmalıdır. Her ne sebeple olursa olsun sınırların değiştirilmesi veya herhangi bir askeri milis grubun pozisyonunun iyileştirilmesi amacıyla yapılacak olan müdahaleler doğru niyet taşıyamaz. Tepki verme sorumluluğu askeri güç kullanımının da içerisinde bulunduğu uluslararası hukuk bakımından en sorunlu bölüm olarak kabul edilmektedir. Askeri müdahale seçeneğinin kötüye kullanılabileceği endişesi sebebiyle raporun bu bölümünde müdahalenin kapsamı ve sınırları oldukça detaylı şekilde tanımlanmıştır.⁴⁰

Koruma sorumluluğu kavramı yalnızca önleme ve tepki vermeyi değil aynı zamanda yeniden inşa etme sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Yeniden inşa sorumluluğu askeri müdahale ile bir devletin koruma sorumluluğu kapasitesindeki

³⁹ ICISS, a.g.e., s.30-32.

⁴⁰ Reçber, a.g.e., s.247.

sisteminin çökmesi veya zarar görmesi sebebiyle barışın yeniden inşa edilmesi ve sistematik bir barışın sağlanabilmesi için elzem olan sonraki aşamayı oluşturmaktadır.

Yeniden inşa sorumluluğunun yetersiz kalması durumunda müdahale yapılan yerdeki kamu düzeni, sürdürülebilir kalkınma, toplumsal barışın tesisi gibi konular eksik kalabilir. Bu durumda müdahaleye konu olan sorunlar köklü bir çözüm bulunamadan tekrar edebilir. Bu sebeple yeniden inşa sorumluluğu büyük önem arz etmektedir. Askeri müdahalenin bir araç olarak kullanılması planlanmışsa, askeri müdahale sonrası için de bir strateji kurgulanması gerekmektedir görüşü raporda belirtilmiştir.

Müdahale sonrasında yeniden inşa sorumluluğunun en önemli kilit taşı güvenliğin sağlanması konusudur. Müdahale gücü etnik kökene veya başka bir ilişkiye bakılmaksızın bölgedeki tüm nüfusun güvenliğini sağlamak durumundadır. Çatışma sonrası durumlarda güvenliğin sağlanamaması tersine etnik temizlik durumunu ortaya çıkaracaktır. Müdahale sonrası güvenliğin sağlanması noktasındaki en önemli zorluklar yerel milis güçlerinin silahsızlandırılması, terhis edilmesi ve yeniden entegrasyonu süreçleridir. Müdahale sonrasında güvenliğin yeniden tesis edilmesinin önemli aşamalarından birisi de egemen otoriteye bağlı asker ve polis güçlerinin tesis edilmesi ve eğitilmesi konusudur. Bu süreç yeni kurulan devlet sisteminin ulusal uzlaşısı misyonunun başarılmasındaki en önemli dayanak noktasını oluşturmaktadır.⁴¹

Yeniden inşa sorumluluğunun diğer ayağı adil ve hesap verilebilir bir adalet sisteminin kurulmasıdır. Müdahale öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen eylemlerin hesap verilebilir olması, adil bir yargı sisteminin tesis edilmesi koruma sorumluluğunun başlıca hedefleri arasında yer almaktadır. Adil bir yargı sisteminin kurulamaması durumunda tesis edilen barış ortamına hem yerel hem de uluslararası düzeyde güvenilirliğin azalması söz konusu olmaktadır.⁴²

Yeniden inşa sorumluluğunun son ayağını ise ekonomik kalkınma oluşturmaktadır. Nihai barışın sağlanması ekonomik büyümenin desteklenmesi, piyasaların canlandırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ile mümkün olabilir. Sosyal ve ekonomik yönden bütünleşme yeni istihdam kaynaklarının oluşturulmasını beraberinde getirir. Bu durum güvenlik ile ilgili çalışmalara da katkı sağlamaktadır. Müdahale sonrası

⁴¹ ICISS, a.g.e., s. 40-41.

⁴² ICISS, a.g.e., s. 42.

silahlı grupların terhisi ve silahsızlandırılmasında ekonomik gelişim ve sürdürülebilir kalkınma doğrudan bir etkiye sahiptir. Toplumsal barışın sağlandığı ve ekonomik göstergelerin olumluya döndüğü bir ortamda silahsızlanma da aynı oranda olumlu bir gelişim gösterecektir.⁴³

1.2.2 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ve R2P

İlk olarak 2001 yılındaki ICISS raporu ile koruma sorumluluğu kavramı uluslararası toplumun gündemine gelmiştir. Kavramın resmi bir norm olarak BM sisteminde kabul edilmesi ise 2005 yılındaki Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138 ve 139. paragraflarında doğrudan yapılan atıf ile 150 üye devlet tarafından kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir.

Söz konusu 138 ve 139. Paragraflar Sonuç Bildirgesi'nde aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

138. Paragraf: *“Her bir devlet halkını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan korumak durumundadır. Bu sorumluluk söz konusu suçların ve bu suçların kışkırtılması da dahil olmak üzere uygun ve gerekli yöntemler vasıtasıyla önlenmesini içermektedir. Bizler bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve buna uygun olarak hareket edeceğiz. Uluslararası toplum uygun olan şekilde devletlerin bu sorumluluğunu gerçekleştirmesine yardım etmeli ve Birleşmiş Milletleri erken uyarı kapasitesi geliştirme noktasında desteklemelidir”*

139. Paragraf: *“Uluslararası toplum, Birleşmiş Milletler aracılığıyla halkın soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan korunmasına yardımcı olmak amacıyla Birleşmiş Milletler Şartının VI. ila VIII. Bölümleri uyarınca uygun diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl yolları kullanma sorumluluğuna sahiptir. Bu bağlamda, barışçıl yöntemler yetersiz kalırsa ve ulusal otoritelerin nüfuslarını soykırımdan, savaş suçlarından, etnik temizlikten ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı korumakta yetersiz kalırsa, Bölüm VII'de*

⁴³ ICISS, a.g.e., s. 45.

dahil olmak üzere ilgili bölgesel kuruluşlar ile iş birliği içerisinde, Güvenlik Konseyi aracılığıyla zamanında ve kararlı bir biçimde, müşterek olarak harekete geçmeye hazırız. Genel Kurul'un, Şartın ilgili hükümleri ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca nüfusun soykırım, savaş suçu, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar ve bunların etkilerinden korunması sorumluluğunu dikkate almaya devam etmesi gerekliliğini vurgulamaktayız. Devletlere gerekli ve uygun şekilde, kendi halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan korumak için kapasitelerini geliştirme hususunda yardım etmeyi ve kriz veya çatışmalar çıkmadan önce baskı altındakilere destek olmayı taahhüt ediyoruz."⁴⁴

Söz konusu paragraflar ile BM'nin koruma sorumluluğunu resmi bir norm olarak kabul ettiği tescillenmiştir. 138. paragrafta yapılan tanımlama ile soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar sadece ulusların iç meselesi değil, uluslararası toplumun ve BM'nin sorumluluğu altındaki bir konu olarak kabul edilmiştir. ICISS raporundan farklı olarak R2P'nin kapsamı sadece dört konu ile sınırlandırılmıştır. Bu konular soykırım, savaş suçu, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardır. 138. paragraf ayrıca BM'nin eksik olduğunu kabul ettiği erken uyarı sisteminin kurulması konusunda da egemen devletlerin yardımına ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir. BM'nin mevcut organizasyon yapısı bu şekilde erken uyarıların istihbaratının toplanabildiği, analiz edilebildiği ve karar alınabildiği bir sisteme sahip değildir. Erken uyarı sisteminin gerçekleşmesinde ulusların istihbarat kaynakları, medya, sivil toplum örgütleri, BM'nin barış misyonları gibi farklı kaynaklar söz konusu olsa da bu kaynaklar üzerinden gelen bilgilerin analiz edilebildiği bir yapı söz konusu değildir. Yine ICISS raporundan farklı olarak koruma sorumluluğunun uygulanması hususundaki tek yetkili organın BM Güvenlik Konseyi olduğu 139. paragrafta belirtilmiştir. Bu şekilde bu yetkinin farklı şekillerde kullanımının engellenmesi sağlanmıştır.⁴⁵

⁴⁴ UN General Assembly, "Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005", a.g.e, bkz.

⁴⁵ UN General Assembly, "Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005", a.g.e, bkz.

1.2.3 2009 Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu ve R2P

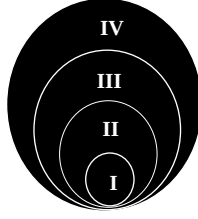
Koruma sorumluluğu kapsamında teorik çerçeveyi oluşturan son önemli rapor 2009 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından yayınlanan “Koruma Sorumluluğu Uygulanma Raporu” dur. Söz konusu raporun yayınlanmasındaki amaç 2005 yılında kabul edilen Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’ndeki 138 ve 139. paragrafların uygulanması konusundaki soru işaretlerinin giderilmesidir. Koruma sorumluluğu bu rapor ile üç ana sütun üzerine inşa edilmiştir. Birinci sütun ulus devletin koruma sorumluluğuna ilişkindir. İkinci sütun uluslararası toplumun yardımları ve kapasitenin inşa edilmesine ilişkindir. Üçüncü sütun ise zamanında ve kararlı bir karşılığı içermektedir.

1.2.3.1 Sütun 1 – “Devletin Koruma Sorumluluğu”

Koruma sorumluluğunun birinci sütununu oluşturan devletin koruma sorumluluğu kapsamında vahşet suçlarının engellenmesi noktasındaki ilk sorumlu aktör egemen devletin kendisidir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 138. Paragrafında bu durum açık bir şekilde kabul edilmiştir. Bu kapsamda egemen devletten beklendi halkını vahşet suçlarına karşı koruyacak mekanizmaları geliştirmesidir. Egemen devlete bu sorumluluğun verilmesinin nedeni korumanın ilk olarak ev sahibi ülkede başlaması anlayışındandır. 21. yüzyıl politik sisteminde egemenliği altındaki halkın korunması doğrudan devletin egemenlik hakları ile ilgili bir konudur görüşü hakimdir.

Devletin koruma sorumluluğunu yerine getirebilmek için insan hakları ve mülteciler ile ilgili uluslararası hukuk normlarına ve UCM Roma Statüsü’ ne taraf olmaları önemle vurgulanmıştır. Bu uluslararası normlara bağlılık koruma sorumluluğunun yerine getirilmesi için ilk aşamayı oluşturmaktadır. Devletler sorumlu olduğu bu uluslararası hukuk normlarına uygun olarak soykırım, savaş suçu, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında ulusal hukuk düzenlemelerini gerçekleştirip adil bir yargı sistemi kurmalıdır ve bu suçları ve teşvik edilmesini ulusal hukuk normları açısından da suç olarak kabul etmelidir.⁴⁶

⁴⁶ UN General Assembly, “Implementing the Responsibility to Protect”, *Report of the Secretary General*, A/63/677, 12 January 2009, bkz.

Şekil 01: R2P Sütun 1⁴⁷

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi 138. Paragraf: “Her bir devlet halkını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan korumak durumundadır. Bu sorumluluk söz konusu suçların ve bu suçların kışkırtılması da dahil olmak üzere uygun ve gerekli yöntemler vasıtasıyla önlenmesini içermektedir”⁴⁸

R2P kapsamına giren 5 alanda rapor, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi 138. paragrafına istinaden birinci sütun kapsamında devletlere aşağıdaki alanlarda görev ve sorumluluk vermiştir;

I. Vahşet Suçlarının Yasaklanması: Devletin sorumluluğu altındaki halka karşı vahşet suçlarını işlemesi yasaklanmıştır.

II. Vahşet Suçlarına Karşı Doğrudan Koruma: Devlet, sorumluluğu altındaki farklı grupların birbirlerine saldırmalarını engellemekle yükümlüdür.

III. Özel Vahşet Suçlarına Karşı Koruma Faaliyetleri: Özellikle vahşet suçlarını minimize etmek için kapasite inşası, vahşet suçları emarelerine karşı farkındalığın artırılması devletin sorumluluğundadır.

IV. Vahşete Karşı Korumanın Yaygınlaştırılması: Mevzuat ve Yürütme kanalları yardımıyla vahşet suçlarının önlenmesinin yaygınlaştırılması; nefret söylemi, kimlik politikalarını azaltmak, sivil toplum aktörlerini teşvik etmek, insan hakları anlaşmalarına uyum sağlamak gibi faaliyetleri gerçekleştirmek.

V. Onarıcı Koruma: Mültecilerin ve Yerinden Edilmişlerin korunması ve adalet komisyonlarının inşası sorumluluğunu içermektedir.⁴⁹

⁴⁷ Breakey, a.g.e., s. 20.

⁴⁸ UN General Assembly, “Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005”, a.g.e., bkz.

⁴⁹ Breakey, a.g.e., s. 20.

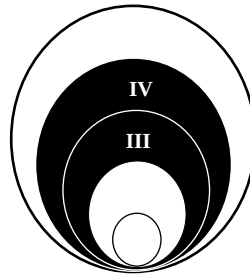
Koruma sorumluluğunun birinci sütunu esas olarak egemen devlete vahşet suçlarının engellenmesi için yetkisi dahilindeki sorumlulukları hatırlatır ve bu sorumlulukları yerine getirmesini talep eder.

1.2.3.2 Sütun 2 – “Uluslararası Toplumun Yardımı ve Kapasitenin İnşası”

R2P’nin ikinci sütunu uluslararası toplum tarafından egemen devletin sorumluluklarını gerçekleştirme konusunda yardım sağlanmasını içermektedir. Söz konusu yardımın 4 şekilde gerçekleşmesi öngörülmüştür;

- Birinci sütun kapsamında belirtilen sorumluluklarını yerine getirmesi noktasında devletin desteklenmesi,
- Sorumluluğun gerçekleşmesinde yardımcı olmak,
- Koruma kapasitesinin inşa edilmesine yardımcı olmak,
- Kriz veya çatışma başlamadan önce devlete yardımcı olmak.

Eğer ilgili Hükümet’in kendisi koruma sorumluluğu ile ilgili ihlalleri gerçekleştiriyorsa bu durumda ikinci sütundaki faaliyetler bir anlam ifade etmeyecektir. Bu durumda da üçüncü sütundaki önlemlerin devreye alınması elzem duruma gelir görüşü raporda belirtilmiştir. Fakat devlet, koruma sorumluluğu kapsamındaki görevlerini yerine getirme noktasında eksik kalıyorsa bu durumda uluslararası toplum yardım sorumluluğu içerisine girmektedir.⁵⁰ Rapor beş konuda kapasite geliştirmenin önemine dikkat çekmiştir; çatışmaya duyarlı kalkınma analizi, bölgesel arabuluculuk kapasitesi, uzlaşma ve diyalog, yerel anlaşmazlıkları çözüm kapasitesi ve kapasite çoğaltılmasıdır.⁵¹

Şekil 02: R2P Sütun 2⁵²

⁵⁰ UN General Assembly, “Implementing the Responsibility to Protect”, a.g.e., bkz.

⁵¹ Reçber, a.g.e., s.275.

⁵² Breakey, a.g.e., s. 21.

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi 138. paragraf: “*Uluslararası toplum uygun olan şekilde devletlerin bu sorumluluğunu gerçekleştirmesine yardım etmeli ve Birleşmiş Milletleri erken uyarı kapasitesi geliştirme noktasında desteklemelidir.*”⁵³

R2P kapsamında ikinci sütun yine 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 138. paragrafında yapılan atfa istinaden tanımlanmıştır. Bu anlamda koruma sorumluluğunun ikinci sütunu kapsamında yukarıdaki şekilde I. Ve II. aşamadaki vahşet suçlarının yasaklanması ve vahşet suçlarına karşı doğrudan koruma maddeleri devletin egemenliği ile ilgili maddeler olduğu için kapsama alınmamıştır. Bu sütun uluslararası toplumun sorumluluklarını tanımlamak için görev ve sorumluluklar içerir.

III. Özel Vahşet Suçlarına Karşı Koruma Faaliyetleri: Egemen devletin rızası ile komşu devletler, BM organları ve Bölgesel Kuruluşların sivillerin korunması ve barışı koruma misyonlarına katkı sağlanması, erken uyarı sisteminin kurulması ve silahlı gruplar arasındaki arabuluculuk faaliyetlerine katkı sağlamalarını içermektedir.

IV. Vahşete Karşı Korumanın Yaygınlaştırılması: Bu alan küçük çaplı silah ticaretinin yasaklanması, çatışmaya konu olan malların ticaretinin yasaklanması gibi yapısal alanlarda çaba göstermeyi içerir. Ayrıca insan hakları ihlalleri, güç paylaşım düzenlemeleri ve ayrımcılığın önlenmesi gibi çalışmalarda vahşet suçları merceği kapsamında değerlendirmeye vurgu yapmaktadır.⁵⁴

Koruma sorumluluğunun ikinci sütunu esas olarak birinci sütunda sorumluluk verilen egemen devletin bu sorumluluğunu yerine getirebilmesi amacıyla uluslararası toplum tarafından yapılacak olan yardımlara ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

1.2.3.3 Sütun 3 – “Zamanında ve Kararlı Karşılık Verme”

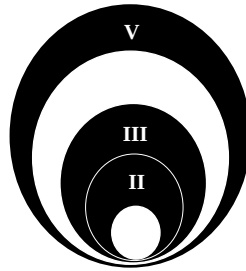
R2P üçüncü sütunu barışın korunması için uluslararası toplumun zamanında ve kararlı karşılık vermesini öngörmektedir. Bu ilkenin temeli 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinin 139. paragrafında belirtilen vahşet suçlarına karşı uluslararası toplumun ilk aşamada gerekli gördüğü diplomatik, insani ve diğer barışçıl yollar ile egemen devletin birinci sütunda yerine getiremediği sorumluluklarına yönelik müdahaleyi içerir.

⁵³ UN General Assembly, “Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005”, bkz.

⁵⁴ Breakey, a.g.e., s. 21.

Üçüncü sütunda uygulanması mümkün olan diplomatik, insani ve diğer barışçıl yollar;

- BM Genel Sekreteri ve Temsilcilerinin İyi Niyet beyanları,
- Diplomasi
- Arabuluculuk
- Yaptırımlar
- UCM Yargılamaları
- Silah Ambargosu
- Uçuşa Yasak Bölge İlan Edilmesi
- Askeri Güç Konuşlandırılması
- Barışı Koruma Gücü Konuşlandırılması
- İşlenen Suçların araştırılması için İnsan Hakları Gözlemcileri Görevlendirilmesi
- Uluslararası mahkemelerin kurulmasına destek sağlanması olarak tanımlanmıştır.⁵⁵

Şekil 03: R2P Sütun 3⁵⁶

II. Özel Vahşet Suçlarına Karşı Koruma Faaliyetleri: Halkın vahşet suçlarından korunmasına ilişkin olarak gerekli olması durumunda askeri müdahaleyi de içeren zorlayıcı önlemler bu aşamada alınabilir. R2P kapsamında BM tarafından Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile ilgili verilen yetkinin kullanımı konusunda tanımlama yapılmıştır. Söz konusu yetkiye istinaden yaptırımlar ve askeri müdahale bu aşamada kullanılabilir.

III. Vahşete Karşı Korumanın Yaygınlaştırılması: Uluslararası toplum vahşet suçları kapsamındaki konular için baskı uygular ve BM'nin ilgili organları silah

⁵⁵ Global Center for Responsibility to Protect, Peacekeeping, *Civillian Protection and the Responsibility to Protect: A Handbook for Trainers*, New York: GlobalR2P, 2017, s. 34.

⁵⁶ Breakey, a.g.e., s. 21.

ambargosu ve yaptırımlar aracılığıyla uluslararası toplum tarafından yapılan bu baskıyı destekleyerek devletin sorumluluğunu yerine getirmesini sağlamak için gerekli ortam oluşturulur.

V. Onarıcı Koruma: Bu alan müdahale gerçekleştirilen devletin sorumluluklarını yerine getirebilmesi için kurumların yeniden inşa edilmesi sorumluluğunu içermektedir.⁵⁷

Koruma sorumluluğunun üçüncü sütunu esas olarak Güvenlik Konseyi aracılığıyla uluslararası topluma vahşet suçları kapsamında egemen haklarını kullanamayan ve kontrolü altındaki nüfusu korumada yetersiz kalan devlete karşı alınacak olan önlemleri içerir. Üçüncü sütun doğrudan askeri müdahale dışında taraflara itidal çağrısı, uçuşa yasak bölge ilan edilmesi, silah ambargosu, seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması gibi bir takım diplomatik kanallara atıf yapmakta askeri müdahaleyi son çare olarak görmektedir.

1.3 KORUMA SORUMLULUĞU HUKUKİ ÇERÇEVESİ

1.3.1 Birleşmiş Milletler Şartı ve R2P

BM uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi noktasında en önemli uluslararası organizasyondur. İlgili organizasyonun çalışma prensipleri ve ilkeleri BM Şartı ile tanımlanmıştır. Koruma sorumluluğu kavramının BM sistemi içerisindeki yasal dayanağı ilk olarak BM Şartı'nda belirtilen “...*tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya...*” misyonuna atıf yapmaktadır.

BM Şartı'nın insan hakları ve uluslararası barış ile ilgili maddelerden 1(2), 1(3), 13(1) paragrafları ile ve 55. ve 56. maddeler koruma sorumluluğu normunun insan haklarını temel alan görüşüne yasal zemini oluşturmaktadır. İnsani müdahale kavramı ile koruma sorumluluğu ilkesinin en büyük tartışma konularından birisi olan egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkelerinden hangisinin daha önemli olduğu konusundaki tartışma BM Şartı içerisinde de görülebilir. Şartın Madde 2(4) ile 2(7) paragrafları örgüt üyesi devletlerin

⁵⁷ Breakey, a.g.e., s. 22.

diğer devletlerin iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğünü koruma ve kuvvet kullanımını yasaklama kararlarını içermektedir.⁵⁸

BM Şartı Madde 2/4: “Örgütün Üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”⁵⁹

BM Şartı Madde 2/7: “İşbu Adlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibariyle bir Devletin ulusal yetkisi içerisinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletlerin müdahalesine cevaz verir ve ne de bununla beraber, VII. Bölümde düzenlenen zorlama önlemlerinin uygulanmasına bu ilke hiçbir biçimde halel getirmez.”⁶⁰

Koruma sorumluluğu ile tanımlanan üç sütunlu yapıda bu maddelere halel getirmemek açısından ilk olarak sorumluluğun devletin egemenlik alanında olduğu, devletin bunu gerçekleştirecek kapasitesinin olmaması durumunda veya devlet tarafından vahşet suçlarının işlenmesi durumunda uluslararası toplumun devreye girmesi görüşü kabul edilmiştir.⁶¹ BM Şartı içerisinde sadece 2 durumda güç kullanımına yetki verilmektedir. Bunlardan ilki VII. Bölüm uyarınca Güvenlik Konseyi’ne uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu durumlarda askeri müdahalede bulunma yetkisine imkân verilmesidir. İkincisi ise 51. Madde uyarınca üye devletlere kendini savunma amacıyla tanımlanan güç kullanımıdır.⁶² BM Şartı 51. Maddesi uyarınca devletlere meşru müdafaa durumlarında Konsey tarafından alınacak kararı beklemeaksizin yapılan saldırıya ölçülülük ilkesi uyarınca karşılık verebilmek için yetki tanımlanmıştır.⁶³

Uluslararası toplumun R2P kapsamında zamanında ve kararlı tepki verme faaliyetleri BM Şartı’nın VI. Bölümü (barışçıl düzenlemeler) ve VIII. Bölümü (bölgesel düzenlemeler) kapsamında gerçekleştirilebilir. Barışçıl yöntemlerin yetersiz kaldığı

⁵⁸ Breakey, a.g.e., s. 27.

⁵⁹ Mehmet Genç, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*: I. Cilt, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999, s. 33.

⁶⁰ Genç, a.g.e., s. 33

⁶¹ ICISS, a.g.e., s. XI.

⁶² Alex J. Bellamy, “International Responses to Human Protection Crises: Responsibility to Protect and the Emerging Protection Regime”, *RCCS Annual Review*, 7 I (2015), s. 99.

⁶³ Cenap Çakmak, Cansu Atılgan, Esra Eroğuz, “Devletin Egemenliğinde ve Kuvvet Kullanmada Dönüşüm: İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna”, *Bilgesem Yayınları*, Rapor No: 71, Mart (2016), s. 18.

durumlarda devletin başarısız olduğu genel anlamda kabul edilirse, bu durumda BM Şartı'nın VII. Bölümü (zorlayıcı düzenlemeler) kapsamında kolektif müdahalenin yapılması söz konusu olabilir.⁶⁴

1.3.2 Uluslararası Hukuk Sözleşmeleri ve R2P

Koruma Sorumluluğu siyasi bir norm olarak tartışmaları beraberinde getirmiş olsa da normun hukuki dayanağını oluşturan konularda uluslararası toplum tarafından genel kabul görmüş sözleşmelere dayanmaktadır. Koruma Sorumluluğu bu anlamda, BM Şartı, 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Uluslararası İnsancıl Hukuk: 1949 Cenevre Konvansiyonu ve 1977 tarihli Ek Protokoller, 1951 Mültecilerin Statüsü ile ilgili Konvansiyon, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, 1998 UCM'nin Roma Statüsü gibi güçlü uluslararası hukuk düzenlemelerine dayanmaktadır.⁶⁵

İnsan Haklarının uluslararası bir norm olarak önem kazanması ilk olarak BM Şartı içerisinde evrensel bir değer olarak tanımlanan insan hakları ve temel özgürlüklerin uluslararası hukuka konu yapılmasıyla söz konusu olmuştur. İnsan Hakları konusunda uluslararası standartları yansıtan ve uluslararası hukuk normu olarak kabul edilmiş bir belge olan, 10 Aralık 1948'de Genel Kurul tarafından kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" ile 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen ve 1976'da yürürlüğe giren "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ve "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" insan hakları konusunda uluslararası hukukun temelini oluşturmaktadır. Doktrinde "Uluslararası İnsan Hakları Manzumesi" olarak kabul edilen hak listesinin de içerisinde bulunduğu tüm bu sözleşmeler insan hakları ve eşitliği kapsamında kabul gören uluslararası uzlaşıya sahiptir.⁶⁶

Koruma sorumluluğunun temelini oluşturan vahşet suçları ise 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokolleri ile 1998 UCM Roma Statüsü'nde soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları olarak tanımlanmıştır. Etnik temizlik suçu bu kapsamda

⁶⁴ Bellamy, "R2P Dead or Alive?", a.g.m., s.15.

⁶⁵ Breakey, a.g.e., s.26.

⁶⁶ Muhlis Ögütçü, "Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Özel Sayı (2005), s.564.

Roma Statüsü içerisinde insan hakları ihlalleri maddeleri altında değerlendirilmiş olsa da koruma sorumluluğu normunda dördüncü bir suç olarak vahşet suçları kapsamına alınmıştır.⁶⁷

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 1. Maddesi, devletlerin soykırımın engellenmesi için uluslararası hukuk kapsamındaki sorumluluklarının savaş ve barış dönemlerinin her ikisinde de geçerli olduğunu belirtmektedir. Soykırımın uluslararası hukuk çerçevesinde bir suç olarak kabul edilmesi 1948 tarihli Soykırım Konvansiyonu'na kadar gitmektedir. Soykırım suçu aynı zamanda Yugoslavya ve Ruanda'daki suçları araştırması için kurulan geçici mahkemeler ile UCM'nin Roma Statüsü içerisinde de ayrıca bir suç olarak tanımlanmıştır. İlgili Statü içerisinde uluslararası hukuk kapsamında koruma sorumluluğunun atıf yapmış olduğu diğer iki suç olan savaş suçları ile insanlığa karşı işlenen suçlar da tanımlanmıştır.⁶⁸ Bu tanımlama koruma sorumluluğu tarafından vahşet suçlarının savaş ve barış zamanında işlenebildiği yorumlamasında yasal bir zemin olarak kullanılmıştır. Yine aynı Sözleşme'nin 5. Maddesi ile tanımlanan soykırımın engellenmesi için yerel hukuk kuralları ve normlarının tesis edilmesi, koruma sorumluluğu birinci sütunu ile devletin egemenlik alanındaki sorumlulukları kapsamında değerlendirilmiştir. Sözleşme'nin 8. Maddesi koruma sorumluluğu ikinci ve üçüncü sütunlarına atıf ile BM Güvenlik Konseyi'nin soykırımın engellenmesi yönünde çağrı yapmasını içermektedir.⁶⁹

Koruma sorumluluğunun hukuki temelleri sağlam uluslararası hukuk kuralları ile koruma altına alınmıştır. Söz konusu normlar Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme gibi uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde vahşet suçlarının kapsamına giren ihlaller açık bir şekilde tanımlanmış ve bu ihlallere karşı uygulanacak olan yaptırımlar da yine söz konusu sözleşmeler ile belirlenmiştir. Uluslararası toplum tarafından onaylanmış sözleşmeler ile sadece vahşet suçlarının cezalandırılması değil aynı zamanda önlenmesine ilişkin olarak da devletlerin sorumlulukları tanımlanmıştır.⁷⁰

⁶⁷ United Nations, *Framework of Analysis for Atrocity Crimes: A Tool for Prevention*, New York: United Nations, 2014, s. 1.

⁶⁸ Louise Arbour, "The Responsibility to Protect as a Duty of Care in International Law and Practice", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 3, July (2008), s. 450-451.

⁶⁹ Breakey, a.g.e., s.30.

⁷⁰ United Nations, *Framework of Analysis for Atrocity Crimes: A Tool for Prevention*, a.g.e., s.3.

Uluslararası hukuka göre soykırım kavramı Roma Statüsü Madde 6'da ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen ya da kısmen yok etmeye yönelik eylemler olarak tanımlanmaktadır. Soykırım suçunun tanımı içerisinde 5 eylem soykırım suçunu oluşturmaktadır;

- Belirli bir gruba mensup olan kişilerin öldürülmesi,
- Belirli bir grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi,
- Belirli bir grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracak hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi,
- Belirli bir grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak,
- Belirli bir gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek.⁷¹

Roma Statüsü 7(1) paragrafı ile insanlığa karşı işlenen suçlar tanımlanmıştır. İlgili fıkra ile sivil ve politik alandaki birçok temel hakların da içerisine alındığı geniş bir kapsam insanlığa karşı işlenen suçları tanımlamak için kullanılmıştır. Söz konusu madde ile 11 eylem insanlığa karşı işlenen suçları hukuki olarak tanımlamaktadır. Bu eylemler; cinayet, toplu yok etme, köleleştirme, nüfusun sınır dışı edilmesi ya da zorlanarak başka bir yere aktarılması, uluslararası hukukun temel kurallarının bir ihlali olarak hapsedme ya da fiziksel özgürlüğü ciddi bir şekilde kısıtlama, işkence, tecavüz, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, tecrit uygulamak ya da benzer nitelikli önemi olan cinsel şiddetin herhangi bir biçimi, kaybetme uygulaması, ırk ayrımcılığı suçu, büyük ıstırap ya da vücuda ya da fiziksel ve zihinsel sağlığa yönelik ciddi zarara kasıtlı bir şekilde neden olan benzer nitelikli diğer insanlık dışı eylemlerdir.⁷² 1948'de tanımlanmasından sonra değiştirilmeden kullanılan soykırım tanımının aksine insanlığa karşı işlenen suçlar tanımlaması 1945 tarihli Uluslararası Askeri Mahkeme Şartı'ndan başlayarak Roma Statüsü 'ne kadar olan süreçte farklı uluslararası hukuk metinlerinde değişime uğramıştır.⁷³

⁷¹ Hacı Sarıgözel, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 3 (2013), s. 256.

⁷² Nigel Rodley, "R2P and International Law: A Paradigm Shift?", *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s.230.

⁷³ William A. Schabas, "Uluslararası Vahşet Suçlarına Dair Bir Paradigma Olarak İnsanlığa Karşı Suçlar", çev. Ömer Faruk Birpınar, *Yeni Türkiye*, 60 (2014), s. 5.

Son olarak savaş suçları ise yine Roma Statüsü 'nün 8(2) paragrafı ile tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre savaş suçları iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki 1949 Cenevre Sözleşmesi hükümleri kapsamında korunan şahıs ve mallardan herhangi birisine karşı işlenen fiillerin failleri hakkındaki yargılama konusunu oluşturan maddelerdir. Bu maddeler:

“Yaralı askerler, yaralı ya da deniz kazasına uğrayan denizciler, savaş esirleri ve işgal altındaki topraklardaki siviller de dâhil olmak üzere Cenevre Sözleşmeleri tarafından korunan kişilere karşı işlenen kasten öldürme, biyolojik deneyler yapmayı da kapsayan işkence ya da insanlık dışı muamele, kasten dayanılmaz acıya maruz bırakma ya da vücuda veya sağlığa ciddi zarar verme; kanunsuz ve nedensiz bir şekilde ve askeri zorunluluklarla meşrulaştırılamayacak şekilde geniş çapta tahrip etme ve mülke el koyma; savaş esirlerini ya da korunan diğer kişileri düşman devletin silahlı kuvvetlerinde hizmet vermeye zorlama; savaş esirlerini ya da korunan diğer kişileri adil ve kurallara uygun yargılanma hakkından kasıtlı olarak mahrum bakma; hukuk dışı bir şekilde sınır dışı ya da transfer etme ya da kanundışı bir şekilde hapsetme; rehin alma eylemleridir.”⁷⁴

İkinci kategoride ise La Haye Yönetmelikleri ve Cenevre Sözleşmelerinin 1 No’lu Protokolü’nde ve uluslararası örf ve âdet hukukunda tanımlanmış olan ihlalleri de içerisine alan uluslararası insancıl hukukun diğer ihlallerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

“-Doğrudan sivil nüfusa, sivil eşyalarına, insani yardıma ya da barış koruyucu misyonların yanı sıra sağlayacağı önceden tahmin edilen somut ve doğrudan doğruya askeri avantaja oranla aşırı bir şekilde sivil hedeflere zarar vereceği ya da sivilleri yaralayacağı ya da rastlantısal olarak can kaybına yol açacağı bilinen saldırılar da dahil olmak üzere sivillere yönelik yasaklanmış saldırılar; Kızılhaç ve Kızılay amblemlerini taşıyan binalara, malzemelere, tıp birimlerine, ulaşım araçlarına ve kişilere karşı saldırılar; ve askeri hedef olmayan din, eğitim, sanat, bilim ya da hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi anıtlara ve hastanelere saldırılar;”

-Teslim olmuş askerleri öldürmek ya da yaralamak; uzuv keserek fiziksel olarak sakat bırakmak; kişinin ölüme sebebiyet verecek ya da onun sağlığını ciddi biçimde tehlikeye atacak tıbbi olarak meşrulaştırılamayacak ve kişinin çıkarları doğrultusunda yapılmayan tıbbi ya da bilimsel deneyler gerçekleştirmek; kişinin onuruna yönelik saldırı, özellikle de onur kırıcı ve aşağılayıcı muamele; tecavüz ve cinsel şiddetin diğer biçimleri ve insanları kalkan olarak kullanmak gibi savunmasız kişilere zarar verme;”

-Ateşkes bayrağını, BM ya da düşman işaretini ya da Kızılhaç ve Kızılay amblemlerini kötüye kullanmak; esir alınmayacağını bildirmek; askeri

⁷⁴ Sarıgözel, a.g.m., s. 259.

gerekliliklerle meşrulaştırmadıkça düşman mülklerini yağmalama, yok etme ya da zapt etme; zehir ya da zehirli silahlar, belirli gazları, vücutta parçalanan kurşunları ve yapılacak bir değişiklikle tüzüğe eklenecek diğer silahlar gibi yasaklanmış silahları kullanmak; bir savaş yöntemi olarak sivilleri kasten aç bırakmak ya da ulusal silahlı kuvvetlere 15 yaşından küçük çocukları almak ya da onları silahlı çatışmalara aktif bir şekilde katarak kullanmak gibi bazı yasaklanmış savaş yöntemleri;

-İşgalciler tarafından işgal ettikleri topraklara kendi sivil nüfuslarının dolaylı olarak ya da doğrudan transferi ya da işgal edilen toprakların nüfusunun tamamının veya bir parçasının sınır dışı edilmesi ya da transferi; düşman vatandaşlarının yasal haklarını kaldırma ya da askıya alma ya da onları kendi ülkelerine karşı askeri operasyonlara katılmaya zorlamak da dahil olmak üzere, işgal edilen topraklarda ya da düşman vatandaşlarına karşı yasaklanmış bazı eylemler.”⁷⁵

1.3.3 Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve R2P

UCM, Roma Statüsü ile 17 Temmuz 1998’de onaylanarak 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Onaylanmasının üzerinden 10 yıl geçmeden 100’ün üzerinde devlet Roma Statüsü’ne taraf olmuştur.⁷⁶ Mahkeme UAD’ın aksine BM yapısı altında ve BM organı statüsünde değildir.⁷⁷ UCM’nin en temel özelliklerinden birisi yargılama anlamında sadece gerçek kişileri yetkisi kapsamında değerlendirmesidir. Devletler Mahkeme nezdinde dava konusu olamazlar. Gerçek kişilerin kapsamı suçu işleyen kişiden suçun işlenmesi emrini verene kadar Devlet Başkanı, Başbakan, Bakan veya Genel Kurmay Başkanı dahil olmak üzere geniş bir kapsamda olabilir. Söz konusu kişinin ulusal hukuk ile dokunulmazlık ve bağımsızlıklara sahip olması mahkemenin karar almasında bağlayıcı değildir.⁷⁸

Mahkeme’nin ulusal hukuk karşısında üst bir norm olarak karar alması mümkün olsa da kararlarının uygulanması açısından aynı yaptırım yetkisine sahip olduğundan söz etmek güçtür. Statü’ye taraf olmayan devletler nezdinde yetkisi sınırlı olarak kalmaktadır. 2011 yılında UCM tarafından hakkında yakalama kararı çıkarılan Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir Çin’e yapmış olduğu ziyarette resmi makamlarca karşılanmış ve Mahkeme’nin kararı uygulamaya konulmamıştır. Çin’in UCM Statüsü’ne taraf

⁷⁵ Sarıgül, a.g.m., s.259-260.

⁷⁶ Shabas, a.g.m., s.4.

⁷⁷ Reçber, a.g.e., s.317.

⁷⁸ Sarıgül, a.g.m., s.241.

olmadığını belirtmek Mahkeme'nin yetki sınırlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir.⁷⁹

Güvenlik Konseyi tarafından ağır insan hakları ihlallerine ilişkin konular UCM'nin gündemine taşınabilmektedir. Güvenlik Konseyi çağrısı ile UCM Savcısı tarafından söz konusu ihlal ile ilgili soruşturma açılmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin UCM'ye bir ihlal durumu ile ilgili görev çağrısı yapması durumunda söz konusu devletin Roma Statüsü'ne taraf olması şartı aranmaz ve Mahkeme'nin yetki alanı içerisinde değerlendirilir.⁸⁰

UCM'nin R2P kapsamında bir araç olarak kullanılması iki şekilde mümkün olabilir. Bunlardan ilki Mahkeme'nin vahşet suçları olarak uluslararası hukukta tanımlanan suçların söz konusu bölgede hangi kapsama girdiği konusunda hukuki yorum yapmasıdır. Bu konuda UCM'nin önemi genel olarak işlenen suçun hangi kapsama girdiği konusunda son yorumu yapabilecek, hukuki yetkiye sahip bir organ olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci durumda ise tanımı yapılan suçun failleri hakkında cezalandırma için yargılama sürecinin başlatılması ve sonuçlandırılması sürecidir.⁸¹

Mahkeme'nin yukarıda tanımlanan ilk görevi kapsamında Darfur'daki olaylar ile ilgili aldığı karar emsal teşkil etmektedir. Darfur'daki olayların araştırılması amacıyla Güvenlik Konseyi tarafından görevlendirilen. Güvenlik Konseyi tarafından UCM'nin gündemine getirilen Darfur Krizi ile ilgili Mahkeme, yapılan yargılama sonrasında yaşanan olayların soykırım olarak değil insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilmesine hükmetmiştir. Söz konusu karar Mahkeme'nin vahşet suçlarının kapsamının belirlenmesi konusundaki yetkisini göstermesi açısından örnek oluşturmaktadır.⁸²

Mahkeme'nin vahşet suçlarının sonuçlarının cezasız kalmayacağını ortaya koyması açısından söz konusu suçları işleyen veya işlenmesini teşvik eden hükümet yetkilileri nezdinde caydırıcı bir etkisi olması beklenmektedir. Mahkemenin Statüsü ayrıca birinci sütun kapsamında vahşet suçlarının ulusal hukuk kapsamında yaptırımlar içermesini öngören yasal normların hazırlanmasında tamamlayıcı niteliktedir. Bu kapsamda egemen

⁷⁹ Reçber, a.g.e., s.325.

⁸⁰ Tacettin Çalık, "Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları İle İlişkisi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı Cilt:2 (2015), s. 1102.

⁸¹ Ercan, a.g.m., s. 179.

⁸² Reçber, a.g.e., s.323.

devletin kapasite inşasına yardımcı olmaktadır. İkinci sütun kapsamında uluslararası toplumun devletlere UCM statüsünü kabul etme çağrısı yapması söz konusu olmaktadır.

UCM ve koruma sorumluluğu ilkesi ile tamamlayıcı bir yapıdadır. R2P'nin üçüncü sütunu kapsamında Güvenlik Konseyi yetkisi içerisinde Mahkeme'nin "Tepki Verme Sorumluluğu" kapsamında devreye sokulması mümkündür. Bu kapsamda Mahkeme suçun kapsamı konusunda bir karara varma veya gerçekleşen suçun yargılama sürecinin başlatılması yetkilerinden birisini kullanabilir.⁸³

UCM Savcısı Luis Moreno-Ocampo 2006 yılında yaptığı açıklamada; "*Uluslararası Ceza Mahkemesi Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu kavramını uygulama kararına meşruiyet katabilir*" yorumunda bulunmuştur.⁸⁴ Mahkeme'nin R2P kapsamında almış olduğu Ömer El-Beşir'in tutuklanması kararına yönelik olarak Afrika Birliği Komisyon Başkanı Jean Ping tarafından 2010 tarihinde yapılan eleştiride ise; "*Bu talep Darfur'daki problemi çözmemektedir. Bizim ne UCM ile ne de dokunulmazlıkların kaldırılmasına ilişkin problemimiz vardır. Bu konuda Savcı Ocampo'nun seçtiği bu yol adaletin gerçekleşmesini engelleyebilir.*" demiştir.⁸⁵ Her iki yorum koruma sorumluluğu kapsamında UCM'nin katkısı konusundaki eleştirilere ve katkılarına örnek teşkil etmektedir. Mahkemenin koruma sorumluluğu kapsamında siyasi anlamda etkisinin pozitif anlamda mı negatif anlamda mı olduğu konusu farklı kesimler tarafından tartışılmaktadır.

1.3.4 Uluslararası Adalet Divanı ve R2P

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 1945 yılında BM'nin asli yargı organı olarak kurulmuştur. Divan BM Şartı'nın ayrılmaz bir parçası olan UAD Tüzüğü ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Söz konusu Tüzüğün 1. Maddesi uyarınca yalnızca devletler tarafından gündemine getirilen davalar ile ilgili yetkili olmaktadır. Bu kapsamda bireyler arasında çıkan temel hak ve hürriyetlere ilişkin uyuşmazlıklar UAD nezdinde dava konusu edilememektedir.⁸⁶

2007 yılında UAD Bosna'daki eylemleri sebebiyle Sırbistan hakkında aldığı kararda, Bosna'da yaşananların soykırım olarak nitelendirilmese de soykırımın

⁸³ Breakey, a.g.e., s.52.

⁸⁴ Breakey, a.g.e., s.55.

⁸⁵ Reçber, a.g.e., s. 323.

⁸⁶ Çalık, a.g.m., s. 1108.

engellenmesi noktasında Sırbistan'ın sorumluluğunu yerine getirmediğini belirtmiştir. 1948 tarihli soykırımın engellenmesine ilişkin Sözleşme'nin 8. Maddesi devletlere ellerindeki tüm imkanlar ile soykırımın engellenmesi için çalışmaları sorumluluğunu yüklemiştir. UAD'nin bu kararı devletlere hem hukuki olarak hem de politik ve etik normlar kapsamında soykırımın engellenmesi için çalışmaları yönünde baskı oluşturmaktadır.⁸⁷

UAD almış olduğu bu karar ile soykırımı karşı olarak devletlerin önleme sorumluluğunu bir sonuç olarak değil bir davranış olarak kabul etmiştir. Bu kapsamda UAD devletlerin soykırımın engellenmesi konusunda tüm imkanları ile mümkün olan en üst seviyede çaba göstermelerini ilke olarak kabul etmiştir. Divan almış olduğu bu karar ile soykırımın engellenmesi için “gereken özen” olarak tanımlanan ilke uyarınca devletlerin kendi sorumlulukları altındaki halkların korunması için gereken tüm çabayı göstermeleri gerektiği hukuki olarak tanımlanmıştır.⁸⁸

Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto yetkileri kapsamında uluslararası barışın korunması noktasındaki sorumlulukları sebebiyle vahşet suçlarının engellenmesi konusunda diğer devletlerden daha fazla sorumluluğa sahiptirler. UAD'in 2007 yılında almış olduğu karar uyarınca Konsey'in veto yetkisi sebebiyle hareketsiz kalmasının yasal olarak da sonuçları olduğu çıkarımı yapılabilir. Konsey'in veto yetkisi sonucunda diğer devletlerin vatandaşlarının vahşet suçlarına maruz kalması, Konsey'in sorumluluk alanına girmektedir. Bu kapsamda UAD nezdinde veto yetkisi sebebiyle daimî üyelerin yapmış olduğu eylemlerin sonuçları Soykırım Konvansiyonu açısından dava konusu olabilir görüşü ileri sürülmektedir.⁸⁹

Koruma Sorumluluğu kapsamında tepki verme yaptırımlarına bakıldığında ağırlıklı olarak UCM üzerinden müdahale görüşü hâkim olmakla birlikte UAD'ın da koruma sorumluluğu kapsamında bir yaptırım aracı olarak kullanılması mümkün olabilir. Bu anlamda koruma sorumluluğu konusu içerisine giren durumlarda UAD'a doğrudan yetki tanınması durumunda, üye devletler tarafından koruma sorumluluğunu yerine getiremeyen devlete karşı Divan nezdinde bir hukuki süreç başlatılabilir. UAD yetki

⁸⁷ İren, a.g.m, s.146.

⁸⁸ Arbour, a.g.m., s. 451-452.

⁸⁹ Arbour, a.g.m., s. 453.

alanına giren konuların R2P ile bağlantısına bakıldığında da R2P normunu tek taraflı bir girişim olarak kullanan ve başka bir devlete saldıran devlete karşı tepki verme anlamında Divan nezdinde girişimde bulunulabilir. İç savaş durumunda ülkedeki isyancı gruplara yasa dışı destek vererek durumun kötüleşmesine sebep olan devletlere karşı girişimde bulunulabilir. Bunlara ek olarak R2P kapsamında askeri müdahale gerçekleştiren devletlerin yetki aşımı yapmaları durumunda bu devletler nezdinde ve UCM tarafından hakkında yakalama kararı çıkarılan bireyi topraklarında barındıran devlete karşı UAD bir yaptırım aracı olarak kullanılabilir.⁹⁰

Yukarıdaki tanımlanan fonksiyonlarına benzer kapsamda UAD'ın koruma sorumluluğu kapsamına giren iki örnek olayda müdahalesi söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki Korfu Kanalı davası kapsamında İngiltere'nin Arnavutluk karasuları içerisinde izinsiz şekilde mayın temizlemesinden dolayı söz konusu eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğuna karar vermesidir.⁹¹

İkinci örnek ise 27 Haziran 1986 tarihli Nikaragua'ya ilişkin karardır. Söz konusu kararında Nikaragua'nın El Salvador'a karşı yapmış olduğu silahlı saldırı niteliği içermeyen hukuka aykırı zor kullanma eylemlerini engellemek amacıyla ABD tarafından yapılan kolektif müdahalenin yasal olmadığı kararına varmıştır. Söz konusu eylemin ilkesel olarak konuya muhatap olan El Salvador, Honduras veya Kosta Rika tarafından alınabilecek önlemleri haklı gösterebileceğini fakat üçüncü bir taraf olarak ABD tarafından kuvvet kullanımını içeren bir müdahalenin yasal olmadığı sonucuna varmıştır.⁹²

Uluslararası sistemin özellikle Soğuk Savaş sonrasında değişen yapısında çatışmaların genellikle iki devlet arasında olmasından ziyade devlet içerisindeki Hükümet ve karşıt milis güçler arasındaki iç çatışmalar veya bölgedeki milis güçler arasındaki çatışmaların R2P'nin öznesini oluşturması, söz konusu ihlalleri gerçekleştiren gerçek kişilere karşı yaptırımlar uygulanması anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda UCM'nin normun kapsamı içerisinde UAD'dan daha yoğun bir şekilde yaptırım aracı olarak kullanılması söz konusu olmaktadır. Koruma Sorumluluğu kapsamında UAD'ın

⁹⁰ Ercan, a.g.m., s. 178.

⁹¹ Reçber, a.g.e., s. 101.

⁹² Reçber, a.g.e., s. 101.

kullanılması R2P normunun kurumsallaşmasına katkı yapma noktasında mümkün olabilir.⁹³

1.4 KORUMA SORUMLULUĞU AKTÖRLERİ VE SORUMLULUKLARI

R2P kapsamındaki ana aktörler devletler, uluslararası toplum, BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Kurul'u, BM Genel Sekreteri ve Sekretaryası, bölgesel örgütler ve sivil toplumdan oluşmaktadır.⁹⁴

Devletler R2P kapsamında egemenlik alanlarındaki nüfusu vahşet suçlarına karşı korumakla yükümlüdürler. Bu kapsamda ulusal hukuklarında gerekli yasal altyapıyı hazırlayarak söz konusu suçların gerçekleşmesini engellemek ve halklarını korumak koruma sorumluluğu kapsamındaki ana görevleridir. Uluslararası toplum R2P kapsamında egemen devletin sorumluluklarını yerine getirmesine destek sağlar. Güvenlik Konseyi'nin karar alma mekanizması zor kullanma aracılığıyla farkındalık oluşturmaya amaçlar. Güvenlik Konseyi en kritik aktör konumundadır. Yaptırımlar, ambargolar ve son çare olarak askeri güç kullanımı konusundaki tek yetkili merciidir ve R2P kapsamında halkın korunmasında ilgili devletten sonra ana sorumluluk sahibidir. Bölgesel aktörler krizlerin çıkmadan önce erken uyarı sistemi kurulmasına katkı sağlamak, bölgesel çatışmalarda arabuluculuk sağlayarak vahşet suçlarının engellenmesi veya bölgesel barışı koruma misyonları oluşturulmasında görev alınması gibi konularda katkı sağlarlar. Genel olarak Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi veya bölgesel örgütlerin yasal dayanakları noktasında faaliyetlerde bulunmaktadırlar. BM Genel Sekreteri ve Sekretaryası ise R2P kapsamında erken uyarı sisteminin kurulması, farkındalığın artırılması, uluslararası toplumun harekete geçirilmesi ve devletler, bölgesel örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının R2P kapsamındaki kapasitelerinin artırılması noktasında katkı sağlamaktadır. UCM ise tüzüğünde yer alan maddeler uyarınca vahşet suçlarının uzun vadede ortadan kaldırılması, işlenen suçlara yönelik hesap verilebilirliğin tesisi konusunda R2P sistemi içerisinde yer almaktadır. Barışı koruma misyonları, ilgili devletin rızası ile bölgede vahşet suçlarının engellenmesi için sivillere yönelik koruma

⁹³ Breakey, a.g.e., s.52.

⁹⁴ Breakey, a.g.e., s. 24.

sağlanması ve sistemselsel bir yapı kurulması konusunda katkı sunarlar.⁹⁵ R2P kapsamındaki aktörlerin kavram içerisindeki sorumlulukları ve katkıları aşağıdaki zaman çizelgesi tablosunda açıklanmıştır;

	KAPASİTE İNŞASI	ÖNLEME	SINIRLAMA	TAKTİK KORUMA	STRATEJİK KORUMA	BARIŞIN İNŞASI
Egemen Devlet	-Yasal altyapının inşası -İnsan hakları uygulamaları -Sivil toplum uygulamalarını kolaylaştırma		-PKO* Korumasının Değerlendirilmesi -Devlet dışı müttefiklerin üzerindeki etkisinin kullanımı -PKO korumasına rıza gösterme	-Devlete ait kuvvetlerin kontrolü		-Demokratik ve adalet ile ilgili kurumların İnşası - Silahlı Güçlerin silahsızlandırılması, yerlerinin değiştirilmesi ve yeniden entegrasyonu
Güvenlik Konseyi		-Duruma göre POC**/PKO Mandasının Tesisi	-Uyarı/ Kınama -POC /PKO Mandasının Genişletilmesi	-Birleşmiş Milletler Andlaşması Bölüm VII. kapsamında yaptırımları uygulama -UCM'nin Devreye Sokulması	-Birleşmiş Milletler Andlaşması Bölüm VII. kapsamında askeri müdahale	
Barışı Koruma Operasyonları		-Nefret Suçlarının Gözlemlenmesi -Risk Analizi	-Hazır bulunma & Devriye -Politik Süreç	-Güçlü taktik koruma	-Güçlü stratejik koruma	-Koruma ortamının teşvik edilmesi -Devlet kurumlarının tesisine yardım edilmesi
Diğer Devletler	-Sivil Toplum Kuruluşlarının İnşası -Soykırım Sözleşmesinin Onaylanması		-Vahşet suçlarının engellenmesi için nüfuz kullanma	-PKO'lara katkı sağlanması	-Güvenlik Konseyi kararları uyarınca muhtemel güç kullanımına katkı yapma	-Devletin yeniden inşasına ekonomik katkı sağlama
Bölgesel Örgütler ve Birleşmiş Milletler Sekreteryası		-Erken uyarı kapasitesinin inşası -Sivil toplum kuruluşlarının cesaretlendirilmesi	-Uyuşmazlık çözümü süreçleri -PKO potansiyelinin değerlendirilmesi	-Güvenlik Konseyine tavsiyelerde bulunma -Devlet ile arabuluculuk faaliyetleri	-Güvenlik Konseyine harekete geçme sağırsında bulunma -Güvenlik Konseyi kararlarını uygulama	-Yeniden inşa sürecine destek verme

⁹⁵Breakey, a.g.e., s. 17.

*PKO: Peacekeeping Operations – Barışı Koruma Operasyonu

**POC: Protection of Civillians – Sivillerin Korunması

Tablo 01: R2P Koruma Kapsamında Zaman Çizelgesi⁹⁶

Yukarıdaki tablo genel olarak vahşet suçlarının hangi zamanlama içerisinde gerçekleştiğini ve R2P kapsamında aktörlerin hangi durumlarda müdahale edeceğini tanımlamaktadır. Söz konusu zamanlama kesin yargılar içermemekle birlikte vahşet suçları kapsamında gelişen olayların zaman içerisindeki gelişimleri tabloya uygun bir çizgide seyretmektedir.

Tabloda görüldüğü şekilde eğer devlet vahşet suçları kapsamında engelleme olarak askeri gücünü kullanıma aldıysa bu durumda barışı koruma gücü konuşlandırılmasına gerek kalmaz. Eğer devlet dışında farklı aktörler vahşet suçları kapsamında ihlaller gerçekleştiriyorsa ve devletin gücü bunu engellemeye yetmiyorsa bu durumda söz konusu devlet Güvenlik Konseyi’nin görevlendireceği barışı koruma misyonu güçlerine rıza gösterecektir. Bu da R2P’nin son çare olarak başvurduğu askeri müdahale seçeneğine gerek bırakmamaktadır.⁹⁷

1.4.1 Egemen Devlet

Koruma sorumluluğunun birinci sütununu oluşturan devletin koruma sorumluluğu kapsamında vahşet suçlarının engellenmesi noktasındaki ilk sorumlu aktör egemen devletin kendisidir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 138. paragrafında bu durum açık bir şekilde kabul edilmiştir. Bu kapsamda egemen devletten beklenen halkını vahşet suçlarına karşı koruyacak mekanizmaları geliştirmesidir. Egemen devlete bu sorumluluğun verilmesinin nedeni korumanın ilk olarak ev sahibi ülkede başlaması anlayışındandır. 21. yüzyıl politik sisteminde egemenliği altındaki halkın korunması doğrudan devletin egemenlik hakları ile ilgili bir konudur görüşü hakimdir. Birinci sütun kapsamında devlete yönelik olarak tanımlanan bu sorumluluk BM Şartı’nın üye devletlerin egemen eşitliği ilkesi ile doğrudan ilişkilidir.⁹⁸

⁹⁶ Breakey, a.g.e., s.20.

⁹⁷ Breakey, a.g.e., s.21.

⁹⁸ UN General Assembly, “Implementing the Responsibility to Protect”, a.g.e., bkz.

BM Şartı'nın 2(1) paragrafları ile tüm devletler egemen eşitlik ilkesi uyarınca aynı haklara sahiptir. Yine BM Şartı'nın 4(1) paragrafı uyarınca devletlerin kuvvet kullanmaları yasaklanmıştır. Egemenlik yetkisi ile hem iç işlerine karışılmaması yönünde devletlere bir ayrıcalık sağlanmış, hem de diğer devletlerin iç işlerine karışılmaması için devletlere sorumluluk yüklenmiştir.⁹⁹

Egemen devlete yönelik olarak tanımlanan bu sorumluluk devletlerin ekonomik, sosyal ve politik yapılarından bağımsızdır. Devletler vahşet suçlarının engellenmesinde hangi ekonomik, politik veya sosyal seviyede olurlarsa olsunlar aynı derecede sorumluluğa sahiptirler. Raporda bu konuyla ilgili olarak BM'nin vahşet suçlarının yaşandığı görece komşularına göre daha ekonomik şartlara sahip olan bir devlet ile daha düşük devlet sistem yapısına sahip komşu devlette bu sorunların neden yaşanmadığı konusu ile ilgili daha detaylı analiz çalışması yapmasının gerekliliği ayrıca belirtilmiştir.

Devletin sorumluluğunun önemli esaslarından birisi insan haklarına saygılı olmasıdır. BM'nin insan hakları mekanizmasına entegrasyon devletlerin öncelikli sorumluluğudur. Egemen devletlerden beklenti BM İnsan Hakları Komisyonu'nun ülkesinde yapacağı çalışmalara yardımcı olmasıdır. Ayrıca devletlerden insan hakları mekanizmasına entegrasyon kapsamında Uluslararası İnsancıl Hukuk, Mülteciler Hukuku ve UCM'nin Roma Statüsü'ne taraf olmaları beklenmektedir.¹⁰⁰

1.4.2 BM Güvenlik Konseyi

Güvenlik Konseyi, R2P kapsamında uluslararası barışı ve güvenliği koruma misyonu sebebiyle en önemli aktör konumundadır. Ayrıca R2P normunun üçüncü sütununda belirtilen yaptırımların uygulanması konusundaki tek yetkili organ olarak büyük önem taşımaktadır. Koruma sorumluluğunun resmi bir norm olarak kabul edildiği 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu kapsamındaki yetkisi: *"...Bu bağlamda, barışçıl yöntemler yetersiz kalırsa ve ulusal otoritelerin nüfuslarını soykırımdan, savaş suçlarından, etnik temizlikten ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı korumakta yetersiz kalırsa, Bölüm VII'de dahil olmak üzere ilgili bölgesel kuruluşlar ile işbirliği içerisinde, Güvenlik Konseyi aracılığıyla zamanında ve kararlı bir*

⁹⁹ Çakmak, ag.m., s. 4.

¹⁰⁰ UN General Assembly, "Implementing the Responsibility to Protect", a.g.e., bkz.

biçimde, müşterek olarak harekete geçmeye hazırız... ” tanımlamasıyla yasal olarak kabul edilmiştir.¹⁰¹

139. paragrafta belirtilen söz konusu yetki, Güvenlik Konseyi’nin BM Şartı’nın VII. Bölümü’nde tanımlanan yetkileri kapsamındaki güç kullanımı ile ilgili tek yetkili organ olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. BM Şartı 24. Madde Güvenlik Konseyi’ne uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi için öncelikli sorumluluk vermektedir. Ayrıca BM Şartı Bölüm VI. (Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollar ile Çözülmesi), Bölüm VII. (Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Fiili Halinde Yapılacak Hareketler), Bölüm VIII. (Bölgesel Düzenlemeler) ve Bölüm XII. (Uluslararası Vesayet Rejimi) bölümlerinde Güvenlik Konseyi’nin yetkilerini tanımlamıştır.¹⁰²

Güvenlik Konseyi BM Şartı Bölüm VII. içerisindeki 41. ve 42. Maddeleri kapsamında ve R2P’nin üçüncü sütunu kapsamına giren konularda gerekli araçların kullanılmasında tek yetkili organdır.

BM Şartı Madde 41: *“Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi önlemlerin alınması gerektiğini tespit ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya davet edebilir. Bu önlemlere, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta telgraf, radyo ve diğer ulaştırma araçlarının tamamen veya kısmen kesintiye uğratılması ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi dahil olabilir.”¹⁰³*

BM Şartı Madde 42: *“Güvenlik Konseyi, 41. maddede belirtilen önlemlerin uygun olmayacaklarına veya uygun olmadıklarının sabit olduğuna hükmederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını veya yeniden tesisi için, hava, deniz ve kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü teşebbüse geçebilir. Bu teşebbüse, nümayişler, abluka önlemleri ve Birleşmiş Milletler Üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleri tarafından yapılacak başka hareketler dahil olabilir.”¹⁰⁴*

¹⁰¹ UN General Assembly, “Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005”, a.g.e., bkz.

¹⁰² Alex J. Bellamy, “UN Security Council”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 285.

¹⁰³ Genç, a.g.e., s.40.

¹⁰⁴ Genç, a.g.e., s.40.

Güvenlik Konseyi'nin söz konusu yetkilerinin büyük bir kısmı R2P normu içerisinde tanımlanan, uluslararası toplumun tepki verme sorumluluğu kapsamındaki yaptırımları içeren üçüncü sütunun içeriğinde bulunmaktadır. Bu yetkiler ile Güvenlik Konseyi, R2P kapsamındaki vahşet suçlarının engellenmesi amacıyla doğrudan müdahil olma seçeneğini kullanarak bölgede bir barışı koruma misyonu kurulmasına karar verebilir. Barışı koruma misyonu oluşturulması R2P normunun ikinci sütunu içerisinde tanımlanmaktadır. Ek olarak üçüncü sütun kapsamında yaptırımlar uygulanması, ambargo, varlıkların dondurulması, seyahat yasakları ve benzeri zorlayıcı tedbirler yine Güvenlik Konseyi tarafından alınabilir. Vahşet Suçlarını işlediği öngörülen kişiler hakkında UCM'yi göreve çağırabilme yetkisi yine Konsey'in tasarrufundadır. İkinci ve üçüncü sütun kapsamında yapılacak olan tüm bu müdahalelerin yetersiz kalması durumunda "son çare" olarak askeri müdahale seçeneğinin uygulanmasına karar verme yetkisi yine Güvenlik Konseyi'nin takdirindedir.¹⁰⁵

Koruma sorumluluğu kavramının ortaya koymuş olduğu insani müdahale kapsamında sistematik bir yaptırımlar silsilesi ile güç kullanımına kadar etkin bir tepki verme yorumuyla hareket etmesi, BM Şartı'nın 2(4) ve 2(7) paragraflarında tanımlanan ilkelerine aykırı olarak üye devletlerin egemenlik haklarına giren bir yetki kullanmasının hukuki bir norm olarak kabul görmesi durumunda uluslararası hukuk anlamında bir değişiklik yaratacağı söylenebilir. Fakat güç kullanımının ve tüm yetkinin Güvenlik Konseyi'ne tanımlanmış olması mevcut yapıda Bölüm VII. çerçevesinde yeni bir yorum kazandırmayacağı için yeni bir istisna oluşturmayacaktır. Koruma sorumluluğuna yöneltlen en büyük eleştiri Güvenlik Konseyi'nin hiçbir yoruma izin vermeksizin doğrudan yetkili olmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut yapıda özellikle Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto yetkisini ulusal çıkarları dahilinde sistematik bir karar verme sürecinde kullanmaları eleştirileri de beraberinde getirmektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Breakey, a.g.e., s.50.

¹⁰⁶ Ercan, a.g.m., s.172.

1.4.3 BM Genel Kurulu

Genel Kurul'un R2P kapsamındaki sorumluluklarından ilki söz konusu devlete vahşet suçları kapsamındaki sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla çağrı yapması ve konunun Güvenlik Konseyi'nin gündemine taşınmasının sağlanmasıdır.¹⁰⁷

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 139. paragrafı Genel Kurul ile ilgili olarak *“Genel Kurul'un, Şartın ilgili hükümleri ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca nüfusun soykırım, savaş suçu, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlar ve bunların etkilerinden korunması sorumluluğunu dikkate almaya devam etmesi gerekliliğini vurgulamaktayız.”* tanımlamasını kabul ederek Genel Kurul'un R2P kapsamındaki sorumluluğunu belirtmiştir.¹⁰⁸

Genel Kurul'un R2P kapsamındaki en önemli misyonlarından birisi normun gelişim sürecine yönelik olarak normatif çalışmalara öncülük etmesinden kaynaklanmaktadır. Genel Kurul bu anlamda R2P'nin konsept olarak gelişimini sağlayan belgelerin ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirildiği ana organ olarak önem kazanmaktadır. Genel Kurul'un R2P kapsamındaki diğer bir sorumluluk alanını barışın tesisine önemli katkılar sağlayan PKO'ların bütçelerinin belirlenmesi noktasındaki katkısı ile gerçekleştirmektedir. Ayrıca Genel Kurul Barış Koruma Özel Komitesi aracılığıyla DPKO'nun yapmış olduğu çalışmalara katkı sağlamaktadır. Her ne kadar 2005 Zirvesi Sonuç bildirgesinde kabul edilmemiş olsa da R2P kavramının ortaya konulduğu ICISS raporunda Genel Kurul'un önemli diğer bir işlevinden bahsedilmektedir. Söz konusu rapor tarafından ve sonradan R2P kapsamında ileri sürülen görüşlerde “Barış İçin Birlik” kararının R2P kapsamında Genel Kurul'a güç kullanımı konusunda yetki tanıdığı ilkesi kabul edilmektedir.¹⁰⁹

“Barış İçin Birlik” kararı BM Şartı içerisinde istisnai bir durum olarak yer almaktadır. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinden herhangi birisinin veto hakkını kullanması sonucunda uluslararası barış ve güvenliği tesis edemediğine kanaat getirirse kendisini bu konuda yetkili görerek harekete geçebilmektedir. *“Barış İçin Birlik”* tanımı bu kapsamda 03 Kasım 1950 tarihinde Genel Kurul tarafından alınan 377 sayılı karara

¹⁰⁷ UN Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, “General Assembly”, <https://www.un.org/en/genocideprevention/general-assembly.shtml> (23.08.2019).

¹⁰⁸ United Nations General Assembly, “Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005”, a.g.e., bkz.

¹⁰⁹ Breakey, a.g.e., s.49.

atıf yapmak için kullanılmaktadır. Bu karar kapsamında 1950 tarihinde Kore, 1956 tarihinde Süveyş, 1960 tarihinde Kongo, 1980 tarihinde Afganistan, 1980 ve 1982 tarihlerinde Filistin ile ilgili kararlar alınmıştır.¹¹⁰

Söz konusu karar Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi'nin yetkisi içerisinde olan uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi konusunda veto sebebiyle hareketsiz kalması durumunda yetkili olduğunun kabul edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu kapsamda Genel Kurul'un R2P kapsamında güç kullanımı ile ilgili üstü örtülü bir yetkiye sahip olduğu yorumu yapılabilir. Özellikle R2P kapsamında Güvenlik Konseyi'nin, daimî üyelerinin veto yetkisi sebebiyle, insani dramları engelleme konusunda hareketsiz kalması durumlarına karşı, Genel Kurul'un üstü örtülü olan bu yetkisinin yasal olarak tanınması ve resmî belgelerde belirtilmesi R2P normuna duyulan güvensizliği azaltarak daha şeffaf bir uluslararası norm oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

1.4.4 BM Genel Sekreteri ve Sekretaryası

BM Genel Sekreteri görev ve sorumlulukları bakımında BM'nin görünen yüzü olarak kabul edilmektedir. Krizlere müdahale, arabuluculuk, Güvenlik Konseyi'nin dikkatinin çekilmesi gibi çok farklı alanlarda yetki ve sorumluluklara sahip olan Genel Sekreter R2P normunun gelişmesi ve uygulanması aşamalarında şahsi olarak en önemli aktör olarak kabul edilmektedir.¹¹¹

Koruma sorumluluğunun bir norm olarak BM sistemi içerisindeki gelişimi göz önüne alındığında Genel Sekreter'in katkıları açık bir şekilde görülmektedir. Genel Sekreter Kofi Annan'ın 1999 yılında yapmış olduğu konuşması ile ICISS komisyonunun R2P normunu ortaya çıkarması, 2005 yılı Dünya Sonuç Zirvesi'nde normun yasal statü kazanmasına sağladığı katkılardır. Yine sonraki yıllarda Genel Sekreter Ban Ki Moon'un yayınladığı Genel Sekreter raporları ile normun uygulanması noktasındaki soru işaretlerini gidermesi gibi örnekler koruma sorumluluğunun siyasi ve hukuki bir uluslararası norm olarak kabul edilmesinde Genel Sekreter'in görev ve sorumluluklarını belirtmesi açısından önem arz etmektedir.¹¹²

¹¹⁰ Reçber, a.g.e., s.84.

¹¹¹ Breakey, a.g.e., s.64.

¹¹² Breakey, a.g.e., s. 65.

R2P normunun ikinci sütunu içerisinde yer alan diyalog yoluyla tarafların itidale çağrılmasına örnek olarak 2007 yılında Kenya’da gerçekleştirilen seçimler sonrasında 1.500 kişinin yaşamını yitirmesi ve 300.000’den fazla kişinin yerinden edilmesi ile sonuçlanan kabileler arası çatışmada BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın Afrika Birliği ile başlattığı girişim Genel Sekreter’in R2P kapsamındaki önemine örnek gösterilmektedir. Tarafların itidal çağrılar ve arabuluculuk faaliyetleri sonucunda anlaşmaya varmalarının Kenya’da çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve insani bir dramın yaşanması ile sonuçlanması muhtemel kabileler arası çatışmayı engellediği belirtilmektedir.¹¹³

Koruma sorumluluğu kapsamında Genel Sekreter’in görevleri; normun gelişimi ile ilgili olarak hem devletler ve halkları nezdinde hem de BM sistemi içerisinde tanıtım ve kavramın savunması faaliyetlerini gerçekleştirmek, kavramın BM organları arasındaki ilişkilerinin düzenlenmesi için Ortak Ofis kurulması gibi kurumsal gelişim sürecine katkı sağlamak, vahşet suçlarına ilişkin emarelerin görüldüğü durumlarda ilgili devlet nezdinde görüşmelerin başlatılması, farklı uluslararası aktörlerin devreye girmesi çalışmaları, barışı koruma misyonu oluşturulması için gerekli olan görüşmelerin sağlanmasına katkıda bulunmak ve son olarak BM ilgili organları ve uluslararası topluma koruma sorumluluğunun ikinci ve üçüncü sütunları kapsamındaki sorumlulukları konusunda çağrıda bulunmaktır.¹¹⁴ 21 Şubat 2008 tarihinde BM Genel Sekreteri Ban-Ki Moon R2P normunun BM sistemi içerisinde daha iyi anlaşılabilmesi ve normun gelişimine katkı sağlayabilmek için Edward C. Luck’u BM’nin ilk Koruma Sorumluluğu Özel Temsilcisi olarak atamıştır.¹¹⁵

BM 1948 yılında ilki gerçekleştirilen barışı koruma misyonundan 2019 yılına kadar 70’den fazla barışı koruma operasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu operasyonların %75’i 1988 yılından sonra gerçekleşen operasyonlardır. 1992 yılına gelindiğinde BM Barışı Koruma Operasyonları Departmanı (*United Nations Department of Peacekeeping Operations*) (DPKO) barışı koruma misyonlarının planlanması, yönetimi ve uygulanması

¹¹³ Bellamy, “R2P Dead or Alive?”, a.g.m., s.18.

¹¹⁴ Breakey, a.g.e., s.65.

¹¹⁵ Edward, C. Luck, “Getting There, Being There: The Dual Roles of the Special Adviser”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 326.

için oluşturulmuştur.¹¹⁶ BM Sekreteryası içerisinde barışı koruma misyonlarının stratejik yönünün tayini ve politika üretme konularında DPKO yetkili iken lojistik ve yönetsel desteğin sağlanması Saha Destek Departmanı (*Department of Field Support*) (DFS) yetkilidir.¹¹⁷

Barışı koruma gücü operasyonlarının rıza ilkesine dayanması sebebiyle R2P normunun üçüncü sütununda tanımlanan askeri müdahale kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Misyon güçleri ikinci sütun kapsamında değerlendirilmektedir. R2P üçüncü sütun kapsamına giren askeri güçler geleneksel tipte askeri savaş usullerine uygun teçhizat, kaynak, personel ve stratejiye ihtiyaç duymaktadırlar.¹¹⁸ Barışı koruma operasyonunun Ruanda örneğinde olduğu gibi sonraki süreçte askeri güç kullanımına dönmesi durumu söz konusu olursa R2P kapsamında bu durumda barışı koruma gücü misyonunun son erdiği ve askeri güç kullanımı ile ilgili yeni bir karar ile hukuki altyapının oluşturulması fikri hakimdir.¹¹⁹

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (*United Nations High Commissioner for Refugees*) (UNHCR) 1 Ocak 1951 tarihinde mültecilerin yasal olarak korunması ve ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla kurulmuştur. Komiserlik çalışmalarını 1951 Mültecilere İlişkin Cenevre Sözleşmesi kapsamında yürütmektedir. İlk oluşturulduğunda sınırlı bir süre kapsamında değerlendirilen Sözleşmenin, 1967 yılında kabul edilen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol ile zaman ve coğrafi yöndeki sınırlamalar ortadan kalmıştır.¹²⁰

UNHCR'nin asli görevi ırk, din, politik düşünce ve cinsiyet ayrımı olmaksızın dünyanın herhangi bir yerindeki mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere yardım sağlamaktır. Komiserliğin görevleri arasında iltica taleplerinin değerlendirilmesi, yerel bütünleşmeler ile üçüncü ülkelere yerleştirmenin koordinasyonu, gönüllü geri dönüşlerin sağlanması konularında çalışarak dünya çapında mülteci sorununun çözülmesidir.¹²¹

¹¹⁶ Jacques L. Koko, J. M. C. Essis Lanham, *Determinants of Success in UN Peacekeeping Operations*, MD: University Press of America, 2012, s.22.

¹¹⁷ UN DPKO, DFS, *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines (Capstone Doctrine)*, New York: United Nations Secretariat, 2008, s.66.

¹¹⁸ Breakey, a.g.e., s.57.

¹¹⁹ Breakey, a.g.e., s.58.

¹²⁰ Çalık, a.g.m., s.1121-1122.

¹²¹ Deniz Kızılsümer Özer, "İnsan Haklarının Birleşmiş Milletler'in Kurumsal Yapısı İçinde Korunması", *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2(2016), s.228-229.

1958 yılında 94 ülkeden oluşan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesi (*Executive Committee of the United Nations High Commissioner's Programme*) (ExCom) Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından kurulmuştur. Daimî komite yılda 3 kez olmak üzere Cenevre'de toplanmakta ve Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla Genel Kurul'a raporlar sunmaktadır.¹²²

Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey, ExCom'un yapmış olduğu çalışmalar ile kapsamı genişleyen UNHCR, dünya üzerinde 3 milyar USD yıllık bütçe, 34 milyonluk bir nüfusu kapsamında değerlendiren, 118 ülkede, 259 ofis ve 6,800'ün üzerinde personel ile hizmet veren en büyük insani kuruluş haline gelmiştir.¹²³

Mülteciler ve yerinden edilmişler ile ilgili çalışmaları kapsamında UNHCR, R2P normunun ilkelerini gerçekleştirme noktasında Birleşmiş Milletler Sekreteryası içerisindeki en önemli organlar içerisinde değerlendirilmektedir.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (*United Nations High Commissioner for Human Rights*) (OHCHR), Genel Kurul'un 48/141 sayılı kararı ile 20 Aralık 1993 tarihinde kurulmuştur. Görevleri arasında insan haklarının geliştirilmesi ve korunması faaliyetleri başlıca alanları oluşturmaktadır.¹²⁴ Komiserliğin temel görevlerinden birisi de BM sistemi içerisinde insan hakları ihlalleri konusunda çalışan tüm ilgili birimlerin arasındaki koordinasyonun sağlanmasıdır. Bu kapsamda Komiserlik tarafından barışı koruma gücü görevlileri insan hakları ihlallerinin araştırılması kapsamında görevlendirilebilmektedir.¹²⁵

OHCHR'nin temel amacı insan hakları ihlalleri ile ilgili durumların gözlemlenmesi ve raporlanmasıdır. Gözlem ve raporlama faaliyetleri BM'nin diğer organları olan Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Sekreteryaya veya Barışı Koruma Gücü kuvvetlerinin harekete geçmesi için başlangıç oluşturmaktadır. İnsan Hakları ile ilgili gözlem faaliyetleri vahşet suçları kapsamında gerçekleşen ihlallerin izlenmesinin yanında düşünce özgürlüğünün kısıtlanması, din özgürlüğü gibi daha farklı insan hakları ihlallerini de içermektedir. İnsan Hakları Komiserliği'nin gözlem ve raporlama faaliyetleri koruma sorumluluğu normunun tanımladığı erken uyarı sisteminin tesis

¹²² Çalık, a.g.m., s. 1124.

¹²³ Breakey, a.g.e., s.63.

¹²⁴ Çalık, a.g.m., s. 1123.

¹²⁵ Özer, a.g.m., s. 229.

edilmesine katkı sağlamaktadır. Erken uyarının önemi soykırım gibi vahşet suçlarının oluşmasından önce engellenmesi ilkesi üzerinedir.¹²⁶

1.4.5 Uluslararası ve Bölgesel Örgütler

Bölgesel ve alt bölgesel organizasyonların BM sistemi içerisindeki etkileri geçtiğimiz 20 yıl içerisinde önemli bir artış göstermiştir. BM Şartı'nın VIII. Bölümü (Bölgesel Düzenlemeler), Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ile uyuşmazlıkların çözümü konusunda bölgesel aktörlerin önemli etkileri söz konusu olmaktadır. Bölgesel örgütler yapısal normların geliştirilmesi, kurumsal yapının tesis noktasında bölgesel destek mekanizmalarını tesis etmektedirler.¹²⁷

Koruma sorumluluğu normunun bölgesel örgütler ile entegrasyonu içerisinde ilk çalışmayı gerçekleştiren örgüt Afrika Birliği'dir. Afrika Birliği 2000 yılında R2P normunu kabul ederek kuruluş tüzüğünde R2P'ye yer vermiştir. Afrika Birliği'nin tüzüğünün 4(h) paragrafında Birliğin üye devletlerine yönelik olarak vahşet suçları kapsamındaki müdahalesi kabul edilmiştir. İlgili maddenin 4(j) paragrafında ise üye devletin müdahale isteme hakkı tanımlanmıştır. Birliğin tüzüğündeki bu maddelerde müdahaleye imkân sağlanmış olsa da bireysel girişimler engellenmiş ve kolektif müdahalenin önemi vurgulanmıştır. Afrika Birliği tüzüğünün 4. Maddesi kapsamında koruma sorumluluğu ile ilgili olarak yasal bir kurumsal çerçeve oluşturulmuştur. Yasal olarak bölgesel örgütlerin müdahalede bulunması ancak Güvenlik Konseyi'nin ilgili örgütün müdahalesini yetkilendirmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu sebeple Afrika Birliği tarafından tanımlanan bu yasal statü her ne kadar etik olarak olumlu bir etkiye sahip olsa da Güvenlik Konseyi'nin onayı olmaksızın BM Şartı kapsamında bağlayıcı bir etkisi yoktur.¹²⁸

Afrika Birliği'nin R2P konusundaki yaptırımları uygulamak için en önemli organı Barış ve Güvenlik Konseyi (*Peace and Security Council*) (PSC)'dir. Konsey R2P

¹²⁶ Breakey, a.g.e., s.63.

¹²⁷ David Carment, Joe Landry, Sean Winchester, "The Role of Regional Organizations: A Responsibility Gap?", *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 352.

¹²⁸ Bellamy, "Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit", a.g.m., s.159.

kapsamındaki müdahaleye karar veren organdır. Güvenlik Konseyi benzeri bir yapıya sahip olsa da üye devletlerin veto hakları yoktur ve kararlar üçte iki çoğunluğun onayı ile alınmaktadır. Afrika Birliği'nin girişimleri ile 2008 yılında Kofi Annan'ın arabuluculuğunda Kenya'daki seçimler sonrası kabileler arasındaki çatışmalar sona erdirilmiştir. Ayrıca Afrika Birliği öncülüğünde Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), Sudan Afrika Misyonu (AMIS), Brundi Afrika Misyonu (AMIB) ve BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu (UNAMID) barışı koruma operasyonları icra edilmiştir.¹²⁹

Bölgesel örgütlerin R2P kapsamındaki çalışmaları ve kapsamına bakıldığında ECOWAS ve Güney Asya Bölgesel İş birliği Örgütü (SAARC)'ın çok taraflı çatışmaların engellenmesi ve sivillerin korunması çabaları örnek oluşturmaktadır. Yine Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllar ile gelişen insani müdahale ve sivillerin korunmasına yönelik çabaları da R2P'nin kapsamı içerisinde değerlendirilebilir. Avrupa Birliği üye ülkeleri içerisinde R2P normuna bakış açısı farklılık gösterse de 2005 yılı sonrasında yapılan çalışmalarda koruma sorumluluğuna atıf yapılarak faaliyetler yapıldığı görülmektedir. Son olarak BM Şartı kapsamında teknik olarak bölgesel bir örgüt olarak kabul edilmese de Kosova ve 2011 yıllarında Libya'ya yapmış olduğu müdahaleler kapsamında NATO'nun da R2P kapsamında faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.¹³⁰

Bölgesel ve uluslararası örgütlerin R2P kapsamındaki diğer sorumlulukları koruma sorumluluğunun en önemli araçlarından birisi olan erken uyarı sistemine yapacakları katkıdır. Erken uyarı sisteminin çalışması ve vahşet suçlarının gerçekleşmeden önce engellenmesi için bölgesel örgütler önemli katkılar sağlayabilirler. Bazı örgütlerin bu kapsamda çalışmaları da vardır. Bu kapsamda Afrika Birliği tarafından kıtasal erken uyarı sistemi CEWS kurulmuştur. PSC'nin Afrika'daki çalışmalarında potansiyel çatışma alanlarının belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması için CEWS sistemi özel bir önem taşımaktadır. CEWS Afrika Birliği mandasının özünü oluşturmaktadır.¹³¹ IGAD tarafından da benzer şekilde CEWARN isminde erken uyarı kapasitesinin artırılması için

¹²⁹ Carment, a.g.m., s. 354.

¹³⁰ Carment, a.g.m., s. 355-357.

¹³¹ Kwesi Aninng, Frank Okyere, "The African Union", *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 368.

bir sistem geliştirilmiştir. Erken uyarı sisteminin sağlıklı şekilde çalışması için güçlü kurumsal bir sisteme ihtiyaç vardır.¹³²

Bölgesel örgütler veya özel amaçlı kurulmuş olan uluslararası kuruluşların Güvenlik Konseyi kararlarını destekler nitelikte yaptırımlar uygulaması da mümkündür. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi finansal kuruluşların Konsey'in yaptırımlarına muhatap olan devlete karşı finansal yaptırımlar uygulaması söz konusu olabilmektedir.¹³³

1.5 KORUMA SORUMLULUĞUNA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Koruma sorumluluğu kavramı 2000 yılında ICISS raporu ile literatüre kazandırıldığından itibaren kavrama yönelik destek ve tartışmalar süregelmıştır. İnsani müdahale ve egemenlik temelinde başlayan tartışmalar sonrasında 2011 Libya müdahalesi ile normun uygulama esasları üzerinden devam etmiştir. Koruma sorumluluğuna yönelik eleştiriler genel olarak gelişmekte olan ülkeler tarafından dile getirilmiştir. G77 ülkeleri BM Misyon Başkanlığı tarafından 2007 yılında ilan edilen deklarasyonda koruma sorumluluğunun Batı'nın sömürgeci anlayışından ayrı olarak düşünülemeyeceği belirtilmiştir.¹³⁴

2009 yılında BM Genel Kurulu'nda koruma sorumluluğu ile ilgili görüşmeler sırasında Genel Kurul Başkanı Nikaragua'dan Father Miguel D'Escoto Brockmann R2P'yi "*keyfi haklı olma ve zayıf devletlere yönelik seçici müdahale*" için "*yeniden dekore edilmiş sömürgecilik*" olarak tanımlamıştır.¹³⁵ Koruma sorumluluğuna yöneltilen bir diğer eleştiri ise Katolik bakış açısıyla gelişen haklı savaş kavramının modern döneme uyarlanmış bir versiyonu olduğu eleştirisidir.¹³⁶

¹³² Alex J. Bellamy, "Realizing the Responsibility to Protect", *International Studies Perspectives*, No. 10 (2009), s.117.

¹³³ Carl Wendelin Neubert, "Preventive R2P Measures", *The Responsibility to Protect – From Evasive to Reluctant Action: The Role of Global Middle Powers*, ed. Malte Brosig, Johannesburg: Kaas & Saia , 2002, s.117.

¹³⁴ Reçber, a.g.e., s. 284.

¹³⁵ Mojtaba Mahdavi, "A Postcolonial Critique of Responsibility to Protect in the Middle East", *Perceptions*, Spring 2015, Volume XX, Number 1, s. 11.

¹³⁶ Reçber, a.g.e., s.285.

Koruma sorumluluğu kapsamında askeri müdahale seçeneği ilk olarak Libya’da yaşanan kriz sırasında kullanılmıştır. Söz konusu müdahale R2P’nin insani müdahale kapsamında mı yoksa rejim değişikliği kapsamında mı gerçekleştirildiği tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Libya’ya yapılan müdahale BM Güvenlik Konseyi’nin 1970 sayılı kararı ile bölgede insanlığa karşı suç işlendiği belirtilmiştir. Bu karar sonrasında Kaddafi rejiminin söz konusu Güvenlik Konseyi kararına uymaması ile 1973 sayılı karar yayınlanmıştır. Bu karar ile sivillerin korunması amacıyla güç kullanımına izin verilmiş, uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve silah ambargosu kararı alınmıştır. Söz konusu kararın önemi Güvenlik Konseyi’nin egemen bir devlete karşı güç uygulanması konusunda R2P kapsamında vermiş olduğu ilk karar olmasıdır. Söz konusu karar Güvenlik Konseyi’nin ve NATO’nun Libya’da uyguladığı bu kararın sivillerin korunmasından ziyade ülkedeki rejimin değiştirilmesine yönelik olduğu tartışmalarını beraberinde getirmiştir.¹³⁷

Libya müdahalesi sonrasında yaşanan tartışmalar sonrasında Kasım 2011’de Brezilya’nın girişimleri ile R2P kapsamıyla ilgili olarak bazı potansiyel alanlara dikkat çekilmiş ve korurken sorumluluk (RWP) kavramı literatüre kazandırılmıştır. Brezilya özellikle Libya’da gerçekleşen müdahaleye atıf yaparak “*Koruma Sorumluluğu kavramının, rejim değişikliği gibi sivillerin korunması dışında farklı amaçlarla kötüye kullanılabileceğine ilişkin artan bir algı var*” yorumuyla R2P’nin eksik kalan veya tartışılması gereken yönlerine dikkat çekmiştir.¹³⁸

Söz konusu bildiride Brezilya R2P’nin uygulanması sırasında güç kullanım yetkisinin Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi gözetiminde yasal, operasyonel ve geçici unsurlar ile sınırlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Genel Kurul tarafından verilecek yetkilendirme belgesinin uluslararası hukuk, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası silahlı çatışma normları ile tam uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir. Güç kullanımının mümkün olduğunca az şiddet içermesi gerektiği ve bölgede mümkün olan en az seviyede istikrarsızlık yaratacak şekilde kurgulanması önerilmiştir. Korurken Sorumluluk olarak adlandırılan bu yeni normun R2P ile uygulanabileceği ve bunun uygulama esasları ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi prosedürlerine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.¹³⁹

¹³⁷ Ercan, a.g.m., s. 19.

¹³⁸ Breakey, a.g.m., s. 11.

¹³⁹ Breakey, a.g.m., s. 12.

R2P'nin uygulanması konusunda bazı BM üye devletleri tarafından eleştiriler dile getirilmiştir. Libya'da NATO tarafından yapılan müdahale ile BM/Fransa tarafından yapılan Côte d'Ivoire müdahalelerinin sınırlı yetkilerin aşımı ile bölgedeki rejimlerin değiştirilmesi gayesi ile yapıldığı bu eleştirilen başında gelmektedir.¹⁴⁰

Koruma sorumluluğunun insani müdahale kavramına alternatif olarak bu kavramın yerini almak üzere ortaya konulması beraberinde “insancıl emperyalizm” tartışmalarını getirmiştir. Noam Chomsky tarafından Genel Kurul'da yapılan konuşmada, güç kullanımının tarih boyunca belirli kavramlar arkasına saklanarak ahlaki bir norm oluşturulmaya çalışıldığı fakat bu kavramlar ile gerçek amacın gücünün çıkarlarını gerçekleştirmek olduğu için bu tür kavramların bir araç olduğunu vurgulamıştır. Chomsky, koruma sorumluluğunun da bu kapsamda farklı olmayacağını belirtmiştir. Yaklaşımı eleştiren yazarlardan bir diğeri olan Weiss'e göre, eleştiri sadece insani müdahaleye odaklanmaktadır fakat asıl tehlike tanımlanmaya çalışılan sorumluluğun egemen güçler tarafından “Truva Atı” olarak kullanılabilmesi tehlikesidir.¹⁴¹

BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisi koruma sorumluluğunun önündeki engellerden birisi olarak görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Güvenlik Konseyi yapısında reformlar yapılması talebi farklı kesimler tarafından dile getirilmektedir. Fransa tarafından yapılan öneride vahşet suçları kapsamına giren durumlarda veto yetkisinin kullanımında “code of conduct” adıyla veto kullanma yetkisinin sınırlandırılması önerisi gelmiştir. Söz konusu öneri diğer daimî üyelerden Çin, Rusya ve ABD tarafından şüpheli yaklaşılan bir öneri olarak kabul edilmiştir.¹⁴²

Koruma sorumluluğuna yöneltilen bir diğer eleştiri ise, uluslararası toplum krize müdahale konusunda fikir birliğine varmış olsa da askeri müdahalenin zamanında yapılamayacağı eleştirisidir. Örnek olay olarak ise Bosna ve Ruanda krizleri sırasında askeri müdahalenin insani dramların yaşanmadan önlenmesinin mümkün olmadığı gösterilmiştir. Nisan 1994'te Ruanda'da üç hafta içerisinde yarım milyon insanın öldürülmesine BM gereken hızda müdahale edememiştir. Vahşet suçları kapsamında

¹⁴⁰ Bellamy, “International Responses to Human Protection Crises: Responsibility to Protect and the Emerging Protection Regime”, a.g.m., s.105.

¹⁴¹ Telli, a.g.m., s.215.

¹⁴² Alex J. Bellamy, “R2P in Theory and Practice”, *The Oxford Handbook of Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 34.

yaşanan ihlaller geniş çapta bir askeri müdahaleyi gerektirir ve bu çapta ağır silahlar ile donatılmış birliklerin olay bölgesine sevk edilmesi haftalar sürebilir eleştirisi R2P kapsamındaki askeri müdahaleye bir eleştiri olarak dile getirilmiştir.¹⁴³

¹⁴³ Alan J. Kuperman, “Rethinking the Responsibility to Protect”, *Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Vol. 10, No. 1, Winter/Spring(2009), s. 33.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SUDAN VE İÇ DİNAMİKLERİ

Ayrılma öncesinde Sudan barındırdığı nüfusu ve coğrafi büyüklüğü bakımından Afrika'nın en büyük ülkesi konumundaydı. Nüfusu 19 ana etnik grubun altında 597 alt grubu barındıran çok mozaikli bir yapıya sahip olan Sudan'da 100'ün üzerinde farklı dil konuşulmaktaydı.¹⁴⁴ Bu çok çeşitli yapı kültürel olarak Sudan'ı zenginleştirse de Afrika'da en çok çatışmanın yaşandığı bölge olması açısından çatışmalara zemin hazırladığı söylenebilir. Etnik bölünmüşlük politik çatışmaları da beraberinde getirmektedir.

Bu bölümde Sudan'da yaşanan iç çatışmalar, Sudan'ın coğrafyası, ekonomisi ve sosyal yapısı incelenerek çatışmaların ortaya çıkışı, farklı gruplar arasındaki ilişkiler tarihsel süreç içerisinde incelenecektir. Sudan'daki iç dinamiklerin anlaşılması ve çatışmaların neden kolay bir şekilde çözüme kavuşturulamadığı da bu bölümde analiz edilecektir.

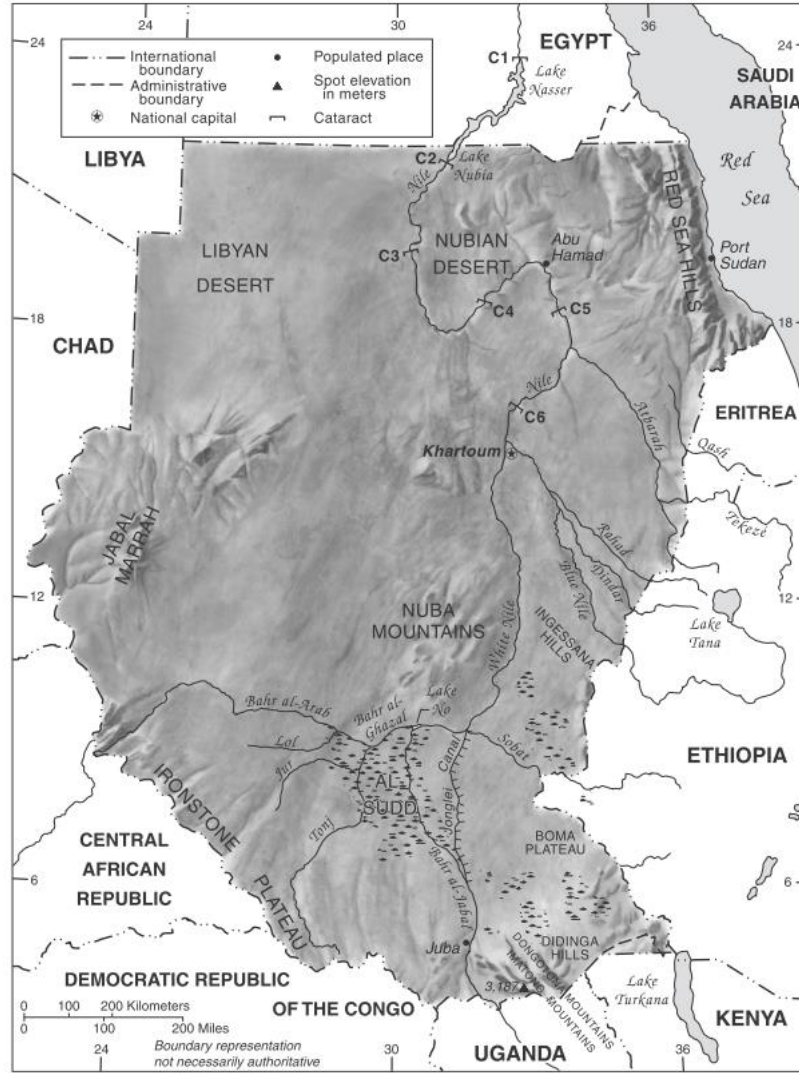
2.1 SUDAN'IN COĞRAFI, SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

2.1.1 Coğrafi Olarak Sudan

Ayrılmadan önceki Sudan 2.505.813 km² yüzölçümü ile Afrika'nın en büyük ülkesi konumundaydı. Üç tarafı dağlarla çevrili olan bu ülke dev bir oavadan oluşmaktadır. Üç tarafı yükseltiler ile çevrili olan Sudan'ın doğusunda Kızıl Deniz tepeleri, batısında Jabal Marrah, Güney sınırlarında ise Didinga tepeleri ile Dongotona ve Imatong dağları bulunmaktadır. Sudan'ın kuzeyinde Mısır, kuzeybatısında Libya, batısında Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, güneyinde Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda ve Kenya ile güney batısında Etiyopya bulunmaktadır. Batı sınırlarının bir kısmının Kızıl Deniz'e kıyısı bulunmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Martha Wenger, "Sudan: Politics and Society", *Middle East Report*, No. 172, September - October (1991), s. 3.

¹⁴⁵ La Verle Berry(ed.), *Sudan: A Country Report*, Fifth Edition, Washington: Federal Research Division Library of Congress, 2015, s. 63.

Harita 01: Topografik Sudan Haritası¹⁴⁶

Sudan'ın coğrafyası da tarihi gibi Nil nehrinin etkisinde oluşmuştur. Nil nehrinin etkisiyle büyük yerleşim birimleri, endüstriyel alanlar ve nüfusun yoğunluğu Nil deltası doğrultusunda gelişim göstermiştir. Kuzey batı bölgesinde Libya sınırı boyunca çöl toprakları bulunmaktadır. Kordofan ve Darfur bölgelerinde yıllık yağmurlar az olmasına rağmen tarım faaliyeti gerçekleştirilmektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Berry, a.g.e., s. 64.

¹⁴⁷ Justin Willis, Omer Egemi, Philip Winter, "Land&Water", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, s.47.

Güneydoğu Sudan'daki sınırlı bir alan dışında tüm ülke Nil nehri ile Nil'in kolları olan Mavi Nil ve Beyaz Nil nehirleri dışında su kaynağına sahip değildir. Yağmurların sınırlı olması, Nil deltası dışındaki bölgelerde kuraklığı beraberinde getirmektedir. Tropik iklim kuşağında yer almasına rağmen kuzey kesimlerde çorak bir iklim var iken, güney doğu bölgelerinde tropik bir iklim kuşağı bulunmaktadır. Sudan'da genel olarak yağmur sezonu dışında uzun bir süre yağışsız kurak mevsim vardır.¹⁴⁸

2.1.2 Sudan'ın Etnik Bölünmüşlüğü

Sudan etnik yapısı itibariyle Dünya üzerindeki en bölünmüş ve karmaşık ülkelerden birisidir. Sudan'da 400'den fazla dil konuşan 600 farklı etnik grup bulunmaktadır. Bu etnik grupların büyük çoğunluğu küçük gruplar ve bireysellerden oluşmaktadır. Etnik grupların tanımlaması yapılırken farklı değerlendirmeler söz konusu olabilmektedir. Sudan'da yaşayan gruplar, kendilerini tanımlarken aynı soydan gelmek, aynı dili konuşmak veya aynı bölgeyi paylaşmak, yaşam tarzı, fiziksel özellikler ile politik veya dini farklılıkları göz önüne alarak bir etnik tanımlama yapmaktadırlar.¹⁴⁹

Sudan'da etnik kimliği belirleyen etmenlerin başında dil ve din gelmektedir. Etnik ayrımın en önemli ögesi dindir. Sudan'da 16. yüzyıl ile İslam'ın yayılması ve Arap kültürünün bölgede etkin bir durumda olması etnik grupların Müslüman ve Müslüman olmayan şeklinde kategorize edilmesini beraberinde getirmiştir. "Arap" kavramı da etnik farklılığı tanımlamada kullanılmaktadır. Arap olarak yapılan tanımlama bazen bu anlamda eksik kalmaktadır. İngiliz hegemonyası döneminde Mısır'dan göç eden ve Hristiyan olan Araplar da bölgede bulunmaktadır. Bu Arapların sayısının 10 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Arap tanımlaması yapılırken "Arap kültürü ve kaderi ile özdeşleşen" kişileri tanımlamak için kullanıldığı kabul edilmektedir. Bu tanıma istinaden Sudan'da bulunan nüfusun yaklaşık %40'ı etnik anlamda Arap olarak tanımlanmaktadır. Kuzey bölgesi genel olarak Arap, Afro-Arap ve Arap olmayanlar olarak ayrılmaktadır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Berry, a.g.e., s. 67.

¹⁴⁹ Willis, "Land&Water", a.g.e., s. 70.

¹⁵⁰ Berry, a.g.e. s. 76.

1956 yılında bağımsızlığın kazanılmasından sonra yapılan çalışmada Sudan'daki 10.266.536 kişilik nüfusun %38,8'ine karşılık gelen 3.989.533 kişi "Arap" olarak tanımlanırken, %54,1'lik bir kesim Arapça konuşabilen kişileri oluşturmaktadır. Bu durum Arap kültürünün baskın olarak Arap olmayan nüfus üzerinde de etki sahibi olduğuna delil teşkil etmektedir.¹⁵¹

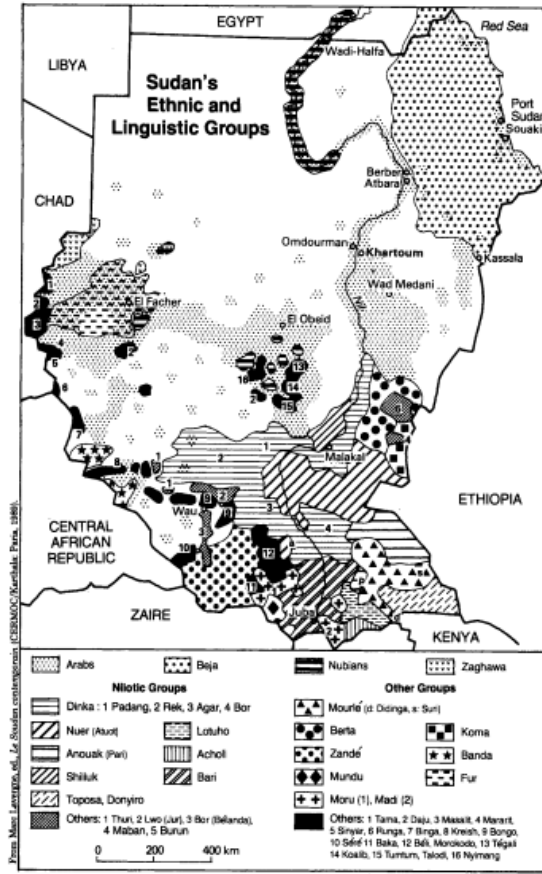
Sudan'da çok sayıda etnik kabile tarafından konuşulan dillerin büyük bir çoğunluğu 2.000'den daha az sayıda kişi tarafından konuşulmaktadır. Bu dillerden büyük bir çoğunluğunun ortadan kalkma riski bulunmaktadır. İngiliz manda dönemi içerisinde ikinci dil olarak öğretilen İngilizce ise bağımsızlığın kazanılmasından sonra gelen hükümetlerin politikaları sonucunda yerini Arapça'ya bırakmıştır.¹⁵²

Bölgedeki önemli etnik grupların başında Beja gelmektedir. Kızın Deniz kıyısında antik zamanlardan beri yaşadığı düşünülen bu kabile, 4 alt gruptan oluşmaktadır. Arap kültürünün etkisi ile dilleri ve kültürleri Arap nüfusun yaşam tarzına benzemiştir. Darfur bölgesinde 17. yüzyıldan 1916 yılına kadar olan dönemde Fur Sultanlığı adı altında hüküm süren kabile diğer bir etnik gruptur. Fur kabilesi 500.000'nin üzerinde nüfusu ile Sudan'daki önemli etnik grupların başında gelmektedir. Darfur krizinin çıkmasında, Fur kabilesinin Hartum'daki merkez yönetimden daha fazla otonomi istemeleri sonucunda askeri bir fraksiyon oluşturmaları ve mücadeleye başlamaları etkili olmuştur. Fur kabilesinin yaşadığı bölgede kırsal alanda yaşayan topluluk Zaghawa olarak adlandırılmaktadır ve 122.000 kişiyi bulan nüfusları ile Sudan'daki önemli diğer etnik gruplardan birisidir. Müslüman olmayan ve bölünme öncesi dönemde Sudan'ın güneyinde yaşayan 2011 yılındaki bağımsızlık sonrasında Güney Sudan nüfusunu oluşturan etnik gruplardan en büyüğü 2,5 – 3 milyon arasında nüfusu oluşturan Dinka kabilesidir. North Bahr al-Ghazal ile West Bahr al-Gazal, Lakes ve Jonglei bölgelerinde yaşayan bu topluluk Sudan'daki en büyük etnik topluluğu oluşturmaktadır. Güney Sudan'da Dinka'lardan sonraki en büyük etnik grup 1 milyona yakın nüfusu ile Nuer kabilesidir.¹⁵³

¹⁵¹ Heather J. Sharkey, "Arab Identity and Ideology in Sudan: The Politics of Language, Ethnicity, and Race", *African Affairs*, Vol. 107, No. 426, January (2008), s. 23.

¹⁵² Sharkey, a.g.m., s. 24.

¹⁵³ Berry, a.g.e., s. 85 – 87.

Harita 02: Sudan Etnik ve Dilsel Gruplar Haritası¹⁵⁴

2.1.3 Sudan'ın Ekonomik Yapısı

Sudan'ın ekonomik yapısı incelendiğinde ilk zamanlardan itibaren doğal kaynakların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İlk olarak altın sonrasında fildişi ekonomik sistemde önemli bir yer tutarken ilerleyen dönemde köle ticareti devletin ekonomik gelir kaynaklarından birisini oluşturmuştur. Daha yakın zamanlara gelindiğinde ise su ve tarım ürünlerinin ekonominin temelini oluşturduğu görülmektedir. Son dönemde ise Sudan'ın en büyük gelir kaynağını petrol oluşturmaktadır.¹⁵⁵

1970'li yıllarda petrolün bulunmasından önce Sudan ekonomisi genel olarak tarım ürünleri üretiminin yanında Suudi Arabistan ve Katar gibi Körfez ülkeleri ile ABD ve Avrupa Topluluğu gibi batılı ülkelerin yapmış oldukları yatırımlara dayanmaktaydı. Nil vadisi boyunca göreceli olarak tarıma imkân olsa da kurak kesimler tarımın geniş

¹⁵⁴ Wenger, a.g.m., s. 5.

¹⁵⁵ Laura James, "From Slaves to Oil", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, s.130.

topraklara yayılmasının önünde engel teşkil etmekteydi. 1980'li yıllarda Sudan ekonomisi politik ve ekonomik krizler sebebiyle darboğaza girmiştir. 1983 yılında iç çatışmaların tekrar başlaması ve komşu devletlerdeki çatışmalar sebebiyle Sudan'a çok sayıda mültecinin sığınması, Sudan ekonomisinin önemli ölçüde gerilemesine sebep olmuştur. Bu dönemde ekonomi genel olarak yabancı yatırımlar ve yardımlar ile ayakta durmaktaydı. 1989 yılında Ömer El-Beşir tarafından gerçekleştirilen darbe ile yönetimin değişmesi sonucunda yabancı yatırımlar da kesilmiş ve Sudan'a uluslararası toplum tarafından ekonomik izolasyon uygulanmıştır.¹⁵⁶ 1990 yılında IMF Sudan'ın borçlarını ödeyememesini gerekçe göstererek Sudan ile ekonomik iş birliğinin sona erdirilmesi çağrısında bulunmuştur.¹⁵⁷

Petrol Sudan ekonomisinin en önemli gelir kaynağıdır. Sudan'da petrolün bulunması ve çıkarılması ile ilgili faaliyetleri gerçekleştiren ilk şirket ABD petrol şirketi Chevron olmuştur. Chevron tarafından yapılan çalışmalarda 1978 yılında Sudan'da petrol yatakları keşfedilmiştir. Şirket petrolün çıkarılması ile ilgili faaliyetlere başlamış fakat 1984 yılında Chevron personeline ayrılıkçı Nuer militanları tarafından yapılan saldırılar sonrasında şirket Sudan'daki faaliyetlerini askıya almıştır. Takip eden dönemde 1990'lı yıllara kadar petrol rezervlerinin bulunması ve ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla herhangi bir girişim söz konusu olmamıştır.¹⁵⁸

Sudan'da çıkarılan petrol Energy Talisman şirketi tarafından yapılan çalışmalar sonrasında 1.540 km uzunluğunda petrol boru hattı inşa edilerek Kızıl Deniz üzerinden 1999 yılında ilk kez ihraç edilmiştir. Ağustos 1999 yılında Sudan'dan ilk petrol ihraç edildikten çok kısa bir süre sonra Sudan Hükümeti'nin petrol gelirleri 2,2 milyon USD'ye ulaşmıştır. Söz konusu gelir aynı dönemde Sudan Hükümeti'nin ihracat gelirlerinin %20'sine yakın bir tutarı oluşturmaktaydı. Talisman tarafından işletilen petrol sahasının Sudan Hükümeti için 3-5 milyar USD tutarında bir gelir kaynağı yaratması öngörülmüştür.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Berry, a.g.e., s. 143.

¹⁵⁷ Jamera Rone, "Sudan: Oil & War", Review of African Political Economy, Vol. 30, No. 97 (2003), s. 508.

¹⁵⁸ Rone, a.g.m., s. 504.

¹⁵⁹ Rone, a.g.m., s. 505.

Sudan’da petrol “*Great Nile Petroleum Operating Company*” – GNPOC konsorsiyumu tarafından çıkarılmaktadır. Konsorsiyum ortakları Talisman Energy of Canada- %25, Petronas - %30 (Malezya devletine ait) ve China National Petroleum Corporation - %40 ile Sudan devletine ait olan Sudapet - %5 şirketlerinden oluşmaktadır. Bu şirketlerin dışında Lundin Petroleum (İsveç), Gulf Oil (Katar), TotalFinelf (Fransız), Agip (İtalya) şirketleri tarafından Güney Sudan’da bulunan petrolün çıkarılması ve ihraç edilmesi ile ilgili çalışmalar da bulunmaktadır.¹⁶⁰

Petrolün ihraç edilmeye başlamasıyla birlikte Sudan gelirlerinin önemli bir kısmı petrol gelirlerinden sağlanmaya başlanmıştır. Yine de tarım ürünlerinin önemi de devam etmektedir. Sudan tarafından ihraç edilen pamuk, susam, arap sakızı ve şeker gibi tarım ürünleri Sudan ihracatında petrolden sonraki önemli kalemleri oluşturmaktadır.¹⁶¹

2.2 SUDAN’IN POLİTİK DURUMU VE TARİHÇESİ

2.2.1 Osmanlı Yönetimi Altında Sudan

Tarihi anlamda Sudan Kızıldeniz’den başlayarak Atlas Okyanusu’na kadar olan bölgeyi içine alan kuşağı tanımlamak için kullanılmıştır. Bugünkü sınırlarının oluşumu 19.yüzyılda Osmanlı idaresi altında olduğu dönemde başlamıştır. Daha önceki dönemlerde bölgede Func, Kordofan ve Darfur Sultanlıkları ile Nube bölgesinde putperest krallıklar hüküm sürmekteydi.¹⁶²

Bölgedeki Osmanlı etkisi ilk olarak 1527 yılında Osmanlı Devleti’nin Portekiz’in Kızıldeniz’deki faaliyetlerini engelleyebilmek amacıyla Savakin adasını içerisine alan bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti Sudan’da hüküm süren Func Sultanlığı ile karşı karşıya gelmiştir. 1584 yılında Mahas bölgesinin ele geçirilmesi sonrasında Func Sultanlığı topraklarının ele geçirilmesi ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Hannek’te yapılan savaş sonrasında ilerleme kararının yerine pasif savunma

¹⁶⁰ Reeves, a.g.m., s. 168.

¹⁶¹ James, a.g.m., s. 139.

¹⁶² Ahmet Kavas, “Osmanlı – Darfur Münasebetleri”, *TASAM*, 14 Aralık 2006, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/202/osmanli - darf%C3%BBr munasebetleri> (16.01.2019).

politikasına geçilerek Hannek 1820 yılına kadar Osmanlı Devleti ve Func Sultanlığı arasında resmi sınır olarak kabul edilmiştir.¹⁶³

1820 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa yönetimindeki Mısır Hıdivliği'nin Sudan'a yönelik olarak başlattığı fetih girişiminden sonra Sudan'da hüküm süren Func Sultanlığına son verilmiş ve Sudan toprakları resmi olarak Osmanlı Devleti yönetimi altına girmiştir. Bu dönemde Mısır'dan gönderilen valiler aracılığıyla yönetilmeye başlanan Sudan'da ülkenin modern sınırları belirlenmiştir. Hartum şehrinin alt yapısı kurulmuş, telgraf hatları, demiryolu projeleri, resmi binalar ve camiler Mısır-Osmanlı idaresi altında bölgede gerçekleştirilmiştir. Sudan toprakları Mısır'dan gönderilen valiler tarafından idari bölümlere ayrılarak yönetim bu idari yapılanma üzerinden tesis edilmiştir. Devam eden dönem içerisinde 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetiminin zayıflaması ile Mısır üzerindeki İngiliz etkisi artmış ve İngilizlerin Sudan'a yönelik faaliyetleri de bu dönemde başlamıştır. Mısır ve Sudan'da yükselen İngiliz etkisi ve bu etki ile ortaya çıkan misyonerlik faaliyetleri ile Hristiyanlık bölgede daha fazla yayılma alanı bulmuştur. Sonrasında Müslüman dindar çevreler tarafından tepki ile karşılanan bu durum karşısında 1881 yılında Sudan'da Mehdi Ayaklanması başlamıştır.¹⁶⁴

1879 yılında Mısır Hıdivliğinde yaşanan sorunlar ve sonrasında Hıdivliğin çöküşü ile Eylül 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı işgali ile sonuçlanan dönem sonrasında Osmanlı – İngiltere arasındaki Mısır üzerindeki nüfus mücadelesi Mehdi Ayaklanmasının etkisini artırmıştır. Bu durum Mısır ile Sudan'da milliyetçi duyguların güçlenmesine sebep olmuştur. Osmanlı – Mısır etkisinin bölgede azalması sonucunda oluşan otorite boşluğundan faydalanan Muhammet Ahmet mehdilik iddiasında bulunarak bölgedeki ayaklanmanın başlamasına sebep olmuştur.¹⁶⁵

İngiltere'nin Mısır'ı işgali sonrasında bölgede artan İngiliz etkisi İngiltere'nin Sudan'da yaşanan olaylara yönelik ilgisini artırmıştır. Mehdi Hareketi'ne karşı olarak müdahalede bulunması için 1882'de Willian Hicks bölgeye gönderilmiştir. İngiltere'nin Hicks yönetiminde gerçekleştirdiği faaliyetler Mehdi Hareketi üzerine etkili olsa da

¹⁶³ Susan R. Mills, *The Financing of United Nations: The Need for a Sound Financial Basis*, New York: International Peace Academy, 1989, s. 95.

¹⁶⁴ Serhat Ortakçı, "Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya", *INSAMER*, 29 Haziran 2018, https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html (16.01.2019).

¹⁶⁵ Abdullah Özdağ, "Sudan'da Mehdilik Hareketi (1881-1885)", *TAD*, Cilt 37, Sayı 63 (2018), s. 310 – 311.

Hicks'in Mehdi güçlerinin bulunduğu Ubeyd bölgesine yapmış olduğu saldırıda hayatını kaybetmiş olması İngilizlerin Sudan'daki faaliyetlerinin 15 yıl süreyle askıya alınması sonucunu doğurmuştur.

İngiltere Muhammet Ahmet'in Sudan'daki varlığının artması sonrasında etkisinin Sudan'ın doğu kısımlarına da yayılması ile 1884 yılında General Charles Gordan'ı bölgeye gönderme kararı almıştır. 14 Şubat 1884 yılında bölgeye ulaşan General Gordan yapmış olduğu incelemelerde İngiliz – Mısır kuvvetlerinin bölgedeki yetersizliği sebebiyle Mehdi Hareketine karşı bir başarı sağlanamayacağını ve buraya ek kuvvetler gönderilmesi gerektiğini İngiliz Hükümeti'ne belirtmiştir. İngiltere'nin o dönemdeki iç politikası ve yaşanan olaylar sebebiyle bölgeye ilgisiz kalması sonucunda Mehdi Hareketi İngiliz kuvvetlerini Ocak 1885'de Mısır'a çekilmek zorunda bırakmış ve bölgede Mehdi Devleti kurulmuştur.¹⁶⁶

Mehdi Devleti'nin kurulması sonrasında 1885 yılında Muhammet Ahmet'in ölümüyle birlikte yerine geçen halifesi Abdullah, Darfur'u idare etmek için eski Darfur Sultanı İbrahim'in oğlu Yusuf'u Darfur'a vali olarak göndermiştir. Fakat Yusuf 1887 yılında Darfur Sultanlığı'nı ilan ederek Mehdi Devleti aleyhinde girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler Mehdi Devleti tarafından bastırılmış olsa da Darfur Sultanlığı kurulması girişimleri devam etmiştir. Darfur'un ileri gelenlerinden olan ve Mehdi ordusunda önemli görevler üstlenmiş olan Ali Dinar Zekeriya Mehdi Devleti'nin İngiltere karşısında 1898 yılında yenilmesi sonrasında Darfur'u ele geçirerek burada sultanlığını ilan etmiştir.¹⁶⁷

2.2.2 İngiliz Mandası Altında Sudan

İngiltere'nin Sudan'daki manda yönetimi 19 Ocak 1899 yılında Mısır Hükümeti ile yapmış olduğu anlaşma ile başlamıştır. Bu anlaşma ile İngiltere ve Mısır Hükümeti Sudan toprakları üzerinde ortak bir yönetim tesis etmişlerdir. Sudan'da 1956 yılında bağımsızlığın kazanılmasına kadar devam edecek olan Britanya – Mısır Sudan'ı

¹⁶⁶ Özdağ, a.g.e, s. 321-324.

¹⁶⁷ Ahmet Kavas, "Osmanlı – Darfur Münasebetleri", *TASAM*, 14 Aralık 2006, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/202/osmanli - darfur%C3%BBBr munasebetleri> (16.01.2019).

(*Condominium*) dönemi bu anlaşma ile başlamıştır.¹⁶⁸ Osmanlı Yönetimi İngiltere'nin tek tarafı bu hareketini tanımamış ve karşı çıkmıştır. Fakat fiili durumda herhangi bir değişiklik yapmaya gücü yetmediği için Sudan'da İngiltere'nin sömürge yönetiminin başlamasına engel olamamıştır. İngiliz – Mısır yönetiminin Sudan'da etkili olmasıyla beraber İngiltere'nin bölgedeki politikaları üzerinden Sudan'ın sosyal yapısında da değişimler yaşanmıştır. İngilizler bölgede “kapalı bölge” olarak adlandırılan bir strateji benimsemişlerdir. Bu strateji Kuzey bölgelerde yaşayan Müslüman toplumun Güney bölgelerdeki animist topluluklar ile ilişkisinin kesilerek İslam'ın bölgede yayılmasının önüne geçmek amacıyla kurgulanmıştır. Bu amaç için Kuzey ve Güney'de iki farklı idari yapılanma teşkil edilmiştir. Bu iki idari yapı arasında çok sınırlı bir etkileşim olmasına dikkat edilmiştir.¹⁶⁹

Her ne kadar yapılan anlaşma ile İngiltere ve Mısır Hükümeti tarafından ortak bir yönetim yapısı tesis edilmiş olsa da Mısır'ın İngiltere tarafından 1882 yılında işgal edilmiş olması tüm kontrolün İngiltere'nin bölgede görevli valisine geçmesi sonucunu doğurmuştur. İngiltere'nin politikası Sudan ve Mısır arasında sınırlı bir etkileşim olması üzerine kurgulanmıştır. Anlaşmaya göre Mısır yargısının Sudan'da hiçbir yetkisinin olmaması bu fiili durumu destekler nitelikte bir örnektir.¹⁷⁰

Sudan'da görevlendirilen Vali'ye yardım etmesi için 1910 yılında idare konseyi tesis edilmiştir. Konsey genel müfettiş, sivil, yasal ve mali sekreterler, iki kişiden dört kişiye kadar değişebilen İngiltere tarafından atanan memurlardan oluşmaktaydı. Yasal otorite olarak faaliyet gösteren Konsey 1948 yılına kadar Sudan yönetiminde söz sahibi olmuştur.¹⁷¹

I. Dünya Savaşı başladığında Ali Dinar Sultanlığı Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığını deklare etmiştir. Bunun üzerine 1914 yılında Mısır'ın koruyuculuğunu ilan eden İngiltere Ali Dinar Sultanlığının üzerine kuvvet göndermiştir. 1916 yılında Ali Dinar Sultanlığı İngilizler tarafından son erdirilmiştir. Darfur bu olaydan sonra Sudan'a ilhak

¹⁶⁸ Gabriel Warburg, “The Sudan, Egypt and Britain, 1899 – 1916”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 6, No. 2, May (1970), s. 163.

¹⁶⁹ Serhat Ortakçı, “Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya”, *INSAMER*, 29 Haziran 2018, https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html (16.01.2019).

¹⁷⁰ Warburg, a.g.m., s. 166.

¹⁷¹ Berry, a.g.e., s. 23.

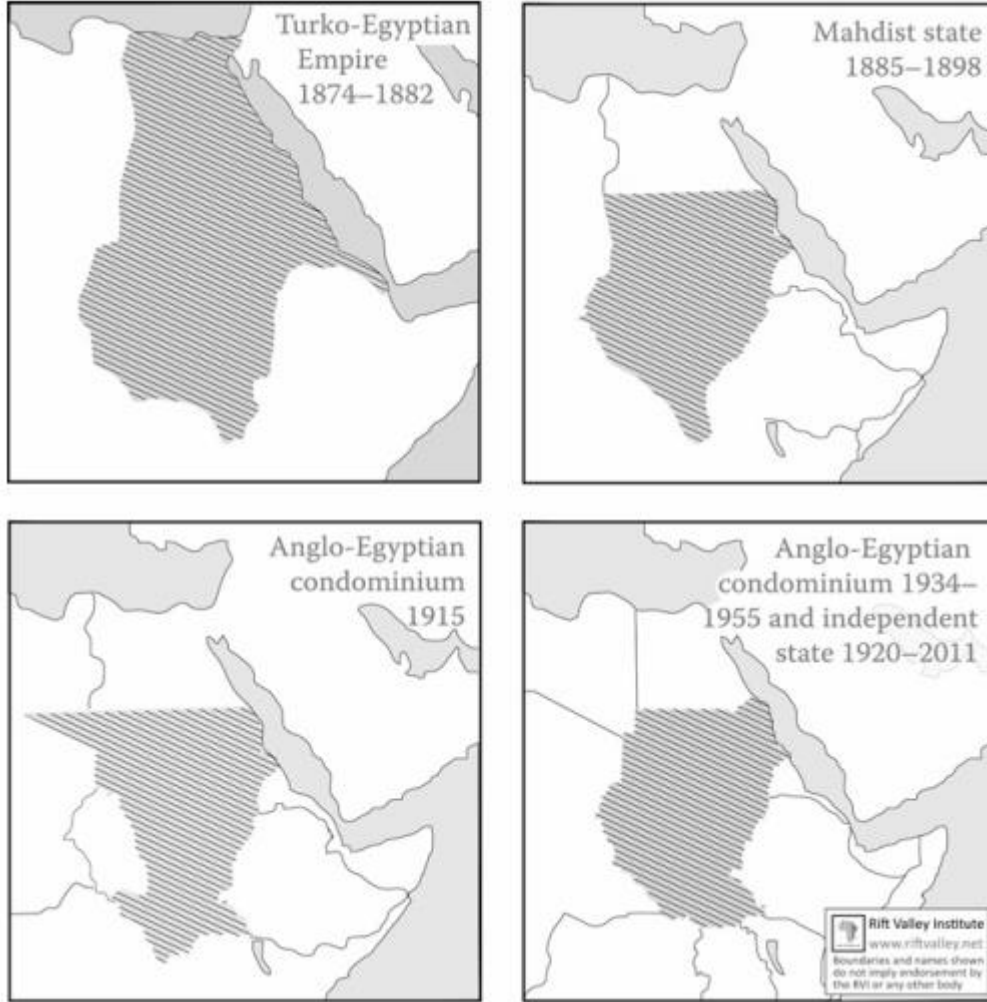
edilmiştir. 1922 yılında İngiltere'nin Mısır üzerindeki mandasını kaldırdığını açıklamasının ardından Mısır bağımsızlığını ilan etmiştir. Mısır'ın bağımsızlığı ile oluşturulan anayasada Sudan'ın durumu konusunda herhangi bir madde bulunmaması, Sudan'ın durumunun ne olacağı ile ilgili sorunu ortaya çıkarmıştır. İngiltere ve Mısır Hükümetleri arasında Sudan'ın durumuna ilişkin müzakerelerin başarısız olması sonrasında Mısır ve Sudan'da milliyetçi akımların etkisiyle bir isyan dalgası başlamıştır.

Kasım 1924'te Sudan Genel Valisi Sir Lee Stack'ın öldürülmesi sonrasında İngiltere Sudan'da bulunan tüm birlikleri ile sivil ve kamu çalışanlarının ülkeden çekilmesi emrini vermiş ve sonrasında 1925'te Hartum'da Mısır birliklerinin yanında savaşmaları için Sudanlı subayların denetimi altında 4.500 kişilik bir birlik kurmuştur. Sudan 1920 ve 1930'lı yıllarda genel olarak sakin bir politik dönem geçirmiştir. İngiltere'nin Sudan'da yükselen milliyetçilik akımına karşı yönetimin yerel güçler tarafından gerçekleştirilmesine imkân veren dolaylı yönetim ilkesi bu dönemde faaliyete geçmiştir. Bu dönemde yönetimin İngiliz komiserlerinin denetimindeki yerel yöneticiler tarafından gerçekleştirilmesi milliyetçilik akımında kısmen azalmaya sebep olmuştur.¹⁷²

1942 yılında Sudan'daki birtakım milliyetçiler tarafından bağımsızlık talepleri dile getirilmiştir fakat bu talepler Sudan Valisi tarafından kabul edilmemiştir. Bunun yerine Sudan'daki yasal yönetim yapısında bazı değişiklikler yapılması kabul edilmiştir. Bu kapsamda yasama faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla bir meclis kurulması kararlaştırılmıştır. 1948 yılında meclis üyeliği için gerçekleştirilen seçimlerde bağımsızlık yanlıları karşıt grubun seçimleri boykot etmesi sebebiyle meclisteki çoğunluğu ele geçirmişlerdir. 1952 yılında Umma grubu liderleri ile İngiltere arasında bağımsızlık taleplerine ilişkin görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 1952 yılında Mısır'da Kral Faruk'un devrilmesi sonrasındaki politik durumda Mısır'ın Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz askerlerin tahliye edilmesi kozuna karşılık olarak Sudan'ın bağımsızlığının tanınmasını şart koşması durumunda değişiklik meydana getirmiştir. Albay Muhammad Naguib Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz askerlerinin çekilmesi ile Sudan'ın bağımsızlığı konularını ayrı şekilde değerlendirmiştir. Şubat 1953'te Londra ve Kahire Hükümetleri arasında

¹⁷² Helen Chapid Metz(Ed.), *A Country Study: Sudan*, Federal Research Division Library of Congress, 1991, s. 39-40.

imzalanan anlaşma ile Sudan'ın bağımsızlığını kazanması süreci için üç yıllık bir geçiş dönemi planlanmıştır.¹⁷³

Harita 03: Sudan Değişen Sınırlar Haritası¹⁷⁴

2.2.3 Sudan'ın Bağımsızlığı ve Birinci İç Çatışma Dönemi (1953 – 1972)

II. Dünya Savaşı'nın ardından Sudan'da bağımsızlık yönünde taleplerde bir artış yaşanmıştır. İngiltere, Sudan'ın Mısır'a bağlanması sonrasında Mısır'ın bölgede güç kazanmasını istemediği için Sudan'ın "self determinasyon" ilkesi uyarınca bağımsızlığını destekleyen bir politika izlemekteydi. İngiltere ve Mısır arasında 1953 yılında Sudan'ın

¹⁷³ Berry, a.g.e., s. 28 – 29.

¹⁷⁴ Justin Willis, "The Ambitions of State", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, s. 107.

bağımsızlığı ile ilgili bir anlaşma imzalanmıştır. 3 yıllık bir geçiş süreci sonrasında Sudan'ın bağımsızlığı bu anlaşmada öngörülmüştür.

Bağımsızlık ile ilgili geçiş süreci 25 Kasım 1953'te parlamento seçimlerinin yapılması ile başlamıştır. Yapılan parlamento seçimleri sonrasında Demokratik Birlik Partisi ile hareket eden İsmail el-Ezheri seçimlerden galip çıkmıştır. Parlamento seçimleri sonrasında Sudan'ın bağımsızlığını kazanması 1 Ocak 1956'da geçici anayasanın kabulü ile gerçekleşmiştir. Bağımsızlığın kazanılmasından kısa bir süre sonra 18 Kasım 1958'de Genel Kurmay Başkanı General İbrahim Abbud'un yaptığı askeri darbe ile seçimlerden galip çıkan sivil yönetim devrilmiştir. Darbe ile tüm siyasi partiler kapatılmış ve sivil siyasi hareketler askıya alınmıştır. Darbe sonrası oluşturulan geçici anayasanın maddelerinin Güney'deki liderler açısından devletin laik veya İslamcı yapıda olması ve federal veya bütüncül bir yapıya sahip olması konularındaki belirsizlikler Sudan'da sonu gelmeyen iç çatışmaların başlangıcını oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren Sudan'da yaşanan politik çekişmeler yerini iç çatışmaya bırakmış ve Kuzey'deki Hükümet Güçleri ile Güney'deki Anya Nya Hükümeti arasında kanlı bir iç çatışma başlamıştır.¹⁷⁵

General Abbud yönetimi Güney'in Arap kültürü altında asimilasyonu ile İslam'ın bölgede yayılmasına yönelik bir politika takip etmiştir. Bu durum Güney'deki ayrılıkçı güçler ile Kuzey'deki hükümet arasında ilk çatışmanın başlamasına neden olmuştur. 1964 yılında siyasi partilerin önündeki engellerin kalkması sonucunda Sırrülhalife el-Halim'in başbakanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Kurulan bu hükümet 1965'te Ümmet Partisi ve Milli Birlik Partisi arasında kurulan koalisyon hükümetine kadar yönetimde kalmıştır. Bu dönemde yine siyasi partiler arasında oluşan anlaşmazlık sebebiyle 25 Mayıs 1969'da Albay Cafer Nümeiry önderliğinde ikinci bir darbe gerçekleşmiştir. Başbakanlık görevine gelen Albay Cafer Nümeiry tüm siyasal partileri ve meclisi yasaklayarak tek parti rejimi ile Sudan Sosyalist Birliği'nin yönetimini başlatmıştır.¹⁷⁶

Nümeiry yönetimindeki Sudan 1971'e kadar olan dönemde sosyalist bir yapı kurarak Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmuştur. Sudan'daki politik alanda ulusalcılar, Müslüman Kardeşler, sosyalistler ve pan-arabistler olarak 4 ana

¹⁷⁵ Enver Ömür Polat, "Sudan'ın Çalkantılı Tarihi: Bağımsızlıktan Darfur Krizi'ne", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı 3-4 (2007), s. 161.

¹⁷⁶ İbrahim Özhazar, İsa Elbinsoy, "Sudan", *Modern Dönem İslam Ülkeleri 1*, Cilt 1, İstanbul: Tire Kitap, 2017, s. 101.

siyasi akım bulunmaktadır. Nümeýri ilk dönemde sosyalist bir bakış açısıyla Sovyetler Birlięi'ni temel alan bir dış politika anlayışı benimsemiştir. Müslüman Kardeşler Sudan'ın İslami bir anayasa tesis edilerek şeriat hükümlerine göre yönetilmesini talep etmekteydiler. Pan-Arabist olarak adlandırılan akım ise İsrail – Arap savaşlarının etkisiyle Arap kültürünün hâkim olduğu ulusal bir devlet yapısı kurmak istiyordu.¹⁷⁷

Nümeýri yönetiminin Sovyetler Birlięi ekseninde bir politika izlemesinin sonucu olarak Sovyetler Birlięi tarafından Sudan'a askeri ve ekonomik yardımlar yapılmıştır. Güney bölgesindeki çatışmalarda kullanılmak üzere MIG savaş uçakları ile SAM-2 füze sistemleri askeri yardım olarak Sudan Hükümeti'ne gönderilmiştir. Ayrıca mali yardım adı altında teknik projelerin geliştirilmesi için 25 milyon sudan dinarı yardım yapılmıştır.¹⁷⁸

1970 yılında Güney Sudan'daki çatışmalar ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Etiyopya Hükümeti tarafından Sudan'daki ayrılıkçı harekete destek verilmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca Uganda'da hükümetin devrilmesi ve yeni gelen hükümetin de ayrılıkçıları destekleyen bir tutum alması sonucunda Güney'deki ayrılıkçı hareket güç kazanmıştır. Güney'deki ayrılıkçı hareket Anyanya'nın komutanlarından Joseph Lagu 1971 yılında Güney Sudan Kurtuluş Cephesi'ni (*Southern Sudan Liberation Front*) (SSLM) kurmuştur.¹⁷⁹

Nümeýri yönetiminde kurulan askeri yönetim farklı gruplardan oluşan bir yapıya sahipti. Yönetim içerisindeki bu farklılık zamanla politik bir çekişmeye dönüşmüştür. Özellikle yönetimdeki komünist kesime yakın olan isimlerin tutuklanmaya başlaması ve Sudan Komünist Partisi'nin kapatılması sonrasında komünist kesimde Nümeýri yönetimine karşı faaliyetler artış göstermiştir. 1971 Temmuz'unda Binbaşı Hashim el Atta tarafından Nümeýri yönetimine karşı bir darbe girişimi söz konusu olmuştur. Başarısız olan bu darbe girişimi sonrasında Sudan dış politikasında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bastırılan darbe girişimi sonrasında Nümeýri yönetiminin ilk faaliyeti Sovyetler Birlięi ve Doęu Avrupa'daki tüm elçilerini geri çağırarak olmuştur. 30

¹⁷⁷ Dunstan M. Wai, "The Sudan: Domestic Politics and Foreign Relations Under Nimeiry", *African Affairs*, Vol. 78, No. 312, July (1979), s. 298 – 299.

¹⁷⁸ Wai, a.g.m., s. 300.

¹⁷⁹ Douglas H. Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, Indiana: Indiana University Press, 2003, s. 36.

Temmuz'da Sudan Hükümeti Sovyetler Birliği'ne rejim karşıtı hareketlerinden dolayı nota vermiştir.¹⁸⁰

Darbe girişimi sonrasında Nümeysi Hükümeti tarafından komünist kesime karşı bir tasfiye hareketi başlamış ve bu durum Nümeysi yönetiminin Sovyetler'den uzaklaşarak ABD'ye yakınlaşması ile sonuçlanmıştır. Hem Müslüman kesimden hem de Sosyalist kesimden gelen desteklerin azalması sonucunda Nümeysi yönetimi iktidarını güçlendirmek ve desteği arttırmak amacıyla Etiyopya ve Uganda Hükümetleri ile barış anlaşmaları imzalanmıştır. 1972 yılında Güney ile 10 yıllık iç çatışmaya son veren Addis Ababa Anlaşması imzalanarak iç savaşa ara verilmiştir. Anya Nya ile imzalanan anlaşma ile Güney'e özerklik verilmiştir.¹⁸¹

2.2.3 Addis Ababa Anlaşması ve Barış Dönemi (1972 – 1983)

Addis Ababa Anlaşması Güney Sudan'daki ayrılıkçı güçler ile Kuzey'deki Hükümet arasındaki iç savaşı sona erdirmesi sebebiyle büyük önem arz etmektedir. Anlaşma ile Güney'de Equatoria, Bahr al-Ghazal ve Upper Nile bölgelerinde otonom bir yapı kurulması kabul edilmiştir. Ayrıca Güney Bölgesel Meclisi'nin önerisi üzerine merkez hükümet Başkanı tarafından atanacak yerel bir başkanlık sistemi de tesis edilmiştir. Savunma, dış işleri, mali ve sosyal kalkınma konuları dışındaki işlerde yerel yönetimin yetkisi tanınmıştır. Bu alanlarda ise merkezi yönetim yetkisini kullanmaya devam etmektedir. Güney'deki Anya Nya milis güçlerinin de içerisinde bulunduğu, kuzey-güney yetkililerinin eşit sayıda olduğu 12.000 kişilik Sudan Silahlı Kuvvetleri de bu anlaşma ile tesis edilmiştir. Anlaşma ile son olarak Sudan'ın resmi dili Arapça olarak tanınmış olmakla beraber Güney Sudan'da İngilizcenin ana dil olduğu da kabul edilmiştir.¹⁸²

Anlaşma ile yerel hükümet yerel bölgedeki vergilerin toplanması konusunda yetkilendirilmiştir. Ayrıca merkezi hükümetten yerel hükümete kaynak aktarılması da kabul edilmiştir. Güvenliğin nasıl sağlanacağı konusu anlaşmanın en önemli maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Anlaşma uyarınca alınan tedbirler bazı milis güçler tarafından tanınmamıştır. Bu milis güçler anlaşma sonrasında Etiyopya'ya geçerek

¹⁸⁰ Wai, a.g.m., s. 305.

¹⁸¹ Polat, a.g.m., s. 162-163.

¹⁸² Berry, a.g.e., s. 38 – 39.

faaliyetlerini burada sürdürmüştür. 1980'li yıllarda milis güçlerin hükümet karşısında yeniden yapılanma sürecinde Etiyopya'da konuşlanan bu milis güçler önemli bir rol oynayacaktır.¹⁸³

Addis Ababa anlaşması sonrasında ABD ile ilişkilerin de normalleşme sürecine girmesi ile ABD tarafından Sudan'a yönelik yardımlarda artış olmuştur. 1973 yılında ABD tarafından Sudan'a 10 milyon USD tutarında yardım yapılmıştır. 1974'te ABD İthalat – İhracat bankası tarafından Sudan limanındaki yapısal işlere destek olmak amacıyla 2,5 milyon USD tutarında yardım yapılması kararı alınmıştır. 1974'te ABD'li otel şirketi Hilton tarafından Hartum'da 3.000 yatak kapasiteli bir otel inşaatı başlatılmıştır. Aynı dönemde ABD'li petrol şirketi Chevron'da Sudan'da petrol arama faaliyetlerine başlamıştır.¹⁸⁴

1976'da Ensar güçleri tarafından başlatılan darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yaşanan ikinci darbe girişimi sonrasında Nümeysi karşıt güçlerin ülke dışında olmasındansa ülke içerisinde kontrol altında tutulmalarının daha doğru olacağı sonucuna varmıştır. Bu sebeple Ensar güçlerinin başındaki Sadık el-Mehdi Mısır'daki sürgünden geri çağırılmıştır. El-Mehdi ve Nümeysi arasında yapılan anlaşma uyarınca politik tutuklular serbest bırakılmış ve Ensar başta olmak üzere muhalefetteki farklı gruplara bir sonraki sene yapılacak olan seçimlere katılmaya imkân verilmiştir. Siyasi alanda gerçekleşen bu yumuşama dönemi Chevron'un 1979 yılında Sudan'da petrol bulması sonrasında radikal bir değişim yaşamıştır. Nümeysi bu gelişme sonrasında Addis Ababa anlaşmasından hoşnut olmayan kesimlerin de baskılarıyla Güney'e verilmiş olan hakları yürürlükten kaldırmış, bölgenin resmi dilini Arapça'ya çevirmiş ve Güney'deki silahlı kuvvetleri merkez hükümete bağladığını ilan ederek 1972 Addis Ababa barış anlaşmasından çekildiğini açıklamıştır. Bu durum sonrasında Güney'deki ayrılıkçı kuvvetler Sudan'daki merkez hükümete bağlanmayı reddetmişlerdir. Söz konusu gelişmeler sonrasında 1972'de sağlanan barış bozulmuş ve Güney'deki bazı gruplar ile hükümet güçleri arasındaki çatışmalar yeniden başlamıştır.¹⁸⁵

¹⁸³ Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, a.g.e., s. 42.

¹⁸⁴ Wai, a.g.m., s. 307.

¹⁸⁵ Polat, a.g.m., s. 162-163.

Addis Ababa anlaşmasının Sudan Hükümeti tarafından yürürlükten kaldırılması sonrasında Güney’de anlaşmayı destekleyen eski milis güçler yeniden bir yapılanma içerisine girmişlerdir. Özellikle Etiyopya’dan alınan destekler sonrasında Anyanya – 2 adıyla yeni bir milis gücü teşkil edilmiştir. Sudan- Etiyopya sınırında yerleşen bu güç 1980’e kadar Sudan’da etkin bir yapılanma kuramamıştır. 1982 yılına gelindiğinde Güney’deki bazı hükümet yetkilileri ile ayrılıkçı milis güçleri arasında bağlantı kurulmuştur. Çok sayıda farklı milis güç ve aynı zamanda Güney Sudan’daki ordu güçlerinin içerisindeki eski milis güçlerin büyük çoğunluğu Sudan Hükümeti’nin uyguladığı politikalar sebebiyle ittifak çabası içerisine girmişlerdir.¹⁸⁶

2.2.4 İkinci İç Çatışma ve Güney Sudan’ın Bağımsızlığı (1984 – 2011)

1975 ve 1976 tarihlerinde iki farklı darbe teşebbüsü sonrasında ülke içerisindeki huzursuzluğun artması ile Nümeysi Hükümeti Güney’e vermiş olduğu ayrıcalıkları kaldırarak 1980 yılında Bölgesel Yönetim Yasası’nı yürürlüğe almıştır. Bu yasa sonrasında Sudan’da 5 bölge yarı otonom yapıya bölünmüştür. Sonrasında Güney’deki bölgesel meclisi feshedilmiş ve Arapça bölgedeki tek resmi dil olarak deklare edilmiştir. Merkez hükümet tarafından yapılan bu faaliyetlerin sonucunda 1983 yılı itibariyle Sudan’da iç çatışma tekrar başlamıştır. İç çatışmanın başlaması ile John Garang tarafından Sudan Halk Kurtuluş Hareketi (*Sudan People’s Liberal Movement*) (SPLM) politik bir oluşum olarak kurulmuştur. Bu grubun askeri kanadı olarak Sudan Halk Kurtuluş Ordusu- (*Sudan People’s Liberation Army*) (SPLA) örgütlenmeleri kurularak Sudan’daki iç çatışma yeni bir boyuta taşınmıştır.¹⁸⁷

Güney’de yaşanan iç çatışma sonucunda ekonomide yaşanan problemler ve politik belirsizlik Hartum’da da huzursuzluğun artmasına sebep olmuştur. 1985 Nisan ayında halk tarafından sokak gösterileri şeklinde bir hareket başlamıştır. Bu hareket daha sonra “Ulusal Kurtuluş için Ulusal İttifak” olarak adlandırılan ve farklı gruplardan profesyonellerin öncülüğünde örgütlenen bir hareket haline gelmiştir. Sudan’daki İhvan Hareketi ve Komünist kesim de Nümeysi Hükümeti’nin karşısında yer almıştır. Nümeysi

¹⁸⁶ Johnson, *The Root Causes of Sudan’s Civil Wars*, a.g.e., s. 61 – 62.

¹⁸⁷ Johnson, *The Root Causes of Sudan’s Civil Wars*, a.g.e., s.70.

Hükümeti bu politik ortamda, Nümeysi'nin 6 Nisan 1985'te yapmış olduğu yurtdışı gezisi sırasında yapılan bir darbe ile yönetimden indirilmiştir. Darbeyi gerçekleştiren General Suvar el-Dahap tarafından kurulan hükümetin ilk icraatı 1983 anayasasını iptal ederek Sudan Sosyalist Partisi'nin kapatılması olmuştur.¹⁸⁸

Darbe sonrasında idareyi General Suvar el-Dehap yönetimindeki 15 üyeden oluşan Askeri Geçiş Konseyi yönetimi devralmıştır. General el-Dehap tarafından tesis edilen bu askeri yönetimin 12 ay içerisinde yönetimi sivil idareye teslim edeceği deklare edilmiştir. Genel olarak yapılan darbe olumsuz bir etki yaratmamış olsa da yeni yönetimin Sudan'ın ekonomik sorunları, Güney ile yaşanan iç çatışmalar ve ulusal birliğin kurulması gibi hayati konularda gereken adımları atma konusunda yetersiz kaldığı görülmüştür. El-Dehap yönetimi idareyi ele aldığı anda Sudan ekonomisi bir yıkım içerisindeydi. Uluslararası örgüt ve devletlere olan dış borç 9 milyar USD seviyesindeydi. Tarıma yönelik olarak yapılması planlanan ve IMF ile Dünya Bankası tarafından desteklenen projeler planlama aşamasında kalmıştı. Fabrikaların büyük çoğunluğu kapasitesinin çok daha altında çalışmaktaydı. Tüm bu ekonomik verilerin ışığında El-Dehap yönetimi IMF ile olan kredi anlaşmasının şartlarına uymadığı için IMF tarafından Sudan devletinin iflası ilan edilmiştir. El-Dehap yönetimi tüm bu sorunların çözümü konusunda eksik kalınca Hükümet ve iş dünyasını temsil eden birlik arasında seçimlerin yapılarak sivil bir hükümet kurulması konusunda mutabakat sağlanmıştır.¹⁸⁹

20 – 24 Mart 1986'da Etiyopya'da Ulusal İttifak ve SPLM arasında Nümeysi'nin düşürülmesi sonrası gerçekleştirilecek ilk seçimlerden bir ay önce Koka Dam Görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonrasında Koka Dam Deklarasyonu yayınlanmış ve Sudan'ın temel problemleri ile ilgili görüş ayrılıklarının giderilmesi konusunda bir fikir birliği ortaya konmuştur. 1986'da gerçekleştirilen seçimlerden sonra Sadık el-Mehdi yönetiminde bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Koalisyon hükümeti içerisindeki görüş ayrılıkları sebebiyle Koka Dam Deklarasyonu yürürlüğe alınamamıştır. 31 Aralık 1986'da Sadık el-Mehdi, Addis Ababa'da SPLM'in seçim sonrasındaki pozisyonu ile ilgili John Garang ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme sonrasında Garang Koka Dam konusundaki duruşundan vazgeçmese de ülke genelindeki

¹⁸⁸ Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, a.g.e., s. 72.

¹⁸⁹ Berry, a.g.e., s. 42 – 43.

acil durumun sona ermesi için ateşkes yapılmasını kabul etmiştir. Sadık el Mehdi'nin Sudan'da hükümeti kurmasından sonra SPLM'e karşı politik alanda ciddi bir üstünlüğü söz konusu olmuştur. Nümeysi'nin iktidardan inmesi için SPLM'e destek veren Libya hükümetinin tavrı değişmiştir. Kaddafi yönetimi, Nümeysi'nin devrilmesi sonrasında kurulan yeni hükümete destek beyanında bulunmuştur. Ayrıca ABD tarafından verilen destekler de bu dönemde devam etmekteydi. Bunun yanında İslam ve Arapçılık vurgusu ile Körfez devletleri tarafından da destek sağlanmıştır. Tüm bu destekler sonucunda siyasi olarak pozisyonunu güçlendiren Sadık el-Mehdi, SPLA ile anlaşma yapmama yönünde bir tercih kullanmıştır.¹⁹⁰ Sonraki dönemde Güney'de SPLA'nın güç kazanmasıyla birlikte Sadık el-Mehdi Hükümeti tarafından Sudan'daki iç çatışmayı sonra erdirecek olan anlaşmaya yönelik görüşmeler kaldığı yerden devam etmiştir.¹⁹¹

Güney bölgesindeki milis güçlerden Anyana II ve SPLA arasındaki görüş ayrılıkları sebebiyle birleşik bir muhalif askeri kanadın oluşturulamaması sorunu 1980'li yılların sonunda çözülmüştür. Anyana II grubu içerisindeki güçlerin büyük bir bölümünün SPLA'ya geçiş yapması ile birlikte bölgedeki kontrol genel olarak SPLA'ya geçmiştir. 1989 yılına gelindiğinde Güney Sudan'daki kırsal alanların büyük bir kısmı SPLA tarafından kontrol edilmekteydi.¹⁹²

11 Kasım 1987'de SPLA güçleri başkent Hartum'un 700 km uzağındaki Kurmuk şehrini ele geçirmişlerdir. Askeri olarak kazanılan bu başarı sonrasında Sudan Hükümetine Libya, Irak, Suudi Arabistan ve Ürdün'den askeri yardım teklif edilmiştir. Saldırı sonrasında yapılan görüşmeler neticesinde 16 Kasım 1988'de yine Addis Ababa'da bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Bu ateşkes anlaşması sonrasında 1 Şubat 1989'da yeni bir hükümet kurulmuş ve bu hükümete de 4 Güneyli ve 1 Nubeli bakan atanmıştır. Kurulan bu yeni Hükümet özellikle silahlanma dolayısıyla yapılan harcamalar sebebiyle 10,6 Milyar USD'ye ulaşan dış borç ve bunun akabinde yaşanan ekonomik sıkıntılar sebebiyle tepki çekmiştir. Sudan para biriminin yüzde 80 oranında devalüasyona uğraması sonrasında çıkan olaylara istinaden ise askeri yönetim tarafından hükümet lağvedilmiştir.

¹⁹⁰ Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, a.g.e., s. 72.

¹⁹¹ Douglas H. Johnson, "Twentieth-Century Civil Wars", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, s. 218.

¹⁹² Johnson, "Twentieth-Century Civil Wars", a.g.m., s. 218.

30 Haziran 1989 tarihinde Ömer el-Beşir'in de aralarında olduğu Sudan ordusunda görevli 15 komutanın katılımıyla gerçekleştirilen darbe sonrasında Sadık el-Mehdi hükümeti devrilmiştir. Yeni yönetim "Ulusal Kurtuluş Devrim Komuta Konseyi" adıyla Sudan'da yönetimi devralmıştır. Yeni kurulan yönetimin ilk icraatı da daha önceki darbelerde olduğu gibi anayasa ve meclisin askıya alınarak muhalif kişilerin tutuklanması şeklinde olmuştur. El-Beşir yönetiminin ana amacı Sudan'da İslam devletinin yeniden teşkil edilerek Güney Sudan'daki çatışmanın son erdirilmesi şeklindedir. Ayrıca Arap ülkeleri ile ilişkilerin normalleştirilmesi ve petrol gelirleri ile ekonomik refahın artırılması da yeni yönetimin açıkladığı hedeflerdir. Darbe sonrasında Ömer el-Beşir tarafından Milli İslam Cephesi (*National Islamic Front*) (NIF) kurulmuştur.¹⁹³

NIF çoğunlukla Müslüman Kardeşler olmak üzere Sudan'daki İslami kesim tarafından oluşturulan bir siyasi oluşumdur. Oluşumun temel amaçlarından birisi tüm Sudan'da şeriata dayalı İslami bir devlet teşkil etmektir. Oluşumun üyeleri arasında hükümet görevlileri dışında sivil toplumun önde gelen liderleri, akademik ve hukuki alanda çalışan kişiler gelmektedir. NIF Sudan politik arenasında önemli bir yere sahiptir.¹⁹⁴

SPLA 1983 yılından itibaren John Garang yönetiminde Hartum'daki merkezi hükümete Güney'in bağımsızlığı için savaşı yürüten ana örgüt konumundaydı. 8 yıllık mücadelenin ardından 1991 yılına gelindiğinde SPLA içerisindeki politik çekişmeler gün yüzüne çıkmıştır. Farklı milis güçlerin tek bir çatı altında birleşmesi ile oluşan SPLA 1991 yılında iki ana fraksiyona ayrılmıştır. Güney Sudan'daki en büyük etnik grupları oluşturan Dinka ve Nuer'ler bu iki fraksiyonun merkez güçlerini oluşturmaktaydı. Nuer kabilesinin liderlerinden Riek Machar yönetiminde SPLA'den önemli bir grup ayrılmıştır. Bu ayrılma devam eden kuzey-güney çatışmasının dışında güney cephesinin kendi içerisinde de yeni çatışmalar yaşanması ile sonuçlanmıştır.¹⁹⁵

Nuer kabilesi önderliğindeki ayrılıkçı güçler Upper Nile bölgesini hakimiyet altında tutarken, Dinka kabilesi önderliğindeki SPLA kuvvetleri de Güney Sudan'daki Equatoria

¹⁹³ Berry, a.g.e., s. 44.

¹⁹⁴ Wenger, a.g.m., s. 6.

¹⁹⁵ Jok Madut Jok, Sharon Elaine Hutchinson, "Sudan's Prolonged Second Civil War and The Militarization of Nuer and Dinka Ethnic Identities", *African Studies Review*, Vol. 42, No. 2, September (1999), s. 126.

ve Bahr el-Ghazal bölgelerinde faaliyet sürdürmekteydiler. İki grup arasındaki çatışmalar 1999 yılına kadar devam etmiştir.¹⁹⁶

1990'lı yılların başında Sudan'da barışın tesis edilmesi için IGAD¹⁹⁷ tarafından gerçekleştirilen girişimler, 1994 yılında "İlkeler Deklarasyonunun" yayınlanması ile son bulmuştur. Bu deklarasyona göre Güney Sudan'ın kendi kaderini tayin etme hakkı tanınmış, birliğin devam etmesi ise laik bir devlet yapısının kurulması şartına bağlanmıştır. Deklarasyon SPLM tarafından kabul edilmiş fakat Sudan Hükümeti tarafından reddedilmiştir. Müzakereler Eylül 1994'te sonuç alınamadığı için sonlandırılmıştır.¹⁹⁸

Sudan'daki muhalif gruplar arasında iktidara yönelik mücadele için ittifak kurma çabaları sonucunda Milli Demokratik İttifak (*National Democratic Alliance*) (NDA) adıyla görüşmeler başlatılmıştır. 17 Haziran 1995 tarihinde Eritre'nin Asmara şehrinde ittifak ile ilgili bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda ideolojik olarak birbirinden çok uzak olan taraflar Sudan Komünist Partisi, Ümmet Partisi, Demokratik Birlik Partisi, SPLM, Beja Kongresi, Sudan Müttefik Kuvvetleri, Sudan Afrika Partileri Birliği, Lundin Petroleum ve çok sayıda farklı muhalif örgütlenme El-Beşir Hükümeti'nin devrilmesi hedefiyle bir araya gelmiştir. Görüşmeler sonrasında muhalifler arasında "Asmara Mutabakatı" olarak kabul edilen bir beyanat imzalanmış ve taraflar Hükümet'in devrilmesi sonrasında kurulacak yeni hükümetin kadrolarını da bu mutabakat ile belirlemişlerdir. 1993 yılından itibaren Sudan'a yönelik olarak uluslararası toplum nezdinde başlatılan izolasyon politikası, 1995 yılında Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in Etiyopya'ya yapmış olduğu ziyaret sırasında suikasta uğraması sonrasında artmıştır. Sudan'ın bu suikast ile bağlantılı olduğunun düşünülmesi sonrasında BM Güvenlik Konseyi 1996 yılında Sudan'a yönelik yaptırım kararı almıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Jok, a.g.m., s. 127.

¹⁹⁷ IGAD – Intergovernmental Authority on Development(Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi): IGAD oluşumu 1986 yılında kurulan ve tekrarlanan şiddetli kuraklıklar ve yaygın olarak kıtlığa neden olan diğer doğal afetlerin etkilerini azaltmak amacıyla kurulan Hükümetlerarası Kalkınma ve Kuraklık Otoritesi – IGAD'ın devamı olarak 1996 yılında kurulmuştur. BM'nin desteği ile kurulan oluşum, kuruluşunda Cibuti, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan ve Uganda'dan oluşmuştur. Eritre 1993 yılında bağımsızlığını kazanması sonrasında oluşumun 7. üyesi olarak yerini almıştır. 8. ve son üye ise 2011 yılında Sudan'ın Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılması sonrasında bağımsızlığını kazanan Güney Sudan olmuştur.

¹⁹⁸ Dimah I. Mahmoud, "Sudan's Comprehensive Peace Agreement Amidst the Clash of Agendas: Attempts, Failures and Lessons Unlearned", *Civil Wars*, Vol 15, No. 2 (2013), s. 159.

¹⁹⁹ Bayram, a.g.m., s. 208.

1996 yılında yapılan genel seçimlerde Ömer el-Beşir Devlet Başkanı olarak seçilmiştir ve tek partili bir yönetim sistemi kurgulamıştır. Bu sistemde Meclis Sözcülüğü'ne Hasan el-Turabi getirilmiştir. Hasan el-Turabi'nin daveti ile Sudan'a yerleşen Usame Bin Ladin sebebiyle Sudan ABD yaptırımlarına maruz kalmıştır. ABD ayrıca Sudan Hükümeti'ne karşı konumlarını güçlendirmek ve SLPM içerisindeki bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için Riek Machar ve John Garang arasında 21 Ekim 1993'te arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. Bunun yanı sıra SPLA milis güçleri CIA desteği ile eğitim programına alınmış, NDM ve SLPM/A'ya maddi destek sağlanmasının yanında ABD, 1997'de Sudan'a yönelik olarak tek taraflı yaptırımları devreye almıştır. 1998 yılında ABD tarafından Hartum'da el-Şifa ilaç fabrikası Usame Bin Ladin'in çevresindekiler tarafından kimyasal silah üretildiği gerekçesi ile bombalanmıştır.²⁰⁰

1996 ve 1999 yılları arasında SPLA Güney Sudan'da önemli başarılar kazanmıştır. Özellikle Nuba Dağları, Blue Nile bölgesinde etkinliğini arttırmıştır. Riek Machar tarafından Hartum Hükümeti ile yapılan barış görüşmeleri sonucunda 1997 yılında Hartum Barış Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma Hartum yönetiminin anlaşmanın imzalanması sonrasında isteksiz davranması sebebiyle yürürlüğe girememiştir.²⁰¹

Sudan'da petrolün 1999 yılında ihraç edilmeye bulunmasıyla birlikte, petrolün Sudan Hükümeti'nin gelirleri içerisindeki oranı 1998 yılında sıfır noktasından 2001 yılına gelindiğinde toplam gelirin %42'si oranına yükselmiştir. 1999 yılında inşa edilen petrol boru hattı Blok 5A olarak tanımlanan bölgedeki petrolün ticari olarak kullanımına imkan sağlamıştır. Lundin Petroleum firması ve Petronas tarafından OMV ismiyle bir konsorsiyum kurularak Blok 5A'daki petrolün çıkarılarak ihraç edilmesi için anlaşma sağlanmıştır.²⁰² 1999 yılında petrolün ihraç edilmeye başlanması sonrasında Sudan Hükümeti tarafından yapılan askeri harcamaların üç yıl içerisinde iki katına çıktığı IMF raporlarında belirtilmiştir. 2000 yılında Sudan Hükümeti yerli silah endüstrisinin kurulması amacıyla petrol gelirlerinin kullanılacağını ilan etmiştir. 2001 yılındaki hükümetin petrol gelirlerinin %60'ı askeri harcamalar için kullanılmıştır. 2001 yılında

²⁰⁰ Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*, a.g.e., s. 178 - 179.

²⁰¹ Johnson, "Twentieth-Century Civil Wars", a.g.m., s. 220.

²⁰² Rone, a.g.m., s. 506.

Sudan Hükümeti petrol gelirlerinden 580,2 milyon USD gelir elde etmiş, bu gelirin 349 milyon USD'lik kısmı askeri harcamalar için kullanılmıştır.²⁰³

Sudan'da Meclis Sözcüsü Hasan el-Turabi'nin etkinliğinin artması sonrasında Ömer el-Beşir ile aralarında bir rekabet başlamıştır. 1999 yılında Sudan'daki politik alanın en etkili iki ismi Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir ile Sudan'daki İslami düşüncenin öncülerinden Ömer el-Turabi arasında el-Turabi'nin Mecliste Ömer el-Beşir'e karşı devlet başkanının görevine son verilebilmesine imkân veren bir kanun tasarısı hazırlaması sonrasında el-Beşir el-Turabi'yi görevden almıştır. El-Turabi'nin görevden alınması sonrasında el-Beşir yönetimi İslami yönetim tarzını yumuşatmıştır. Bu yumuşama el-Turabi etkisinin dışında, uluslararası toplum ve komşu devletlerden gelen baskılar sonucunda olmuştur. Yönetimdeki gücü elinden tutmak isteyen el-Beşir, el-Turabi sonrası dönemde Sudan'ın politik görüşlerinde İslami vurguyu azaltmıştır.²⁰⁴

2000 yılında yapılan seçimlerde Ömer el-Beşir 5 yıl süreyle daha Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. 20 Temmuz 2002'de Kenyalı Emekli General Lazaro Sumbeiywo'nun arabuluculuğu ile Sudan Hükümeti ve SPLM arasında barış görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda barış anlaşmasına giden yolda ön mutabakat sağlanmıştır. Machakos Mutabakatı olarak anılan belgede Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanması konusu ilke olarak tanınmıştır. Hartum yönetimi Sudan'ın şeriat hükümleri altında İslami üniter bir devlet olması yönündeki taleplerinden vazgeçmiştir. Kuzey'de kalan bölgelerdeki Gayri Müslim kesimin şeriat hukuku kurallarına tabi olup olmayacağı konusu ise belirsizliğini korumuştur. IGAD tarafından da desteklenen mutabakat bir barış anlaşması değildir fakat barış anlaşması öncesinde mutabakat sağlanamayan konuların görüşülmesi açısından önem arz etmektedir.²⁰⁵

NDA üyeleri arasından IGAD gözetiminde gerçekleştirilen Machacos Protokolü'ne sadece SPLM davet edilmiştir. John Garang söz konusu barış anlaşmasının tek taraflı olarak devam ettirilmesi durumunda Kuzey'deki muhalefet güçlerinin anlaşma içerisinden çıkartılabileceğini düşünmesi ve bunun anlaşmadaki dengeleri değiştireceğini düşündüğü için diğer NDA üyeleri ile birebir görüşmeler sağlama yoluna gitmiştir. Bu

²⁰³ Rone, a.g.m., s.508.

²⁰⁴ Yehudit Ronen, "Religions at War, Religions at Peace: The Case of Sudan", *Zeitschrift für Politik*, Vol. 52, No. 1, März (2005), s. 91-92.

²⁰⁵ Johnson, The Root Causes of Sudan's Civil Wars, a.g.e., s. 179.

sebeple Kahire’de Demokratik Sendika Partisi (*Democratic Unionist Parthy*) (DUP) lideri Muhammed Osman al Mirghani ve Umma Partisi lideri Sadık el-Mehdi ile Sudan’daki kriz ve bu krizden çıkış için yapılması gerekenler konusunda bir görüşme sağlamıştır. Machacos Protokolü’nün getirmiş olduğu mutabakat metinleri üzerinde Mayıs 2003’te üç lider anlaşma sağlamıştır. Bu mutabakat Kahire Mutabakatı olarak anılmaktadır. Garang ayrıca 1989 darbesi sırasında Ömer el-Beşir ve darbenin fikri altyapısını planlayan Hasan al-Turabi ile de görüşme sağlamıştır.²⁰⁶

Libya ve Mısır’ın arabuluculuğuyla Güney’deki isyancı gruplar ile barış görüşmelerinin devam ettiği dönemde Darfur’da çatışmalar başlamıştır. 2003 yılında çıkan isyanın iç çatışmaya dönüşmesi sonrasında hükümet yanlısı milis güçler ile isyancılar arasında 2007’ye kadar süren çatışmalar başlamıştır.²⁰⁷ Darfur’da Janjaveed militanları ve Sudan ordusu tarafından yapılan saldırılarda 2.700’den fazla köy yakılmış, 250.000 üzerinde insan 2003 ve 2004 yıllarında yaşanan saldırılar sonucunda yaşamını yitirmiş ve 2 milyonun üzerinde kişi ise mülteci kamplarına yerleşmek zorunda kalmıştır.²⁰⁸

Darfur’daki kriz 2003 yılında bölgedeki milis güçlerin El-Feshher havaalanına yapmış oldukları saldırı ile başlamıştır. Saldırı Sudan Kurtuluş Ordusu (*Sudan Liberation Army*) (SLA) tarafından gerçekleştirilmiştir. SLA, Güney Sudan’daki SPLM hareketinin etkisinde kalmıştır. Bölgede faaliyet gösteren diğer milis güç Adalet ve Eşitlik Hareketi (*Justice and Equality Movement*) (JEM) tarafından da Sudan hükümeti karşıtı milis saldırılar başlamıştır. SPLM hareketi lider John Garang’da SLA hareketinin ideolojisini desteklemiştir.²⁰⁹

19 Kasım 2004 tarihinde Kenya’nın başkenti Nairobi’de gerçekleştirilen BM Güvenlik Konseyi toplantısı sırasında Sudan Hükümeti ve SPLM 31 Aralık 2004 tarihinde Kapsamlı bir barış anlaşması oluşturacaklarına dair bir bildiri yayınlamışlardır. Güvenlik Konseyi tarafından bu bildiri olumlu bir gelişme olarak görülmüş ve Konsey,

²⁰⁶ Mahmoud, a.g.m., s.163 – 164.

²⁰⁷ Serhat Ortakçı, “Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya”, *INSAMER*, 29 Haziran 2018, https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html (16.01.2019).

²⁰⁸ Andrew S. Natsios, “Beyond Darfur: Sudan’s Slide Toward Civil War”, *Foreign Affairs*, Vol. 87, No. 3, May – June (2008), s. 77.

²⁰⁹ Jerome Tubiana, “The War in the West”, *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, s. 229.

1574 sayılı kararı ile Sudan’da gerçekleştirilmesi planlanan bu kapsamlı barış anlaşmasını destekleyeceğini bildirmiştir. Sudan Hükümeti ve SPLM, Güvelik Konseyi’ne yapmış oldukları beyana uygun olarak 31 Aralık 2014 tarihinde barış anlaşmasının son maddelerini de kararlaştırmışlardır. İki taraf arasındaki anlaşma 9 Ocak 2005’te Kapsamlı Barış Anlaşması – (*Comprehensive Peace Agreement*) (CPA) adıyla imzalanmıştır.²¹⁰ CPA 8 protokolden oluşmaktadır;

1. *Hükümet ve Yönetim İlkelere İlişkin Machakos Protokolü,*
2. *Güç Paylaşımı Protokolü,*
3. *Servet Paylaşımı Protokolü,*
4. *Abyei Bölgesindeki Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin Protokol,*
5. *Güney Kordofan ve Blue Nile Eyaletlerinde İhtilafların Çözümüne İlişkin Protokol,*
6. *Güvenlik Düzenlemelerine İlişkin Anlaşma,*
7. *Kalıcı Ateşkes ve Güvenlik Düzenlemeleri Uygulama Yöntemleri ve Ekleri,*
8. *Modalite ve Küresel Uygulama Matrisi ve Diğer Uygulamalar*

Sudan’da yaşanan çatışmaların ve olayların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmasıyla birlikte Güvenlik Konseyi’nin 24 Mart 2005 tarihinde 1590(2005) sayılı kararıyla BM Sudan Misyonu (*United Nations Sudan Mission*) (UNMIS) kurulmuştur.²¹¹

CPA ile 7 yıllık bir geçiş süreci öngörülmüştür. Anlaşma ile Güney Sudan’ın bağımsızlığı tanınmıştır. Bağımsızlığa yönelik referandumun 2011 yılında yapılması kararlaştırılmıştır. Güney ve Kuzey arasındaki ihtilaf konularının büyük çoğunluğu CPA’nın 8 protokolü aracılığıyla çözüme kavuşturulmuştur. CPA Sudan’daki hükümet yapısında radikal değişiklikler yapılmasını içermektedir. Bu değişikliklerden en önemlisi Güney Sudan’da otonom bir hükümetin kurulmasıdır.²¹²

9 Temmuz 2005’te CPA’nın imzalanmasından 6 ay sonra yapılan resmî tören ile SPLM lideri John Garang 1. Devlet Başkan Yardımcısı olarak atanmıştır. Başkan Yardımcısı ve SPLM lideri John Garang 2005 yılında Sudan Hükümeti ile yapılan CPA anlaşmasından kısa bir süre sonra Uganda’ya yapmış olduğu bir ziyaret sırasında yaşanan

²¹⁰ Polat, a.g.m., s. 165.

²¹¹ UNMISS, “About”, <https://unmis.unmissions.org/about> (23.06.2019).

²¹² The Woodrow Wilson International Center for Scholars, “Implementing Sudan’s Comprehensive Peace Agreement: Prospects and Challenges”, Washington: Winson Center, 2008, s. 5-6.

şüpheli bir helikopter kazasında 30 Temmuz 2005'te hayatını kaybetmiştir.²¹³ Uganda Devlet Başkanı Yoweri Museveni ile görüşme için gittiği Uganda'da yaşanan bu kaza şüpheleri beraberinde getirmiştir. Uganda Hükümeti'nin kazada ihmalinin olduğuna ilişkin bulgular ve kaza kayıtlarının bulunması sonrasında Garang'ın güvenli bir yere iniş yapmayı talep etmesine rağmen pilotun bunu reddetmesi ve navigasyon ve diğer cihazların çalışmamasına rağmen uçuşu sürdürmesi kazaya yönelik şüpheleri arttırmıştır. Fakat delil bulunamadığı için olay resmi kayıtlarda kaza olarak kabul edilmiştir.²¹⁴

Kaza sonrasında SPLM Başkan Yardımcısı görevinde bulunan Salva Kiir, John Garang'ın yerine 1. Başkan Yardımcısı olarak atanmıştır. Takip eden dönemde Siyasi Ateşkes Komisyonu, Müşterek Savunma Kurulu ve Müşterek Askeri Ateşkes Komisyonu kurulmuştur. Kurulan Milli Sayım Konseyi ile CPA'da öngörülen referandum öncesi ulusal nüfus sayımının 2008'de yapılması kararlaştırılmıştır.²¹⁵

9 – 15 Ocak 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen referandum sonrasında yüzde 98,83 oranında kişi Güney Sudan'ın bağımsızlığı lehinde oy kullanmıştır. Yapılan referandum sonrasında Sudan ikiye ayrılmıştır. Kuzey'de kalan kısım Sudan, Güney'de bağımsızlığını ilan eden kısım ise Güney Sudan olarak adlandırılmıştır.²¹⁶

2.3 BÖLÜNME SONRASI SUDAN'IN POLİTİK DURUMU VE TARİHÇESİ

2.3.1 Bölünme Sonrası Dönemde Sudan'daki Gelişmeler

2005 yılında imzalanan CPA ile Güney Sudan'ın bağımsızlığı için yapılacak olan referandum Sudan Hükümeti tarafından tanınmıştır. 2005 – 2011 yılları arasındaki geçiş sürecinde bağımsızlık ile ilgili referandum ve gerekli çalışmalar gerçekleştirilmiş ve Güney Sudan 9 Temmuz 2011 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık sonrasında yeni kurulan Güney Sudan 198 devlet tarafından tanınmıştır.

²¹³ Aljazeera, "Sudan's Garang dies in copter crash", <https://www.aljazeera.com/archive/2005/08/2008410121959654760.html> (23.06.2019).

²¹⁴ Bayram, a.g.m., s. 211.

²¹⁵ Polat, a.g.m., s. 167.

²¹⁶ Bayram, a.g.m., s. 212.

Sudan'ın bölünmesi beraberinde ekonomik, politik ve sosyal değişimleri de getirmiştir. Bölünme sonrasında Sudan ve Güney Sudan arasında 2135 km'lik bir sınır hattı bulunmaktaydı. Söz konusu sınır hattı Güney Sudan'ın komşuları Etiyopya, Kenya, Uganda, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile olan sınırlarının toplamından daha fazla bir alanı ifade etmektedir. Sınırın Kuzey'de kalan ve Sudan toprakları içerisindeki bölümünde Sudan'ın East Darfur, South Kordofan, White Nile, Blue Nile ve Sennar eyaletleri bulunurken, Güney'de kalan bölümde Güney Sudan toprakları içerisinde Upper Nile, Unity, Northern Bahr el Ghazal eyaletleri sınır topraklarını oluşturmaktaydı.²¹⁷

Harita 04 – Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Sudan Ülke Haritası²¹⁸

²¹⁷ Adeeb Yousif, Daniel Rothbart, “Sudan and South Sudan: Post-Separation Challenges”, <https://www.beyondintractability.org/casestudy/yousif-rothbart-sudan-south-sudan> (03.11.2019).

²¹⁸ OHCHR, Sudan Map, <https://www.ohchr.org/SiteCollectionImages/Countries/sdmap.pdf> (31.10.2019).

Bölünme sonrasında Sudan ve Güney Sudan arasında petrolün paylaşılması ana gündem maddelerinden birisini oluşturmuştur. Petrol yataklarının %75'i Güney Sudan topraklarında kalırken, petrolün işlenmesi ve ihraç edilmesi ile ilgili rafineriler Sudan toprakları içerisinde yer almıştır. Bu durum ekonomik açıdan her iki ülkeyi birbirine bağımlı duruma getirmiştir.²¹⁹

09 Temmuz 2011'de bölünme gerçekleştiğinde petrol gelirleri Sudan'ın toplam gelirleri içerisinde %60-70'lik bir kısma karşılık gelirken bu oran Güney Sudan için %98'lik bir kısma karşılık gelmekteydi. Petrolün bulunması öncesinde tarımın ekonomik olarak gelirlerde büyük bir paya sahip olduğu Sudan'da petrol ihraç edilmeye başlanmasıyla birlikte tarım ürünleri üretimi azalmıştır. Tarım ürünleri hala iş gücünün %80'inin istihdam ediyor olsa da toplam gelirler içerisindeki payı toplam gelirin üçte birine karşılık gelmektedir.²²⁰

Sudan, Güney Sudan'ın referandum sonrası bağımsızlığını tanımış olsa da iki ülke arasında çözümsüz kalan sorunlar sebebiyle çatışmalar tekrar başlamıştır. Sınır bölgesi çatışmalarının en yoğun yaşandığı yerlerden birisi Abyei bölgesi olmuştur. Bu bölge ile ilgili CPA anlaşmasında Güney Sudan'ın bağımsızlık referandumu ile bölgenin hangi devlete bağlanacağı konusunda ayrı bir referandum yapılması öngörülmüş fakat güvenlik gerekçeleri ile bu referandum gerçekleşmemiştir. 21 Mayıs'ta SAF ve SPLA güçleri arasında yaşanan çatışmalar sonrasında SAF güçleri bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir. Çatışma sonrasında 100.000'in üzerinde kişi yerinden edilmiştir. 20 Haziran'da taraflar çatışmaların sona erdirilmesi için bir ateşkes anlaşması üzerinde mutabık kalmışlardır. Sonrasında Güvenlik Konseyi tarafından BM Abyei için Geçici Güvenlik Gücü (*United Nations Interim Security Force for Abyei*) (UNISFA) kurulmuştur.²²¹

Taraflar arasında sınır çatışmalarının sona erdirilmesi ve sınırda askerden arındırılmış bir bölge oluşturulmasını hedefleyen güvenlik anlaşması 2013 yılında imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma ile taraflar Northern Bahr E-Ghazal/East Darfur bölgesindeki 14km'lik

²¹⁹ Al Jazeera, "Sudan: The reality after the split", 01 August 2005, <https://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2013/04/201342142043365293.html> (03.11.2019).

²²⁰ Marina Ottoway, Mai El-Sadany, "Sudan: From Conflict to Conflict", *Washington: Carnegie Endowment for International Peace*, 2012., s. 8.

²²¹ Angela Stephens, "Two Sudans: The Separation of Africa's Largest Country and the Road Ahead", *Frontlines*, <https://2012-2017.usaid.gov/news-information/frontlines/sudan-south-sudaneducation/two-sudans-separation-africa%E2%80%99s-largest> (03.11.2019).

alan dışında, sınırda kuzey ve güneyden 10km derinliğinde bir hat boyunca Askerden Arındırılmış Sınır Güvenlik Bölgesi kurulmasını kabul etmişlerdir. Söz konusu bölgenin kontrolü ve denetimi için UNISFA gözlemcileri ile her iki taraftan 90 kişilik bir gücün bölgeyi denetlemesi kararlaştırılmıştır. Fakat 2.000 km'nin üzerinde bir sınıra sahip olan bu iki ülke arasında bu kadar az sayıda bir kuvvetin anlaşmanın şartlarını etkin şekilde denetlemesi mümkün olmamıştır.²²²

Güney'in ayrılması sonrasında 2011 Temmuz'unda Darfur'daki çatışmaların sona ermesi amacıyla SLM ve Sudan Hükümeti arasında da Doha Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma her ne kadar SLM tarafından kabul edilmiş olsa da diğer muhalif gruplardan JEM anlaşmaya taraf olmayı reddetmiştir. Bu durum Darfur'daki çatışmaların devam etmesine sebep olmuştur. 2012 yılında Hartum Hükümeti Darfur'da Doha Anlaşması maddelerine istinaden iki yeni eyalet oluşturmuştur. Bu eyaletler West Darfur bölgesinden ayrılarak Central Darfur bölgesi, South Darfur bölgesinden ayrılarak East Darfur bölgesi olarak oluşturulmuştur. Bu eyaletler ile anlaşmada öngörülen Darfur Bölgesel Hükümeti tesis edilmiştir.²²³

2015 yılında yapılan seçimlerde Devlet Başkanı Ömer El-Beşir oyların %94'ünü alarak yeniden Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. Muhalefetteki gruplar seçimlerin adil ve bağımsız bir ortamda yapılmadığını gerekçe göstererek seçimlere katılmamıştır.²²⁴

2016 yılında ekonomik problemler sebebiyle başlatılan “sivil itaatsizlik” eylemleri Hartum'daki hükümet karşıtı protestolara sebep olmuştur. Genel olarak gösterileri düzenleyen bir grup olmaması, sadece halkın genel bir tepkisini ortaya koyması Sudan'daki ekonomik durumun politikaya yansımaları olarak görülebilir.²²⁵ Ekonomik krizin kökleri genel olarak 2011 yılında Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar gitmektedir. Sudan'ın gelirlerinin büyük bir kısmının petrol gelirlerine dayanması ve bu gelirlerin kazanıldığı petrol alanlarının Güney Sudan toprakları içerisinde kalması Sudan ekonomisinin temellerini sarsmıştır. Güney Sudan ile yapılan anlaşmaya istinaden

²²² Arnold K. Hammer, “The Relationship between Sudan and South Sudan after independence: Interdependences as key variables for sustainable peace”, *FOKUS*, 3/2013, s. 2. <https://www.aies.at/download/2013/AIES-Fokus-2013-03.pdf> (03.11.2019).

²²³ Ottoway, *a.g.e.*, s. 20.

²²⁴ BBC, “Omar al-Bashir wins Sudan elections by a landslide”, 27 April 2015, <https://www.bbc.com/news/world-africa-32481013> (03.11.2019).

²²⁵ BBC, “Sudan civil disobedience: why are people staying at home?”, 19 December 2016, <https://www.bbc.com/news/world-africa-38364197> (03.11.2019).

alması gereken 3 milyar USD tutarındaki ödemenin Güney Sudan’da 2013 yılında iç çatışmaların başlaması sebebiyle yapılamaması beraberinde ekonominin kötü yönetilmesi Sudan’da önemli bir ekonomik krizin başlangıcını oluşturmuştur.²²⁶

2018 yılına gelindiğinde Hükümet karşıtı protestolar Hartum’a 350km mesafedeki Atbara kentinde 19 Aralık 2018’de NCP parti binasına yapılan saldırı sonrasında yeniden başlamıştır. Kısa süre içerisinde 28’den fazla kasaba ve şehre yayılan gösteriler ülke çapında Hükümet karşıtı sokak hareketinin başlamasına neden olmuştur. Dünya Bankası tarafından yayınlanan rapora göre Sudan’daki sokak hareketlerinin başlaması 2011 yılında Güney Sudan’ın ayrılması sonrasında petrol gelirlerinde yaşanan önemli düşüşten kaynaklanmaktadır. Ayrılma sonrası yaşanan bu düşüş ekonomik büyümeyi yavaşlatmış, enflasyonun artmasına sebep olmuş, petrol ve gıda fiyatlarını da arttırmıştır. Bunun sonucunda halkta yönetime karşı bir öfke hareketi başlayıp bu hareket sokak olaylarına dönüşmüştür.²²⁷

Dört aydan uzun bir süre devam eden protestolar sonrasında 11 Nisan 2019’da Ömer el-Beşir ve Hükümeti askeri bir darbe sonucunda görevden alınmıştır. Yeni kurulan Askeri Geçiş Konseyi yönetimi devralmıştır. Gösteriler Ömer el-Beşir’in iktidardan inmesi sonrasında da devam etmiştir. 4 Temmuz’da Afrika Birliği ve Etiyopya’nın girişimleri sonrasında muhalefeti temsil eden Özgürlük ve Değişim Hareketi ile Askeri Geçiş Konseyi arasında üç yıllık bir güç paylaşım anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma ile 2022 yılının sonuna kadar hükümetin sivil yönetime geçişi için seçimlerin yapılması konusunda taraflar anlaşma sağlamıştır.²²⁸

2.3.2 Bağımsızlık Sonrası Güney Sudan’daki Gelişmeler

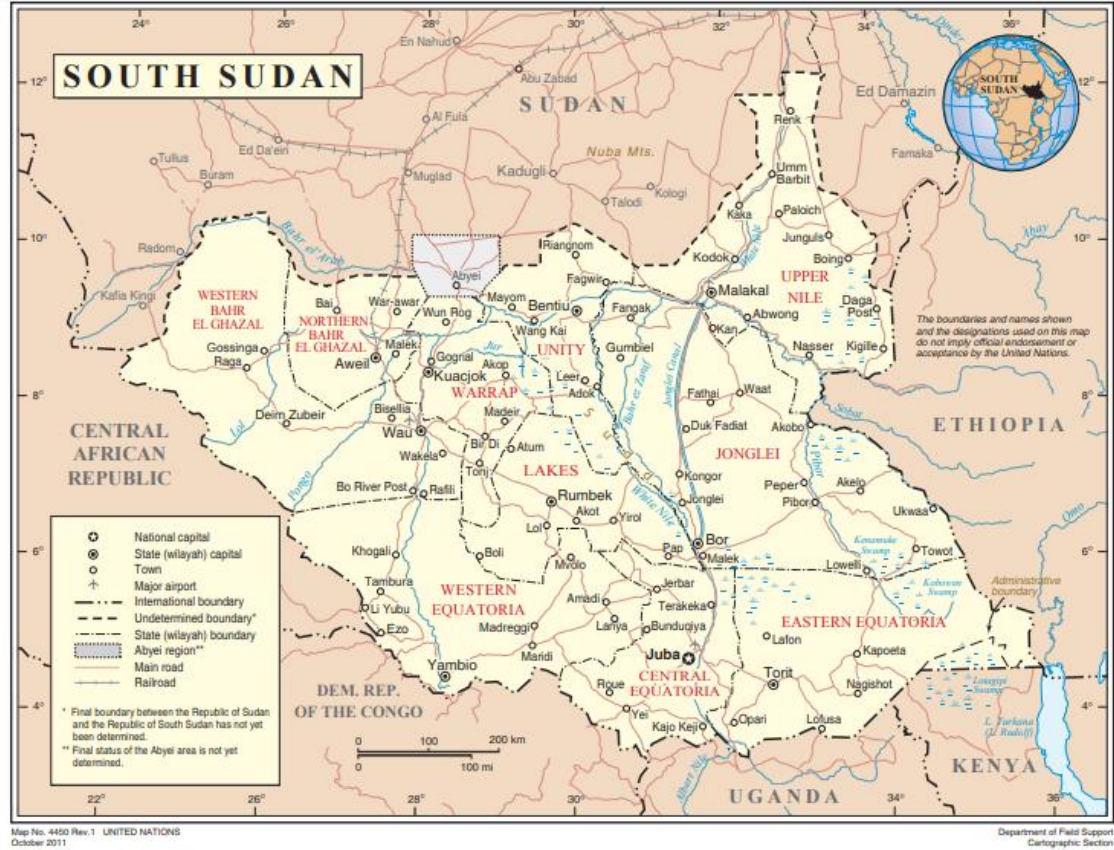
Güney Sudan, 9 – 15 Ocak 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen referandum ile %98,83 oranında bağımsızlık lehinde oy kullanılması sonrasında Sudan’dan ayrılmıştır. Referandum sonrasında petrol alanlarının bulunduğu Abyei bölgesinin Güney Sudan’a

²²⁶ International Crises Group, “Improving Prospects for a Peaceful Transition in Sudan”, *Crisis Group Africa Briefing* N. 143, 14 January 2019, Brussels: International Crisis Group, 2019, s. 5.

²²⁷ Geoffrey P. Johnston, “Sudan at crossroads of history”, 5 September 2019, <https://www.thewhig.com/opinion/columnists/sudan-at-crossroads-of-history> (03.11.2019).

²²⁸ Congressional Research Service, “Sudan”, 21 August 2019, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10182/20> (03.11.2019).

mı yoksa Sudan'a mı ilhak edileceği konusunda bir referandum yapılması planlanmış fakat hazırlıkların tamamlanamaması sebebiyle bu referandum iptal edilmiştir. Çözüm kavuşmadan her iki devletin ayrılması bölge üzerinde anlaşmazlıklar çıkmasına sebep olmuştur. Abyei bölgesinde çıkan çatışmalar sonucunda Mayıs 2011'de 100'den fazla kişi yaşamını yitirmiştir.²²⁹

Harita 05 – Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Güney Sudan Ülke Haritası²³⁰

Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Güney Sudan Devlet Başkanı Salva Kiir, Güney Sudan'ın 29 üyeden oluşan ilk kabinesini 21 Ağustos 2011'de kurmuştur. Kiir ayrıca Güney Sudan'ın bağımsızlığını ilan etmesine kadar olan sürede Kartum'daki mecliste görev alan 96 vekili yeni kurulan meclise taşımıştır. Buna ek olarak

²²⁹ Bayram, a.g.m., s. 212.

²³⁰ OHCHR, South Sudan Map, <https://www.ohchr.org/SiteCollectionImages/Countries/ssmap.pdf> (14.06.2019).

66 yeni vekil de meclise girmiştir. Nisan 2012’de yapılan seçimlerde de 170 yeni vekil daha seçilerek meclisteki toplam vekil sayısı 332’ye çıkmıştır.²³¹

Güney Sudan iki ana askeri güç yapısı altında şekillenmektedir. Bunlardan ilki Güney Sudan Devlet Başkanı Salva Kiir liderliğindeki SPLM ve bu hareketin karşısında yer alan muhalefet güçlerinden oluşmaktadır. Güney Sudan’daki etnik olarak da iki ana grup bulunmaktadır. Bu gruplardan çoğunluk Dinkalar, ikinci en büyük etnik grup ise Nuerler’dir. Bağımsızlık öncesinde Sudan Hükümeti’ne karşı mücadeleyi yürüten SPLA ulusal ordu niteliği kazanırken, siyasi kanadı SPLM’de iktidar partisi olarak Hükümet’in büyük çoğunluğunu kazanmıştır. SPLM/A lideri Dinka kabilesine mensup olan Salva Kiir Güney Sudan’ın ilk Devlet Başkanı olmuştur. 1983 yılında ilk kurulduğunda SPLM/A’ya katılan sonrasında 1991 yılında bu milis güçten ayrılarak kendi milis gücünü oluşturan ve sonrasında 2002 yılında tekrar SPLM/A çatısı altına dönüş yapan Nuer kabilesinden Riek Machar da 1. Başkan Yardımcısı olarak seçilmiştir.

Ülke içerisindeki yerel yönetim sistemi, yolsuzluklar, marjinalleşme, etnik temelli çatışmalar ve dışlayıcı politikalar etnik grupların arasında radikalizmi arttırmış ve destekçi bulmalarına sebep olmuştur. Güney Sudan’da bağımsızlığın kazanılmasından sonra SPLA ulusal ordu görevi üstlenmiş olsa da genel itibariyle yapısı milis güç yapısını korumaktaydı. Bu askeri gücün içerisinde farklı etnik ve politik gruplardan milis güçler bulunuyordu. Bu durum bağımsızlık sonrasında iç politik çekişmeler sebebiyle farklı gruplar arasında siyasi rekabetin başlaması ile etkisini arttırmıştır.²³²

15 Aralık 2013 tarihinde Juba’da SPLA ve SPLM-IO kuvvetleri arasında başlayan çatışma kısa sürede tüm ülkede bir iç çatışmaya dönüşmüştür. İlk olarak askeri tesislerde karşıt kuvvetler arasında başlayan çatışma kısa sürede diğer askeri tesisler ve sivil mahallelere sıçramıştır. Yaşanan olaylar sonucunda 300’ün üzerinde Nuer kökenli erkek toplanmış ve güvenlik güçlerinin operasyon merkezi olarak adlandırdıkları bir tesiste öldürülmüştür.²³³

²³¹ Sudan Tribune, Kiir Announces New South Sudan, 22 August 2011, <http://www.sudantribune.com/Kiir-announces-new-South-Sudan,39898> (17.06.2019).

²³² Paula Cristina Roque, Remember Miamingi, “Beyond ARCISS: New Fault Lines in South Sudan”, ISS, Issue 9 (2017), s. 03 – 04.

²³³ UN Security Council, “Report of the Secretary-General on South Sudan”, S/2014/158, 06 March 2014, s. 6.

Çatışmaların hızlı bir şekilde tüm ülkeye yayılmasıyla birlikte insan hakları konusunda çok ciddi ihlaller söz konusu olmuştur. Jonglei Eyaleti'nin devam eden günlerde muhalefet güçleri tarafından ele geçirilmesi sonrasında Lakes Eyaleti bölgesine geçmeye çalışan 300'ün üzerinde sivil hayatını kaybetmiştir. 25 Aralık'ta SPLA güçleri şehri tekrar ele geçirmiştir. 31 Aralık'ta SPLA-IO güçlerinin tekrar şehri ele geçirmesi sonrasında Dinka sivillerinin öldürülmesi riski sebebiyle tüm şehir sivillerden arındırılmıştır. Güney Sudan'da yaşanan iç çatışmaların en büyük etkileri sivil halk üzerinde olmuştur. Çatışmanın tarafları iç savaş süresince farklı bölgelerin hakimiyetini kazanıp kaybederken bölgedeki sivil halk bu çatışmaların doğrudan içerisinde savunmasız bir şekilde kalmıştır. Milis grupların çatışmalar sonucunda şehirler, ilçeler, kasaba ve köylerdeki siviller muhtemel bir katliamdan kaçmak için evlerini boşaltarak yerinden edilmişlerdir. Yiyecek ve yardım olmaksızın günlerce ve haftalarca saklanmak zorunda kalmışlardır. Güney Sudan'daki çatışmalar 2013 yılında başladığında 15 Aralık 2013 tarihinde on binlerce sivil bu savaşta yaşamını yitirmiştir. Çatışmalarda etnik ve cinsiyete dayalı saldırılar çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Yaklaşık olarak 646.000'in üzerinde kişi komşu ülkelerde mülteci durumunda yaşamaktadır. 1,6 milyon kişi yerinden edilmiş ve 200.000'in üzerinde kişi ise BM'nin koruma kamplarında yaşamlarını sürdürmek durumunda kalmıştır.²³⁴

Çatışmaları sona erdiren barış anlaşması Ağustos 2015'de Güney Sudan Devlet Başkanı ve aynı zamanda SPLM/A lideri Salva Kiir ile SPLM-IO muhalefet güçlerinin lideri ve komutanı Riek Machar tarafından imzalanmıştır. 18 aylık bir müzakere sürecinin ardından imzalanan barış anlaşması, sonrasında Ekim 2015'de yapılan geçici güvenlik düzenlemelerinin eklenmesiyle birlikte tamamlanmıştır.²³⁵

Ekim 2015'de Başkanlık kararnamesi ile Devlet Başkanı Kiir'in Güney Sudan'da 10 olan eyalet sayısını 28'e çıkarması, politik olarak huzursuzlukların tekrar ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kiir, devlet tarafından ilçe ve payam (ilçe alt örgütlenmesi) sınırlarının tekrar çizilmesinin toplumsal barış ve istikrara katkı sağlayacağı düşüncesi ile almış olduğu karara destek bulmaya çalışmıştır. Gerçekte ise bölgesel yapıdaki değişiklik

²³⁴ UN Security Council, "Report of the Secretary-General on South Sudan", a.g.e, s. 6.

²³⁵ IGAD, "Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan", 17 August 2015,

https://unmiss.unmissions.org/sites/default/files/final_proposed_compromise_agreement_for_south_sudan_conflict.pdf (20.06.2019).

ile etnik güç dağılım oranlarında değişimi hedeflemiştir. 10 eyaletle devlet sisteminde Dinka topluluğu toplam alanın %25'ine karşılık gelen 26 ili, Nuer topluluğu toplam alanın %15'ine karşılık gelen 16 ili, Equatorian'lar 24 ili, Shilluk'lar 4 ili, Murle topluluğu 1 ili ve diğer topluluklar da 6 ili kontrol ediyorlardı.

28 eyaletle yeni sistemde ise Dinka topluluğu toplam ülke yüzölçümünün %42'sine denk gelen eyaletleri kontrol ederken, Nuer topluluğu toplam ülke yüzölçümünün %13'üne denk gelen 12 eyaletin, Equatorian'lar toplam yüzölçümünün %13'üne denk gelen 8 eyaletin, Shilluk'lar %2'ye karşılık gelen bir eyaletin ve Murle'ler ise %7'ye karşılık gelen bir eyaletin kontrolüne sahip olmaktaydı. Kalan %5'ine karşılık gelen bir eyalet ise diğer grupların kontrolünde olacak şekilde kurgulanmıştır.²³⁶

Harita 06: Güney Sudan 02 Ekim 2015 öncesi 10 Eyaletle Sistem Yapısı²³⁷

²³⁶ Roque, a.g.m, s. 02-03.

²³⁷ Roque, a.g.m, s. 10.

Harita 07: Güney Sudan 02 Ekim 2015 sonrası 28 Eyaletle Sistem Yapısı²³⁸

2013 yılından itibaren iç savaşı yaşayan Güney Sudan’da 2015 yılında imzalanan barış anlaşması ile ateşkes sağlanan süreç, politik tarafların güç mücadeleleri sebebiyle kalıcı barışın sağlanmasını engellemiştir. Devlet Başkanı Salva Kiir’in eyalet sistem yapısı ile ilgili almış olduğu karar anlaşmanın sağlanmasından kısa bir süre sonra politik olarak yeniden huzursuzlukları beraberinde getirmiş ve bu huzursuzluklar kısa bir süre sonra yerini çatışmalara bırakmıştır. İstikrara katkı sağlaması düşüncesiyle alındığı söylenen bu karar çatışmaların daha da derinleşmesine neden olmuştur.

2015 yılında Güney Sudan’da Çatışmanın Çözümü Hakkında Anlaşma (*Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan*) (ARCISS)’in imzalanması ile geçici süre ile duraksayan Güney Sudan’daki çatışmalar sonrasında 29 Nisan 2016 tarihinde Ulusal Birliğin Geçici Hükümeti (*Transitional Government of National Unity*) (TGNU) ilan edilmiştir. 30 aylık bir süre ile oluşturulan Geçici Hükümet’te Devlet Başkanlığı görevine Salva Kiir’in devam etmesi kararlaştırılmıştır. Birinci Başkan Yardımcısı olarak Riek Machar Teny ve İkinci Başkan Yardımcısı olarak da James Wani Igga görevlendirilmiştir.²³⁹

²³⁸ Roque, a.g.m, s. 11.

²³⁹ Unifeed, South Sudan Transitional Government, <https://www.unmultimedia.org/tv/unifeed/asset/1613/1613804/> (17.06.2019).

Güney Sudan’da ARCISS sonrasında çatışmalar ikinci kez 02 Temmuz 2016’da Albay George Gismala ve Teğmen Domach Koat Piyien isimdeki iki SPLM-IO subayının SPLA güçleri tarafından öldürülmesiyle başlamıştır. 06 Haziran’da Devlet Başkanı ve iki Başkan Yardımcısı devlet konutunda toplantıda olduğu sırada binanın dışında bulunan ağır silahlı gruplar arasında başlayan çatışma kısa süre içerisinde Juba’nın diğer bölgelerine yayılmıştır. 08 ve 09 Haziran’da Juba içerisindeki çatışmalar devam etmiştir. SPLA kuvvetleri Başkan Yardımcısı Riek Machar’ın konutunun bulunduğu Jebel bölgesindeki SPLM-IO kanton bölgesinde saldırıda bulunmuş, bu çatışma sonrasında 300 kişi yaşamını yitirmiş ve 40.000 kişi de yerinden edilmiştir. SPLA ve SPLM-IO arasındaki çatışmalar sonrasında da devam etmiş ve Başkan Yardımcısı Riek Machar Juba’dan ayrılmıştır. Bunun akabinde Başkan Kiir, Taban Deng’i Riek Machar’ın yerine 1. Başkan Yardımcısı olarak atamıştır. 12 Temmuz 2016’da taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir. Çatışmalar sonrasında IGAD ve Afrika Birliği UNMISS’de görevli 12.000 askerin sayısının artırılması talebinde bulunmuştur. Güney Sudan yönetimi UNMISS’e ek askeri personel takviyesi yapılmasına karşı çıkmıştır.²⁴⁰

2016 yılında tekrar başlayan çatışmaların sona erdirilmesi için IGAD’ın girişimleri ile başlatılan barış görüşmeleri 15 ay devam etmiştir. Yapılan görüşmeler sonrasında imzalanan 5 ayrı anlaşma ile Güney Sudan’daki iç çatışmalar sona ermiştir. R-ARCISS olarak tanımlanan bu anlaşmalar serisinin sonuncusu 05 Ağustos 2018’de Sudan’ın başkenti Hartum’da imzalanmıştır.²⁴¹

²⁴⁰ Roque, a.g.m., s. 03-04.

²⁴¹ Clayton Hazvinei Vhumbunu, “Reviving Peace in South Sudan through the Revitalised Peace Agreement: Understanding the enablers and possible obstacles”, <https://www.accord.org.za/conflict-trends/reviving-peace-in-south-sudan-through-the-revitalised-peace-agreement/> (31.10.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU VE SUDAN

“Barışı Koruma” kavramı ilk olarak 1950’li yıllarda ortaya çıkmış olsa da pratikte uygulaması bundan çok daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Barışı koruma operasyonlarının kökenleri takip edildiğinde Antik Roma dönemindeki Roma İmparatorluğu’nun imparatorluk sınırları dışında uyguladığı barışı koruma görevleri bu kapsamda başlangıç olarak kabul edilebilir. 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupa Ahengi ve Milletler Cemiyeti ile barışı koruma operasyonlarının modern dünyada örneklerini görmek mümkün olmuştur. BM’nin kurulması ile barışın korunması BM çatısı altında kurumsal bir yapıda ele alınmaya başlanmıştır.²⁴²

3.1 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU

3.1.1 BM Barışı Koruma Misyonu Yasal ve Teorik Çerçevesi

26 Haziran 1945’te San Francisco’da imzalanan BM Şartı, BM’nin tüm çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. BM’nin öncelikli misyonlarından birisi “*gelecek nesilleri savaşın tehlikesinden kurtarmak*” gayesi ile uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesidir. BM sistemi I. ve II. Dünya Savaş’larının yaratmış olduğu yıkımın tekrar yaşanmaması için kurulmuştur.

BM bünyesinde tesis edilen barışı koruma misyonları çatışmadan barışa dönüşüm aşamasında ülkelere güvenlik ve politik alanlarda gereken yapılanmanın sağlanması ve barışın tesis edilmesi noktalarında destek sağlar. Klasik anlamdaki barışı koruma misyonları üç temel ilkeye dayanmaktadır;

- Tarafların rızası,
- Tarafsızlık,
- Kendini koruma ve görevin savunulması amaçları dışında güç kullanmama.

²⁴² Koko, a.g.e., s.22.

1950’lerden günümüze kadar gelen süreçte önemli değişimler gösteren barışı koruma misyonları günümüzde çok fonksiyonlu bir yapıya dönüşmüştür. Günümüzdeki misyon yapısında yalnızca barışın tesis edilmesi değil aynı zamanda siyasi sürecin kolaylaştırılması, sivillerin korunması, silahsızlanma, tarafların yeniden bütünleşmesi, seçimlerin örgütlenmesi, insan haklarının korunması ve hukukun üstünlüğü gibi çok farklı alanlarda görev tanımlanması mümkün olmaktadır.²⁴³

Barışı koruma operasyonları “*çatışma ve bunalımları yumuşatmak, büyümelerini önlemek ve uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümüne yardımcı olmak için başvurulacak bir araç*” olarak BM tarafından kolektif güvenlik sisteminin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi amacıyla tesis edilmiştir.²⁴⁴

Barışı koruma, savaşın durduğu kırılgan politik ortamlarda barışın korunması ve yapılan anlaşmaların uygulanmasına yardımcı olmak üzere geliştirilmiş bir teknik olarak tanımlanmaktadır. Barışı koruma, arabuluculuk ve barışı uygulama faaliyetlerini takip eden ve bazı durumlarda buna ek katkı sağlayan bir süreçtir. Barışı koruma faaliyetleri düşman taraflar arasında arabuluculuk yapılmasından anlaşmaların müzakere edilmesine kadar olan faaliyetlerin BM veya bölgesel örgütlerin girişimleri aracılığıyla gerçekleşmesini içermektedir. Bu kapsamdaki girişimler BM Şartı’nın VI. Bölümü içerisinde değerlendirilmektedir.

Barışı uygulama, çatışmanın sona erdirilmesinden tarafların müzakere masasına oturtulmasına kadar olan süreçte birtakım yaptırımlar ve askeri güç gibi zor kullanmayı içeren önlemlerden oluşmaktadır. Söz konusu yaptırımlar Güvenlik Konseyi’ne BM Şartı’nın VII. Bölümü uyarınca verilen askeri güç kullanma yetkisi kapsamındadır. Arabuluculuk ve barışı uygulama aynı ortak hedef için çabaları içermektedir. Bu hedef çatışmanın sona erdirilerek ateşkesin sağlanmasıdır. Barışı koruma ise bu arabuluculuk ve barışı uygulama bölümleri arasında kalan ve “Bölüm VII. Buçuk” olarak adlandırılan bir alanı tanımlar. BM sistemi içerisinde barışı koruma “sürdürülebilir barışın sağlanması

²⁴³ UN Peacekeeping, “What is Peacekeeping”, <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> (27.03.2019).

²⁴⁴ Ülkü Demirtürk Demirdöğen, “Birleşmiş Milletler Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946-1996)”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (11)(2016), s.237.

için gereken karmaşık ve uzun süren sürecin oluşturulması için gereken koşulların sağlanması” olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁵

Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan barışı koruma operasyonlarının bazılarında taktik seviyede “güç kullanımı” mümkündür. Misyonun görev kararında “gereken tüm araçların kullanılması” cümlesi ile daha güçlü bir yapıda tesis edilen bu misyonlar genellikle barışı uygulama görevleri ile karıştırılmaktadır. Güvenlik Konseyi’nin barışın tesisi için VII. Bölümü çerçevesindeki yetkisini kullanarak oluşturduğu görev gücü barışı koruma misyonu kapsamında değerlendirilmez. Barışı koruma misyonlarındaki taktik anlamda güç kullanımı misyon manda kararlarında açık olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda politik sürecin tehlikeye girmesi, sivillerin fiziksel şiddete maruz kalması veya yerel otorite ve hukukun tesis edilmesi amaçlarıyla barışı koruma misyon görevlilerinin güç kullanımına Güvenlik Konseyi yetki vermektedir.²⁴⁶ Barışı koruma gücü misyonları, Güvenlik Konseyi kararı ile tanımlanmış olan görev ve sorumlulukları dahilinde hareket edebilirler ve yalnızca savunma durumunda güç kullanabilirler. Bu ilke dışında BM Şartı’nın VII. Bölümü uyarınca Güvenlik Konseyi’nin kuvvet kullanma yetkisine dayanarak yapılacak olan askeri müdahalelerde ilgili devletin rızası aranmaz.²⁴⁷

BM sistemi içerisinde önemli bir yeri olsa da BM Şartı’nda barışı koruma operasyonları çatışmaların sona erdirilmesi için bir araç olarak öngörülmemiştir. Bu sebeple barışı koruma operasyonları BM Şartı içerisinde ayrı bir bölüm olarak belirtilmemiştir.²⁴⁸ Operasyonlar BM Güvenlik Konseyi’nin yetkisi altında oluşturulmaktadır. Operasyonların tesis edilmesindeki temel nokta rıza ilkesidir. BM’nin gerçekleştirdiği barışı koruma operasyonlarının hukuki dayanağı günümüzde de tartışılan konuların başında gelmektedir. Müdahalelere dayanak olarak örf ve âdet hukukunun temel alındığı varsayımı kabul gören bir görüştür. Operasyonların özellikleri ve içerikleri

²⁴⁵ Mateja Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, *United Nations Peace Operations in a Changing Global Order*, Cedric De Conning and Mateja Peter (ed.), Cham: Palgrave Macmillan, 2019, s. 10.

²⁴⁶ UN DPKO, DFS, *Capstone Doctrine*, a.g.e., s. 34.

²⁴⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri: 3. Kitap*, 5. Baskı, İstanbul: Turhan Kitabevi, 2015, s.222 – 223.

²⁴⁸ Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, a.g.m., s. 26.

itibariyle BM Şartı'nın VI. veya VII. Bölümleri kapsamında değerlendirilebilmesi mümkün gözükmemektedir.²⁴⁹

BM Şartı'nın VI. ve VII. Bölümleri uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile ilgili maddeleri içermektedir. Bu maddeler kapsamında VI. Bölüm “Uyuşmazlıkların Barış Yolu ile Çözülmesi” bölümünü oluştururken, VII. Bölüm “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırma Fiili Halinde Yapılacak Hareketler” başlığı altında incelenmektedir. Bölüm VI. kapsamında öngörülen tedbirlerde herhangi bir zorlama tedbiri öngörülmemiş ve tarafların kendi istekleri ile harekete geçmelerini sağlayacak tavsiye niteliğindeki çabalar olarak tanımlanmıştır. VII. Bölümde ise Güvenlik Konseyi'nin yetkisi dahilinde zor kullanmayı içeren yaptırımlar tanımlanmıştır.²⁵⁰

Barışı koruma operasyonlarının hukuki dayanakları uluslararası hukuk açısından tartışmalı konuların başında gelmektedir. Bazı yazarlar tarafından misyonların rıza ilkesine dayanması sebebiyle VI. Bölümde bulunan maddelere atıf açısından hukuki dayanağının olduğu görüşü hakimken, bazı yazarlar tarafından ise VI. ve VII. Bölümlerin ortaklaşa bulunduğu bir yapının hâkim olduğu görüşü ileri sürülmüştür. Tartışılan bu konuyla ilgili olarak 1964 yılında Brezilya Hükümeti tarafından söz konusu tartışmaların sona erdirilmesini sağlayabilecek VI. ve VII. bölümlerin arasında “Barışı Koruma Operasyonu” adında yeni bir bölümün eklenmesi önerisi getirilmiştir.²⁵¹

Genel olarak kabul edilen görüş, BM Şartı'nın Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi ile ilgili bölümlerinde tanımlanan yetkilerin barışı koruma misyonu oluşturulması için gerekli hukuki altyapıya sahip olduğu yönündedir. Bu konuda BM Şartı'nın 1(1) paragrafında tanımlanan uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yapılan atfın hukuksal anlamda yeterli olduğu görüşü hakimdir. Diğer bir görüş ise barışı koruma misyonlarının yardımcı bir organ olarak kabul gördüğü görüşüdür. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın 7(2) paragrafı ile 22. ve 29. Maddeleri uyarınca yardımcı organ kurma konusundaki yetkilerinin buna hukuki dayanak oluşturduğu ileri sürülmektedir. BM Şartı'nın 42. Maddesi uyarınca kuvvet kullanımının haricinde bir

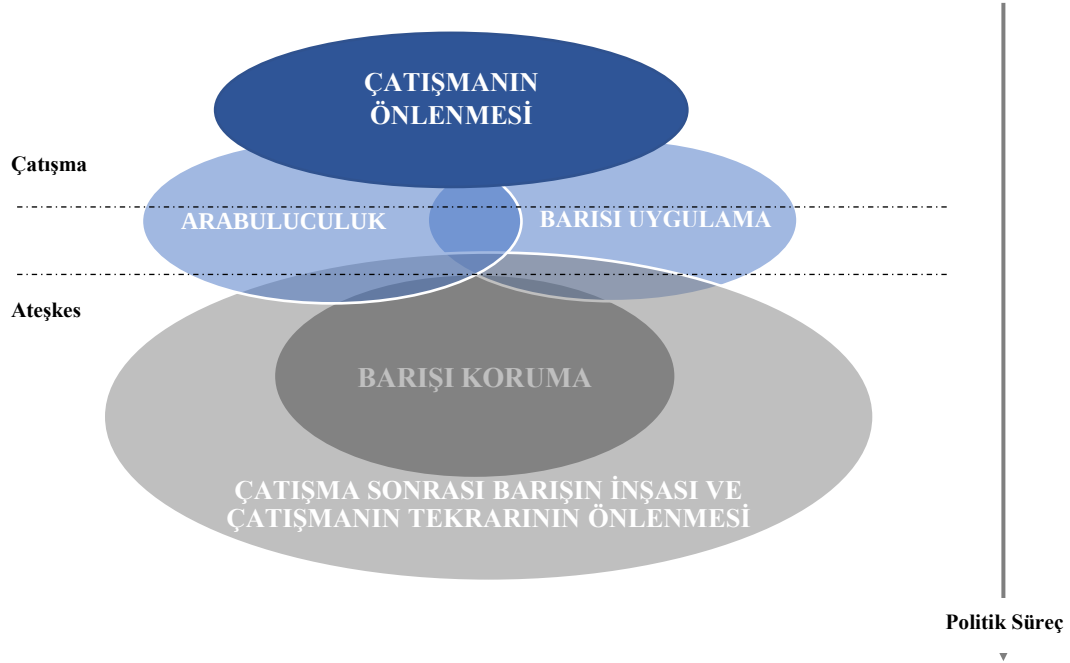
²⁴⁹ Melda Sur, “Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği”, *Journal of Yasar University*, Cilt 8, Özel Sayı (2013), s.2542.

²⁵⁰ Demirdöğen, a.g.m., s.239.

²⁵¹ Mehmet Öncü, “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No:6 (2016), s.33.

ülkeye silahlı güç konuşlandırılması ilke olarak o devletin rızasına bağlanmıştır.²⁵² BM bünyesinde oluşturulan barışı koruma misyonları insan haklarına tam bir uyum içerisinde oluşturulmaktadır. Misyonun oluşturulduğu kararlarda insan haklarına uyulması özel bir madde ile belirtilmektedir. Aynı zamanda “savaş hukuku” olarak da adlandırılan uluslararası insancıl hukuk, 1949 Cenevre Konvansiyonu ve 1977 tarihli Ek Protokoller de misyon yapısı içerisinde önemli bir yere sahiptir. 2000 yılından sonra tesis edilen barışı koruma misyonlarında Güvenlik Konseyi daha önce almış olduğu 1325(2000) Barış, Kadın ve Güvenlik kararı, 1612(2005) Çocuklar ve Silahlı Çatışma, 1674(2006) Sivillerin Çatışmalarda Korunması kararlarına manda kararlarında atıf yapmaktadır.²⁵³

Çatışmaların önlenmesi, arabuluculuk, barışı uygulama, barışı koruma ve barışın inşası süreçleri günümüzdeki barışı koruma misyonunun giderek karmaşıklaşan yapısı ile Şekil 1’de gözüktüğü gibi iç içe geçmiş bir yapıya bürünmüştür. BM veya farklı aktörler tarafından yürütülen barışı koruma misyonları nadir olarak tek bir faaliyet türü ile sınırlı kalmaktadır.

Şekil 04: Barışı Korumada Bağlantılar ve Gri Alanlar²⁵⁴

²⁵² Öncü, a.g.m., s.35.

²⁵³ UN DPKO, DFS, *Capstone Doctrine*, a.g.e., s. 16.

²⁵⁴ UN DPKO, DFS, *Capstone Doctrine*, a.g.e., s.19.

Çatışmanın Önlenmesi: Çatışmanın önlenmesi, devletler arasındaki ve devlet içi gerilimlerde, anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmesinin engellenmesi için yapısal ve diplomatik önlemlerin uygulanmasını içerir. Bu aşama BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuk istemi gibi diplomatik faaliyetlerini içermektedir.

Arabuluculuk: Arabuluculuk genel olarak devam eden çatışmaların engellenmesi için gerekli girişimlerin yapılması, düşman tarafların bir araya getirileceği diplomatik girişimlerin organize edilmesini içermektedir. Arabuluculuk girişimleri elçiler, hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve bağımsız tanınmış kişiler gibi çok farklı aktörlerden oluşabilir.

Barışı Koruma: Barışı koruma, savaşın durduğu yerde tarafların yapmış olduğu kırılğan barışın korunmasında uygulanan bir tekniktir. Yıllar içerisinde barışı koruma misyonunun vizyonu askeri bir modelden, sürdürülebilir barışın sağlanmasında asker, polis ve sivil toplumun bir arada çalıştığı birçok unsurdan meydana gelen karmaşık bir yapıya dönüşmüştür.

Barışı Uygulama: Barışı uygulama, Güvenlik Konseyi'nin izni ile askeri güç kullanma da dahil olmak üzere bir dizi zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını içermektedir. Bu tür eylemler Güvenlik Konseyi barışın ihlali veya saldırganlık eylemlerini tespit ettiği durumlarda uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya yetkilidir.

Barışın İnşası: Barış İnşası, çatışma yönetimi ve her seviyede ulusal kapasiteleri güçlendirerek çatışmaya girme riskini azaltmayı ve sürdürülebilir barışı koruyarak kalkınmanın temellerini atmayı hedefleyen birtakım önlemleri içermektedir. Barış inşası, sürdürülebilir barış için gerekli koşulların yaratılmasında karmaşık ve uzun bir dönem devam eden bir süreçtir.²⁵⁵

3.1.2 BM Barışı Koruma Misyonu Tarihsel Gelişimi

1948 Arap-İsrail savaşları sonrasında BM Ateşkes Gözlem Organizasyonu (*United Nations Truce Supervision Organization*) (UNTSO) ilk barışı koruma misyonu olarak oluşturulmuştur. Misyonun kurulması için ilk talep İsveçli BM Arabulucusu Count

²⁵⁵ UN DPKO, DFS, *Capstone Doctrine*, a.g.e., s.17.

Bernadotte tarafından yapılmıştır. Bernadotte ve Genel Sekreter Trygve Lie konuyla ilgili BM'den ateşkesin denetlenmesi için küçük bir grubun bölgede görevlendirilmesi talebinde bulunmuşlardır ve Filistin Komisyonu üyeleri Belçika, Fransa ve ABD'den BM adına temsilci görevlendirmelerini istemişlerdir. Kurulan misyonda silahlı askeri gözlem ekibi, yapılan ateşkesin şartlarının sağlanıp sağlanmadığını Güvenlik Konseyi'ne raporlamak için görevlendirilmiştir.

Konsey takip eden yılda 1947 – 48 yılları arasında Hindistan – Pakistan arasındaki ateşkesin gözlemlenmesi için BM Hindistan ve Pakistan Gözlem Grubu (*United Nations Military Observer Group in India and Pakistan*) (UNMOGIP) tesis edilmiştir. Her iki çatışma benzer sebepler ile gerçekleşmiştir. Arap – İsrail savaşı İsrail'in 1947'de bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında başlamıştır. Aynı şekilde Hindistan – Pakistan savaşı da her iki ülkenin bağımsızlık ilanı sonrasında başlamıştır. Her iki çatışmada da Soğuk Savaş'ın başat güçleri ABD ve Sovyetler Birliği karşıt tarafları desteklemiştir.²⁵⁶

Gerçek anlamda askeri güç tesis edilmesini içeren ilk barışı koruma misyonu 1956 yılında Süveyş Krizi sırasında Mısır'a gönderilmiştir. Kriz Mısır'ın Sovyetler Birliği'ne yaklaşması sonrasında İngiltere ve ABD tarafında Asvan Barajı'nın inşası için verilen desteğin geri çekilmesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Mısır Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Fransa ve İngiltere, İsrail ile ticari yolların kontrolünü tekrar sağlamak için Mısır'a askeri müdahalede bulunmuştur. Fransa ve İngiltere'nin BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olmaları sebebiyle sahip oldukları veto hakkı, BM Güvenlik Konseyi'nin zorlayıcı tedbirler almasının önünde engel oluşturmuştur. Fakat dönemin başat güçleri ABD ve Sovyetler Birliği krizin çözümü için BM Şartı'nın öngördüğü kolektif güvenlik kapsamında gerekli önlemlerin alınmasını istemişlerdir. Başat güçlerin müdahil olmasıyla taraflar ateşkesin sağlanmasına rıza göstermişlerdir. Sonrasında Mısır ve İsrail güçleri arasında yapılan ateşkes anlaşmasının kontrolü için barışı koruma misyonu tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. Oluşturulan bu misyon gücü BM Acil Durum Gücü I (*United Nations Emergency Force*) (UNEF I) adıyla BM Genel Sekreter'i Dag Hammarskjöld'ün çabaları sonrasında oluşturulmuştur. UNEF I askeri gücünün yerleştirilmesinde ev sahibi ülke olarak Mısır'ın rızası alınmıştır.²⁵⁷

²⁵⁶ Peter, "UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?", a.g.e., s. 27.

²⁵⁷ Peter, "UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?", a.g.e., s. 28.

UNEF I'in tesis edilmesinden 2 yıl sonra Genel Sekreter Hammerskjöld tarafından yayınlanan raporda barışı koruma operasyonlarından kazanılan deneyim ışığında sonraki operasyonların oluşturulmasında kullanılacak olan ilkeler belirlenmiştir. İlgili rapor ile belirlenen ve sonraki yıllarda BM barışı koruma operasyonlarının temelini oluşturan temel ilkeler; ev sahibi devletin rızası, sınırlı güç kullanımı ve askeri güç konuşlandırılan ülkenin iç işlerine karışmama ilkeleridir. Hammerskjöld'ün raporunda barışı koruma misyon şefinin BM bir organı olarak hareket ettiği ve BM otoritesi altında faaliyetlerini sürdürdüğü belirtilmiştir.²⁵⁸

Hammerskjöld tarafından hazırlanan raporda operasyonların tesisi ve uygulamasında takip edilecek ilkeler aşağıdaki gibi belirtilmiştir;

- Barışı koruma operasyonları Güvenlik Konseyi'nin yetkisi ve kontrolü altında organize edilecektir.
- BM'nin barışı koruma misyonu üzerindeki denetimi Genel Sekreter'in sorumluluğu aracılığıyla gerçekleştirilecektir.
- Barışı koruma operasyonları BM Şartı VII. Bölümde öngörülen nitelikte bir uygulama olmadığı için operasyonun görev yapacağı devletin veya tarafların rızasının alınmasının gerektiği belirtilmiştir.
- Misyonda görev alacak personelin BM Güvenlik Konseyi daimî üyeleri dışında rıza usulüyle BM üye devletleri arasından seçilmesi esası belirtilmiştir.
- Barışı koruma operasyonunun başındaki misyon gücü komutanı BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'u tarafından tesis edilen kurullara karşı sorumludur.
- Barışı koruma operasyon güçlerinin sadece meşru müdafaa durumunda kuvvet kullanması ilkesi benimsenmiştir.
- Barışı koruma operasyonlarının tarafsızlık ilkesi uyarınca hareket edeceği belirtilmiştir. Görev alınan ülkenin iç işlerine karışmama ilkesi de yine raporda belirtilmiştir.

²⁵⁸ Ramesh Chandra Thakur, Albrecht Schnabel, *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, New York: United Nations University Press, 2001, s. 47-48.

- Barışı koruma operasyonlarının görev süresinin geçici süreli olarak tesis edileceği ve talep olması durumunda sürenin uzatılacağı ilkeleri benimsenmiştir.

Genel Sekreter Hammarskjöld tarafından belirlenen ilkeler 7 Kasım 1956 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Buna ek olarak Genel Kurul'un 18 Şubat 1965 tarihinde almış olduğu bir karar ile barışı koruma misyonlarının tüm yönleriyle organizasyonu ve yönetimi için BM Barışı Koruma Harekatları Özel Komitesi'ni tesis edilmiştir.²⁵⁹

Soğuk Savaş dönemi içerisinde geleneksel barışı koruma misyonlarının ilk istisnasını 1960 yılında eski Belçika kolonisi Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde tesis edilen BM Kongo Misyonu (*United Nations Operation in Congo*) (ONUC) oluşturmuştur. ONUC 20.000'e yakın askeri gücün görevlendirildiği o güne kadar tesis edilmiş en büyük barışı koruma misyonu olmuştur. Aynı zamanda bir iç savaşı bitirmeyi amaçlayarak görevlendirilen ilk barışı koruma misyonu olması bakımından diğer geleneksel yapıdaki misyonlardan ayrılmaktadır. ONUC misyonunun görev süresi içerisinde BM Genel Sekreteri Hammarskjöld'ün de aralarında bulunduğu 250 personel yaşamını yitirmiştir.²⁶⁰

1960'lı ve 70'li yıllarda BM genellikle kısa süreli misyonlar oluşturmuştur. Bu misyonlar Dominik Cumhuriyeti'nde Genel Sekreterlik Temsilciliği Misyonu (DOMREP), Batı Yeni Gine BM Barış Gücü (UNSF), BM Yemen Gözlem Misyonu (UNYOM), BM Kıbrıs Barışı Koruma Misyonu (UNFICYP), BM Ortadoğu Acil Durum Gücü (UNEF II), BM Ayrılma Gözlem Gücü (UNDOF), BM Lübnan Geçici Gücü (UNIFIL)'dir.²⁶¹

Soğuk Savaş dönemi içerisinde oluşturulan misyonlardan UNSF diğerlerinden ayrılmaktadır. Geleneksel anlayıştan farklı olarak tesis edilen UNSF BM Genel Kurulu tarafından Ekim 1962 – Nisan 1963 yılları arasında Batı Yeni Gine bölgesinin yönetimi için görevlendirilmiştir.²⁶²

²⁵⁹ Aytekin Candemir, *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatlarının Hukuki Esaslarının Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 130 – 131.

²⁶⁰ Peter, "UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?", a.g.e., s. 30.

²⁶¹ UN Peacekeeping, "Our History", <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (24.05.2019).

²⁶² Peter, "UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?", a.g.e., s. 30.

Soğuk Savaş boyunca oluşturulan on üç barışı koruma misyonu genel anlamda dönemin şartları sebebiyle ABD ve Sovyetler Birliği'nin üçüncü dünya ülkelerinde oluşan uyuşmazlıklarında, bu iki devletin karşı karşıya gelmesini engellemek üzerine kurgulanmıştır. 1948'de ilk barışı koruma misyonunun oluşturulmasından sonra geçen 40 yıl içerisinde yaptıkları ile barışa katkı sunan misyonlar 1988 yılında "Mavi Berelilerin" Nobel Barış Ödülünü almalarıyla birlikte uluslararası sistemdeki meşruiyetini kanıtlamıştır.²⁶³

1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından uluslararası sistemin yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyet Birliği'nin arasındaki çift kutuplu sistem yapısının ortadan kalkması ile yaşanan değişim etkisini BM organlarının işleyişlerinde de göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte oluşan güç boşluğunda ABD'nin başını çektiği yeni bir sistem yapısı ortaya çıkmıştır. BM barışı koruma misyonları da bu çerçevede dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümde geleneksel yapıda devletler arasındaki çatışmalarda arabuluculuk ve barışın sağlanması rolleri ile gerçekleşen barışı koruma misyonlarını artık çok daha karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Bu yeni yapıda devlet arası çatışmalardan devlet içerisindeki iç çatışmalara, görev yapılan bölgede seçimlerin izlenmesi, silahsızlanma, devlet otoritesinin tesis edilmesi, devlet otoritesini güçlendirecek kurumların oluşturulması gibi bir dizi çok karmaşık görevler icra edilmektedir. Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen yapısında yeni bir fikir ve ortak hareket etme güdüsü ile 1948-87 yılları arasında sadece 13 barışı koruma misyonu gerçekleştirmiş olmasına rağmen, 1988 – 1996 yılları arasında toplamda 29 yeni misyona izin vermiş ve barışı koruma misyonlarında görev alan personel sayısını da 1992'de 11,495'den, 1994'te 73.393'e yükseltmiştir. 1990'ların başında BM'nin yeterli bütçe ve yetki sağlayamadığı durumda bile barışı koruma misyonlarında yaşanan bu başarı sisteme olan beklentileri arttırmıştır.²⁶⁴

Bu yeni anlayışta oluşturulan BM Geçiş Yardım Grubu (*The United Nations Transition Assistance Group*) (UNTAG) Namibia'daki seçimlerin adil şekilde gerçekleştirilmesi için görevlendirilmiştir. Misyonun polis güçleri yerel kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerinin gözlemlenmesi ve raporlanması kuruluş amacı olarak

²⁶³ Demirdöğen, a.g.m., s. 241 – 242.

²⁶⁴ Demirdöğen, a.g.m., s.244 – 245.

belirtilmiştir. Ayrıca misyonun diğer bir görevi de mültecilerin geri dönüşlerinin gözlemlenmesidir. İkinci jenerasyon barışı koruma operasyonları olarak adlandırılan Soğuk Savaş sonrasında tesis edilen barışı koruma güçlerinin karmaşık görev yapılarına ilk örneklerden birisini UNTAG oluşturmuştur.²⁶⁵

1992 yılında BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali tarafından hazırlanan “*An Agenda for Peace*” raporunda değişen uluslararası sistemde barışı koruma operasyonlarının nasıl konumlanması gerektiği ile ilgili tespitlere yer verilmiştir. Temel fonksiyonların başarı için değişmeden kalması gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁶ Rapor uluslararası barışın tesis edilmesini 4 ana kavram çerçevesinde ele almaktadır;

- 1- *Çatışma Önleyici Diplomasi (Preventive Diplomacy)*
- 2- *Barışı Oluşturma (Peace Making)*
- 3- *Barışı Koruma (Peace Keeping)*
- 4- *Çatışma Sonrası Barışı İnşa Etme (Post-Conflict Peace-Building)*

Raporda Ghali DPKO’nun yeniden yapılandırılması ile bu birimin kendi fon yapısının oluşturulmasını tavsiye etmektedir. Rapor ayrıca ulus inşasının önemine ve sivil toplum kuruluşlarının yapılandırılmasının barışa katkıları ile hukukun üstünlüğü gibi kavramlara vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda BM’nin başarısını Avrupa Birliği, Afrika Birliği, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar ile yapılacak olan iş birliği sürecinin etkin şekilde yürütülmesine bağlamaktadır.²⁶⁷

Barışı koruma ve barışı uygulama misyonları arasında kâğıt üzerinde farklılıklar olmasına rağmen pratikte her iki misyon arasında sahada fark bulunmamaktadır. BM Güvenlik Konseyi tarafından barışın kırılgan bir yapıda olduğu bölgelerde de barışı koruma misyonları tesis edilmiştir. Bu misyonlardan olan Ruanda’daki BM Ruanda Destek Misyonu (*United Nations Assistance Mission for Rwanda*) (UNAMIR) ve Bosna Hersek’te tesis edilen BM Koruma Gücü (*United Nations Protection Force*) (UNPROFOR) misyonları soykırım suçunun gerçekleştiği bölgelerde tesis edilmiş ve çatışmaların doğrudan içerisinde yer almıştır. Genel prensipler altında hareket eden bu

²⁶⁵ Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, a.g.e., s. 32.

²⁶⁶ Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, a.g.e., s. 32.

²⁶⁷ Siret Hürsoy, “Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarının Yeniden Yapılandırılması Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Sivil Katkıları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 61, Sayı 1 (2016), s. 207.

misyonlar her iki bölgede de sivillerin korunmasını başaramamıştır. BM barışı koruma misyonunun en büyük başarısızlıkları da bu iki bölgede gerçekleşmiştir.²⁶⁸

1990’lı yıllarda yaşanan insani dramlar karşısında BM barışı koruma misyonunun başarısız olması sisteme yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. 1990’lı yıllar ile 2000’li yılların başlangıcında BM, Soğuk Savaş sonrası dönemde barışı koruma operasyonlarının yeniden nasıl tanımlanabileceği konusunda çalışmalara başlamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda 2000 yılında Brahimi Raporu adıyla bir çalışma yayınlanmıştır. Söz konusu rapor ile barışı koruma operasyonlarının modern anlayış ile yeniden değerlendirilerek günümüzdeki anlamına yakın bir yapıya kavuşması sağlanmıştır. Rapor ile daha hesap verilebilir ve uzun dönem başarıyı hedefleyen bir yapının kurulması hedeflenmiştir.²⁶⁹

Yaşanan çatışmalarda sivillerin korunması talepleri, genişleyen misyon yapısı ve değişimler barışı koruma misyonlarının manda yapısında da değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda tesis edilen BM Kongo İstikrar Misyonu (*United Nations Organization Stabilization Mission in Democratic Republic of the Congo*) (MONUSCO) kapsamında oluşturulan Güç Müdahale Tugayı (*Force Intervention Brigade*) (FIB) ile ilk kez bir barışı koruma misyonu içerisinde ofansif anlamda bir askeri güç tesis edilmiştir. FIB güçleri Kongo’nun doğusundaki tüm silahlı milis güçlere karşı operasyonlar yapmak amacıyla tesis edilmiştir.²⁷⁰

2009 yılında barışı koruma misyonlarının güçlendirilmesi ve reform talepleri sonrasında “Yeni Ufuk” adıyla yeni bir girişim başlatılmıştır. Bu reform çalışmasının amacı barışı koruma misyonlarının daha hızlı, daha kapsamlı ve daha başarılı gerçekleştirilebilmesidir. Girişimi çalışmalarının başında BM Sekreteryası ve misyonların görev yapılarında geçen on yılda edinilen tecrübelerin ışığında değişiklik yapılması gelmekteydi. Yeni Ufuk girişimi sonrasında 2010 yılında Genel Kurul tarafından Global Saha Destek Stratejisi kabul edilmiştir.²⁷¹

Ekim 2014’te barışı koruma operasyonlarında yaşanan gelişmeler sonrasında Genel Sekreter Ban Ki-Moon tarafından BM Barışı Koruma Operasyonları Üst Düzey Bağımsız

²⁶⁸ Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, a.g.e., s. 33.

²⁶⁹ Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, a.g.e., s. 5.

²⁷⁰ Peter, “Peacekeeping: Resilience of an Idea”, a.g.e., s. 37.

²⁷¹ UN DPKO, DFS, *Civil Affairs Handbook*, United Nations: New York, 2012, s.18

Paneli (*High-Level Independent Panel on UN Peace Operations*) (HIPPO) oluşturulmuştur. Panel kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda 2015’de bir rapor yayınlanmıştır. Rapor kapsamında BM barışı koruma operasyonlarının geçmiş görevlerinin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra geleceği ile ilgili dört önemli değişim talebi dile getirilmiştir;

1. Barışı koruma operasyonları askeri ve teknik çözümden ziyade politik olarak çözüme kavuşturulmalıdır.
2. Barışı koruma operasyonları tesis edilirken taslak operasyonlar değil doğru ve uygun operasyonlar tesis edilmelidir.
3. BM bölgesel örgütler aracılığıyla ve devletin kapasitesinin arttırılması yönünde çaba göstermelidir.
4. BM barışı koruma operasyonlarında daha insan odaklı bir yaklaşım sergilemelidir.²⁷²

2019 yılı itibariyle BM tarafından farklı bölgelerde yürütülmekte olan 14 Barışı Koruma Misyonu vardır. Bu misyonlarda görev alan 110.000 asker ve polis gücü ile sivil personel bulunmaktadır.²⁷³

3.1.2 BM Barışı Koruma Misyonu Kurumsal Statüsü

BM tarafından 1948 yılında ilki gerçekleştirilen barışı koruma misyonundan 2019 yılına kadar 70’den fazla barışı koruma operasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu operasyonların %75’i 1988 yılından sonra gerçekleşen operasyonlardır. 1992 yılına gelindiğinde BM Barışı Koruma Operasyonları Departmanı (*United Nations Department of Peacekeeping Operations*) (DPKO) – barışı koruma misyonlarının planlanması, yönetimi ve uygulanması için oluşturulmuştur.²⁷⁴

²⁷² Peter, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, a.g.e., s. 7.

²⁷³ UN Peacekeeping, “How We are Funded?”, <https://peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded> (03.01.2019).

²⁷⁴ Koko, a.g.e., s.22.

BM Sekreteryası içerisinde barışı koruma misyonlarının stratejik yönünün tayini ve politika üretme konularında DPKO yetkili iken lojistik ve yönetsel desteğin sağlanması Saha Destek Departmanı (*Department of Field Support*) (DFS) yetkilidir.²⁷⁵

1948 yılında ilk kez uygulandığı dönemden Soğuk Savaş'ın bitişine kadar olan süre içerisinde tesis edilen barışı koruma misyonları genel olarak geleneksel olarak adlandırılan bir yapıda oluşturulmuştur. Soğuk savaş sonrası dönemde ise yeni dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak çok boyutlu barışı koruma misyonları oluşturulmaya başlanmıştır.

BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesinde ana sorumluluk sahibi organdır. Bu misyonunu gerçekleştirmek için barışı koruma operasyonlarının kurulması konusunda BM Şartı'nın VII. Bölümdeki hükümlere göre yetki sahibi olan organ da yine BM Güvenlik Konseyi'dir. BM Güvenlik Konseyi'nin bir çatışma bölgesinde barışı koruma misyonu tesis edilmesine karar vermesi durumunda BM Genel Sekreteri operasyonun hazırlık çalışmaları ile sahadaki çalışmaların yönetilmesi ve Güvenlik Konseyi'ne raporlanması konusunda yetkili olmaktadır.²⁷⁶

Barışı koruma misyon yapısı Genel Sekreter'e bağlı olarak çalışan Genel Sekreter Özel Temsilcisi (*Special Representative of Secretary General*) (SRSG) tarafından yönetilmektedir. Özel Temsilci operasyonun yönetimi amacıyla BM Ülke Takımı'nı kurmaktadır. Ülke takımı dışında Özel Temsilci, Özel Temsilci Yardımcısı, Komisyon Koordinatörü ve İnsan Hakları Koordinatörü tarafından üçlü bir yapı ile desteklenmektedir. Barışı koruma misyonları genel olarak askeri manda yapısında tesis edilmeleri sebebiyle Genel Sekreter misyonun yönetimi için bir komutanı veya askeri gözlemciyi misyon şefi olarak atayabilmektedir.²⁷⁷

BM barış gücü operasyonlarının oluşturulması, sürdürülmesi ve genişletilmesi ile ilgili operasyonların finansal olarak desteklenmesi kolektif olarak tüm BM üye ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. BM'ye üye tüm devletler BM Şartı'nın 17. Maddesi gereğince, yasal olarak tebliğ edilen desteği vermektedir.

²⁷⁵ UN DPKO, DFS, *Capstone Doctrine*, a.g.e., s.66.

²⁷⁶ M. Tevfik Odman, "Barışı Destekleme Operasyonları", *Journal of Social Sciences*, 1(1), December (2004), s. 87.

²⁷⁷ UN DPKO, *Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations*, United Nations: New York, 2003, s.9.

BM Şartı 17. Madde/ 2. Paragraf uyarınca BM üyesi devletlerin tümü kolektif sorumluluk çerçevesinde barış gücü operasyonlarının masraflarının finansmanını yüklenmekle yükümlüdür. BM Şartı'nın 17. Maddesi/2. Paragrafı;

Madde 17: “2. Üyeler, Genel Kurul'un yaptığı taksime göre Örgütün giderlerini üstlenirler.”²⁷⁸

Genel Kurul, barışı koruma harcamalarını üye devletler arasında dağıtır. Bu formül, diğer faktörlerin dışında, üye devletlerin göreceli ekonomik zenginliğini göz önünde bulundurmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki özel sorumluluklarından dolayı dağılımda daha büyük pay sahibidirler.

BM'nin ilk barışı koruma misyonları olan UNTSO ve UNMOGIP'in bütçeleri BM'nin Genel Bütçesi altında planlanmış ve bu bütçeye tüm üye devletlerin katkı yapmaları öngörülmüştür. 1956 yılında Süveyş Krizi ile birlikte oluşturulan UNEF 1 operasyonunda misyonun bütçesinin BM'nin bütçesinden ayrı bir bütçe ile finansmanının sağlanması önerilmiş ve bu öneri 7 Kasım 1956 yılında Genel Kurulun 1001 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.²⁷⁹

Her misyonun bütçesi ulaşım, lojistik, personel giderleri gibi detay kalemleri içerecek şekilde hazırlanmaktadır. BM Genel Kurulu'nun 23 Aralık 1994 tarih ve 49/233 A sayılı kararıyla barışı koruma misyonlarının finansmanları ve idari bütçelerinin her yıl 1 Temmuz – 30 Haziran tarihleri arasında olması kararlaştırılmıştır.²⁸⁰ Genel Kurul BM barışı koruma misyonunun finansal olarak nasıl destekleneceğine ilişkin düzenlemeleri 23 Aralık 2000 tarihli A/RES/55/235 sayılı karar doğrultusunda organize etmektedir.²⁸¹

01 Temmuz 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasındaki tüm BM barışı koruma misyonlarının yıllık bütçesi A/C.5/73/21 numaralı karar uyarınca 6.5 Milyar USD olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu bütçe Birleşmiş Milletlerin aktif olarak devam eden 14

²⁷⁸ Genç, a.g.e, s. 36.

²⁷⁹ Mills, a.g.e, S. 7

²⁸⁰ UN General Assembly, “Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of the United Nations Peace-Keeping Operations”, *Resolution Adopted by General Assembly, A/RES/49/233*, 1 March 1995, bkz.

²⁸¹ UN General Assembly, “Scale of assessments for the apportionment of the expenses of United Nations peacekeeping operations”, *Resolution Adopted by General Assembly, A/RES/55/235*, 30 January 2001, bkz.

misyonundan 12'sinin finansmanı ile Somali'deki Afrika Birliği Misyonu (AMISOM) için lojistik desteği, İtalya-Brindisi ile İspanya-Valencia şehirlerinde bulunan ve tüm misyonların teknoloji ve lojistik koordinasyonu ve desteğinin sağlandığı merkezler ile Uganda – Entebbe'de bulunan bölgesel servis merkezinin finansmanını oluşturmaktadır. UNTSO ile UNMOGIP misyonları BM Genel Bütçesi içerisinde finanse edilmektedir.²⁸²

3.2 SUDAN'DA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA MİSYONU

3.2.1 BM Sudan Misyonu (UNMIS)

Sudan'da hükümet güçleri ve Güney'deki milis güçler arasında CPA anlaşmasının imzalanması süreci ile BM Güvenlik Konseyi'nin 1590(2005) sayılı kararı ile 24 Mart 2005 tarihinde BM Sudan Misyonu (UNMIS) tesis edilmiştir. Misyon mandası 10.000 asker gücü ile 715 sivil polis gücün konuşlandırılmasını öngörmüştür.²⁸³

Güvenlik Konseyi tarafından UNMIS görev misyonu CPA ile ilgili çalışmaların desteklenmesi ve gözlemlenmesi, yerinden edilmiş kişilerin dönüşleri ve insani yardımların desteklenmesi, Sudan'da insan hakları ile ilgili çabalara katkı sağlanması ve mayın temizleme faaliyetlerinin desteklenmesi olarak tanımlanmıştır.²⁸⁴

31 Ağustos 2006 tarihli 1706 sayılı karar ile UNMIS görev gücünün Darfur'u da içerisine alacak şekilde genişletilmesi kararı Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılmıştır. 1706 sayılı kararda ayrıca UNMIS mandasının BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında güç kullanımını da içermesine karar verilmiştir. Söz konusu karar Sudan'ın rıza göstermemesi sebebiyle uygulanamamıştır. Sonrasında Darfur krizi ile ilgili olarak Temmuz 2007'de 1769 sayılı karar ile ayrı bir misyon oluşturulması kararlaştırılmıştır.²⁸⁵

²⁸² United Nations Peacekeeping, "How We Are Founded?", <https://peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded> (03.11.2019).

²⁸³ Touko Piiparinen, "The Lessons of Darfur for the Future of Humanitarian Intervention", *Global Governance*, Vol. 13, No. 3, July – September (2007), s. 371.

²⁸⁴ UNMIS, "About", <https://unmis.unmissions.org/background-0> (18.11.2019).

²⁸⁵ Johanna Damboeck, "Humanitarian interventions: western imperialism or a responsibility to protect?: An Analysis of humanitarian interventions in Darfur", *Multicultural Education&Technology Journal*, Vol. 6, No. 4 (2012), s. 294.

9 Ocak 2005 tarihinde CPA'nın imzalanması ve sonrasındaki altı buçuk yıl süren geçiş döneminde faaliyet gösteren UNMIS misyonu 9 Temmuz 2011 tarihinde Güney Sudan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile görev süresinin tamamlamıştır. 9 Temmuz 2011 tarihli 1996 sayılı karar ile UNMIS'in görev süresi sona ermiştir. Aynı karar ile UNMIS'in yerine BM Güney Sudan Misyonu (UNMISS)'in kurulmasına karar verilmiştir.²⁸⁶

Misyonda görevli personel sayısı 30 Haziran 2011 tarihi itibarıyla görev süresinin bitmesinden hemen önce 10.519 personel seviyesindedir. 2004 ve 2011 arasındaki dönemde UNMIS misyon gücü toplamda 5,76 milyar USD tutarında bir bütçe kullanımı söz konusu olmuştur.²⁸⁷

3.2.2 BM Darfur Görev Gücü (UNAMID)

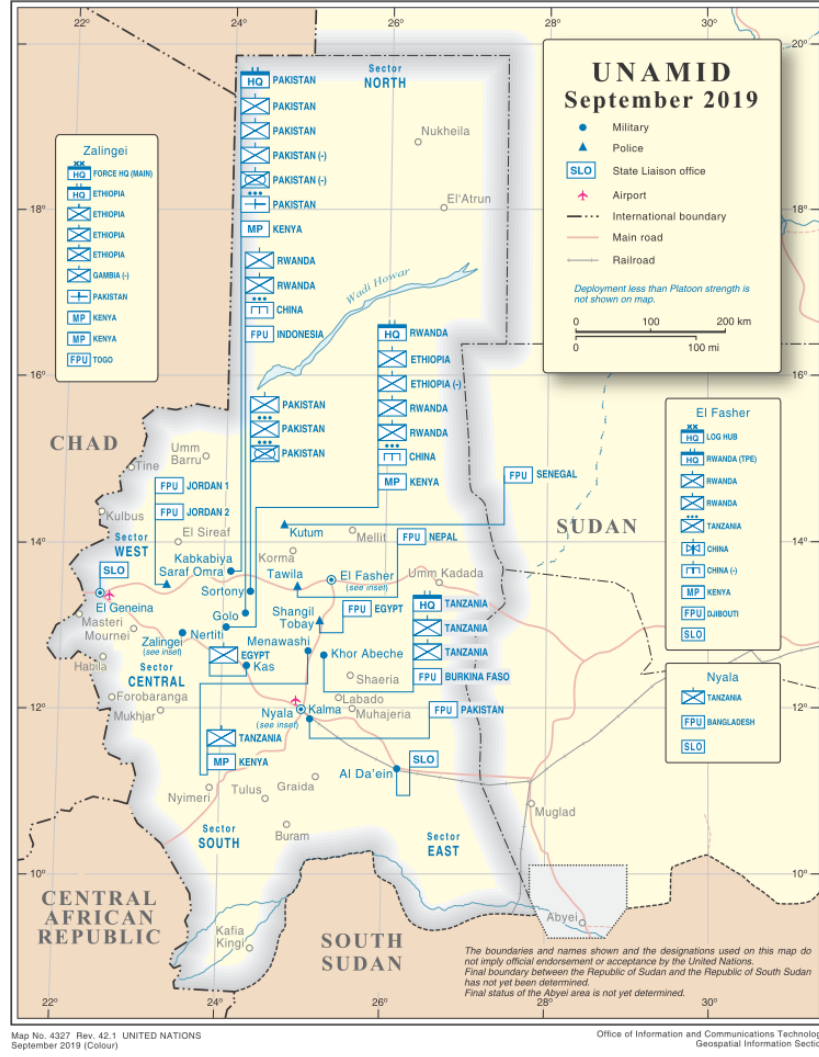
BM'nin Darfur krizine müdahale amacıyla tesis etmiş olduğu BM Darfur Görev Gücü (*United Nations-African Union Mission in Darfur*) (*UNAMID*) Darfur'da kurulan ilk barışı koruma misyonu değildir. UNAMID'in tesis edilmesinden önce Darfur'da görev alan ilk barışı koruma misyonu Afrika Birliği tarafından tesis edilmiştir. Sonrasında 1706 sayılı karar ile UNMIS'in Darfur'u da içerisine alacak şekilde kapsamının genişletilmesi öngörülmüş olsa da Sudan Hükümeti'nin rıza göstermemesi sebebiyle bu misyonun mandasının değişmesi de mümkün olmamıştır.

31 Temmuz 2017'de Güvenlik Konseyi'nin yayınladığı 1769 sayılı kararı ile UNAMID misyonu tesis edilmiştir. Misyon mandası UNAMID bünyesinde 26.000 askerin görevlendirilmesini kararlaştırmıştır.²⁸⁸

²⁸⁶ UNMIS, "About", <https://unmis.unmissions.org/background-0> (18.11.2019).

²⁸⁷ UNMIS, "About", <https://unmis.unmissions.org/background-0> (18.11.2019).

²⁸⁸ UN Security Council, *Resolution 1769*, S/RES/1769 (2007), 31 July 2007, bkz.

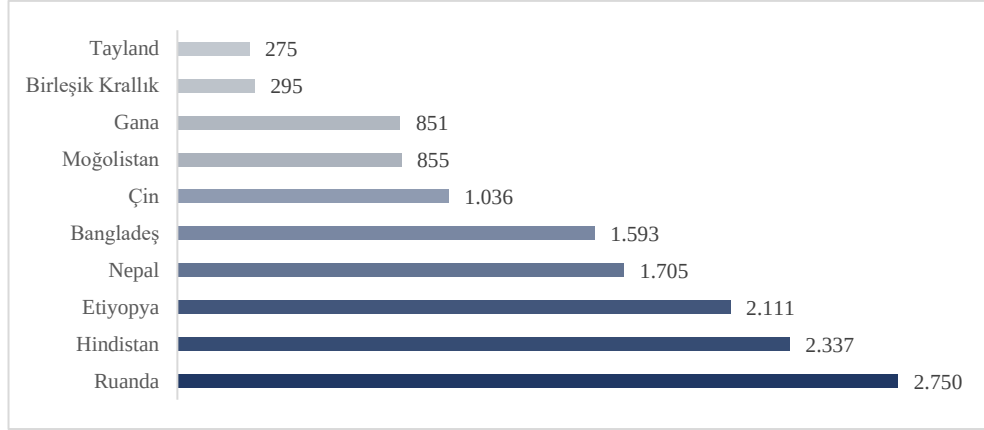

Harita 08: UNAMID Misyonu İntikal Haritası – Eylül 2019²⁸⁹

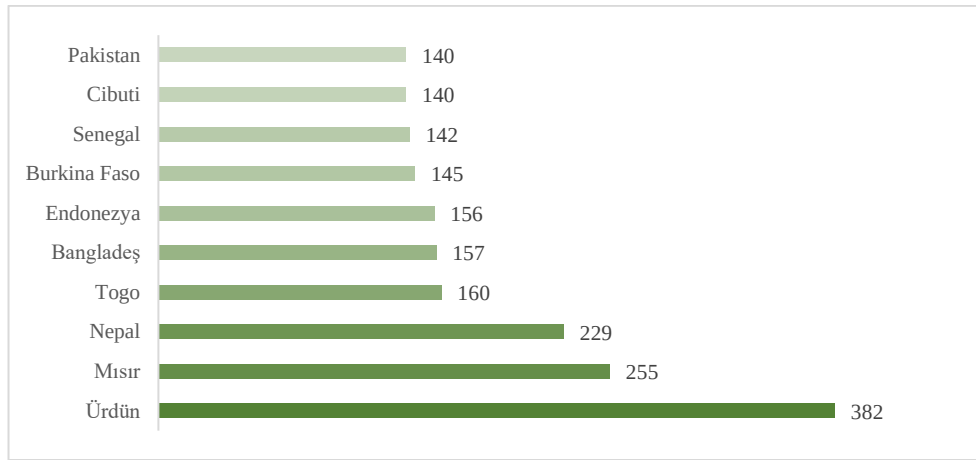
UNAMID 26.000 kişilik askeri gücü tesis edilmesi kararı ile tüm zamanların en büyük barışı koruma misyonu olmasına rağmen kararın üzerinden 6 ay geçtikten sonra sadece 9.479 asker gücü UNAMID bünyesinde toplanabilmektedir. Bu güçlerin büyük bir kısmı ise Afrika Birliği barışı koruma misyonu AMIS güçlerinden oluşmaktaydı.²⁹⁰

²⁸⁹ UN DPKO, “UNAMID Transfer Map”, <https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/UNAMID.pdf> (31.10.2019).

²⁹⁰ International Refugee Rights Initiative (IRRI), *The Challenges of Peacekeeping in Darfur*, Kampala: IRRI, 2016, s. 11.

Grafik 01: UNAMID Askeri Güce Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke²⁹¹

Grafik 02: UNAMID Polis Gücüne Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke²⁹²

BM Genel Kurulu 5 Temmuz 2018 tarihinde aldığı A/RES/73/278 sayılı karar uyarınca UNAMID’in 01 Temmuz 2018 – 30 Haziran 2019 tarihleri arasındaki bütçesini \$ 257,970,000 olarak belirlemiştir.²⁹³

3.2.3 BM Güney Sudan Misyonu (UNMISS)

9 Temmuz 2011 tarihinde Güney Sudan’ın resmi olarak bir devlet olarak kurulması öncesinde BM Güvenlik Konseyi 8 Temmuz 2011 tarihinde 1996(2011) sayılı kararı ile Güney Sudan’ı bağımsız bir devlet olarak tanımıştır. Güvenlik Konseyi’nin tavsiyesi

²⁹¹ UNAMID , “Contribution Countries”, <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unamid> (01.11.2019).

²⁹² UNAMID , “Contribution Countries”, <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unamid> (01.11.2019).

²⁹³ UNAMID , “Contribution Countries”, <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unamid> (01.11.2019).

üzerine Genel Kurul tarafından Güney Sudan 14 Temmuz 2011’de BM 193. üyesi olarak kabul edilmiştir. Güney Sudan’daki durumun uluslararası barışı ve istikrarı tehdit etmesi sebebiyle BM Güney Sudan Misyonunun (UNMISS) kurulmasını kararlaştırmıştır. Aynı gün daha önce yine Birleşmiş Milletler tarafından tesis edilen UNMIS’de sona ermiştir.²⁹⁴

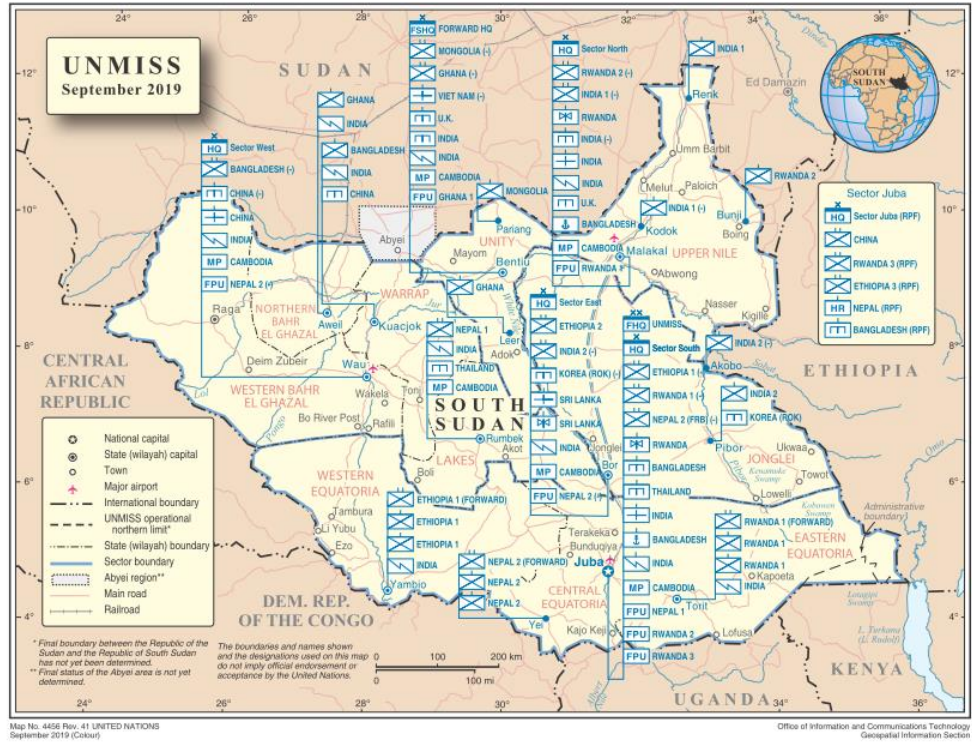
1996 sayılı karar ile tesis edilen barış koruma misyonu “gereken tüm araçların kullanılması” konusunda Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiştir. Bu anlamda UNMISS misyonu güçlendirilmiş bir misyon olarak kurulmuştur. UNMISS sonrasında yenilemenin yapılabileceği belirtilerek, başlangıçta bir yıllık bir dönem için 7.000 askeri personel, 900 polis gücü ve destekleyici sivil personel ile kurulmuştur. Bu karar ile tesis edilen UNMISS Güney Sudan’da BM’nin tüm faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak ve ülkesel barış ve istikrarın tesis edilmesini sağlamak görevlerini üstlenmektedir. Bu misyonunu gerçekleştirirken 1996 sayılı karar ile PoC mandası ta tesis edilmiştir.²⁹⁵

22 Eylül 2011 tarihi itibarıyla UNMISS için rezerve edilen askeri güçlerin sayısı 5.329’da kalmıştır ve bu güce katkı yapan ülke sayısı da 27 ülkeye ulaşmıştır. UNMISS güçleri Jonglei bölgesindeki kriz bölgesi başta olmak üzere çeşitli bölgelerde konuşlandırılmıştır. UNMISS tarafından bölgede konuşlandırılması planlanan 900 polis gücünden başlangıçta sadece 375’i görevlendirilebilmiştir. Konuşlandırılan polis gücü Güney Sudan’da 22 eyalette konuşlandırılmıştır. Bu gücün asli görevleri arasında Sudan’daki polis gücünün yetiştirilmesi ve koordinasyonları görevleri bulunmaktadır.²⁹⁶

²⁹⁴ UN Security Council, *Resolution 1996*, S/RES/1996 (2011), 8 July 2011, bkz.

²⁹⁵ UN Security Council, *Resolution 1996*, a.g.e, bkz.

²⁹⁶ UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2011/678, 02 November 2011, s. 08-09.

Harita 09: UNMISS Misyonu İntikal Haritası – Eylül 2019²⁹⁷

15 Aralık 2015 tarihinde Güvenlik Konseyi 2252 sayılı kararını yayınlamış ve UNMISS görev gücünü 13.000 asker ve 2.001 polis gücüne çıkarmıştır. Bu karar ile misyonun daha önce açıklanmış olan dört sütunlu görev yapısındaki barış anlaşmasının desteklenmesi sürecine katkı sağlanmıştır.²⁹⁸

BM Güvenlik Konseyi Afrika Birliği ve IGAD’ın talepleri karşısında 2304 sayılı kararı 12 Ağustos 2016 tarihinde yayınlamıştır. Bu karar ile krizle mücadele etmek için ve sivillerin korunması konusunda daha aktif çalışabilmek adına IGAD’ın talebi üzerine 4.000 kişiden oluşan bir Bölgesel Koruma (RPF) oluşturularak toplam birlik sayısının 17.000 askere yükseltilmesine karar verilmiştir.²⁹⁹

Güvenlik Konseyi 2406 sayılı kararı ile UNMISS misyonunun görev süresini 15 Mart 2019 tarihine kadar uzatmıştır. Misyonun görev yapısını da sivillerin korunması, insani yardımların ulaştırılmasının kolaylaştırılması ve IGAD’ın Üst Düzey Canlandırma

²⁹⁷ UN DPKO, “UNMISS Transfer Map”,

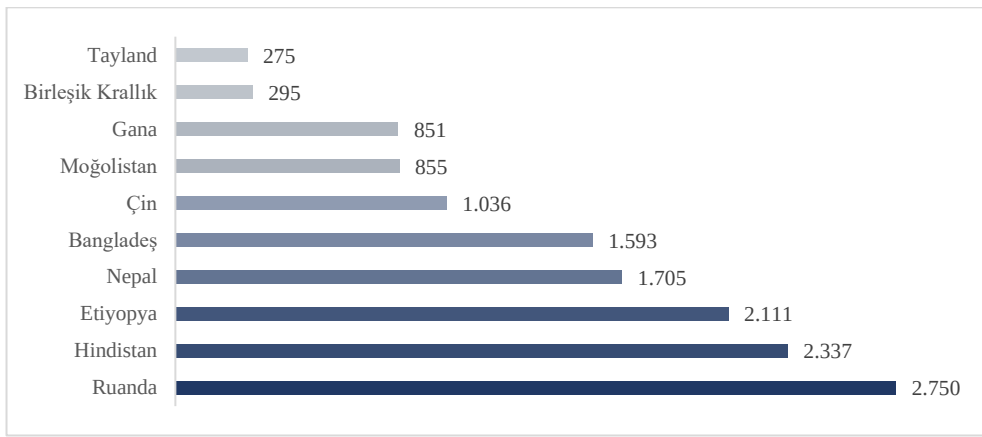
<https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/UNMISS.pdf> (31.10.2019).

²⁹⁸ UN Security Council, *Resolution 2252*, S/RES/2252(2015), 15 December 2015, bkz.

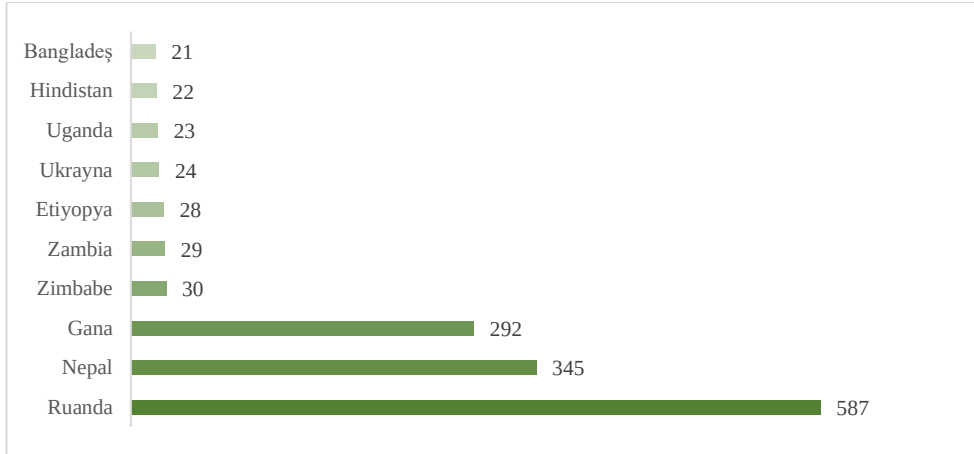
²⁹⁹ UN Security Council, *Resolution 2304*, S/RES/2304(2016), 16 August 2016, bkz.

Forumu ile ateşkes çabaları için destek sağlanması olarak tekrar belirtilmiştir.³⁰⁰ Son olarak 15 Mart 2019 tarihinde UNMISS misyonunun görev süresi 2459 Sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile 15 Mart 2020 tarihine kadar uzatılmıştır. Mart 2019 tarihi itibarıyla UNMISS bünyesinde görev alan personel sayısı 2.275 sivil personel, 14.276 askeri personel, 215 uzman personel, 1.797 polis gücü, 428 kurmay subayı, 411 BM Gönüllü personeli olmak üzere 19.402'dir.³⁰¹

UNMISS'e katkı sağlayan ülkelerin askeri ve polis gücü dağılımları aşağıdaki tablodaki gibi şekillenmiştir;

Grafik 03: UNMISS Askeri Güce Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke³⁰²

Grafik 04: UNMISS Polis Gücüne Katkı Sağlayan İlk 10 Ülke³⁰³

³⁰⁰ UN Security Council, *Resolution 2406*, S/RES/2406(2018), 15 March 2018, bkz.

³⁰¹ UN Security Council, *Resolution 2459*, S/RES/2459(2019), 15 March 2019, bkz.

³⁰² UNMISS, "Contribution Countries", <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmiss> (13.06.2019).

³⁰³ UNMISS, "Contribution Countries", <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmiss> (13.06.2019).

BM Genel Kurulu 5 Temmuz 2018 tarihinde aldığı A/C.5/72/25 sayılı karar uyarınca UNMISS'in 01 Temmuz 2018 – 30 Haziran 2019 tarihleri arasındaki bütçesini \$ 1,124,960,400 olarak belirlemiştir. UNMISS misyonu BM'nin aktif misyonları içerisinde en yüksek bütçeye sahip misyon olarak öne çıkmaktadır. Mevcut dönem içerisinde BM Genel Kurulu tarafından barışı koruma misyonları için ayrılan \$ 6,690,542,200 bütçenin \$ 1,124,960,400 kısmı UNMISS'e tahsis edilmiştir.³⁰⁴

3.2.4 BM Abyei Misyonu (UNISFA)

Abyei bölgesinin ayrılma sonrasında Güney Sudan'a mı yoksa Sudan'a mı ilhak edileceği belirsiz bir konu olarak kalmıştır. Abyei'nin statüsü ile ilgili bir referandum yapılması planlanmış fakat hazırlıkların tamamlanamaması sebebiyle bu referandum iptal edilmiştir. Çözüme kavuşmadan her iki devletin ayrılması bölge üzerinde anlaşmazlıklar çıkmasına sebep olmuştur. Abyei bölgesi üzerinde taraflar arasında anlaşmazlık bulunması sebebiyle Güvenlik Konseyi tarafından bölgede özel bir misyon kurulması kararlaştırılmıştır.³⁰⁵

UNISFA misyonu Güvenlik Konseyi'nin 27 Haziran 2011 tarihinde yayınlamış olduğu 1990 sayılı kararı ile tesis edilmiştir. Kararda Abyei bölgesinde görevlendirilmek üzere 4200 Etiyopyalı askerin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁶

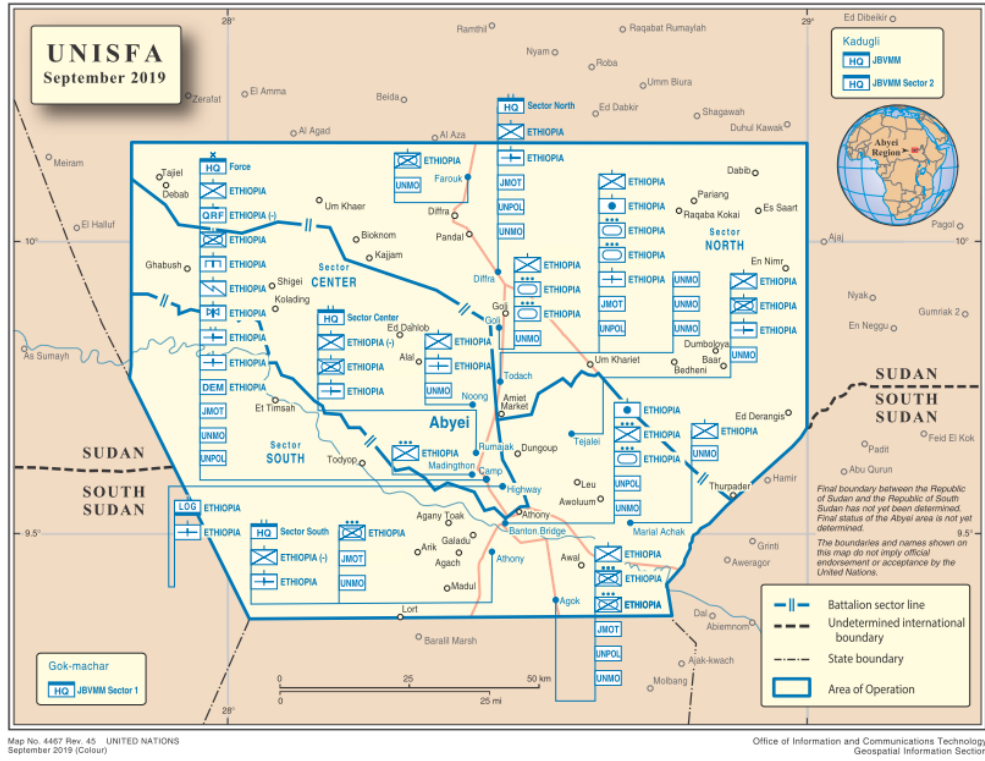
Misyonun görevi temel olarak Abyei bölgesi başta olmak üzere sınır hattında SPLM ve Sudan Hükümeti güçlerinin faaliyetlerinin gözlemlenmesidir. Aynı zamanda Abyei bölgesindeki polis gücüne katkı sağlanması ve bölgedeki insani yardımların ulaştırılması olarak kararlaştırılmıştır.³⁰⁷

³⁰⁴ UNMISS, "Contribution Countries", <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmiss> (13.06.2019).

³⁰⁵ Matthew Happold, "Darfur, the Security Council, and the International Criminal Court", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 55, No. 1(2006), s.227.

³⁰⁶ UN Security Council, Resolution 1990, S/RES/1990(2011), 27 June 2011, bkz.

³⁰⁷ Ottoway, a.g.m., s. 12.

Harita 10: UNISFA Misyonu İntikal Haritası – Eylül 2019³⁰⁸

13 Mayıs 2019 tarihinde Güvenlik Konseyi’nin 2469 sayılı kararı ile misyonun görev süresinin 15 Kasım 2019 tarihine kadar uzatılmasına karar verilmiştir. İlgili karar ile asker gücü sayısı 3.550’ye indirilirken polis gücü sayısı 640’a çıkarılmıştır.³⁰⁹

BM Genel Kurulu 16 Temmuz 2019 tarihinde aldığı A/RES/73/311 sayılı karar uyarınca UNISFA’nın 3 Temmuz 2019 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasındaki bütçesini \$ 279,136,900 olarak belirlemiştir.³¹⁰

³⁰⁸ UN DPKO, “UNISFA Transfer Map”, <https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/UNISFA.pdf> (31.10.2019).

³⁰⁹ UNISFA, “Mandate”, <https://unisfa.unmissions.org/mandate> (10.11.2019).

³¹⁰ United Nations Peacekeeping, “UNISFA”, <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unisfa> (10.11.2019).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

R2P KAPSAMINDA BİRLEŞMİŞ

MİLLETLER'İN SUDAN FAALİYETLERİ

BM tarafından 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile yasal bir norm olarak kabul edilen R2P'ye Güvenlik Konseyi tarafından yapılan ilk atfı 28 Nisan 2006 tarihinde kabul edilen 1674 numaralı “Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması Kararı” ile olmuştur.³¹¹ Bu bölümde R2P'nin BM sistemi içerisindeki yeri ve norma yönetilen eleştiriler ile sahadaki uygulaması Sudan'daki iki kriz bölgesi çerçevesinde incelenecektir. Bu krizler 2003 yılında Darfur'da başlayan ve kısa süre içerisinde 300.000'in üzerinde kişinin ölümü, 2,7 milyon kişinin yerinden edilmesi ve 250.000 mülteci ile sonuçlanan ve hala kalıcı bir çözüm bulunamamış olan Darfur Krizi'dir. İkinci kriz alanı ise 2011 yılında Sudan'dan bağımsızlığını kazanan Güney Sudan'da 2013 yılında SPLM/A kuvvetleri ile muhalif güç SLPM/A-IO arasında başlayan ve kısa süre içerisinde tüm ülkeye yayılan Güney Sudan İç Savaşı değerlendirilecektir.

4.1 KORUMA SORUMLULUĞU ve DARFUR KRİZİ

Darfur Krizi, ICISS raporunun yayınlanması sonrasında medya ve uluslararası toplum tarafında R2P normunun ilk olarak sorgulandığı kriz olması sebebiyle önemlidir. Teorik bir çerçevede sunulan ve pratikteki uygulamaları ve eksiklikleri test edilmeyen koruma sorumluluğu normu için Darfur ilk test sahası olmuştur. Teori ve uygulamadaki farklılıklar, koruma sorumluluğunun eksik tarafları, koruma sorumluluğunun insani bir müdahale mi yoksa ülkelerin rejimlerinin değiştirilmesi için bir araç mı olduğu konusu farklı kesimler tarafından tartışılmaya devam eden bir sorundur.

Darfur bölgesi yerleşik nüfus itibarıyla Sudan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Arap ve Afrikalıların oluşturduğu karma bir nüfusa sahiptir. Araplar kendi içerisinde farklı boy ve sülalelere ayrılırken, Afrikalılar Fur, Masalit ve Zaghawa olarak adlandırılan kabilelerden oluşmaktadır. Darfur'daki krizin başlangıcı bugün gerçekleşen ayrımcı politikalar ve şiddetin tarihsel döngü içerisindeki kökenlerine kadar uzanmaktadır.³¹²

³¹¹ Telli, a.g.m., s. 213.

³¹² Sürücüoğlu, a.g.m., s. 611.

Bölgede muhalif güç olarak iki ana grup bulunmaktadır; Sudan Kurtuluş Hareketi (SLM/A) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi (JEM). Askeri olarak bakıldığında SLM/A hareketi bünyesinde daha önemli bir gücü barındırmaktadır fakat etnik olarak farklı kabilelere mensup güçleri barındırması sebebiyle bölünmüş bir yapıya sahiptir. Grup içerisinde Fur, Zaghawa ve Masalit kabilelerine mensup güçler arasında bir mücadele söz konusudur. SLM/A hareketi genel olarak Güney Sudan’da milis bir hareket başlatan John Garang’ın SPLM/A hareketinin etkisi altında kalmıştır.³¹³ Darfur’daki isyancı gruplardan SLM/A hareketi Sudan’daki etnik gruplara dayanmaktayken, JEM hareketinin liderlerinin ise Sudan İslami Hareketi ile bağlantısı vardır. Darfur’daki hükümet karşıtı mücadelenin aktörlerinin yapılanması kabile temelinde organize edilmiştir. SLA liderlerinden Abdel Wahid al Nur etnik olarak Fur kabilesine mensupken, Minni Minawi ise Zaghawa kabilesine mensuptur. Her iki lider arasındaki görüş ayrılıklarına ek olarak JEM lideri Khalil İbrahim’de aynı zamanda üçüncü farklı bir görüşü temsil etmektedir. Darfur’daki bu bölünmüş yapı Hartum Hükümeti karşısında organize olmayan bir hareketi ortaya çıkarmıştır.³¹⁴

Çatışmaların kökenleri çok daha eski tarihlere dayansa da güncel kriz ile bağlantılı kısmı 2003 yılında SLM/A ve JEM kuvvetlerinin Sudan Hükümeti güçlerine saldırması ile başlamıştır. Çatışmaların başlamasının hemen sonrasında Hükümet destekli Janjaweed militanları ve Sudan askeri kuvvetlerinin bölgede saldırıları başlamıştır.³¹⁵ 2003 yılında SLA güçleri Darfur’un batısındaki Al Fasher Havaalanı’na saldırmışlar. Sudan hava kuvvetlerinde görevli bir generalı alıkoymuşlardır. Bunun karşılığında hükümet güçleri ve Janjaweed milisleri Darfur’daki kabilelerin köylerine saldırıda bulunmuşlardır.³¹⁶

Sudan Ordusu ve Janjaweed militanlarının yapmış oldukları operasyonlarda kitlesel infazlar, tecavüz ve diğer cinsel şiddet olayları, yağmalama, sivillere yönelik saldırılar, tarlaların ve köylerin yakılması ve sivillere yönelik olarak sistematik şiddet kullanılmıştır. Janjaweed milis güçleri tarafından sivil yerleşim alanlarına saldırılar gerçekleştirilerek bu alanların yakılması gibi saldırılar yapılmıştır. Hükümet güçleri tarafından ise ayırım

³¹³ Roberto Belloni, “The Tragedy of Darfur and the Limits of the ‘Responsibility to Protect’”, *Ethnopolitics*, 5:4(2006), s. 333.

³¹⁴ Alex de Waal, “Darfur and the Failure of the Responsibility to Protect”, *International Affairs*, Vol. 83, No. 6, November(2007), s. 1040.

³¹⁵ IRRI, a.g.e, s. 7.

³¹⁶ Benjamin R. Maitre, “What Sustains ‘Internal Wars’ The Dynamics of Violent Conflict and State Weakness in Sudan”, *Third World Quarterly*, Vol. 30, No. 1 (2009), s. 58.

gözetmeden hava saldırıları söz konusu olmuştur.³¹⁷ Hükümetin yapmış olduğu hava saldırılarında bazı sivil toplum kuruluşları ve insan hakları gözlem organizasyonları tarafından Hükümete ait helikopterler ve hava araçları ile milis güçlerin desteklendiği bildirilmiştir.³¹⁸

Human Rights Watch tarafından yayınlanan Darfur'daki krize ilişkin rapor, bölgedeki görgü tanıkları ile yapılan görüşmelere istinaden Sudan Ordusuna bağlı helikopterlerin ve hava araçlarının öncelikli olarak müdahale yapılacak kasaba veya köylere bombardıman yaptığı, Janjaweed milis güçleri ve Sudan Ordusunun sonrasında yine hava desteği ile söz konusu alanlara giriş yaptığı belirtilmektedir.³¹⁹ Koruma sorumluluğu kapsamında öngörülen yaptırım alanlarından birisi Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca gerekli müdahale araçlarını kullanmasıdır. Söz konusu bölüm uçuşa yasak bölge ilan etmesini de içeren birtakım yaptırımları içerir. Uçuşa yasak bölge ilan edilmesinin önemi, kitlesel saldırılarda özellikle Hükümet tarafından devletin gelişmiş askeri teçhizatlarının kullanıldığı durumlarda hava sahasının kontrolünün sağlanarak sivil kayıpların engellenmesidir.

Silahlı çatışmalar sonrasında bölgede çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş, birçoğu yerinden edilmiş ve ciddi insan hakları ihlalleri söz konusu olmuştur. BM'nin konuyu gündemine alması ve ciddi sayılabilecek bir şekilde harekete geçmesi 2004 yılında gerçekleşmiştir. Geçen sürede BM'nin konuyu gündemine almasının önünde çeşitli engeller söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki insani müdahale yapılması gereken alanın ulaşımının zor ve uzak olması sebebiyle gerekli incelemelerin gerçekleşmesi uzun sürmüştür. İkinci unsur aynı dönemde Sudan Hükümeti ile Güney Sudan'daki milis güçler arasındaki Naivasha görüşmelerinin devam etmesi sebebiyle Darfur'un gündemden uzak kalmasıdır. Son olarak uluslararası toplumun ve medyanın ilgisinin söz konusu dönemde Irak'a müdahale ve Afganistan'da yaşanan problemlere odaklanması sebep olarak gösterilmektedir.³²⁰

³¹⁷ Jared Genser, "The United Nations Security Council's Implementation of the Responsibility to Protect: A Review of Past Interventions and Recommendations for Improvement", *Chicago Journal of International Law*, Vol. 18: No. 2, Article 2 (2018), s.457.

³¹⁸ Human Rights Watch(HRW), "Sudan, Entrenching Impunity: Government Responsibility for International Crimes in Darfur", *HRW*, Volume 17, 17/A, December (2005), s. 18.

³¹⁹ HRW, a.g.e., s.19

³²⁰ Damboeck, a.g.m., s.292.

2003 yılında Darfur Krizi ile ilgili olarak uluslararası toplumun insani yardım ulaştırma noktasındaki çabaları oldukça düşük düzeyde bulunmaktaydı. Bu dönemde uluslararası toplumun dikkati Sudan Hükümeti ile Güney Sudan'daki ayrılıkçı milis güçler SPLM/A arasında devam eden Naivasha görüşmelerine odaklanmıştı.³²¹ 2004 yılının başlarında BM Sudan Koordinatörü Makesh Kapila, Güney Sudan ile Sudan Hükümeti arasında devam eden barış görüşmeleri sebebiyle göz ardı edilen Darfur Krizi'nin eğer müdahale edilmezse Ruanda ile benzer bir insani dram ile sonuçlanabileceğini belirtmiştir.³²²

Darfur'daki krizin başlangıcında uluslararası toplum genel olarak krizi görmezden gelme yönünde bir yol izlerken Uluslararası Kriz Grubu, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası sivil toplum kuruluşları ile BM Genel Sekreteri Soykırım Önleme Özel Temsilcisi ve New York Times yazarı Juan Mendez gibi bireysel aktörler tarafından kriz dünyanın gündemine getirilmeye çalışılmıştır.³²³ BM'nin krizin başlangıcında gereken sürede müdahale edememesi ve olayların uluslararası toplum ve BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelmesinin gecikmesi koruma sorumluluğunun öngördüğü erken uyarı sisteminin etkin çalışmamasına bir örnek teşkil etmektedir. Günümüzde R2P konusunda faaliyet gösteren ve haftalık / aylık bültenler ile kriz bölgelerini takip eden, uluslararası toplumu ve Güvenlik Konseyi'ni bu kriz alanlarında harekete geçmeye çağıran uluslararası kuruluşlar faaliyet göstermektedirler.

Darfur Krizi ile ilgili Güvenlik Konseyi'nin ilk hamlesi konuya eğilmesini talep eden BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri tarafından Darfur'daki krize ilişkin olarak 7 Mayıs 2004 tarihinde yayınlanan rapor olmuştur.³²⁴ Söz konusu raporda Darfur'da ciddi insan hakları ihlalleri olduğu belirtilmiştir. Rapor sonrasında Darfur krizi Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelebilmiştir. 26 Mayıs 2004 tarihinde Güvenlik Konseyi Darfur bölgesinde yaşanan olaylar ile ilgili olarak ilk tepkisini yayınladığı karar ile vermiştir. Bu

³²¹ Alex J. Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq", *Ethics & International Affairs*, Volume 19, Issue 2, September (2005), s. 40.

³²² Alex Bellamy, "Responsibility to Protect or Trojan Horse?", a.g.m., s.40.

³²³ Nick Grono, "Darfur: The International Community's Failure to Protect", *African Affairs*, Vol. 105, No. 421, October(2006), s. 625.

³²⁴ UN Commission on Human Rights, "Situation of human rights in the Darfur region of the Sudan", *Report of The High Commissioner for Human Rights*, E/CN.4/2005/3, 07 May 2004, bkz.

kararda Güvenlik Konseyi üyeleri Darfur’da yaşanan insan hakları ihlalleri karşısında derin endişe duyduklarını belirtmişlerdir.³²⁵

Güvenlik Konseyi Darfur Krizi ile ilgili olarak sonraki bildirisini 11 Haziran 2004 tarihinde 1547 sayılı kararı ile yayınlamıştır. Bu kararda Güvenlik Konseyi genel olarak Güney Sudan ile gerçekleştirilen CPA görüşmelerine odaklanmıştır. Darfur konusunda da ilgili kararının 6. paragrafında taraflara çatışmaların sonlandırılarak siyasi müzakerelerin yapılması çağrısında bulunmuştur.³²⁶ Karar Güvenlik Konseyi’nin Darfur Krizi’ne ilişkin müdahalesi olarak değerlendirilse de kullanılan dil ve yapılan çağrının zayıflığı Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği koruma sorumluluğu kapsamında oldukça yetersiz kalmıştır. Güvenlik Konseyi üyelerinin Sudan konusunda farklı görüşlere sahip olmaları ortak bir dil ile Darfur’da yaşanan olaylara müdahale etmelerinin önüne geçmiştir.

Darfur Krizine müdahalede en etkili uluslararası örgüt Afrika Birliği olmuştur. Afrika Birliği, Sudan Hükümeti ve milis güçler nezdinde Abuja’da yapmış olduğu görüşmelerde tarafları insani yardım ve barışı koruma gücü konuşlandırılması noktasında rıza göstermeleri için lobi faaliyetleri yürütmüştür. Afrika Birliği tarafından yapılan arabuluculuk çalışmaları sonrasında 8 Nisan 2004 tarihinde Sudan Hükümeti ve SLA ve JEM milis güçleri arasında Ndjemena Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. Görüşmelerde Afrika Birliği’nin 2004 – 2005 dönem başkanlığını yürüten Nijerya Başbakanı Olusegun Obasanjo olmuştur.³²⁷ Bu anlaşma ile Afrika Birliği tarafından söz konusu ateşkesin gözlemlenmesi ve raporlanması ile ilgili olarak askeri gözlemciler görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi 27 Temmuz 2004’te Darfur’daki kriz için barış gücü konuşlandırılmasına karar vermiştir. Söz konusu kuvvet Afrika Birliği Sudan Misyonu (*African Union Mission in Sudan*) (*AMIS*) olarak adlandırılmıştır.³²⁸

³²⁵ Happold, a.g.m. s.227.

³²⁶ UN Security Council, *Resolution 1547*, S/RES/1547(2004), 11 June 2004, bkz.

³²⁷ Alex de Waal, “Darfur, Sudan: Prospects for Peace”, *African Affairs*, Vol. 104, No. 414, January (2005), s. 130.

³²⁸ AMIS, “Sudan: Imperatives for Immediate Change”, 19 January 2019, <https://www.hrw.org/report/2006/01/19/sudan-imperatives-immediate-change/african-union-mission-sudan> (10.07.2019).

Darfur Afrika Birliği'nin barışı sağlama misyonu için en çetin sınavlardan birisi olmuştur. Örgüt sınırlı kaynakları ve manda yönetimi ile krizin sona erdirilmesi için çaba harcamıştır. Afrika Birliği tarafından Darfur'da 60 gözlemci ve bu gözlemcilerin güvenliğinin sağlanması için 300 asker ile AMIS gözlem misyonu tesis edilmiştir. Afrika Birliği'nin AMIS kapsamında görevlendirdiği görev gücüne 9 ülke tarafından katkı sağlanmıştır. Bu ülkeler; Etiyopya, Gana, Kenya, Fas, Namibiya, Nijerya, Ruanda, Senegal ve Güney Afrika'dır. Bu misyon sonraki yıllarda yapılan katkılar ile 7.000'in üzerinde misyon kuvvetine ulaşmıştır. Yine de misyonun kapasitesi ve sorumluluk alanı önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Misyon genel olarak gözlem misyonu olarak tesis edilmiş ve sivillerin korunması noktasında yetersiz kalmıştır.³²⁹

Afrika Birliği'nin barışı koruma misyonu tesis edebilmesinin yasal ilk dayanak noktasını Afrika Birliği Şartı'nın 4(h) paragrafı sağlamaktadır. Bu maddeye istinaden Afrika Birliği Tüzüğü vahşet suçları kapsamında gerçekleşen ihlaller söz konusu olduğunda üye devletlere müdahale edebilme hakkını tanımlamıştır.³³⁰ İkinci yasal dayanak noktasını ise BM Şartı'nın VIII. Bölümü kapsamında "Bölgesel Düzenlemeler" başlığı altında öngörülen bölgesel örgütlerin Güvenli Konseyi kararı ile uyuşmazlıkların çözümü konusunda muhatap kabul edilmeleri oluşturmaktadır.³³¹ Güvenlik Konseyi'nin bölgesel örgütler aracılığıyla zorlayıcı yaptırımlarını uygulayabilmesi ve bir takım yetkilerinin bu örgütler tarafından kullanımına izin vermesi mümkündür. BM Şartı'nın 52(1) paragrafı, Güvenlik Konseyi'nin izni ile bölgesel örgütlerin zorlayıcı önlemleri uygulamasına yetki sağlamaktadır.³³²

Bölgesel örgütlerin anlaşmazlıkların çözümündeki katkıları koruma sorumluluğu kapsamında da büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda Afrika Birliği'nin Darfur Krizi'ne müdahalesi iki sebepten dolayı önemlidir; bunlardan ilki Afrika Birliği'nin R2P normunu 2000 yılında kabul ederek kuruluş anlaşmasına uyarlayan ilk uluslararası örgüt olmasından dolayıdır. İkinci önemli nokta ise her ne kadar 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138. ve 139. paragraflarında kabul edilmemiş olsa da ICISS raporunda

³²⁹ Nick Grono, a.g.m., s. 626.

³³⁰ Paul D. Williams, "The African Union: Prospects for Regional Peacekeeping After Brundi & Sudan", Review of African Political Economy, Vol. 33, No. 108, June(2006), s.355.

³³¹ Carment, a.g.e., s.352.

³³² Levent Ersin Orallı, "Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu", Tesam Akademi Dergisi, 2014I1 (2014), s.120.

tartışmaya açılan R2P'nin tepki verme sorumluluğu kapsamında BM'nin gözetiminde bölgesel organizasyonların barışa katkısı anlamında önemlidir. Özellikle Afrika bölgesinde Batılı güçler tarafından yapılacak müdahalelere bu güçlerin sömürgeci geçmişleri sebebiyle şüphe ile yaklaşılmaktadır. İhlali gerçekleştiren hükümetler barışı koruma misyonu tesis edilmesi sırasında BM güçlerini halkına desteğini kazanmak için işgalci bir güç gibi propaganda malzemesi olarak kullanabilmektedir. Batılı güçlerin bu misyonlara yapmış oldukları askeri katkılarda da bu propaganda ile ihlali gerçekleştiren hükümetler daha fazla destek bulmaktadır. Bölgesel örgütlerin çatışmaların çözümünde arabuluculuk ve barışı koruma misyonu tesis etmesi gibi faaliyetler bu kapsamda önemlidir.

Güvenli Konseyi 30 Temmuz 2004 tarihinde yayınladığı 1556 sayılı kararı ile birlikte Darfur'da yaşanan durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilmiş ve BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca 41. Madde ile öngörülen yaptırımların uygulanabileceği konusunu kararında belirtmiştir.³³³ Konsey kararında Afrika Birliği tarafından AMIS misyonunun konuşlandırılmasını desteklemiş, Sudan Hükümeti'ne Darfur'da bulunan sivillerin korunması konusunda sorumluluk vermiş ve Darfur'da yaşanan olayların uluslararası hukuk normları ve vahşet suçları kapsamında değerlendirilmesi için BM Genel Sekreteri Kofi Annan'dan 30 gün içerisinde bir rapor hazırlayarak Güvenlik Konseyi'ne sunmasını istemiştir.³³⁴

ABD Hükümeti Kongre ve insani yardım örgütlerinden gelen baskılar sonucunda Darfur'da yaşanan olayların soruşturulması ile ilgili çalışma yapmaya karar vermiştir. Mayıs 2004'te ABD Dış İşleri Bakanlığı Darfur'daki vahşet suçlarının araştırılması için çalışma başlatmıştır.³³⁵ ABD tarafından Darfur krizine yönelik olarak ilk tepki Kongre tarafından Darfur'da yaşanan olayların “soykırım” olarak nitelendirilmesi ile gerçekleşmiştir. Bunun akabinde 9 Eylül 2004 tarihinde Dış İşleri Bakanı Colin Powell Darfur'da yaşanan olayları “soykırım” olarak nitelemiştir. Bundan iki hafta sonra Başkan

³³³ Happold, a.g.m., s.228.

³³⁴ Belloni, a.g.m., s.337.

³³⁵ Waal, “Darfur and the Failure of the Responsibility to Protect”, a.g.m., s. 1042.

Bush'da BM Genel Kurul'unda yapmış olduğu konuşmada Darfur'da yaşanan olayları “soykırım” olarak nitelendirmiştir.³³⁶

Güvenlik Konseyi 1556 sayılı kararı sonrasında 18 Eylül 2004 tarihinde 1564 sayılı kararını yayınlamıştır. Bu kararında ilk defa 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne atıf yaparak Hükümete yönelik Janjaweed milislerinin silahsızlandırılması konusundaki yükümlülüklerini yenilemiştir.³³⁷ 1564 sayılı karar ile ayrıca Darfur'da yaşanan insan hakları ihlallerinin araştırılması için bir Komisyon kurulması Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılmıştır Uluslararası Darfur Soruşturma Komisyonu (*International Comission of Inquiry on Darfur*) (ICID) çalışmalarına 25 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır.³³⁸

Güvenlik Konseyi 1564 sayılı karar ile, 1556 sayılı kararda deklare edilen yükümlülüklerin yerine getirilmemesi sebebiyle Sudan Hükümeti'ni uyarmıştır. 1556 ve 1564 sayılı kararlara uyulmaması durumunda Sudan petrol endüstrisine yönelik kısıtlamalar ile Sudan Hükümeti'nde görevli kişilere yönelik seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması niyetlerini beyan etmiş olsa da kararda yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda herhangi bir zamanlama öngörülmemiştir.³³⁹

ICIDD tarafından hazırlanan raporda Sudan Hükümeti ve Janjaweed milis güçlerinin insanlığa karşı işlenen suç kapsamına girecek ciddi insan hakları ihlallerinden sorumlu oldukları belirtilmiştir. Raporda Sudan'da işlenen suçların hükümet tarafından soykırım maksadıyla gerçekleştirilen ihlaller olmamasına rağmen Darfur'da yaşanan insan hakları ihlallerinin ve savaş suçlarının soykırımdan daha az ciddi olarak kabul edilemeyeceği yorumu yapılmıştır.³⁴⁰ Komisyon tarafından hazırlanan raporda Güvenlik Konseyi'nin söz konusu olayların araştırılması ve dava konusu yapılması için UCM'yi göreve çağırması ısrarlı bir şekilde tavsiye edilmiştir. Bunun alternatifi olarak geçici süreli bir uluslararası mahkeme kurulması veya mevcut uluslararası mahkemelerden birisinin görev alanının genişletilmesi ya da son olarak karma bir mahkeme statüsü oluşturulması kararlarından birisinin alınabileceği Güvenlik Konseyi'ne tavsiye olarak sunulmuştur.

³³⁶ Eric A. Heinze, “The Rhetoric of Genocide in U.S. Foreign Policy: Rwanda and Darfur Compared”, *Political Science Quarterly*, Vol. 122, No. 3, Fall(2007), s. 361.

³³⁷ Damboeck, a.g.m., s. 337.

³³⁸ Happold, a.g.m., s.228.

³³⁹ Damboeck, a.g.m., s. 293.

³⁴⁰ Genser, a.g.m., s. 459.

Her ne kadar alternatif yollar belirtilmiş olsa da raporun esas tavsiyesi UCM'nin göreve çağırılması yönünde olmuştur. Raporda ayrıca Sudan'ın petrol ihracatına yönelik yaptırımların getirilmesi ve söz konusu ihlaller ile ilgili olarak yasal bir soruşturmanın gerçekleştirilmesi öneri olarak sunulmuştur.³⁴¹

ABD tarafından yapılan bir diğer öneri ise BM/Afrika Birliği tarafından “hibrit³⁴²” bir mahkemenin kurulması önerisidir. Afrika Birliği'nin krizin sona erdirilmesi için krizin başından beri göstermiş olduğu çabaya istinaden BM ile kurulacak Ruanda benzeri bir mahkemenin Sudan'daki olayların değerlendirilme ve yargılamasını daha hızlı şekilde yapabileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu tarz bir mahkemenin 2001 ve 2002'nin ilk yarısında yaşanan olaylara istinaden de müdahalede bulunabileceği dile getirilmiştir. UCM Roma Statüsü'nün 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girdiği tarihten sonraki olayları incelemesi ilkesine istinaden 2002'nin ikinci yarısından önce yaşanan olayların da bu yöntem ile dava konusu olabileceği dile getirilmiştir.³⁴³

Raporun yayınlanmasının ardından ABD tarafından Güvenlik Konseyi'ne sunulmak üzere bir karar taslağı hazırlanmıştır. Bu taslakta bölgeye barışı koruma gücü kuvvetlerinin gönderilmesi, silah ambargosu uygulanması, varlıkların dondurulması ve askeri uçuşlara yönelik olarak uçuşa yasak bölge oluşturulması konuları yer almıştır. Ayrıca işlenen suçların UCM'ye taşınması da taslakta yer almıştır. Sudan Hükümeti ise söz konusu olayların Sudan'ın iç meselesi olması sebebiyle Sudan'ın kendi ulusal yargı organlarında dava konusu olması gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁴ Söz konusu taslak ABD tarafından Sudan'da CPA ile kurulması öngörülen barışı koruma gücü ile birleştirilmek istenmiştir fakat Rusya ve Çin tarafından yaptırım paketinin UNMIS taslağı ile

³⁴¹ Happold, a.g.m., s.229.

³⁴²Uluslararası hukukta özel yetkili Hibrit mahkemelerin kurulması ilke olarak kabul edilmektedir. Bu tip mahkemeler genel olarak ilgili devletin kapasitesinin yetersiz olması veya ulusal yargı sisteminin bağımsız bir yapıda olmamasından kaynaklanmaktadır. Mahkemelerin önemli yanlarından birisi sadece ilgili konuda karar vermekle kalmayıp aynı zamanda yerel kurumların gelişimine katkı sağlamalarından kaynaklanmaktadır. 2006/47 sayılı karara istinaden kurulacak olan mahkemelerin misyonların insan hakları hukukuna saygılı olacak şekilde OHCHR ile koordineli şekilde tesis edilmeleri ilke edinmiştir. Bu tip oluşumların yasal zeminleri de yine Yasal İşler Ofisi (OLA) tarafından koordine edilmektedir. Hibrit mahkemeler görev yapıları itibarıyla, yerel kurumlarda çalışan yargıçlar, savcılar ve diğer ilgili personelin seçimi ve desteklenmesinde görev almaktadırlar.

³⁴³ Happold, a.g.m., s.230.

³⁴⁴ Warren Hoge, “Human Rights Commissioner Urges U.N. to Act Quickly on Darfur”, *The New York Times*, 17 February 2005, <https://www.nytimes.com/2005/02/17/washington/world/human-rights-commissioner-urges-un-to-act-quickly-on.html> (03.07.2019).

birleştirilmesi veto edilmiştir.³⁴⁵ ABD'nin krizin araştırılması noktasında UCM'nin devreye sokulmasına destek vermesi Roma Statüsü'ne ilkesel olarak karşı olması bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur.³⁴⁶

Aynı dönemde Sudan Hükümeti ve SPLM/A ile yapılan barış görüşmeleri sonrasında CPA tamamlanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde tarafların rızası ile anlaşmanın şartlarının yerine getirilip getirilmediğinin gözlemlenmesi ve 2011 yılında yapılması planlanan referanduma kadar geçen sürede politik altyapının desteklenmesini içeren BM Sudan Barış Misyonu (UNMIS) Mart 2005'te Güvenlik Konseyi'nin 1590 sayılı karar ile kurulmuştur. Misyon ile Sudan'a 10.000 barışı koruma gücü askeri konuşlandırılması kararlaştırılmıştır. Fakat söz konusu kararda UNMIS'in Darfur krizindeki rolü ile ilgili herhangi bir atf yapılmamıştır. Kararda Genel Sekreter'in 30 gün içerisinde UNMIS'in AMIS'e yapabileceği teknik ve lojistik katkılar konusunda rapor hazırlaması istenmiştir.³⁴⁷

UNMIS'in kurulması sonrasındaki süreçte Mart ve Ağustos 2005 tarihleri arasında konuşlandırılması öngörülen 10.000 kişilik kuvvetin yerine yalnızca 1.200 kişilik bir kuvvet konuşlandırılabilmiştir. Genel Sekreter'in 1590 sayılı karar ile UNMIS'in AMIS'e yapabileceği katkılara ilişkin çabalarında Avrupa Birliği ve NATO çerçevesinde girişimlerde bulunmuştur fakat her iki organizasyon da askeri bir destek sunmak yerine finansal ve teknik destek sağlama taahhüdünde bulunmuştur.³⁴⁸ Avrupa Birliği'nin olaya yaklaşımı genel olarak Afrika Birliği'nin desteklenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği açısından kriz Afrika'nın iç meselesi olarak görülmüş ve Afrika Birliği çözüm sağlanması konusunda ana aktör konumunda olduğu için bu örgütün misyonunun desteklenmesi Avrupa Birliği'nin temel politikası olmuştur. Avrupa Birliği AMIS'e 120 milyon USD finansal destek sağlamıştır. Avrupa Birliği'nin bu desteği AMIS'in toplam operasyon bütçesinin yarısını oluşturmaktaydı. Yine Avrupa merkezli bir savunma örgütü olan NATO çatışmaya doğrudan müdahil olmak yerine lojistik ve danışmanlık desteği aracılığıyla krizin çözümüne katkı sunmaya çalışmıştır. NATO'nun stratejisi krize müdahalede sahada aktif olarak askeri güç ile yer almak yerine destek güç olarak faaliyet

³⁴⁵ Aurora Martin, "Responsibility to Protect (R2P) in Theory and Practice- Flaws and Challenges", 10 *Cogito: Multidisciplinary Res. J.*, Vol. X, Nr. 84(2018), s. 90.

³⁴⁶ Grono, a.g.m., s. 628.

³⁴⁷ UN Security Council, Resolution 1590, S/RES/1590(2005), 24 March 2005, bkz.

³⁴⁸ Martin, a.g.m., s. 90.

göstermek şeklinde gelişmiştir. 8 Haziran 2005'te NATO Afrika Birliği askerlerinin Sudan'a sevk edilmesi ile ilgili hava desteğinin ilk kez sağlamıştır. Bu operasyona NATO açısından da bir milat olarak kabul edilmektedir. NATO tarihinde ilk kez bu operasyon ile Afrika Birliği ile iş birliği yapmıştır. Yine bu operasyon NATO'nun Afrika kıtasında gerçekleştirdiği ilk operasyon olması açısından önemlidir. NATO'ya ait hava kuvvetleri yine 1 Temmuz 2005 tarihinde Nijerya'lı askerleri Sudan'a nakletmiştir. Bu operasyonu sonrasında Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında Gambiya, Kenya, Nijerya, Ruanda, Senegal ve Güney Afrika'dan askerlerin sevki konusundaki yapmış olduğu destekler takip etmiştir. NATO bu hava desteği dışında ayrıca Afrika Birliği'nde görevli personele komuta, kontrol, sevkiyat ve planlama konularında eğitim desteğinde bulunmuştur.³⁴⁹

29 Mart 2005'te Güvenlik Konseyi tarafından 1591 sayılı karar kabul edilmiştir. Bu kararda tüm üye devletlere Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan Komite'nin belirttiği Darfur'daki bölgesel istikrarı tehdit eden, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işleyen kişilerin ülkeye girişleri ve transit geçişlerini yasaklamaları istenmiştir. 1591 sayılı karar ayrıca söz konusu kişilerin tüm fonlarını, finansal varlıklarını ve ekonomik kaynaklarının dondurulmasını istemiştir. Söz konusu kararların uygulanmasına 30 gün sonra başlanacağını belirtilmesi bu süre de ilgili kişilere kaynaklarını aktarabilmek için yeterli zamanı kazandırmıştır. Bu kararın alınmasında Rusya ve Çin veto haklarını kullanmayarak çekimser yönde oy kullanmışlardır.³⁵⁰ 1591 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi ilk kez BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca zorlayıcı tedbirleri kullanmıştır. Söz konusu tedbirler koruma sorumluluğu kapsamında da üçüncü sütunda yer alan zamanında ve kararlı müdahale kapsamında değerlendirilmektedir.

Darfur Krizi'nin baş aktörlerinden birisi olan Janjaweed milislerinin silahsızlandırılması barışın tesis edilmesi anlamında önem kazanmaktadır. Bu anlamda Güvenlik Konseyi bu misyonun Sudan Hükümeti'nin sorumluluğunda olduğunu 1556(2004), 1564(2004) ve 1591(2005) sayılı kararları ile teyit etmiştir. BM Genel

³⁴⁹ Touko Piiparinen, "The Lessons of Darfur for the Future of Humanitarian Intervention", *Global Governance*, Vol. 13, No. 3, July – September (2007), s. 371.

³⁵⁰ Dianne E. Rennack, "Sudan: Economic Sanctions", *CRS Report for Congress*, RL 32606, 11 October 2005, s.6.

Sekreteri de Sudan Hükümeti ile yapmış olduğu görüşmelerde bu sorumluluğun Sudan Hükümeti'ne ait olduğu konusunda 2004 yılında mutabakat sağlamıştır.³⁵¹

ABD Darfur Krizi'nde aktif bir rol almasına karşın Sudan Hükümeti'ne yönelik olarak zorlayıcı önlemlerin ileri safhada kullanımı konusunda yoğun bir çaba sarf etmemiştir. ABD'nin Sudan'a karşı yoğun bir baskı uygulamamasının sebebi Sudan Hükümeti ile ABD arasında terör istihbaratı konusunda aktif bir iş birliğinin olmasından kaynaklanmıştır. 2005 yılında Darfur'daki vahşet suçlarının yaşanmasında asli sorumlulardan olan Sudan istihbarat birimi şefi Salah Gosh CIA'in Virginia'daki merkezinde misafir edilmiş ve istihbarat paylaşımı ile ilgili toplantılara katılmıştır. Çin, Sudan'dan en fazla petrol ithal eden ülke olması açısından krize müdahalede isteksiz davranmıştır. Aynı zamanda Rusya ve Çin, Çeçenya ve Tibet krizlerine örnek oluşturabilir çekincesi ile Sudan'a karşı daha sert yaptırımların uygulanmasını engellemişlerdir. Arap Birliği üyeleri ise Batılı ülkelerin bölgeye müdahalesine ilkesel olarak karşı olduğu için krizi Sudan'ın kendi iç meselesi gibi değerlendirmiştir.³⁵² Uluslararası toplumun Darfur Krizi'ne müdahalede etkin bir politika izlediğinden söz etmek güçtür. Krizin yönetilmesi konusunda farklı aktörler tarafından farklı yorumlar ile hareket edilmiştir. Birleşik bir uluslararası toplumun olmaması Sudan Hükümeti'nin insan hakları ihlalleri konusunda politik olarak daha rahat bir ortamda hareket edebilmesine imkân sağlamıştır.

31 Mart 2005 tarihinde 1593 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi Darfur'da yaşanan olayların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmasına istinaden BM Şartı'nın VII. Bölümünde tanımlanan yetkilerini kullanma yönünde bir karar vermiştir. Konsey, BM Şartı'nın VII. Bölümü ve Roma Statüsü'nün 13(b) paragrafına istinaden UCM'nin Darfur'da yaşanan olayları 01 Temmuz 2002'den başlayacak şekilde soruşturması için göreve çağırmıştır. Roma Statüsü'nün 13. maddesi Güvenlik Konseyi'nin UCM'nin herhangi bir olayın araştırılması için göreve çağrılmasına ilişkindir. Darfur bu anlamda UCM nezdinde dava konusu edilen ilk kriz olması açısından büyük önem taşımaktadır. Kararda Sudan Hükümeti ile müdahil diğer tarafların UCM'nin soruşturmasını yürütmesi

³⁵¹ IRRI, a.g.e., s. 25.

³⁵² Grono, a.g.m., s. 628.

sırasında Mahkeme'ye yardımcı olmaları talep edilmiştir.³⁵³ UCM'nin vahşet suçları kapsamında soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve son olarak Roma Statüsü'nde ayrı bir madde ile düzenlenmemiş olsa da etnik temizlik suçlarının araştırılması, yaşanan olayların hangi kapsama girdiği konusunda yasal bir yorum yapması ve ilgili kişilerin yargılanması konularında harekete geçmesi koruma sorumluluğu açısından başlıca yaptırım araçlarından birisi olarak değerlendirilmektedir.

11 Aralık 2006 tarihinde BM İnsan Hakları Komisyonu Darfur'da yüksek düzeyli bir misyon tesis etmek istemiştir. Sudan Hükümeti, tesis edilmek istenen bu misyonda görev alan personelden Bertrand Ramcharan'ın Sudan Hükümeti'ni eleştiren görüşleri sebebiyle ülkeye girişine izin vermemiştir. Misyonun Darfur'a girişine izin verilmemesi durumunda dahi raporunu hazırlaması görüşü misyon başkanı tarafından dile getirilmiştir. Misyon tarafından hazırlanan raporda Sudan Hükümeti'nin Darfur'da vahşet suçlarının engellenmesi sorumluluğunu yerine getiremediği belirtilmiştir. İlk defa BM komisyonlarından birisi tarafından bir devlet hakkında halkının koruma sorumluluğunu yerine getirme noktasında başarısız olmuştur yorumu ile rapor hazırlanmıştır.³⁵⁴ Koruma sorumluluğu kapsamında öngörülen üç sütunlu yapının ilki devletin koruma sorumluluğudur. Egemen bir yapıda devletin asli görevi halkını vahşet suçları kapsamında gerçekleşmesi muhtemel insan hakları ihlallerine karşı korumaktır.³⁵⁵

Sudan'ın yasal sistemi içerisinde vahşet suçlarının engellenmesi yönünde özel olarak düzenlenmiş bir yaptırım sistemi bulunmamaktadır. Bu anlamda Soykırım Konvansiyonu'nun 1. Maddesi kapsamında vahşet suçlarının engellenmesi için yerel hukuk kuralları ile devletin sorumlu olduğu ilkesi Sudan tarafından gerçekleştirilmemiştir. Koruma sorumluluğunun da ilk sütununu oluşturan devletin sorumluluğu kapsamında Sudan halkının vahşet suçları kapsamında korunması için ilk ilke olan yerel hukuk kurallarının Roma Statüsü ile uyumlu hale getirilmesi konusunda Sudan Hükümeti başarısız olmuştur.

³⁵³ Manusili Ssenyonjo, "The International Criminal Court Arrest Warrant Decision for President Al Bashir of Sudan", *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 59, No. 1, January(2010), s. 206-207.

³⁵⁴ Alex Bellamy, "Realizing the Responsibility to Protect", a.g.m., s.116.

³⁵⁵ UN General Assembly, "Implementing the Responsibility to Protect", a.g.e., bkz.

Sudan'ın bu başarısızlığına karşın Sudan'da yaşanan vahşet suçları kapsamında İsveç yargısı, 18 Ekim 2018'de İsveç Petrol şirketi Lundin Petrol'ün 1998 ve 2003 yılları arasında petrol arama ve çıkarma faaliyetleri sırasında sebep olduğu olaylar yüzünden Lundin Petrol'ün üst düzey yöneticileri hakkında kovuşturma yürütülmesi kararı vermiştir. İsveç'in almış olduğu bu karar İsveç Ceza Hukuku'nun 22. Maddesine istinaden vahşet suçlarının engellenmesi için uluslararası hukuk kurallarının yerel hukuk kurallarına entegre edilmesi ile dava konusuna dayanak oluşturmuştur.³⁵⁶

Taraflar arasında yapılan müzakereler sonrasında 2006 yılında Darfur Barış Anlaşması (DPA) Sudan Hükümeti ve SLM fraksiyonlarından Minni Minawi tarafından imzalanmıştır. Anlaşma Darfur'daki diğer milis güçler olan JEM ve SLA'nın Abdelwahid al-Nur fraksiyonu tarafından tanınmamıştır. Üç temel askeri milis güçten ikisinin anlaşmayı imzalamayı reddetmesi Darfur'da kalıcı bir barışın sağlanmasını engellemiştir. Taraflar anlaşma sonrasında çatışmaya devam etmiştir.³⁵⁷

BM tarafından krizin çıkışından itibaren 1593 sayılı karara kadar yapılan tüm faaliyetleri koruma sorumluluğu kapsamında değerlendirmek mümkündür. Yine de koruma sorumluluğunun BM nezdinde resmi bir norm olarak kabul edilmesi 2005 Dünya Zirvesi sonrasında gerçekleşmiştir. Darfur Krizi'ne müdahalede ve koruma sorumluluğunun resmi bir kavram olarak ilk kez uygulanması 1706 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile söz konusu olmuştur. 1706 sayılı karar ile Darfur'da yetkilendirilmiş Afrika Birliği kuvvetlerinin BM yetkisi altında bir barışı koruma misyonuna dönüştürülmesi sağlanmıştır. 1706 sayılı kararın en önemli noktalarından birisi koruma sorumluluğuna resmi olarak ilk kez Güvenlik Konseyi kararı ile bir ülkede yaşanan soruna ilişkin olarak atıf yapılmasıdır. 1706 sayılı kararda Güvenlik Konseyi 1674(2006) sayılı kararına atıf yaparak sivillerin silahlı çatışmalarda korunmasına, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138. ve 139. paragraflarına istinaden yer vermiştir.³⁵⁸

Koruma sorumluluğu kapsamındaki ilk BM Güvenlik Konseyi kararı 1706 sayılı karar ile Darfur konusunda yayınlanmıştır. Söz konusu kararın görüşmeleri 6 aylık bir

³⁵⁶ Miriam Ingeson, Alexandra Lily Kather, "The Legal Framework of the War Crimes Case Against Lundin Petroleum", 13 November 2018, <https://unpaiddebt.org/the-legal-framework-of-the-war-crimes-case-against-lundin-petroleum/> (09.11.2018).

³⁵⁷ IRRI, a.g.e., s. 11.

³⁵⁸ Gifkins, a.g.m., s. 156.

dönemde devam etmiştir. R2P'nin bir kararda atıf olarak kullanılması ilk olması bakımından Güvenlik Konseyi üye devletleri arasında zorlu bir müzakere sürecinin ardından mümkün olabilmektedir. 1706 sayılı kararın Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesi sırasındaki tartışmaların incelenmesi koruma sorumluluğu kavramının bir norm olarak Güvenlik Konseyi üyeleri tarafından nasıl algılandığını irdelemek açısından önem taşımaktadır. Birleşik Krallık 1706 kararı taslağında 138. ve 139. paragrafların tamamına kararda atıf yaparak kullanmak istemiştir.³⁵⁹

2006 yılına gelindiğinde Afrika Birliği tarafından Darfur'da konuşlandırılan barış gücünün BM nezdinde bir barış koruma misyonuna dönüştürülmesi konusunda finansal ve politik baskılar söz konusu olmuştur. AMIS gücü her ne kadar bölgede tansiyonun düşmesine katkı sağlamış olsa da sivillerin korunması ve insan hakları ihlallerinin engellenmesi konusunda hem askeri güç olarak hem de finansal ve lojistik kapasitesinin yetersiz olması sebebiyle beklenen başarıyı gösterememiştir. Bu durum BM'nin barışı koruma misyonu olarak dönüştürülmesi taleplerini beraberinde getirmiştir. Klasik barışı koruma misyonunun en önemli fonksiyonu rıza gösterme ilkesidir. Barışı koruma misyonlarının görevlendirilecekleri ülkedeki hükümetlerin onayı olmadan oluşturulmaları BM normları gereği mümkün değildir. Çin tarafından Sudan Hükümeti'nin rızasının olması hususunun karar metnine yansımaları için karar taslağında “*Sudan Hükümetinin rızası ile*” ibaresinin olması talep edilmiştir. Aynı zamanda Çin koruma sorumluluğuna karar metninde atıf yapılmasına karşı çıkmıştır. Birleşik Krallık açısından ise koruma sorumluluğunun karar metni içerisinde bulunması büyük önem taşımaktaydı. Bu sebeple Birleşik Krallık, Çin ile yapılan müzakerelerde koruma sorumluluğu kavramının taslak metinde kalması karşılığında “*Sudan Hükümetinin rızası ile*” tanımının metne eklenmesini teklif etmiştir. ABD ise karar tasarısında “*Sudan Hükümetinin rızası ile*” metninin bulunmasına karşı çıkmıştır. ABD buna sebep olarak da Sudan Hükümeti'nin rıza göstermeyerek kararı veto edebilmesini gerekçe göstermiştir. İngiltere'nin önerisiyle metin “*Sudan Hükümetinin rıza göstermeye davet edilmesi*” ile nihai halini alabilmiştir.³⁶⁰

³⁵⁹ Gifkins, a.g.m., s. 150.

³⁶⁰ Gifkins, a.g.m., s.156.

BM Güvenlik Konseyi 1706 sayılı kararı yayınlamış ve Sudan’da bir barışı koruma misyonu tesis edilmesi yönünde karar almıştır. Karar istinaden Sudan’dan bu misyonun yerleştirilmesine rıza göstermesi istenmiştir. Söz konusu karara Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir’in bu misyona rıza göstermeyeceğini söylemesi ile geçersiz kalmıştır. El-Beşir ülkesinde uluslararası güçlerin yerleşmesine izin vermeyeceğini belirtmiştir. 16 Kasım’da BM üst düzey toplantısında Genel Sekreter ve Çin tarafından Afrika Birliği ve BM organizasyonunda “hibrit” barışı koruma misyonu önerisi getirilmiştir.³⁶¹

BM Genel Sekreteri Kofi Annan Sudan Hükümeti ile müzakerelerin başlangıcında *“Gerçek şu ki Sudan Hükümeti’nin rızası olmadan askerilerimizi gönderemeyeceğiz. Bu yüzden Sudan Hükümeti’nin kararını değiştirerek bize izin vermesine ihtiyacımız var.”* yorumu ile BM’nin konu ile ilgili görüşlerini açıklamıştır. Bu rızanın alınmadan misyonun barışı koruma misyonundan zor kullanmayı da içeren ve devletin rızasının aranmadığı barışı uygulama şekline dönüşmesi durumunda Çin ve Rusya’nın muhtemel vetosu sebebiyle bu kararın Güvenlik Konseyi’nden geçmeyeceği düşünüldüğü için bu şekilde bir hamle diğer Konsey üyeleri tarafından uygulanmamıştır.³⁶²

Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Şubat 2007’de Sudan’ı ziyaret etmiştir. Jintao’nun ziyareti sırasında Çin Sudan’a yeni başkanlık sarayının yapılabilmesi için 13 milyon USD tutarında faizsiz kredi vermeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca Darfur’a 4,8 milyon USD tutarında insani yardım yapılacağı ve Sudan’ın Çin’e olan 70 milyon USD tutarındaki borçlarının silineceği belirtilmiştir. Yapılan görüşmenin önemi Çin Devlet Başkanı tarafından Darfur sorununun çözümüne yönelik olarak Sudan yönetimine yapılan tavsiye kararıdır.³⁶³ Jintao’nun ziyaretinde Darfur probleminin çözümünde 4 ana noktaya işaret etmiştir; Sudan’ın egemenliği ve toprak bütünlüğü, eşitlik temelinde yapılacak olan barışçıl görüşmeler ile problemlerin çözümü, Afrika Birliği ve BM tarafından Darfur krizi çözümünde alınacak ortak çabalar, son olarak Darfur’daki halkın durumunun ve yaşam standartlarının iyileştirilmesidir.³⁶⁴ Çin tarafından yapılan bu diplomatik girişimin önemi ICISS raporunda uluslararası toplumun çabaları kapsamında öngörülen baskı ve işbirliği

³⁶¹ Waal, “Darfur and the Failure of the Responsibility to Protect”, a.g.m., s. 1042.

³⁶² Grono, a.g.m., s. 629.

³⁶³ David H. Shinn, “China and the Conflict in Darfur”, *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. 16, No. 1, Fall – Winter (2009), s. 91.

³⁶⁴ Pak K. Lee, Gerald Chan, Lai-ha Chan, “China in Darfur: Humanitarian Rule-Maker or Rule-Taker?”, *Review of International Studies*, Vol. 38, No. 2, April(2012), s. 435.

yöntemleri ile ihlalleri gerçekleştiren Hükümetlerin ikna edilmesi kapsamındadır. Çin'in ve BM Genel Sekreteri'nin girişimleri ile Sudan Hükümeti barışı koruma misyonu tesis edilmesine rıza göstermiştir.

Genel Sekreter Ban Ki-Moon'un görevi 2007 itibariyle selefi Kofi Annan'dan devralması ile birlikte 29 Ocak 2007'de Addis Ababa'da, sonrasında ise 28 Mart 2007'de Riyad'da Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir ile yapmış olduğu görüşmeler sonucunda 8 aylık müzakere süreci tamamlanmış ve Sudan Hükümeti Haziran 2007'de Sudan'a BM barışı koruma gücü konuşlandırılmasına izin vermiştir.³⁶⁵ Genel Sekreter'in yapmış olduğu görüşmeler koruma sorumluluğunun önleme sorumluluğu kapsamındaki arabuluculuk faaliyetleri olarak kabul edilebilir, bu anlamda bir yetki kullanımı söz konusu olmuştur.

Sudan'ın rıza göstermesi sonrasında Güvenlik Konseyi tarafından 31 Temmuz 2007'de 1769 sayılı karar ile Birleşmiş Milletler/Afrika Birliği Darfur Misyonu (*United Nation/African Union Mission in Darfur*) (*UNAMID*) oluşturulabilmiştir. 1769 sayılı karar, 1706 sayılı kararın aksine Çin ve Sudan Hükümeti'nin itirazları neticesinde koruma sorumluluğuna atıf yapmadan sadece 1674 sayılı karara yapılan atıf ile kabul edilmiştir.³⁶⁶ Güvenlik Konseyi'nde koruma sorumluluğunun uygulanması konusunda 1706 ve 1769 sayılı kararların müzakere süreci bize uygulamada yaşanan sorunları göstermektedir. Sadece metnin oluşturulmasına ilişkin müzakereler 6 ay sürmüştür. Güvenlik Konseyi üyeleri koruma sorumluluğunun öngördüğü yaptırımların uygulanması konusunda da farklı görüşlere sahiptir. Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto yetkisi koruma sorumluluğunun vahşet suçları kapsamında etkin kullanımının önündeki en önemli engel olarak gözükmektedir.

UNAMID 26.000 kişilik askeri gücü tesis edilmesi kararı ile tüm zamanların en büyük barışı koruma misyonu konumundadır. Manda kararında 26.000 asker konuşlandırılması kararı alınmış olsa da Güvenlik Konseyi kararından 6 ay sonra sadece 9.479 asker gücü UNAMID bünyesinde toplanabilmiştir ve bu güçlerin büyük bir kısmı eski AMIS

³⁶⁵ UN, "The United Nations and Darfur", *Peace and Security Section of the United Nations Department of Public Information*, August 2007, https://www.un.org/News/dh/infocus/sudan/fact_sheet.pdf (10.07.2019).

³⁶⁶ Gifkins, a.g.m., s.157.

güçlerinden oluşmaktaydı.³⁶⁷ UNAMID misyonu daha sonra 16.000 asker gücüne düşmüş olsa da manda kararı ile 26.000 asker gücü konuşlandırılması hedefi değerlendirildiğinde BM en büyük misyonu olma özelliğini taşımaktadır. UNAMID mandası BM Şartı VII. Bölüm kapsamında “gereken durumlarda güç kullanılması” yetkisi ile donatılmıştır. Aynı zamanda misyonun görev yapısı temel olarak sivillerin korunması ilkesi ile yetkilendirilmiştir. Misyonun diğer görevleri arasında insani yardımın güvenliğinin sağlanması, ateşkes anlaşmalarının kontrolü ve denetlenmesi, politik sürece katkı sağlanması, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne katkı sağlanması, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile Sudan arasındaki durumun izlenmesi ve raporlanması görevleri bulunmaktadır.³⁶⁸

UNAMID güçlerinin konuşlandırılması sırasında çok fazla problem ile karşılaşmıştır. Sudan Hükümeti’nin misyonun ülke topraklarına yerleşmesine rıza göstermesine rağmen iş birliğinden uzak bir tavır sergilemesi misyon güçlerinin stratejik yerleşimi ve faaliyetlerinde aksamalara sebep olmuştur. Aynı zamanda UNAMID misyon güçlerinin çok sayıda saldırıya maruz kalarak, görev sırasında çok fazla personelin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. UNAMID güçlerinin bu durumu karşısında bölgedeki siviller ve sivil toplum örgütlerinin sivillerin korunması noktasında misyona olan inançları azalmıştır. UNAMID güçleri kendisini koruyamıyorken sivillerin korunması misyonunu nasıl gerçekleştireceği sorgulanmaya başlanmıştır.³⁶⁹

UCM gerçekleştirdiği soruşturmalar kapsamında 2007 yılında ilk olarak Sudan İç İşleri Bakanı Ahmed Muhammad Haruun ve Janjaweed milis güçleri lideri Ali Kushayb hakkında Darfur’da yaşanan insan hakları ihlallerine istinaden yakalama kararı çıkarmıştır. Haruun’a karşı yapılan suçlama iki dönem olarak değerlendirilmiştir; birinci dönemde (2003-2004), milyonlarca insanın mülteci kamplarında yaşamaları ile sonuçlanan eylemlerin sorumlusu ve Janjaweed militanlarına insan hakları ihlalleri gerçekleştirebilmesi için imkân vermesi suçlamasıdır. İkinci dönem ise mülteci kamplarında yaşanan olaylara istinaden sorumluluğundan kaynaklanmaktadır. Ali Kushayb’a yönelik suçlamalar ise cinayet, işkence, sivillere karşı toplu şekilde tecavüz suçlamalarıdır. UCM söz konusu iki kişi hakkında savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen

³⁶⁷ IRRI, a.g.e, s. 11.

³⁶⁸ IRRI, a.g.e, s. 13.

³⁶⁹ IRRI, a.g.e., s. 17.

suçlar kapsamında 51 farklı dava konusundan hüküm vermiştir.³⁷⁰ Mahkeme tüm BM üyesi devletlerden yakalama kararının uygulanması için destek talep etmiştir. Sudan Hükümeti ise mahkemenin vermiş olduğu bu kararı tanımamıştır ve iş birliği yapmayı reddetmiştir. Bunun yerine Ahmet Harun tutuklama kararı sonrasında Sudan Hükümeti İnsani İşler Bakanı olarak atanmış ve UNAMID misyonu ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.³⁷¹

14 Temmuz 2008 tarihinde UCM Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir hakkında Darfur'da yaşanan olaylara ilişkin olarak soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları kapsamında suçlu bulunmuştur. Ömer el-Beşir hakkında çıkarılan bu karar UCM açısından büyük önem taşımaktadır. Mahkeme ilk kez görevdeki bir Devlet Başkanı hakkında yakalama kararı çıkarmıştır. Ayrıca ilk kez UCM soykırım iddiası ile bir olaya müdahil olmuştur.³⁷²

Mahkeme 4 Mart 2009 tarihinde Ömer el-Beşir hakkında yakalama kararı çıkarmıştır. Mahkeme kararı karşısında Sudan Hükümeti Batı'nın mahkemeyi post kolonyal bir bakış açısı ile kullandığı, Batı'nın bu kararı ile yalnızca Sudan'ı değil tüm Afrika'yı cezalandırdığı iddiasında bulunmuştur. Sudan bu tezine bağlantısızlar hareketi, Afrika Birliği, Arap Birliği ile Çin ve Rusya'dan destek bulmuştur. Arap Birliği Mart 2009'da aldığı kararında UCM'nin aldığı kararı reddettiğini belirtmiş ve kararın 1961 Viyana Sözleşmesi'ne aykırı olduğu iddiasında bulunmuştur.³⁷³ Ömer El-Beşir UCM'nin bu kararı sonrasında 13 uluslararası insani yardım kuruluşu görevlisi ve üç yerel görevliyi sınır dışı etmiş ve bu görevlilerin pasaportlarının geri verilmesi için yüksek miktarda para talebinde bulunmuştur.³⁷⁴

Roma Statüsü 27. Maddesi uyarınca devlet başkanı da dahil olmak üzere üst düzey devlet görevlilerinin vahşet suçları kapsamında dokunulmazlıklarının yargılamaya engel olmayacağını belirtmektedir. Sudan UCM Roma Statüsü'ne taraf değildir yine de Güvenlik Konseyi'nin UCM'yi 2005 yılında göreve çağırması ile UCM'nin Sudan'da

³⁷⁰ Samar El-Masri, "The Legality of the International Criminal Court's Decision Against Omar Al-Bashir of Sudan", *International Journal*, Vol. 66, No. 2, Spring (2011), s. 381.

³⁷¹ Johan Brosché, *Darfur: Dimensions and Dilemmas of a Complex Situation*, Uppsala: Uppsala University, 2008, s. VI.

³⁷² Ssenyonjo, a.g.m., s. 207.

³⁷³ El-Masri, a.g.m., s. 382.

³⁷⁴ Howerd Adelman, "Refugees, IDPs and the Responsibility to Protect(R2P): The Case of Darfur", *Global Responsibility to Protect 2* (2010), s.139.

Darfur Krizi ile ilgili müdahil olması söz konusu olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin bu yetkisi de yine Roma Statüsü'nün 13. maddesi kapsamında tanımlanmıştır. Yargılama yetkisinin yasal olduğuna dair yukarıdaki atıfların dışında ayrıca Sudan'ın BM Şartı'na taraf olmasının yargılama yetkisini yasallığı anlamında yeterli olduğu görüşü de vardır. BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında Güvenlik Konseyi yaptırım olarak UCM'yi devreye sokarsa bu durumda BM Şartı'nın imzacı devleti de bu yaptırım kararını yasal olarak tanımaktadır görüşü ileri sürülmektedir.³⁷⁵

2011 yılında UCM tarafından hakkında yakalama kararı çıkarılan Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir Çin'e yapmış olduğu ziyarette resmi makamlarca karşılanmış ve Mahkeme'nin kararı uygulamaya konulmamıştır. Çin UCM Statüsü'ne taraf olmadığı için Mahkeme'nin kararını uygulamama yönünde bir tavır sergilemiştir.³⁷⁶

Ömer el-Beşir Darfur'da Fur, Masalit ve Zaghawa etnik gruplarına karşı 2003 – 2008 yılları arasında beş iddiada insanlığa karşı suç, iki iddianamede savaş suçları ve üç iddianamede soykırım amaçlı insanlığa karşı suç işlediği gerekçesiyle UCM'de yargılanmıştır. Ömer el-Beşir'in 11 Nisan 2019'da devrilmesi sonrasında Darfur'daki sorumluluğu sebebiyle yerel hukuk otoritesi tarafından yargılanması gündeme gelmiştir. El-Beşir darbe sonrasında tutuklanarak 17 Nisan 2019 tarihinde Kober hapishanesine nakledilmiştir. Yine UCM yargılaması sonucunda hakkında yakalama kararı çıkan Ahmad Muhammad Harun ve Abdel Raheem Muhammad Hussein'in de 11 Nisan 2019'da askeri darbe sırasında tutuklandığı belirtilmektedir. Uluslararası ve yerel toplum tarafından bu kişilerin yargılanarak cezalandırılmasına yönelik olarak talepler bulunmaktadır. Ömer el-Beşir'e yöneltilen suçlamalar; zimmetine para geçirmek, terörizme finansal kaynak sağlamak ve görevden indirilmesi öncesinde göstericilere karşı öldürmeyi içeren müdahalede bulunması iddiaları gelmektedir.³⁷⁷

2009 yılında başlayan görüşmeler sonucunda 2011 yılında Sudan Hükümeti ve Darfur'daki askeri milis güçlerden Özgürlük ve Adalet Hareketi (*Liberation and Justice Movement*) (LJM) arasında Darfur'da Barış İçin “Doha Belgesi” adıyla bir mutabakat imzalanmıştır. LJM hareketi Darfur'daki askeri fraksiyon arasında zayıf bir konumda

³⁷⁵ El-Masri, a.g.m., s. 383.

³⁷⁶ Reçber, a.g.e., s.325.

³⁷⁷ Coalition for the International Criminal Court, “Sudan”, <http://www.coalitionfortheicc.org/country/sudan> (01.11.2019).

bulunuyordu bu sebeple yapılan bu mutabakatın tüm tarafları içerisine alan bir barış anlaşmasına dönüşmesi söz konusu olmamıştır.³⁷⁸

2014 yılına gelindiğinde Darfur'daki şiddetin seviyesi yeniden değişim göstermiştir. Sudan askeri güçleri SLA fraksiyonundan Minni Minawi güçleri ile JEM milis güçlerine karşı saldırılarını arttırmıştır. Krizin başlangıcını oluşturan 2003 – 2004 yıllarındaki sivillere yönelik şiddet düzeyi 2014 yılında tekrar etmiştir.³⁷⁹

2016 yılında Sudan Hükümeti Darfur'daki yönetsel durumun değişimi ile ilgili olarak bir referandum kararı almıştır. Bu referandum ile Darfur'da yaşayan halktan mevcut 5 eyalet ile olan yapının devam edip etmemesi ve Doha Belgesi ile öngörülen birleşik bir Darfur'un tesis edilmesi konularında seçim yapması talep edilmiştir. Yapılan referandum sonrası Sudan Hükümeti halkın %98'inin mevcut durumun korunması yönünde oy kullandığını belirtmiştir. Darfur'daki durum göz önüne alındığında yapılan referandumun sağlıklı bir ortamda gerçekleştiğinden söz etmek güçtür. Sudan Hükümeti referandum sonuçlarını Darfur'daki krizin sona erdiğini deklare etmek için kullanmaktadır. Sudan Hükümeti 2016 yılında Doha'da imzalanan anlaşma sonrasında Darfur Krizi'nin sona erdiğini ve UNAMID'in bu anlamda misyonunun sona erdiğini belirten bir politika izlemektedir. Hükümet güçlerinin bu anlamda UNAMID personeline rıza ilkesini geri çekerek UNAMID güçlerinin ülke topraklarından ayrılması için baskı yaptığı belirtilmektedir.³⁸⁰

İnsan Hakları Örgütleri tarafından Darfur bölgesinde yaşayan halk ile yapılan görüşmelerde UNAMID misyonunun görevini yerine getirmemesi ile ilgili olarak; *“Hükümet, barışı koruma misyon güçleri ve insani yardım organizasyonlarının hareketlerini engelliyor.”*, *“UNAMID hükümetin kontrolü altında çalışıyor. Hükümetin izni olmadan devriye gezemez.”*, *“Hükümet olaylara zamanında müdahale etmelerine asla izin vermiyor ve gecikmelerini sağlıyor.”* yorumları yapılmıştır. Bu yorumlar dikkate alındığında Darfur'daki BM barışı koruma misyonun her ne kadar BM Şartı VII. Bölüm kapsamında “güç kullanma” yetkisi ile donatılmış olsa da konuşlandırıldığı ülkenin rıza göstermesi ilkesi ile faaliyetlerinin engellendiğine delil oluşturmaktadır.³⁸¹

³⁷⁸ IRRI, a.g.e., s. 11.

³⁷⁹ IRRI, a.g.e., s. 8.

³⁸⁰ IRRI, a.g.e., s. 11.

³⁸¹ IRRI, a.g.e., s. 18.

Darfur krizi insani krizlerin ve barışı tesis etme faaliyetlerinin önemini göstermektedir. Özellikle etnik temelli çatışmalarda barışın tesis edilmesi uzun ve yorucu bir süreç olarak gözükmektedir. Koruma sorumluluğu doktrininin devreye alınıp askeri müdahalenin gerçekleşmesi durumunda bile müdahale sonrası barışın tesis edilmesinde çok taraflı girişimler ve klasik barışı koruma misyon yapısının önemi ortaya çıkacaktır. Krizlere müdahalede koruma sorumluluğunun baskı aracı olarak kullanılmasını önerdiği ve BM Şartı'nda Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altında tanımlanan yaptırımlar; UCM'nin devreye alınması, üyeliğin askıya alınması, seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması, barışı koruma misyonu konuşlandırılması gibi askeri müdahale dışındaki tüm araçlar Sudan'da Darfur krizinin çözümü konusunda denenmiştir. Askeri müdahalenin Libya örneğinde uygulanmasına rağmen Sudan'da çok daha büyük bir insani kriz karşısında uygulanmaması koruma sorumluluğu normunun ilkeleri açısından kurumsal bir hareket etme mekanizmasının olmadığına delil oluşturmaktadır. Koruma sorumluluğu eğer ICISS raporunda öngörülen yapısına benzer bir şekilde uygulanırsa BM barışı koruma misyonunu daha kurumsal bir bakış açısıyla yeniden yorumlayacağı düşünülmektedir.

4.2 KORUMA SORUMLULUĞU ve GÜNEY SUDAN İÇ ÇATIŞMASI

Güney Sudan koruma sorumluluğu normunun en önemli saha alanlarından birisini oluşturmaktadır. 2011 yılında yapılan referandum sonrasında Güney Sudan halkı %99 oy oranıyla Sudan'dan ayrılma yönünde oy kullanmıştır. Güney Sudan'da referandum sonrasında merkezi hükümet yapısına dayanan yeni bir devlet inşası süreci başlamıştır.³⁸² Koruma sorumluluğu normunun en önemli noktalarından birisi çatışma sonrası dönemde yeni devletin inşası sürecidir. Askeri müdahale olsun veya olmasın iç çatışmaların ve huzursuzlukların yaşandığı bir bölgede vahşet suçlarının engellenmesi ve erken uyarı sisteminin tesis edilmesi koruma sorumluluğunun en önemli önceliğini oluşturmaktadır.

Bağımsızlık sonrası Güney Sudan güçlü bir devlet yapısından çok uzak bir ülke konumundaydı. 2014 yılında yayınlanan Hassas Bölgeler Endeksi'nde Güney Sudan

³⁸² Jenik Radon, Sarah Logan, "South Sudan: Governance Arrangements, War and Peace", *Journal of International Affairs*, Vol. 68, No. 1, Fall/Winter (2014), s. 154.

dünyadaki en hassas bölge olarak ilan edilmiştir. Söz konusu indekse göre Güney Sudan geçtiğimiz yüzyıl içerisinde bağımsızlığını ilan eden Afrika devletleri arasında temel kamu hizmetleri değerlendirmesinde en düşük seviyede kalan ülke konumundadır. Petrol gelirlerinden önemli ölçüde bir kaynak akışı olsa da sosyo-ekonomik gelişim bağımsızlık sonrası dönemde çok düşük seviyede gerçekleşmiştir.³⁸³

BM Genel Sekreteri'nin 13 Temmuz 2011 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunmuş olduğu raporunda bağımsızlığını ilan eden ve BM'nin en yeni üyesi olan Güney Sudan'ın çok zayıf bir devlet sistemine sahip olduğu belirtilmiştir. Söz konusu raporda Genel Sekreter neredeyse tüm insani gelişim göstergelerinde en alt seviyede bulunan Güney Sudan'da devletin inşası sürecinin önemine vurgu yapmış ve BM'nin bu sürece katkı sağlaması gerektiğini belirtmiştir.³⁸⁴

Devlet inşası ile ilgili olarak Güney Sudan'da uluslararası toplum tarafından önemli yardımlar sağlanmıştır. Avrupa Birliği tarafından 2011 – 2013 dönemi arasında 260 milyon USD tutarında bir yardım yapılırken, ABD tarafından aynı dönemde yıllık 300 milyon USD'nin üzerinde bir yardım sağlanmıştır. Güney Sudan'da devlet inşası sorumluluğu da bulunan UNMISS'in yıllık maliyeti de yaklaşık olarak 1 milyar USD tutarında gerçekleşmiştir. Devletin inşası için önemli yatırımlar yapılmış olsa da yapılan tüm bu yatırımlar Güney Sudan'da iç çatışmaların başlamasını engelleyememiştir.³⁸⁵

Güvenlik Konseyi 1996 sayılı kararı ile Güney Sudan'da yeni kurulan hükümetin desteklenmesi ve CPA ile öngörülen barış ve istikrarın tesis edilmesine yardımcı olmak amacıyla UNMISS'in kurulmasını kararlaştırmıştır. Aynı gün CPA'nın gözlemlenmesi için 2005 – 2011 yılları arasındaki dönemde tesis edilen UNMIS misyonu da sona ermiştir. UNMISS BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında yetkilendirilmiştir. Misyonun görev yapısında tesis edilen barış ortamının güçlendirilmesi, barış ve devletin inşası süreçlerine katkı sağlanması, çatışma önleme ve erken uyarı sistemleri ile sivillerin korunması görevleri bulunmaktadır.³⁸⁶ Misyon mandasında Güney Sudan'ın koruma

³⁸³ Ian S. Spears, Patrick Wight, "Sudan and South Sudan: Accounting for Their Interactable Conflicts", *African Conflict and Peacebuilding Review*, Vol. 5, No. 2, Fall (2015), s. 152.

³⁸⁴ UN Security Council, *Reports of the Secretary-General on the Sudan*, S/2011/314, 13 July 2011, bkz.

³⁸⁵ International Peace Institute (IPI), *State Formation, Humanitarianism and Institutional Capabilities in South Sudan*, New York: IPI, 2015, s. 6.

³⁸⁶ UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2011/678, 02 November 2011, s. 08-09.

sorumluluğu kapsamındaki misyonunu yerine getirmesi için destekleneceği belirtilmiştir. Bu tanımlama Güvenlik Konseyi tarafından ilk kez bir barışı koruma misyonunun görev ve sorumlulukları içerisinde tanımlanmıştır.³⁸⁷ Güney Sudan R2P'nin çatışma sonrası devlet inşası ve çatışma öncesi barışı koruma misyonu oluşturması açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Güney Sudan'da 2011 yılında bağımsızlığın kazanılmasından sonra başlayan barış dönemi 2013 yılına kadar devam etmiştir. Sakin geçen bu dönemde Güney Sudan Hükümeti uluslararası toplumun bir parçası olabilmek adına çaba göstermiştir. UNMISS'in Güney Sudan'da konuşlandırılması için gerek duyulan Güney Sudan Hükümeti'nin rızasını alınması bu sebeple kolay bir şekilde gerçekleşmiştir. Güney Sudan Hükümeti uluslararası toplumun bir parçası olduğunu göstermek açısından BM'nin Güney Sudan'daki tüm faaliyetlerini desteklediğini ve rıza gösterdiğini beyan etmiştir. Güney Sudan Başkan Yardımcısı Machar Teny-Dhurgon, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada Sudan'ın tüm BM Şartı yükümlülüklerini yerine getireceğini belirtmiştir; *“Güney Sudan uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak, uluslararası hukukun getirdiği yükümlülüklerle saygı gösterecek ve mümkün olan en kısa sürede insan hakları ile ilgili olanlar öncelikli olmak üzere tüm ilgili uluslararası anlaşmalara taraf olacak”*.³⁸⁸ UNMISS ve Güney Sudan Hükümeti arasındaki rıza mutabakatı 8 Ağustos 2011'de imzalanmıştır. Bu mutabakat ile misyon kuvvetlerinin Güney Sudan egemenliğindeki bölgelerde hükümetten onay almaksızın serbest dolaşım hakkına sahip olmuştur.³⁸⁹

Güney Sudan'da bağımsızlık sonrasında uluslararası toplum ve yerel hükümet genel olarak devlet inşası sürecine odaklanmış ve ulus inşası sürecini görmezden gelmişlerdir. Nijerya, Angola ve Mozambik gibi diğer pek çok Afrika ülkesinde olduğu gibi iç savaş sonrası dönemde Güney Sudan'da da kurulan yeni hükümetler ortak bir kimlik anlayışına dayanan ulus inşasını tamamlayamadığı için kısa bir süre sonra yeniden çatışmaların başlamasını engelleyememişlerdir.³⁹⁰ Devlet inşası süreci devletin kurumlarının güvenlik,

³⁸⁷ Allison Giffen, “South Sudan”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 780.

³⁸⁸ Tarja Seppä, *Responsibility to Protect as a United Nations Security Council Practice in South Sudan*, (Academic Dissertations), Tampere: Tampere University, 2019, s. 178.

³⁸⁹ UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2011/678, a.g.e., s. 09.

³⁹⁰ Radon, a.g.m. s. 152.

hukukun üstünlüğü gibi devletin sorumluluk alanına giren konularda kapasitesinin artırılmasını içermektedir.³⁹¹ Ulus inşası ise fiziksel olarak devlet kurumlarının oluşturulmasını değil, kültür ve sosyal yapıyı içerisine alan halkın ortak bir paydada hareket etmesini sağlayan ortak bir paydanın oluşturulmasıdır.³⁹² Sudan gibi bölünmüş bir etnik yapıya sahip olan ülkede kalıcı barışın sağlanması ulus inşasının tamamlanması ile mümkün olabilir. Nitekim uluslararası toplum tarafından yapılan çabalar ortak bir ulus inşa etmek için yeterli olmamıştır. Kabile anlayışından sıyrılamayan Güney Sudan’da etnik olarak çoğunluğu elinde bulunduran Dinka’lar yeni “Kuzeyliler” olarak tanımlanırken, Kuzey’de Sudan’da ise Güney Sudan’ın ayrılması sonrası Kordofan, Blue Nile ve Abyei bölgeleri yeni “Güneyliler” olarak tanımlanmıştır.³⁹³ Sudan ve Güney Sudan’ın ayrılması çatışmaları sona erdirmemiş, yeni çatışmaların çok daha karmaşık bir şekilde başlamasına sebep olmuştur.

Güney Sudan’da çatışmaların başlangıcını sosyolojik, ekonomik ve politik sebeplerin birleşiminde görmek mümkündür. Bağımsızlık sonrasında CPA süreci ile Devlet Başkanlığı görevi SPLM/A lideri Salva Kiir’e verilmiştir. SPLM/A bu süreçte milis güçten ulusal ordu haline dönüşmüş olsa da bu askeri yapılanma içerisindeki güç mücadelesi çatışmaların başlangıcını oluşturmuştur. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve Salva Kiir’in mensubu olduğu Dinka’lar ile Başkan Yardımcısı Riek Machar’ın mensubu olduğu ikinci en kalabalık nüfusu oluşturan Nuer’ler arasındaki politik çekişme bağımsızlık sonrasında gün yüzüne çıkmıştır. ³⁹⁴ Mart 2013’te SPLM politik komitesi üyelerinden Başkan Yardımcısı Riek Machar ile Pagan Amum ve SPLM’in uçak kazasında hayatını kaybeden eski lideri John Garang’ın eşi Rebecca Nyandeng 2015 yılında gerçekleşecek olan seçimlerde Başkan Salva Kiir’e karşı mücadele edecekleri beyanında bulunmuşlardır.³⁹⁵ Salva Kiir’in yurt dışı gezisinde olduğu bir dönemde Riek Machar’ın yaptığı basın toplantısında Kiir’i diktatörlük ile suçlaması ve Kiir’in görevden alınması yönünde yaptığı açıklamalar sonrasında iki taraf arasındaki gerilim üst seviyeye çıkmıştır. 14 Aralık’ta Ulusal Kurtuluş Konseyi’nin yaptığı toplantıda Machar sunulan

³⁹¹ IPI, a.g.e., s. 6.

³⁹² Seppä, a.g.e., 2019, s.168.

³⁹³ Spears a.g.m, s. 153.

³⁹⁴ Roque, a.g.m., s. 03 – 04.

³⁹⁵ Alex De Waal, “When Kleptocracy Becomes Insolvent: Brute Causes of the Civil War in South Sudan”, *African Affairs*, 113/452, s. 365.

önergeleri reddetmiş ve 15 Aralık'ta yapılacak olan toplantıya katılmayacağını belirtmiştir.³⁹⁶

15 Aralık'ta SPLM/A ve SPLM/A-IO kuvvetler arasında başlayan çatışmalar kısa süre içerisinde tüm ülkeye yayılmıştır. Çatışmalarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ve çok sayıda insan hakları ihlali vakası yaşanmıştır. Çatışmalar sırasında her iki tarafın askeri güçleri arasında el değiştiren köy, kasaba ve ilçelerde çok sayıda sivil savunmasız şekilde kalmıştır. Yerleşim yerlerindeki siviller muhtemel katliamlardan kaçmak için evlerini boşaltarak yerinden edilmiş ve yiyecek ve içecek yardımı olmadan haftalarca saklanmak zorunda kalmışlardır. 19 Aralık 2013'te Akobo'daki UNMISS üssüne yapılan silahlı saldırıda üste bulunan 27 Dinka sivili ve 2 barışı koruma misyonu askeri öldürülmüştür. UNMISS tarafından yapılan açıklamada üsse yapılan saldırının 2000'in üzerinde milis tarafından gerçekleştirildiği ve yetersiz sayıdaki UNMISS gücünün bu saldırıyı püskürtme noktasında eksik kaldığı belirtilmiştir.³⁹⁷

2013 yılında başlayan çatışmalar ve artan sivil kayıplarının ardından Güvenlik Konseyi 24 Aralık 2013 tarihinde yayınlamış olduğu 2132 sayılı kararı ile birlikte misyonun sivillerin korunması noktasında artan güvenlik ihtiyaçlarını dikkate alarak 2011 yılında misyonun kurulması sırasında öngörülen 7.000 asker ve 900 polis gücünün sayısının 12.500'e yükseltilmesi kararını almıştır.³⁹⁸ Bu kararın alınmasında iç savaş ile birlikte UNMISS üslerine sığınan siviller ile Sivillerin Korunması (*Protection of Civilians*) (POC) alanlarının oluşması ve bu bölgelerdeki sivil sayısının kısa süre içerisinde kapasitenin çok yukarısına çıkması sebep olmuştur.

Sivillerin korunması noktasında uluslararası hukukun temellerinde iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlardan ilki koruma sorumluluğu ikincisi ise sivillerin korunması kavramlarıdır. UNMISS misyonu da 12 Ağustos 1949'da kabul edilen 4. Cenevre Sözleşmesinin savaş zamanlarında sivillerin korunmasına yönelik ilkeleri uyarınca POC misyonunu gerçekleştirmesi için görevlendirilmiştir. Sivillerin korunması kavramı 1990'lı yıllar ile ortaya çıkmıştır. Özellikle Somali, Srebrenitsa, Myanmar ve

³⁹⁶ Spencer Zifcak, "What Happened to The International Community?: R2P and the Conflicts in South Sudan and The Central African Republic", *Melbourne Journal of International Law*, 16/1 (2015), s.53

³⁹⁷ UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2014/158, a.g.e., s. 6

³⁹⁸ UN Security Council, *Resolution 2132*, S/RES/2132 (2013), 24 December 2013, bkz.

Sudan bölgelerindeki yaşanan sivil kayıpları bu kavramın 2000’li yıllar içerisinde BM sisteminde kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır.³⁹⁹

Sivillerin korunması noktasında diğer bir önemli terim Yerinden Edilmiş Kişiler (*Internally Displaced Persons*) (IDP) yani kavramıdır. Bu kavram Sudan tarihi içerisinde de önemli bir yere sahiptir. Sudan’ın bağımsızlığını kazandığı 1955 yılından 1972 yılına kadar olan dönemde ve sonrasında 1983 – 2005 yılları arasında yaşanan iç çatışmalar bölgede çok sayıda kişinin yerinden edilmesine ve mülteci konumuna düşmesine sebep olmuştur. Bugün Güney Sudan’da 1,7 milyon insan yerinden edilmiş statüde, 2,4 milyon kişi ise mülteci konumunda sınır komşusu devletlerde yaşamına devam etmeye çalışmaktadır. Ülke içerisinde 203.000’den fazla kişi ise POC bölgelerinde BM gözetiminde etnik kökenleri ve siyasal belirsizlik sebebiyle hedef alınmaktan korkan bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. BM bünyesinde bu çapta POC bölgesi tecrübesi Güney Sudan krizi öncesinde bulunmamaktaydı. BM koruma üsleri genel olarak misyonda görev alan personelin askeri ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. POC siteleri IDP bölgelerinden farklılık göstermektedir. POC siteleri planlanmış sivil yerleşim alanları, acil durum tahliye merkezleri, kabul ve transit merkezleri gibi planlı alanlar olmadığı için bölgede yaşayan sivillerin yaşamlarını sürdürmeleri bu bölgelerde güç bir durumu ortaya çıkarmıştır.⁴⁰⁰

2013 yılında Abyei – Juba’da başlayan karışıklıklar sonrasında bölgede sivillerin korunması ve UNMISS’in sorumluluklarını yerine getirmesi konusundaki eksiklikler sonucunda misyonun sivillerin korunması konusundaki faaliyetleri ile bu konuda çalışan görev gücünde önemli değişikliklerin olmasına sebep olmuştur. 2014 yılından itibaren yapılan değişikliklerden sonra bile sivillerin korunması noktasında UNMISS’in faaliyetlerinin istenilen seviyeye ulaştığından söz etmek mümkün olmamaktadır.

Güney Sudan’daki sayıları resmi kaynaklar tarafından 1 milyona yaklaşan yerinden edilmiş sivillerin dörtte biri UNMISS misyonu görev bölgesi içerisindeki kamplarda yaşamaktadır. Ancak medya kaynakları ve bağımsız kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlarda UNMISS’in görev bölgesi içerisindeki sivillerin korunması noktasında görev

³⁹⁹ Ashley McLaughlin, Priscila Scalco, “South Sudan Protection of Civillian Sites: The Guiding Principles in Practice”, *IOM*, 17 December (2018), s. 8-9.

⁴⁰⁰ McLaughlin a.g.m., s.7-8.

tanımı itibariyle harekete geçmesinin zorunlu olduğu durumlarda hareketsiz kaldığını göstermektedir. Bu durum barışı koruma misyonunun en önemli görevlerinden birisi olan sivillerin korunması konusunda BM yapısının eksikliğini göz önünde koymaktadır. BM'nin sivillerin korunması ilkeleri kapsamında gerçekleştirmesi gereken 6 farklı görev tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlar;

1-Sivillerin fiziksel şiddet tehdidinden korunması

2-Sivillere yönelik şiddetin caydırılması

3-Misyon çapında erken uyarı sisteminin uygulanması

4-POC alanları ile ilgili kamu güvenliğinin ve güvenliğin sağlanması

5-Koruma Stratejisi kapsamında kolaylaştırıcı, güven oluşturuca faaliyetleri oluşturma

6-Yerinden Edilmişler ile mültecilerin geri dönüşleri için gerekli güvenli ortamın tesisi

UNMISS yetki alanı içerisinde 17 Mayıs 2018 tarihi itibariyle 203,723 sivilin koruma altında bulunduğu 6 POC bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgelerdeki sivil dağılımları ve bölgeler aşağıdaki tablodaki gibidir;

Bölge	Lokasyon	Koruma Altındaki Sivil Sayısı
Merkez Equatoria	BM PoC Bölgesi I&III	39,405
Unity	Bentiu	112,725
Upper Nile	Malakal	24,417
Jonglei	Bor	2,296
Western Bahr El Ghazal	Wau	178
	AA	20,702
TOPLAM		203,723

Tablo 02: UNMISS POC Bölgeleri ve Koruma Altındaki Sivil Sayısı⁴⁰¹

R2P ve POC kavramları BM barışı koruma misyonu içerisinde son dönemde çok fazla atıf yapılan iki normu temsil etmektedir. POC mandası bireyseller de dahil olmak üzere küçük çaplı saldırıları da kapsamı içerisine alırken, R2P normu daha geniş bir alanda

⁴⁰¹ UNMISS, "PoC Update", 22 May 2018, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20180522%20-%20PoC%20Update.pdf> (13.06.2019).

vahşet suçları olarak tanımlanan soykırımı da içerisine alan özel nitelikteki suçlardan oluşmaktadır.⁴⁰²

UNMISS'in POC bölgeleri konusunda yeterli altyapıya sahip olmaması beraberinde bazı sorunları getirmiştir. Sivillerin yerleştirilecekleri bölgelerin olmaması sebebiyle bu kişilerin askeri koruma alanı dışında belirlenen alanlara yerleştirilmesi hem insanı yardımların yeterince sağlanamamasını hem de güvenlik konusunda zafiyetlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. UNMISS personelinin insanı yardım konusunda deneyiminin olmaması sebebiyle misyon tarafından 30 Nisan 2013 tarihinde UNMISS üslerinde koruma isteyen siviller için kılavuzlar yayınlamıştır. Bu kılavuzlarda UNMISS personeline 72 saati geçmeyen bir süre zarfında koruma isteyen sivillerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve insani ihtiyaçlar konusunda gerekli çalışmalar yapılması bir sorumluluk olarak bildirilmiştir. Bununla birlikte UNMISS bölgelerine koruma isteyebilecek sivillerin yerleşimi ile ilgili alanların belirlenmesi ve buna uygun planlamaların yapılması da bildirilmiştir. Söz konusu belge Güney Sudan'da krizin çıkmasından kısa bir süre önce yayınlanmıştır. 2013 Aralık ayında Juba bölgesinde çıkan karışıklıklar sonrasında teorik olarak yapılan planlamaların sahada test edilmesi söz konusu olmuştur. Fakat personelin bir kısmı bu belgenin yayınlanmasından haberdar değilken bir kısmı ise 72 saatin sonrasında bu sorumluluğun bittiği yorumuyla insanı yardımın sağlanması konusunda yetersiz kalmıştır. Ayrıca plan 500'ün üzerinde yerinden edilmiş kişinin UNMISS bölgelerine sığınması ile ilgili bir öngörü yapmadığı için binlerce sivilin UNMISS bölgelerine akın etmesi karşısında etkisiz kalmıştır.⁴⁰³

⁴⁰² Breakey, a.g.e., s. xi.

⁴⁰³ International Organization for Migration (IOM), "Lessons Learned from South Sudan: Protection of Civillian Sites 2013 – 2016", Sacannox: IOM, 2016, s. 15-17.

Bentiu PoC Bölgesi/Şubat 2015 Popülasyon
52.500+ IDP

Bentiu PoC Bölgesi/Nisan 2015 Popülasyon
74.600+ IDP

Bentiu PoC Bölgesi/Ağustos 2015
Popülasyon 103.000+ IDP

Resim 01 – Bentiu PoC Bölgesi Yerleşimin Aylara Göre Değişimi⁴⁰⁴

Malakal PoC Bölgesi/Haziran 2014
Popülasyon 11.000+ IDP

Malakal PoC Bölgesi/Temmuz 2015
Popülasyon 42.000+ IDP

Malakal PoC Bölgesi/Eylül 2015
Popülasyon 44.000+ IDP

Resim 02: Malakal PoC Bölgesi Yerleşimin Aylara Göre Değişimi⁴⁰⁵

Sivillerin korunması noktasında misyonun çabaları genel olarak POC alanlarında güvenliğin sağlanmasına odaklanmıştır. Bunun dışında kalan alanlardaki çatışmalara müdahale kaynak yetersizliği ve görevli personelin can kayıplarının artması riskleri sebebiyle istenilen seviyede gerçekleşmemiştir. R2P kapsamında koruma sorumluluğu sadece koruma altındaki sivilleri değil, tüm bölgedeki sivillerin vahşet suçları kapsamında korunmasını içermektedir. Söz konusu kapsam değerlendirildiğinde 2013 yılında başlayan çatışmalarda BM sisteminin önemli eksiklikleri görülmektedir.

Krizin ilk 4 haftası içerisinde Güney Sudan'da yaklaşık olarak 500.000 kişi yer değiştirmiş, 74.300 kişi komşu ülkelere iltica etmiştir. Bu rakam takip eden sürede artış göstererek 167.000'i komşu ülkelere geçen 900.000 kişiye ulaşmıştır. Kriz ile gıda

⁴⁰⁴ IOM, a.g.e, s.22.

⁴⁰⁵ IOM, a.g.e., s.44.

güvenliği konusunda 1,1 milyondan 3,2 milyona çıkan gıda yardımına muhtaç kişi sayısı krizin derin etkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Buna ek olarak da 500.000 yerinden edilmiş kişi gıda yardımına ihtiyaç duymaktaydı. Mart 2014 tarihi itibarıyla Güney Sudan’da gıda yardımına ihtiyaç duyan kişi sayısı 3,8 milyona ulaşmıştır. 12 Şubat 2014 tarihinde BM İnsan Hakları Departmanı tarafından Güney Sudan için en yüksek seviye olan Seviye 3 – Acil Durum Çağrısı yayınlanmıştır. 18 Mart 2014 tarihinde ise Güney Sudan İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan raporda çatışmalarda her iki tarafın da ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği belirtilmiştir⁴⁰⁶

21 Şubat 2014’te UNMISS İnsan Hakları Bölümü tarafından geçici bir rapor yayınlamıştır. 9 Mayıs’ta yayınlanan nihai rapor Güvenlik Konseyi’nin bilgisine sunulmuştur. Söz konusu raporda çatışmalarda ağır insan hakları ihlalleri ve insanlığa karşı suç işlendiğine dair makul gerekçelerin olduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁷ Darfur krizinde benzer bir rapor sonrasında yaşanan olaylar ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi tarafından UCM göreve çağırılmıştır. Güney Sudan’da benzer şekilde yaşanan insan hakları ihlallerine karşı aynı yaptırımın uygulanmaması Güvenlik Konseyi’nin R2P konusunda kurumsal bir anlayış ile hareket etmediğine delil olarak gösterilebilir.

Güney Sudan’ın UCM Roma Statüsü’ne taraf olmaması UCM’nin kendi başına harekete geçmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Güney Sudan’da yaşanan olayların UCM’nin gündemine alınması sadece Roma Statüsü 12(3) paragrafı uyarınca ve BM Şartı VII. Bölümü kapsamındaki Güvenlik Konseyi yetkileri uyarınca söz konusu olabilir. Güvenlik Konseyi’nin Güney Sudan’da yaşanan olayları soruşturması için UCM’yi bu yetkisi kapsamında göreve çağırabilir.⁴⁰⁸

24 Mayıs 2014 tarihinde 2155 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile UNMISS’in manda yapısında değişiklik yapılmıştır. Bu karar ile Konsey UNMISS tarafından gerçekleştirilen, devletin inşası sürecinin çatışmanın daha da derinleşmesine sebep verdiği gerekçesi ile bu yardımların sona erdirilmesine karar vermiştir. Bu karar ile UNMISS misyonun esas görevlerinin sivillerin korunması, insan haklarının gözlemlenmesi ve araştırılması, insani yardımın ulaştırılmasını sağlayacak alt yapının

⁴⁰⁶ UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2014/158, a.g.e., s. 6.

⁴⁰⁷ HRW, *South Sudan’s New War: Abuses by Government and Opposition Forces*, New York: HRW, 2014, s. 89.

⁴⁰⁸ HRW, “South Sudan’s New War: Abuses by Government and Opposition Forces”, a.g.e., s. 4.

tesisi ve ateşkes anlaşmasının desteklenmesi olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu karar ile UNMISS'in mevcut kapasite ve kaynak kullanımlarının da bu yeni tanımlanan dört ayaklı görev misyonuna uygun olarak şekilleneceği belirtilmiştir. Söz konusu karar ile Güvenlik Konseyi R2P'nin tüm sütunları ile ilgili sorumluluklara atıf yaparak taraflara itidal çağrısını yenilemiştir. Bu karar ile Güvenlik Konseyi UNMISS'e "gerekli tüm araçları kullanması" konusunda yetkisini yinelemiş ve kendisinin de "tüm uygun tedbirleri almaya" hazır olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁹

2014 yılında Güvenlik Konseyi tarafından Güney Sudan'a uygulanacak yaptırımlar konusunda görüşmeler gerçekleştirilmiş fakat bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. Özellikle Rusya'nın talebi ile yaptırımların ilk olarak IGAD tarafından uygulanması ve sonrasında eğer istenilen sonuç alınamazsa BM bünyesinde yeni yaptırımların hayata geçirilmesi görüşü hâkim olmuştur. IGAD içerisinde ise Güney Sudan'a uygulanacak olan yaptırımlar konusunda bir uzlaşa sağlanamamıştır. Sonrasında Güvenlik Konseyi IGAD tarafından Güney Sudan'daki çatışmaya arabuluculuk faaliyetlerinin devam ettiği bir dönemde ve görüşmeler kritik bir aşamadayken yaptırımlar ile ilgili kararı almıştır. IGAD tarafından sürdürülen görüşmelerde muhalefet milis güçleri lideri Riek Machar söz konusu anlaşma metnini imzalamış fakat Güney Sudan Devlet Başkanı Salva Kiir söz konusu anlaşmayı imzalamadan görüşmelerden çekilmiştir. Bu dönemde IGAD üyeleri ve komşu ülkeler tarafından Salva Kiir'e görüşmelere devam etmesi için baskı uygulanmıştır. ABD ise Güney Sudan'a söz konusu insan hakları ihlallerinin UCM'ye taşınması dahil olmak üzere silah ambargosu ve Başkan ile diğer Hükümet üyelerine yönelik yaptırımlar alınması yönündeki kararlılığı ve Güvenlik Konseyi'nin bu konuda devreye gireceğinin belirtilmesi Salva Kiir'in görüşmelere dönerek bazı çekinceler ile birlikte olsa da barış anlaşmasını imzalaması ile sonuçlanmıştır.⁴¹⁰ Uluslararası toplum tarafından uygulanan bu baskı politikası barışın sağlanmasında etkili olmuştur. R2P kapsamında uygulanacak olan diplomatik çabaların içerisinde uluslararası örgütler ve aktörlerin ödüllendirme ve cezalandırma şeklinde politika uygulamaları ilke olarak benimsenmektedir. Bazı durumlarda BM dışındaki aktörlerin yapmış oldukları baskıların daha olumlu sonuçlar doğurduğu gözlemlenmektedir.

⁴⁰⁹ UN Security Council, Resolution 2155, S/RES/2155(2014), 27 May 2014, bkz.

⁴¹⁰ Thomas Biersteker, Rebecca Brubaker, David Lanz, *UN Sanctions and Mediation: Establishing Evidence to Inform Practice*, Tokyo: United Nations University, 2019, s.11.

Güvenlik Konseyi Güney Sudan Hükümeti'nin R2P kapsamında koruma sorumluluğunu tekrar yinelemiştir. 2014 yılında yayınlamış olduğu 2170 sayılı kararında savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların da içerisinde olduğu uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları kapsamında yaşanan ihlallerin soruşturulması ve sivililerin korunması misyonunun Güney Sudan Hükümeti'nin görevi olduğu hatırlatılmıştır. Güvenlik Konseyi bu kararı ile Güney Sudan Hükümeti'ne R2P birinci sütun kapsamında egemenlik yetkisi içerisindeki görevlerini hatırlatmaktadır. Koruma sorumluluğu ilk olarak egemen devletin yetkisi altındadır.⁴¹¹

Tarafların barış görüşmelerinde isteksiz kalmaları sebebiyle Güvenlik Konseyi BM Şartı VII. Bölüm uyarınca yaptırım yetkisini kullanma yoluna gitmiştir. Bu kapsamda Mart 2015'de Güney Sudan'a yönelik olarak 2206 sayılı yaptırım kararı alınmıştır. Karar çatışmalar ile ilgili olan kişilere yönelik olarak seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması yaptırımlarını içermektedir. Yaptırım Komitesi tarafından 6 kişiye yönelik yaptırım kararı alınmıştır. Bu kişilerden üçü SPLA komutanı, diğerleri ise muhalif milis güçlerin komutanlarından oluşmaktaydı.⁴¹² Söz konusu karar sadece bazı komutanlara yönelik alınmıştır. Üst düzey devlet görevlilerine yönelik olarak böyle bir karar alınması söz konusu olmamıştır.

IGAD gözetiminde yapılan görüşmeler sonucunda 26 Ağustos 2015 tarihinde çatışmaları sona erdiren barış anlaşması Güney Sudan Devlet Başkanı ve SPLM/A lideri Salva Kiir ile SPLM/A-IO muhalefet güçlerinin lideri ve komutanı Riek Machar tarafından imzalanmıştır. 18 aylık bir müzakere sürecinin ardından imzalanan barış anlaşması, Ekim 2015'te geçici güvenlik düzenlemelerinin eklenmesiyle birlikte tamamlanmıştır.⁴¹³

Güney Sudan'da Çatışmanın Çözümü Hakkında Anlaşma (ARCISS) olarak tanımlanan bu barış anlaşması 2005 tarihli CPA'dan farklıdır. CPA'da Hartum Hükümeti'nin ana hedefi rejimin ayakta kalması şeklinde tanımlanmışken, SPLM'in ana

⁴¹¹ Fiammetta Borgia, "The Responsibility to Protect Doctrine: Between Criticisms and Inconsistencies", *Journal on the Use of Force and International Law*, Vol. 2, No. 2, s. 233.

⁴¹² Laura Nyantung Beny, "United Nations Security Council Resolution 2206 on Targeted Sanctions in South Sudan", *International Legal Materials*, Volume 54 (2015), bkz.

⁴¹³ IGAD, "Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan", 17 August 2015, https://unmiss.unmissions.org/sites/default/files/final_proposed_compromise_agreement_for_south_sudan_conflict.pdf (20.06.2019).

hedefi ise Güney’de bağımsızlığın kazanılması olmuştur. ARCISS’in taraflarına ve yapısına bakıldığında ise hükümetin ana hedefi rejimin ayakta kalması ve muhalefette bulunan tarafların pozisyonunun zayıflatılması şeklindedir. SPLM-IO’nun ana gayesi ise mevcut güç konumunu arttırarak hükümet güçlerini zayıflatmak olarak gerçekleşmiştir. ARCISS’de tarafların ana gayesi CPA’dan farklı olarak şiddet içeren veya içermeyen şekilde karşı tarafın gücünün zayıflatılması ve tamamen ortadan kaldırılmasına odaklandığı için barışı sağlama süreci konusunda başarı söz konusu olamamıştır. Uluslararası ilişkilerde sıfır toplamı oyun teorisine yakın olan bu durumda tarafların mutlak kazanç gayeleri anlaşmanın gerçekleşmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmiştir.⁴¹⁴

2013 yılında başlayan ve 2015 yılında ARCISS’in imzalanması ile geçici süreli duraksayan Güney Sudan’daki iç çatışma sonrasında 29 Nisan 2016 tarihinde UNMISS’in de desteklediği geçici hükümet TNGU Devlet Başkanı Salva Kiir tarafından ilan edilmiştir. 30 aylık bir süre ile oluşturulan Geçici Hükümet tarafından Devlet Başkanlığı görevine Salva Kiir’in devam etmesi kararlaştırılmıştır. Birinci Başkan Yardımcısı olarak Riek Machar Teny ve İkinci Başkan Yardımcısı olarak da James Wani Igga görevlendirilmiştir. Hükümet, 2013 yılında yaşanan iç çatışma sonrasında ülke dışına çıkan muhalefet güçlerinin lideri Riek Machar’ın ülkeye dönüşü sonrasında ilan edilmiştir. IGAD süreci devletleri, daha önce oluşturdukları ARCISS sisteminin devamı olarak gördükleri bu Geçici Hükümeti desteklemişlerdir⁴¹⁵ Güney Sudan’da barışın sağlanması yönünde Afrika Birliği gözetiminde IGAD’ın önemli çabaları söz konusu olmuştur. Koruma sorumluluğu çatışmaların çözümünde bölgesel örgütlerin önemine dikkat çekmektedir. Bölge dinamikleri ve kültürüne hâkim olmaları sebebiyle bölgesel örgütlerin çatışmaların çözüme ulaşmasındaki arabuluculuk rolleri R2P’nin önem verdiği başlıca alanlardan birisidir.

2016 yılında yayınlanan “*Cammaert Raporu*” ile 2013 – 2015 yılları arasında yaşanan olaylara ilişkin bir soruşturma yapılmıştır. Rapor söz konusu dönemde Juba’da BM POC alanlarında gerçekleşen ihlallerin sorumluları ve erken uyarı sisteminin neden etkin olarak kullanılmadığına ilişkin hataları incelemiştir. Söz konusu raporsa istinaden

⁴¹⁴ Roque, a.g.m., s. 05-06.

⁴¹⁵ UNifeed, “South Sudan Transitional Government”, 29 April 2016, <https://www.unmultimedia.org/tv/unifeed/asset/1613/1613804/> (17.06.2019).

UNMISS personelinin R2P mandasına rağmen sivillerin korunması noktasındaki başarısızlığı misyon içerisinde etkin bir liderliğin olmamasına, UNMISS personelinin yetersizliğine ve manda yapısının öngörmüş olmasına rağmen misyonun hazırlıksız olmasına bağlamıştır.⁴¹⁶

Rapora da konu olan UNMISS korumasında POC sitelerine yönelik çok sayıda gerçekleştirilmiştir. 1 Temmuz 2015 tarihinde Malakal'da POC bölgesine gerçekleştirilen saldırıda bir kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda kişide yaralanmıştır.⁴¹⁷ Benzer şekilde 17 – 18 Şubat 2016 tarihlerinde yine Güney Sudan'da UNMISS kontrolündeki 47.000'in üzerinde kişinin koruma altında olduğu POC bölgesine yapılan saldırıda 30 kişi ölmüş ve kampın büyük bölümü kullanılamaz hale gelmiştir. Malakal bölgesindeki bu POC bölgesinde Hindistan, Ruanda ve Etiyopya askerlerinden oluşan 1.200 kişilik bir güç görev yapmaktaydı. Saldırı sırasında Hint taburu askerlerinin çatışma alanına asker ve ağır zırhlı araç yerleştirmeyi reddettiği, Ruanda askerlerinin ise harekete geçmeden önce yazılı onay istedikleri bölgedeki bağımsız kaynaklar tarafından dile getirilmiştir.⁴¹⁸

UNMISS Komutanı Petter Lindqvist ise misyonun yetersiz kalmasını birliklerin kalitesi konusunda farklılıkların olması, görev alan birliklerin büyük bölümünün barışı koruma operasyonlarındaki deneyim eksikliği ve son olarak da her ne kadar misyonun güç kullanma yetkisi olsa da misyonda görevli farklı askeri güçlerin arasındaki güç kullanımı konusundaki anlaşmazlıkların müdahale zorluğunu ortaya çıkardığını belirtmiştir. POC alanlarının UNMISS misyonu içerisindeki konumu misyon içerisinde de tartışma konusunu beraberinde getirmektedir. UNMISS'in sivillerin korunması noktasındaki sorumluluğunda gerçekçi olmayan beklentiler ortaya çıkmıştır. Sivillerin korunması noktasındaki asker eksikliği, finansman ve lojistik konularındaki sınırlamaların UNMISS'in üsleri dışındaki hareket kabiliyetini kısıtlayıcı bir etki gösterdiğinden söz edilebilir.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Global Center for Responsibility to Protect, a.g.e., s. 65.

⁴¹⁷ France Diplomatie, "South Sudan – Attack Against UNMISS and Adoption of Sanctions at the UN Security Council", 1 July 2015, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/south-sudan/events/article/south-sudan-attack-against-unmiss-and-adoption-of-sanctions-at-the-un-security> (15.06.2019).

⁴¹⁸ Simona Foltyn, "Un Says Response to Violence in Its South Sudan Camp Marred by Confusion", 22 June 2016, <https://www.theguardian.com/global-development/2016/jun/22/malakal-camp-south-sudan-un-united-nations-says-response-violence-marred-by-confusion> (16.06.2019).

⁴¹⁹ IOM, a.g.e., s. 34.

ARCISS ile sağlanan barış ortamı, Ekim 2015'te Başkanlık kararnamesi ile Devlet Başkanı Kiir'in Güney Sudan'da 10 olan eyalet sayısını 28'e çıkarması ile taraflar arasındaki anlaşmazlıkları tekrar ortaya çıkarmıştır.⁴²⁰

Güney Sudan'da 2015 barış anlaşması sonrasında ikinci kriz 2 Temmuz 2016'da Albay George Gismala ve Teğmen Domach Koat Piyien isimindeki iki SPLM-IO subayının SPLM güçleri tarafından öldürülmesiyle başlamıştır. Yükselen tansiyon sonrasında bir kontrol noktasında SPLM-IO ve SPLM güçleri arasında çıkan çatışmalarda 5 SPLM askerinin öldürülmesi ile tansiyon giderek yükselmiş ve çatışmalar diğer bölgelere de sıçramıştır. 6 Haziran'da Devlet Başkanı ve iki Başkan Yardımcısı Devlet Konutunda toplantıda olduğu sırada binanın dışında bulunan ağır silahlı gruplar arasında başlayan çatışma kısa sürede Juba'nın diğer bölgelerine yayılmıştır. 8 ve 9 Haziran'da Juba içerisindeki çatışmalar devam etmiştir. SPLM kuvvetleri Başkan Yardımcısı Riek Machar'ın konutunun bulunduğu Jebel bölgesindeki SPLM-IO kanton bölgesine saldırıda bulunmuştur. Bu çatışma sonrasında 300 kişi yaşamını yitirmiş ve 40.000 kişi de yerinden edilmiştir. Juba'da bulunan UNMISS POC bölgesine yapılan saldırıda çok sayıda sivil ve iki barışı koruma misyonunda görevli asker yaşamını yitirmiştir. Her iki taraf da barışı korumada yetersiz kaldıkları ve çatışmaları başlattıkları gerekçesiyle birbirini suçlamıştır. SPLM ve SPLM-IO arasındaki çatışmalar sonrasında da devam etmiş ve Başkan Yardımcısı Riek Machar Juba'dan ayrılmıştır. Bunun akabinde Başkan Kiir, Taban Deng'i Riek Machar'ın yerine 1. Başkan Yardımcısı olarak atamıştır. 12 Temmuz 2016'da taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir. Yaşanan çatışmalar sonrasında IGAD ve Afrika Birliği, Güney Sudan'daki UNMISS'de görevli 12.000 askerin arttırılması talebinde bulunmuştur. Güney Sudan yönetimi UNMISS görev gücünün arttırılmasına karşı çıkmıştır.⁴²¹

BM Şubat 2016'da Malakal'da meydana gelen olaylar sonrasında UNMISS görev gücünün bir kısmını geri çağırmıştır. UNMISS askeri gücüne önemli oranda katkı sağlamış olan Kenya, BM Genel Sekreteri'nin Kenya kuvvetlerinin başında bulunan Korgeneral Johnson Ondieki'yi görevden almasından sonra misyonda görev alan 1.000 askerini geri çekmiştir. Korgeneral Johnson'ın görevden alınması BM'nin 1 Kasım 2016

⁴²⁰ Roque, a.g.m., s.02 – 03.

⁴²¹ Roque, a.g.m., s.03-04.

tarihinde Malakal’da yaşanan olaylara ilişkin yayınlanan raporunda POC bölgesindeki görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi sebebiyle gerçekleşmiştir. Ocak 2017’de BM Genel Sekreterliği görevine atanan Antonio Guterres ile Kenya Devlet Başkanı Uhuru Kenyatta arasında yapılan görüşmeler sonrasında Kenya UNMISS’e tekrar askeri personel sağlamayı kabul etmiştir.⁴²²

BM Güvenlik Konseyi Afrika Birliği ve IGAD’ın talepleri karşısında 2304 sayılı kararı 12 Ağustos 2016 tarihinde yayınlamıştır. Bu karar ile çatışmalara müdahale etmek ve sivillerin korunması konusunda daha aktif çalışabilmek adına IGAD’ın talebi üzerine UNMISS bünyesinde görev alacak 4.000 kişiden oluşan bir Bölgesel Koruma Gücü (*Regional Protection Forces*) (RPF) oluşturularak toplam birlik sayısının 17.000 askere yükseltilmesine karar verilmiştir.⁴²³

2304 sayılı karar ile birlikte oluşturulan RPF, UNMISS komutanının altında askeri personelin güvenliğine ek olarak sivillerin pro-aktif olarak korunması yönünde çalışmaktadır. R2P misyonu gereği sivillerin vahşet suçlarına karşı korunması kapsamında RPF güçlerinin tesis edilmesi önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir. RPF güçleri yapısı itibarıyla MONUSCO’da oluşturulan Güç Müdahale Tugayı’na (*Force Intervention Brigade*) (FIB) benzer şekilde kurgulanmıştır. FIB ve RPF arasındaki en önemli benzerlik her iki gücün de ekstra kuvvet misyonu olarak oluşturulmasıdır. FIB Kongo’da teröristlerin imha edilmesine yönelik operasyonlar yürütürken, RPF’nin esas görevi Juba Havaalanı, insani yardım dağıtım güzergahları ve noktalarının korunması gibi daha sınırlı koruma görevlerinden oluşmaktadır.⁴²⁴

Güvenlik Konseyi’nin 15 Mart 2018 tarihinde yayınladığı 2406 sayılı kararı ile RPF’nin görev tanımı üç ana noktada tanımlanmıştır;

1. *Juba’ya araç giriş – çıkışlarının kolaylaştırılması ve ana iletişim ve ulaşım hatlarının güvenliğinin sağlanması dahil olmak üzere Juba içerisinde ve çevresinde güvenli ve serbest dolaşım koşullarının sağlanması,*

⁴²² Sudan Tribune, “Kenya Resume Participation in South Sudan Peacekeeping Force, Sudan Tribune,” 31 January 2017, <http://sudantribune.com/spip.php?article61526> (16.06.2019).

⁴²³ UN Security Council, *Resolution 2304*, a.g.e., bkz.

⁴²⁴ IOM, a.g.m., s.04.

2. *Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Özel Temsilcisi tarafından Juba halkının refahı için belirlenmiş olan tesislerin korunması ile Juba havaalanının korunması ve çalışır durumda kalması,*
3. *Birleşmiş Milletler Sivillerin Korunması Bölgeleri veya diğer Birleşmiş Milletler tesisleri, personeli, uluslararası ve ulusal insani yardım aktörleri ve sivillerine karşı saldırı hazırlayan veya saldırıya uğrayanlara karşı hızlı ve etkili şekilde müdahale etmek.*⁴²⁵

2016 yılında RPF'nin kurulması ile ilgili görüşmeler sırasında Güney Sudan'da insan hakları ihlallerini gerçekleştiren kişiler hakkındaki yaptırımları genişleten ve silah ambargosu uygulanmasını içeren bir taslak metin görüşülmüş fakat söz konusu karar Çin, Rusya ve diğer 6 geçici üyenin Güney Sudan Hükümeti'nin barış anlaşmasındaki yükümlülüklerini yerine getirmesi görüşleri sebebiyle karara destek vermedikleri için kabul edilmemiştir.⁴²⁶

Mayıs 2017'den itibaren Afrika Birliği, IGAD ve BM Güney Sudan'daki çatışmaların son ermesi ve politik sürecin istikrarlı bir yapıya kavuşması için çalışmıştır. 18 Aralık 2017 tarihinde Addis Ababa'da toplanan forum sonrasında 21 Aralık 2017 tarihinde Ateşkes Anlaşması kabul edilmiştir. 24 Aralık 2017 tarihinde yürürlüğe giren Ateşkes Anlaşması ile savaşın sona erdiği dile getirilmiş olsa da anlaşmaya yönelik olarak ihlaller devam etmiştir.⁴²⁷

Güney Sudan Devlet Başkanı Salva Kiir, ülkede devam etmekte olan çatışmaların sonlandırılması ile ilgili beklentisini 30 Aralık 2017 tarihinde belirtmiştir. Çözümün ülke içerisindeki gruplar tarafından sağlanabileceğini belirten Kiir, dışarıdan yapılacak olan müdahalelerin çözüme katkı sağlamadığı görüşünü dile getirmiştir. Konuya ilişkin yapmış olduğu açıklamasında;

“... Her zaman bunun işe yaramayacağını söyledim. Dışarıdan insanlar kararlara müdahale etmemeliler, halkım bana çeşitli toplantılarda sürekli olarak neden yabancı ülkelerin dayatmalarını kabul ettiğimizi soruyor ve haklılar. Kabine İşleri Bakanına Addis Ababa'da gerçekleştirilen Yeniden Canlandırma Forumuna gittiğinde halkımızın

⁴²⁵ UN Security Council, Resolution 2406, a.g.e, bkz.

⁴²⁶ Genser, a.g.m., s. 469.

⁴²⁷ UN Security Council, Special Report of the Secretary-General on the renewal of the mandate of the United Nations Mission in South Sudan, S/2018/143, 20 February 2018, s.3.

bize söylediklerini ciddiye almamız gerektiğini söyledim. Yeniden Canlandırmayı organize edenlere artık birisinin bizim için barışı sağlamaya geleceği fikrine karşı olduğumuzu söylemeliyiz. Barışımız bizim barışımız olmalı çünkü bizim tarafımızdan bizim için yapılacak...”⁴²⁸

Mart 2017’de Güney Sudan İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan raporda Hükümet ve muhalefetteki milis güçlerin karşılıklı olarak etnik grupların öldürülmesi, keyfi tutuklama ve gözaltına alma ile şiddetli cinsel istismar suçlarının gerçekleştirildiği, çocuk askerlerin askere alındıkları konuları bildirilmiştir.⁴²⁹

Güney Sudan’da taraflar arasında anlaşma imzalanmış olsa da kalıcı barışın sağlandığından söz etmek güçtür. Son olarak 15 Mart 2019 tarihinde UNMISS misyonunun görev süresi 2459 Sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile 15 Mart 2020 tarihine kadar uzatmıştır. Karar ile misyonun görev yapısını da sivillerin korunması, insani yardımların ulaştırılmasının kolaylaştırılması ve IGAD’ın Üst Düzey Canlandırma Forumu ile ateşkes çabaları için destek sağlanması olarak yenilemiştir⁴³⁰

⁴²⁸ Sudan Tribune, “South Sudan Kiir Welcomes Ceasefire Rejects Foreign Pressures”, 31 December 2017, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article64382> (18.06.2019).

⁴²⁹ OHCHR, *Situation of Human Rights in South Sudan*, A/HRC/RES/34/25, 24 March 2017, bkz.

⁴³⁰ UN Security Council, *Resolution 2459*, a.g.e., bkz.

SONUÇ

BM barışı koruma misyonunun eksikliklerine rağmen uluslararası barış ve güvenliğe olan katkıları yadsınamaz. 1948’den günümüze kadar geçen süreçte değişim gösteren BM barışı koruma misyon yapısı koruma sorumluluğu normu ile daha etkin bir şekilde kullanılabilir. Koruma sorumluluğunun teorik olarak uluslararası barışın tesis edilmesine yönelik düşünce anlamındaki katkısı tartışılmaz fakat normun uygulanması noktasındaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Klasik anlamdaki BM barışı koruma misyonu BM Şartı’nın içerisinde açık bir madde ile belirtilmemiş olsa da BM’nin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Klasik anlamdaki misyonların en büyük eksikliği devletin egemenliği ilkesi sebebiyle rıza üzerine tesis edilmeleri, güç kullanımını son çare olarak dikkate alarak daha çok gözlem amacıyla kurulmaları sebebiyledir. Her ne kadar Soğuk Savaş sonrası dönemde manda yapıları güçlendirilmiş olsa da özellikle Güney Sudan örneğinde görüldüğü gibi sivillerin korunması noktasında istenilen seviyeye ulaşıklarından söz etmek güçtür.

Koruma sorumluluğu bu anlamda barışı koruma misyonlarına önemli katkılar sunabilir. İnsani müdahale kavramında diğer tüm araçların bypass edilerek doğrudan askeri müdahale seçeneğinin kullanılması kavrama yönelik güvenin azalması sonucunu doğurmuştur. R2P bu anlamda vahşet suçlarının engellenmesinde normatif bir düşünce getirmiştir. R2P’ye yönelik en büyük eleştiri normun emperyalist çıkarlar için kullanılabileceğine yöneliktir. Bu eleştirilerin sebebi koruma sorumluluğunun kurumsal bir altyapı şeklinde kurgulanmamasından kaynaklanmaktadır. İnsani müdahale ile koruma sorumluluğu arasındaki ayrımın tüm aktörler tarafından daha net bir şekilde anlaşılması koruma sorumluluğunun ahlaki bir norm olarak uluslararası toplum tarafından kabul edilmesini beraberinde getirecektir.

Koruma sorumluluğu devletler, uluslararası toplum, Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Genel Sekreter, BM Sekretaryası ve yardımcı organları, UAD, UCM, bölgesel ve uluslararası örgütler gibi çok geniş bir alandaki aktörlere söz konusu ilkelerin uygulanmasında sorumluluk yüklemektedir. Bu geniş kapsamda tüm aktörlerin koruma sorumluluğu ilkesi gereği uluslararası barış ve güvenliğe katkı yapmaları söz konusu olsa da tepki verme sorumluluğu anlamında yaptırımlar ve “son çare” olarak askeri

müdahalenin kullanılması gibi tüm yetkiler BM Şartı uyarınca Güvenlik Konseyi'nin tasarrufundadır.

Koruma sorumluluğuna yöneltlen en büyük eleştiri Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto yetkisine ilişkindir. Veto yetkisi sebebiyle herhangi bir daimî üyenin olumsuz yönde oy kullanması Konsey'in karar almasını engellemektedir. Darfur ve Güney Sudan krizlerinde örneklerinin görüldüğü daimî üyelerin arasındaki anlaşmazlık sebebiyle krize müdahale araçlarının kullanımı sınırlı olarak kalmıştır. Daimî üyelerin veto yetkilerini kullanarak Güvenlik Konseyi'nin asli görevi olan uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğu yerine ulusal çıkarlarını gözeterek karar aldıkları görülmektedir. Bu kapsamda ICISS raporu ve sonrasında Genel Sekreterler tarafından koruma sorumluluğunun uygulanmasına ilişkin yayınlanan raporlarda da belirtilen vahşet suçları kapsamında Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto yetkilerini kullanmama ilkesi belirtilmiştir. Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlarda vahşet suçu kapsamına giren konularda veto yetkisinin kullanımı bu anlamda yeniden ele alınmalıdır.

Alternatif olarak Güvenlik Konseyi yapısında gerçekleştirilecek bazı yasal değişiklikler aracılığıyla koruma sorumluluğunun daha etkin şekilde kullanımı mümkün olabilir. Güvenlik Konseyi yapısının değiştirilmesi gerektiği ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası yapının artık mevcut olmaması sebebiyle günümüzde Birleşmiş Milletler yapısının ihtiyaçları karşılamadığı eleştirisi farklı kesimler tarafından dile getirilmekte ve reform çağrıları yapılmaktadır.

Veto yetkisinin aşılması veya Güvenlik Konseyi'nin daha sorumluluk sahibi kararlar vermesinin sağlanabilmesi için Genel Kurul'a verilen sorumluluğun arttırılması sağlanabilir. Genel Kurul'un "Barış İçin Birlik" kararı ile Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin veto yetkisi sebebiyle hareketsiz kaldığı durumlarda uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında kendisini yetkili görmesi ilkesi kabul gören bir anlayıştır ve önceki dönemlerde kullanılmıştır. Genel Kurul'un bu yetkisine kavramın kaynak raporunu oluşturan ICISS raporunda atıf yapılmıştır fakat BM yasal belgelerinde söz konusu yetkiye atıf yoktur. Bu yetkiye koruma sorumluluğu ile ilgili Birleşmiş Milletler belgelerinde açık bir şekilde atıf yapılması Genel Kurul'un vahşet suçları kapsamındaki ihlallerde müdahil olmasına yönelik siyasi ve ahlaki desteği de oluşturacaktır. Ayrıca Genel Kurul'un mevcut durumda "üstü örtülü" olarak tanımlı olan bu yetkiye yasal

belgeler üzerinde yapılan atıf Güvenlik Konseyi daimî üyelerine veto yetkilerini olumsuz yönde kullanmamaları yönünde bir baskı unsuru oluşturabilir.

Genel Kurul'un vahşet suçları kapsamında müdahale için yetki kullanması yine BM Şartı'nda yapılacak bir değişiklik ile söz konusu olabilir. Bu anlamda yapılacak bir değişikliğin Şartın 10, 11 ve 12. maddeleri ile Genel Kurul'a tanımlanan yetkilerin Güvenlik Konseyi'nin yetki alanına girmesinin engellenmesi için konulan istisna maddesinde değişiklik yapılarak vahşet suçları kapsamına giren konularda Genel Kurul'un da konuyu Güvenlik Konseyi ile eş zamanlı olarak görüşebilmesinin önü açılabilir. Daha geniş bir alanda temsile sahip olan Genel Kurul tarafından alınacak olan tavsiye niteliğindeki kararların Güvenlik Konseyi üzerinde etkisi olacağı şüphesizdir. Bu anlamda Güvenlik Konseyi'nin ulusal çıkarlardan arınmış daha sorumluluk sahibi kararlar vermesi mümkün olabilir. Yapılan bu değişiklik önerisinin mevcut uluslararası yapıda gerçekleşmesi mümkün gözükme de ilkesel olarak tartışmaya açılmasının koruma sorumluluğunun kapsamının hukuki bir nitelik kazanmasında katkı sunacağı düşünülmektedir.

Koruma sorumluluğu geliştirmekte olan bir norm olarak kabul edilmektedir. Genel kabul gören anlayışa göre mevcut durumunda koruma sorumluluğu siyasi / ahlaki bir normdur. BM sistemi ve uluslararası sözleşmelerde yapılacak değişiklikler ile normun hukuki bir statü kazanması söz konusu olabilir. Uluslararası sistemde bir normun hukuki bir norma dönüşümü zaman alan bir süreçtir. Söz konusu kavramın hukuki bir norm olarak tanımlanabilmesi için köklü değişiklikleri gerektirdiği göz önüne alındığında bu sürecin on yıllara yayılması muhtemel gözükmektedir. Koruma sorumluluğu normu uluslararası hukuka ve sistem yapısına uyumlu bir doktrin olmasına rağmen temel olarak eksik kalmasının nedeni devletlerin kurallara uymasını sağlama noktasında hangi araçların hangi durumlarda kullanılabileceğinin tam olarak netlik kazanmamasından kaynaklanmaktadır.

Vahşet suçları kapsamında askeri güç kullanımı ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi'nin kurumsal bir karar alma sisteminin olmaması berberinde R2P'nin uygulanması noktasında politik çıkarların devreye girmesinin nasıl engelleneceği sorusunu getirmektedir. Kavramın BM sistemine yasal olarak giriş yaptığı 2005 Zirvesi sonrasında yapılan uygulamalara bakıldığında Güvenlik Konseyi büyük bir insani dramın yaşandığı

Darfur konusunda silah ambargosu uygulanması, sorumlu görülen kişiler nezdinde UCM nezdinde yakalama kararı çıkarılması, sorumluların varlıklarının dondurulması gibi birçok yaptırım kararını uygulamış olmasına rağmen krizin sona erdirilmesi için “son çare” olarak askeri güç kullanımı yetkisini kullanmamıştır. Fakat Libya’da söz konusu yaptırımlar sonrasında askeri güç kullanımı söz konusu olmuştur. Her ne kadar Libya’da R2P kapsamında yetki aşımı tartışmaları söz konusu olsa da bu iki örnek karşılaştırıldığında Güvenlik Konseyi’nin hangi şartlarda güç kullanımına karar verdiği somut ilkeler ile açıklanamamaktadır. Bu durum Güvenlik Konseyi karar mekanizmasının Konsey üyesi devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri savını destekler niteliktedir. Koruma sorumluluğunun bu anlamda kurumsal bir karar alma mekanizması oluşturabileceği düşünülmektedir.

Koruma sorumluluğu arabuluculuk, ortak komisyonların kurulması, diyalog ve problem çözme seminerleri, ekonomik ve teknik destek sağlama gibi pozitif katkılar sunmanın yanında siyasi yaptırım tehdidi, diplomatik izolasyon, örgüt üyeliğinin askıya alınması, hedef kişiler için seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması, silah ambargosu, uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve son çare olarak askeri müdahale seçeneğinin kullanılması gibi negatif anlamda yaptırımları içermektedir. Bu kapsamda bakıldığında koruma sorumluluğunun müdahale araçları geniş bir alanda gerçekleştirilebilmektedir. Sistemsel bir müdahale yapısı kurulması durumunda daha basit yaptırımlar ile vahşet suçlarının engellenmesi sağlanabilir. Kenya’daki Genel Sekreter’in arabuluculuğu sonrasında kabileler arasında çıkması muhtemel çatışmanın engellenmesi buna örnek teşkil etmektedir. Aynı şekilde uluslararası toplum tarafından Güney Sudan krizi sırasında Güney Sudan Hükümeti’nin siyasi yaptırım tehdidi ile tekrar barış görüşmelerine katılımının sağlanması da askeri müdahale öncesinde diğer yaptırımların etkin şekilde kullanılabildiğini göstermektedir. R2P normu bu anlamda BM barışı koruma misyonunun sağlanmasında kurumsal bir yapı inşa edilmesi için normatif bir bakış sağlamaktadır.

2001 yılında ICISS tarafından tanımlandığı dönemden günümüze kadar geçen süreçte dönüşüm geçiren kavram mevcut durumda hukuki anlamda normatif bir yapıya kavuşamamış olsa da kavramın siyasi bir norm olarak BM’nin barışı koruma misyonu içerisindeki etkin kullanımı konusundaki çabalar devam etmektedir. Genel Kurul’da yapılan görüşmelerde R2P gelişmekte olan bir norm olarak kabul edilmiştir. Kavrama

yönelik eleştiriler dikkate alınarak uluslararası toplum tarafından kabul görmüş, hukuki ve siyasi altyapısı tanımlanmış normatif bir doktrin haline gelmesi durumunda BM'nin gelecek yıllarında tüm barışı koruma misyon yapısının üzerine inşa edileceği bir sistem oluşturulması mümkündür.

KAYNAKÇA

ACHARYA Amitav, "The R2P and Norm Diffusion: Towards A Framework of Norm Circulation", *Global Responsibility to Protect*, No. 5, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, ss. 466-479.

ADELMAN Howerd, Refugees, IDPs and the Responsibility to Protect(R2P): The Case of Darfur", *Global Responsibility to Protect 2* (2010), Leiden:Martinus Nijhof, 2010, ss. 127-148.

ANINNG Kwesi, OKYERE Frank, "The African Union", *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 363-383.

ANNAN Kofi, "A More Secure World: Our Shared Responsibility", Report of the Secretary General's Report High-level Panel on Threats, Challenges and Change, A/59/565, 2 December 2004, New York: United Nations, 2004.

ARBOUR Louise, "The Resonsibility to Protect as a Duty of Care in International Law and Practice", *Review of International Studies*, Vol. 34, No. 3, July (2008), Cambridge: Cambridge University Press, 2008, ss. 445-458.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 8. Basım, Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

BELLAMY Alex J., , "Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq", *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No.2, March (2004), London: Sage Publications, 2004, ss. 131-147.

BELLAMY Alex J., "International Responses to Human Protection Crises: Responsibility to Protect and the Emerging Protection Regime", *RCCS Annual Review*, 7 I(2015), Portugal: Centre for Social Studies of the University of Coimbra, 2015, ss. 95-112.

BELLAMY Alex J., "R2P in Theory and Practice", *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 22-38.

BELLAMY Alex. J., "R2P Dead or Alive?", *The Responsibility to Protect – From Evasive to Reluctant Action: The Role of Global Middle Powers*, ed. Malte Brosig, Johannesburg: Kaas & Saiia , 2002, ss. 11-28.

BELLAMY Alex J., "Realizing the Responsibility to Protect", *International Studies Perspectives*, No. 10 (2009), Oxford: Oxford University Press, 2009, ss. 111-128.

BELLAMY Alex J., “Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq”, *Ethics & International Affairs*, Volume 19, Issue 2, September (2005), Cambridge: Cambridge University, 2005, ss. 31-54.

BELLAMY Alex J., “UN Security Council”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 280-303.

BELLAMY Alex J., “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit”, *Ethics & International Affairs*, 20, 2, New York: Carnegie Council for Ethics in International Affairs, 2006, ss. 143-169.

BELLONI Roberto, “The Tragedy of Darfur and the Limits of the ‘Responsibility to Protect’”, *Ethnopolitics*, 5:4 (2006), London: Routledge, 2006, ss. 327-346.

BERRY La Verle(ed.), *Sudan: A Country Report*, Fifth Edition, Washington: Federal Research Division Library of Congress, 2015.

BIERSTEKER Thomas, BRUBAKER Rebecca, LANZ David, *UN Sanctions and Mediation: Establishing Evidence to Inform Practice*, Tokyo: United Nations University, 2019.

BREAKEY Hugh vd., *Enhancing Protection Capacity: Policy Guide to the Responsibility to Protect and the Protection of Civillians in Armed Conflicts*, Queensland: Griffith University, 2012.

BROSCHÈ Johan, *Darfur: Dimensions and Dilemmas of a Complex Situation*, Uppsala: Uppsala University, 2008.

CANDEMİR Aytekin, *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatlarının Hukuki Esaslarının Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

CARMENT David, LANDRY Joe, WINCHESTER Sean, “The Role of Regional Organizations: A Responsibility Gap?”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 352-361.

CHANDRA THAKUR Ramesh, SCHNABEL Albrecht, *United Nations Peacekeeping Operations:Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, , New York: United Nations University Press, 2001.

ÇAĞLAYAN Sezai, “Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi Koruma Öncelikli Sorumluluk”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Yıl 6, Sayı 12, Ankara: T.C. Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanlığı, 2018, ss. 335-360.

ÇAKMAK Cenap, ATILGAN Cansu, EROĞUZ Esra, “Devletin Egemenliğinde ve Kuvvet Kullanmada Dönüşüm: İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna”, *Bilgesam Yayınları*, Rapor No: 71, Mart(2016), İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2016.

ÇALIK Tacettin, “Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları İle İlişkisi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı Cilt:2 (2015), Malatya: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2015, ss. 1091-1134.

DAMBOECK Johanna, “Humanitarian interventions: western imperialism or a responsibility to protect?: An Analysis of humanitarian interventions in Darfur”, *Multicultural Education&Technology Journal*, Vol. 6, No. 4 (2012), Bingley: Emerald Publishing, 2012, ss. 287-300.

DEMİRDÖĞEN Ülkü Demirtürk, “Birleşmiş Milletler Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946-1996)”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 11 (2016), Antalya: Akdeniz Üniversitesi, 2016, ss. 236-257.

DE WAAL Alex, “Darfur and the Failure of the Responsibility to Protect”, *International Affairs*, Vol. 83, No. 6, November (2007), Oxford: Oxford University Press, 2007, ss. 1039-1054.

DE WAAL Alex, “Darfur, Sudan: Prospects for Peace”, *African Affairs*, Vol. 104, No. 414, January (2005), Oxford: Oxford University, 2005, ss. 127-135.

DE WAAL Alex, “When Kleptocracy Becomes Insolvent: Brute Causes of the Civil War in South Sudan”, *African Affairs*, 113/452, Oxford: Oxford University, 2014, ss. 347-369.

EL-MASRI Samar, “The Legality of the International Criminal Court’s Decision Against Omar Al-Bashir of Sudan”, *International Journal*, Vol. 66, No. 2, Spring (2011), London :Sage Publications, 2011, ss. 371-390.

ERCAN GÖZEN Pınar, “İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Tekrar Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P”, *Hacettepe HFD*, 5(2), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı, 2015, ss. 165-182.

EREKER Fulya A., “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, Güz (2004), Ankara: Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2004, ss. 1 – 36.

BORGIA Fiammetta, “The Responsibility to Protect Doctrine: Between Criticisms and Inconsistencies”, *Journal on the Use of Force and International Law*, Vol. 2, No. 2, London: Taylor & Francis Ltd., 2015, ss. 223-237.

GENÇ Mehmet, *Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı*: I. Cilt, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999.

GENSER Jared, “The United Nations Security Council’s Implementation of the Responsibility to Protect: A Review of Past Interventions and Recommendations for Improvement”, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 18: No. 2, Article 2 (2018), Chicago: Chicago University, 2018, ss. 420-501.

GIFFEN Allison, “South Sudan”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 775-786.

GIFKINS Jess, “R2P in the UN Security Council: Darfur, Libya and Beyond”, *Cooperation and Conflict*, Vol.51, 2, Oaks: Sage Publishing, 2016, ss. 148-165.

Global Center for Responsibility to Protect, *Peacekeeping, Civillian Protection and the Responsibility to Protect: A Handbook for Trainers*, New York: GlobalR2P, 2017.

GRONO Nick, “Darfur: The International Communit’s Failure to Protect”, *African Affairs*, Vol. 105, No. 421, October(2006), Oxford: Oxford University, 2006, ss. 621-631.

HAPPOLD Matthew, “Darfur, the Security Council, and the International Criminal Court”, *The International and Comperative Law Quarterly*, Vol. 55, No. 1 (2006), Cambridge: Cambridge University Press, 2006, ss. 226-236.

HEINZE Eric, A., “The Rhetoric of Genocide in U.S. Foreign Policy: Rwanda and Darfur Compared”, *Political Science Quarterly*, Vol. 122, No. 3, Fall (2007), New York: The Academy of Political Science, 2007, ss. 359-383.

Human Rights Watch(HRW), “Sudan, Entrenching Impunity: Government Responsibility for International Crimes in Darfur”, *HRW*, Volume 17, 17/A, December (2005), New York: HRW, 2005.

Human Rights Watch(HRW), *South Sudan’s New War: Abuses by Government and Opposition Forces*, New York: *HRW*, 2014.

HÜRSOY Siret, “Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarının Yeniden Yapılandırılması Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Sivil Katkıları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 61, Sayı 1 (2016), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2016, ss. 201-222.

ICISS, *The Responsibility to Protect: Report of The International Comission on Intervention and State Sovereignty*, Aralık 2001, Ottawa: International Development Research Centre, 2001.

International Crises Group, “Improving Prospects for a Peaceful Transition in Sudan”, *Crisis Group Africa Briefing* N. 143, 14 January 2019, Brussels: International Crisis Group, 2019.

International Refugee Rights Initiative(IRRI), *The Challenges of Peacekeeping in Darfur*, Kampala: IRRI, 2016.

International Peace Institue(IPI), *State Formation, Humanitarianism and Institutional Capabilities in South Sudan*, New York: IPI, 2015.

International Organization for Migration (IOM), “Lessons Learned from South Sudan: Protection of Civillian Sites 2013 – 2016”, Sacannox: IOM, 2016.

İREN Adem Ali, GÜRKAYNAK Muharrem, “Mutlak Güç Ya Da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği Ve Uluslararası Toplumun Koruma Sorumluluğu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/2, Sayı 24, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016, ss. 135-138.

JAMES Laura, “From Slaves to Oil”, *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, ss. 130-148.

JOHNSON Douglas H., *The Root Causes of Sudan’s Civil Wars*, Indiana: Indiana University Press, 2003.

JOHNSON Douglas H., “Twentieth-Century Civil Wars”, *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, ss. 207-222.

JOK Madut Jok, HUTCHINSON Sharon Elaine, “Sudan’s Prolonged Second Civil War and The Militarization of Nuer and Dinka Ethnic Identities”, *African Studies Review*, Vol. 42, No. 2, September (1999), Cambridge: Cambrdige University Press, 1999, ss. 125-145.

KIZILSÜMER ÖZER Deniz, “İnsan Haklarının Birleşmiş Milletler’in Kurumsal Yapısı İçinde Korunması”, *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2 (2016), İzmir: Dokuz Eylül İşletme Fakültesi, 2016, ss. 205-234.

KOKO Jacques L., LANHAM J.M.C. Essis, *Determinants of Success in UN Peacekeeping Operations*, MD: University Press of America, 2012.

KUPERMAN Alan J., “Rethinking the Responsibility to Protect”, *Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Vol. 10, No. 1, Winter/Spring (2009), New Jersey: Seton Hall University School of Law, 2009, ss. 33-44.

LEE Pak K., CHAN Gerald, CHAN Lai-ha, “China in Darfur: Humanitarian Rule-Maker or Rule-Taker?”, *Review of International Studies*, Vol. 38, No. 2, April (2012), Cambridge: Cambridge University Press, 2012, ss. 423-444.

LUCK Edward C., “Getting There, Being There: The Dual Roles of the Special Adviser”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 326-338.

MAHDAVI Mojtaba, , “A Postcolonial Critique of Responsibility to Protect in the Middle East”, *Perceptions*, Spring 2015, Volume XX, Number 1, Ankara: SAM, 2015, ss. 7-36.

MAHMOUD Dimah I., “Sudan’s Comprehensive Peace Agreement Amidst the Clash of Agendas: Attempts, Failures and Lessons Unlearned”, *Civil Wars*, Vol 15, No. 2 (2013), London: Taylor & Francis Ltd., 2013, 157-172.

MAITRE Benjamin R., “What Sustains ‘Internal Wars’ The Dynamics of Violent Conflict and State Weakness in Sudan”, *Third World Quarterly*, Vol. 30, No. 1 (2009), London: Taylor & Francis Ltd., 2009, ss. 53-68.

MARTIN Aurora, “Responsibility to Protect (R2P) in Theory and Practice- Flaws and Challenges”, *10 Cogito: Multidisciplinary Res. J.*, Vol. X, Nr. 84 (2018), Bucharest: 10 Cogito, 2018, ss. 84-93.

MCLAUGHLIN Ashley, SCALCO Priscila, *South Sudan Protection of Civillian Sites: The Guiding Principles in Practice*, Sacannox: IOM, 2018.

MILLS Susan R., *The Financing of United Nations: The Need for a Sound Financial Basis*, New York: International Peace Academy, 1989.

NATIONS Andrew S., “Beyond Darfur: Sudan’s Slide Toward Civil War”, *Foreign Affairs*, Vol. 87, No. 3, May – June (2008), New York: Council on Foreign Relations, 2008, ss. 77-93.

NYANTUNG BENY Laura, “United Nations Security Council Resolution 2206 on Targeted Sanctions in South Sudan”, *International Legal Materials*, Volume 54 (2015), Cambridge: ILM, 2015, ss. 945-954.

OHCHR, *Situation of Human Rights in South Sudan*, A/HRC/RES/34/25, 24 March 2017, New York: United Nations, 2017.

ORALLI Levent Ersin, “Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2014I1 (2014), Bursa: Tesam, 2014, ss. 102-127.

OTTOWAY Marina, EL-SADANY Mai, “Sudan: From Conflict to Conflict”, *The Carnegie Papers*, Middle East, May 2012, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2012.

ÖĞÜTÇÜ Muhlis, “Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Özel Sayı(2005), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2005, ss. 555-616.

ÖNCÜ Mehmet, “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No:6 (2016), Ankara: USAK, 2016, ss. 31-57.

ÖZDAĞ Abdullah, “Sudan’da Mehdilik Hareketi (1881-1885)”, *TAD*, Cilt 37, Sayı 63 (2018), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 2018, ss. 309-330.

ÖZHAZAR İbrahim, ELBİNSOY İsa, “Sudan”, *Modern Dönem İslam Ülkeleri 1*, Cilt 1, İstanbul: Tire Kitap, 2017, ss. 95-116.

PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri: 3. Kitap*, 5. Baskı, İstanbul: Turhan Kitabevi, 2015.

PETER Mateja, “UN Peace Operations: Adapting to a New Global Order?”, *United Nations Peace Operations in a Changing Global Order*, Cedric De Conning and Mateja Peter (ed.), Cham: Palgrave Macmillan, 2019, ss. 351-370.

PIIPARINEN Touko, “The Lessons of Darfur for the Future of Humanitarian Intervention”, *Global Governance*, Vol. 13, No. 3, July – September (2007), Leiden: Brill, 2007, ss. 365-390.

POLAT Enver Ömür, “Sudan’ın Çalkantılı Tarihi: Bağımsızlıktan Darfur Krizi’ne”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı 3-4 (2007), Ankara: Avrasya-bir Vakfı, 2007, ss. 159-175.

RADON Jenik, LOGAN Sarah, “South Sudan: Governance Arrangements, War and Peace”, *Journal of International Affairs*, Vol. 68, No. 1, Fall/Winter (2014), Columbia: SIPA, 2014, ss. 149-167.

REÇBER Sercan, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, I. Baskı, İstanbul: On İki Levha, 2016.

RENNACK Dianne E., “Sudan: Economic Sanctions”, *CRS Report for Congress*, RL 32606, 11 October 2005, Washington: The Library of Congress, 2005.

RODLEY Nigel, “R2P and International Law: A Paradigm Shift?”, *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, Oxford: Oxford University Press, 2011, ss. 222-247.

RONE Jamera, “Sudan: Oil & War”, *Review of African Political Economy*, Vol. 30, No. 97 (2003), London: Taylor & Francis Ltd, 2003, ss. 504-510.

RONEN Yehudit, “Religions at War, Religions at Peace: The Case of Sudan”, *Zeitschrift für Politik*, Vol. 52, No. 1, März (2005), Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2005, ss. 80-96.

ROQUE Paula Cristina, MAMINGI Remember, “Beyond ARCISS: New Fault Lines in South Sudan”, *ISS*, Issue 9, Pretoria: ISS, 2017.

SARIGÜZEL Hacı, “Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 3 (2013), Ankara: Uyuşmazlık Mahkemesi, 2013, ss. 230-273.

SEPPÄ TARJA, *Responsibility to Protect as a United Nations Security Council Practice in South Sudan*, (Academic Dissertations), Tampere: Tampere University, 2019.

SHARKEY Heather J., “Arab Identity and Ideology in Sudan: The Politics of Language, Ethnicity, and Race”, *African Affairs*, Vol. 107, No. 426, January (2008), Oxford: Oxford University, 2008, ss. 21-43.

SHINN David H., “China and the Conflict in Darfur”, *The Brown Journal of World Affairs*, Vol. 16, No. 1, Fall – Winter (2009), Providence: Brown Journal of World Affairs, 2009, ss. 85-100.

SCHABAS William A., “Uluslararası Vahşet Suçlarına Dair Bir Paradigma Olarak İnsanlığa Karşı Suçlar”, çev. Ömer Faruk Birpınar, *Yeni Türkiye*, 60 (2014), Ankara: Y.T. Yayıncılık, 2014, ss. 1-14.

SPEARS Ian S., WIGHT Patrick, “Sudan and South Sudan: Accounting for Their Interactable Conflicts”, *African Conflict and Peacebuilding Review*, Vol. 5, No. 2, Fall (2015), Indiana: Indiana University Press, 2015, ss. 143-158.

SSENYONJO Manusili, “The International Criminal Court Arrest Warrant Decision for President Al Bashir of Sudan”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 59, No. 1, January (2010), Cambridge: Cambridge University, 2010, ss. 205-225.

SUR Melda, “Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği”, *Journal of Yasar University*, Cilt 8, Özel Sayı (2013), İzmir: Yaşar Üniversitesi, 2013, ss. 2535-2550.

SÜRÜCÜOĞLU Orkun, “Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt19, Sayı 4, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2017, ss. 603-628.

TELLİ Azime, “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram”, Nevşehir, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/1, Konya: NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, ss. 206-220.

The Woodrow Wilson International Center for Scholars, *Implementing Sudan's Comprehensive Peace Agreement: Prospects and Challenges*, Washington: Winson Center, 2008.

TUBIANA Jerome, "The War in the West", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, ss. 223-241.

UN, *Framework of Analysis for Atrocity Crimes: A Tool for Prevention*, New York: United Nations: 2014.

UN Comission on Human Rights, "Situation of human rights in the Darfur region of the Sudan", *Report of The High Comissioner for Human Rights*, E/CN.4/2005/3, 07 May 2004, New York: United Nations: 2004.

UN DPKO, DFS, *Civil Affairs Handbook*, United Nations: New York, 2012.

UN DPKO, *Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations*, United Nations: New York, 2003.

UN DPKO, DFS, *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines(Capstone Doctrine)*, New York: United Nations Secreteriat, 2008.

UN General Assembly, "Implementing the Responsibility to Protect", *Report of the Secretary General*, A/63/677, 12 January 2009, New York: United Nations, 2009.

UN General Assembly, "Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005", *2015 World Summit Outcome*, A/RES/60/1, 24 October 2005, New York: United Nations, 2005.

UN General Assembly, "Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response", *Report of Secretary General*, A/66/874, 25 July 2012, New York: United Nations, 2012.

UN General Assembly, "The Role of Regional and Subregional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect", *Report of Secretary General*, A/65/877, 28 June 2011, New York: United Nations, 2011.

UN General Assembly, "Administrative and Budgetary Aspects of the Financing of the United Nations Peace-Keeping Operations", *Resolution Adopted by General Assembly*, A/RES/49/233, 1 March 1995, New York: United Nations, 2005.

UN General Assembly, "Scale of assesments for the apportionment of the expenses of United Nations peacekeeping operations", *Resolution Adopted by General Assembly*, A/RES/55/235, 30 January 2001, New York: United Nations, 2005.

UN Security Council, *Resolution 1769*, S/RES/1769 (2007), 31 July 2007, New York: United Nations, 2011.

UN Security Council, *Reports of the Secretary-General on the Sudan*, S/2011/314, 13 July 2011, New York: United Nations, 2011.

UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2011/678, 02 November 2011, New York: United Nations, 2011.

UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2014/158, 06 March 2014, New York: United Nations, 2014.

UN Security Council, *Special Report of the Secretary-General on the renewal of the mandate of the United Nations Mission in South Sudan*, S/2018/143, 20 February 2018, New York: United Nations, 2018.

UN Security Council, *Resolution 1547*, S/RES/1547(2004), 11 June 2004, New York: United Nations, 2004.

UN Security Council, *Resolution 1590*, S/RES/1590(2005), 24 March 2005, New York: United Nations, 2005.

UN Security Council, *Resolution 1996*, S/RES/1996(2011), 8 July 2011, New York: United Nations, 2011.

UN Security Council, *Resolution 2132*, S/RES/2132 (2013), 24 December 2013, New York: United Nations, 2013.

UN Security Council, *Resolution 2155*, S/RES/2155(2014), 27 May 2014, New York: United Nations, 2014.

UN Security Council, *Resolution 2252*, S/RES/2252(2015), 15 December 2015, New York: United Nations, 2015.

UN Security Council, *Resolution 2304*, S/RES/2304(2016), 16 August 2016, New York: United Nations, 2016.

UN Security Council, *Resolution 2406*, S/RES/2406(2018), 15 March 2018, New York: United Nations, 2018.

UN Security Council, *Resolution 2459*, S/RES/2459(2019), 15 March 2019, New York: United Nations, 2019.

UN Security Council, *Report of the Secretary-General on South Sudan*, S/2011/678, 02 November 2011, New York: United Nations, 2011.

WAI Dunstan M., "The Sudan: Domestic Politics and Foreign Relations Under Nimeiry", *African Affairs*, Vol. 78, No. 312, July (1979), Oxford: Oxford University, 1979, ss. 297-317.

WARBURG Gabriel, "The Sudan, Egypt and Britain, 1899 – 1916", *Middle Eastern Studies*, Vol. 6, No. 2, May (1970), London: Taylor & Francis Ltd, 1970, ss. 163-178.

WENDELIN NEUBERT Carl, "Preventive R2P Measures", *The Responsibility to Protect – From Evasive to Reluctant Action: The Role of Global Middle Powers*, ed. Malte Brosig, Johannesburg: Kaas & Saiia, 2002, ss. 115-118.

WENGER Martha, "Sudan: Politics and Society", *Middle East Report*, No. 172, September - October (1991), Washington: Middle East Research and Information Project, 1991, ss. 3-7.

WILLIAMS Paul D., "The African Union: Prospects for Regional Peacekeeping After Brundi & Sudan", *Review of African Political Economy*, Vol. 33, No. 108, June(2006), London: Taylor & Francis, Ltd., 2006, ss. 352-357.

WILLIS Justin, EGEMI Omer, WINTER Philip, , "Land&Water", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, ss. 40-57.

WILLIS Justin, "The Ambitions of State", *The Sudan Handbook*, John Ryle(ed.), New York: Rift Valley Institute, 2012, ss. 106-119.

ZIFCAK Spencer, "What Happened to The International Community?: R2P and the Conflicts in South Sudan and The Central African Republic", *Melbourne Journal of International Law*, 16/1 (2015), Melbourne: Melbourne University, 2015, ss. 52-86.

İNTERNET KAYNAKLARI

Aljazeera, "Sudan's Garang dies in copter crash", 01 August 2005, <https://www.aljazeera.com/archive/2005/08/2008410121959654760.html> (23.06.2019).

Al Jazeera, "Sudan: The reality after the split", 03 April 2013, <https://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2013/04/201342142043365293.html> (03.11.2019).

AMIS, "Sudan: Imperatives for Immediate Change", 19 January 2019, <https://www.hrw.org/report/2006/01/19/sudan-imperatives-immediate-change/african-union-mission-sudan> (10.07.2019).

BBC, "Omar al-Bashir wins Sudan elections by a landslide", 27 April 2015, <https://www.bbc.com/news/world-africa-32481013> (03.11.2019).

BBC, “Sudan civil disobedience: why are people staying at home?”, 19 December 2016, <https://www.bbc.com/news/world-africa-38364197> (03.11.2019).

Coalition for the International Criminal Court, “Sudan”, <http://www.coalitionfortheicc.org/country/sudan> (01.11.2019).

Congressional Research Service, “Sudan”, 21 August 2019, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10182/20> (03.11.2019).

ERCÜMEN Merve Aksoy, “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna”, *INSAMER*, 08 Eylül 2015, https://insamer.com/tr/insani-mudahaleden-koruma-sorumluluguna_224.html (24.06.2019).

France Diplomatie, “South Sudan – Attack Against UNMISS and Adoption of Sanctions at the UN Security Council”, 1 July 2015, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/south-sudan/events/article/south-sudan-attack-against-unmiss-and-adoption-of-sanctions-at-the-un-security> (15.06.2019).

FOLTYN Simona, “Un Says Response to Violence in Its South Sudan Camp Marred by Confusion”, 22 June 2016, <https://www.theguardian.com/global-development/2016/jun/22/malakal-camp-south-sudan-un-united-nations-says-response-violence-marred-by-confusion> (16.06.2019).

HAMMER Arnold K., “The Relationship between Sudan and South Sudan after independence: Interdependences as key variables for sustainable peace”, *FOKUS*, 3/2013, s. 2. <https://www.aies.at/download/2013/AIES-Fokus-2013-03.pdf> (03.11.2019).

HAZVINEI VHUMBUNU Clayton, “Reviving Peace in South Sudan through the Revitalised Peace Agreement: Understanding the enablers and possible obstacles”, <https://www.accord.org.za/conflict-trends/reviving-peace-in-south-sudan-through-the-revitalised-peace-agreement/> (31.10.2019).

HOGUE Warren, “Human Rights Commissioner Urges U.N. to Act Quickly on Darfur”, *The New York Times*, 17 February 2005, <https://www.nytimes.com/2005/02/17/washington/world/human-rights-commissioner-urges-un-to-act-quickly-on.html> (03.07.2019).

IGAD, “Agreement on the Resolution of the Conflict in the Republic of South Sudan”, 17 August 2015, https://unmiss.unmissions.org/sites/default/files/final_proposed_compromise_agreement_for_south_sudan_conflict.pdf (20.06.2019).

INGESON Miriam, KATHER Alexandra Lily, “The Legal Framework of the War Crimes Case Against Lundin Petroleum”, 13 November 2018, <https://unpaiddebt.org/the-legal-framework-of-the-war-crimes-case-against-lundin-petroleum/> (09.11.2018).

JOHNSTON Geoffrey P., “Sudan at crossroads of history”, 5 September 2019, <https://www.thewhig.com/opinion/columnists/sudan-at-crossroads-of-history> (03.11.2019).

KAVAS Ahmet, “Osmanlı – Darfur Münasebetleri”, *TASAM*, 14 Aralık 2006, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/202/osmanli - darf%C3%BBr munasebetleri> (16.01.2019).

OHCHR, *Sudan Map*, <https://www.ohchr.org/SiteCollectionImages/Countries/sdmap.pdf> (31.10.2019).

OHCHR, *South Sudan Map*, <https://www.ohchr.org/SiteCollectionImages/Countries/ssmap.pdf> (14.06.2019).

ORTAKÇI Serhat, “Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya”, *INSAMER*, 29 Haziran 2018, https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html (16.01.2019).

STEPHENS Angela, “Two Sudans: The Separation of Africa’s Largest Country and the Road Ahead”, *Frontlines*, <https://2012-2017.usaid.gov/news-information/frontlines/sudan-south-sudaneducation/two-sudans-separation-africa%E2%80%99s-largest> (03.11.2019).

Sudan Tribune, *Kiir Announces New South Sudan*, 22 August 2011, <http://www.sudantribune.com/Kiir-announces-new-South-Sudan,39898> (17.06.2019).

Sudan Tribune, *Kenya Resume Participation in South Sudan Peacekeeping Force*, 31 January 2017, <http://sudantribune.com/spip.php?article61526> (16.06.2019).

Sudan Tribune, “South Sudan Kiir Welcomes Ceasefire Rejects Foreign Pressures”, 31 December 2017, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article64382> (18.06.2019).

UN, “The United Nations and Darfur”, *Peace and Security Section of the United Nations Department of Public Information*, August 2007, https://www.un.org/News/dh/infocus/sudan/fact_sheet.pdf (10.07.2019).

UN DPKO, “*UNMISS Transfer Map*”, <https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/UNMISS.pdf> (31.10.2019).

UN DPKO, “UNAMID Transfer Map”,
<https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/UNAMID.pdf> (31.10.2019).

UN DPKO, “UNISFA Transfer Map”,
<https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/UNISFA.pdf> (31.10.2019).

UN Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, *General Assembly*,
<https://www.un.org/en/genocideprevention/general-assembly.shtml> (23.08.2019).

UN Peacekeeping, “How We are Funded?”, <https://peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded> (03.01.2019).

UN Peacekeeping, “What is Peacekeeping”, <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> (27.03.2019).

UN Peacekeeping, “Our History”, <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (24.05.2019).

Unifeed, *South Sudan Transitional Government*, 26 April 2016,
<https://www.unmultimedia.org/tv/unifeed/asset/1613/1613804/> (17.06.2019).

UNAMID, “Contribution Countries”, <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unamid> (01.11.2019).

UNISFA, “Mandate”, <https://unisfa.unmissions.org/mandate> (10.11.2019).

UNMIS, “About”, <https://unmis.unmissions.org/background-0> (18.11.2019).

UNMISS, “About”, <https://unmis.unmissions.org/about> (23.06.2019).

UNMISS, “Contribution Countries”, <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmiss> (13.06.2019).

UNMISS, “PoC Update”, 22 May 2018,
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20180522%20-%20PoC%20Update.pdf> (13.06.2019).

YOUSIF Adeeb, ROTHBART Daniel, *Sudan and South Sudan: Post-Separation Challenges*, December 2012 <https://www.beyondintractability.org/casestudy/yousif-rothbart-sudan-south-sudan> (03.11.2019).